

DEMETER CSANÁD

RURBANIZÁCIÓ

*Területfejlesztési és modernizációs politika
Székelyföld elmaradott régióiban – 1968–1989*

Szüleimnek ajánlom ezt a könyvet sok-sok szeretettel

DEMETER CSANÁD

RURBANIZÁCIÓ

***Területfejlesztési és modernizációs politika
Székelyföld elmaradott régióiban – 1968–1989***

Státus Kiadó
Csíkszereda

A kötet megjelenését támogatta:

Karsai Hargita Plast Kft., Szentegyháza
Lövete Közbirtokossága

Lektorálta: Cseke Péter

Borító: Péter Árpád

ISBN 978-606-661-007-0

Kiadja a Státus Könyvkiadó
www.status.com.ro

Készült a Státus Nyomdában

TARTALOMJEGYZÉK

Aki történészszemmel néz körül az otthoni világban.....	
Előszó.....	
Bevezető.....	
I. A megyei elit kialakulása.....	
I.1. Hargita megye.....	
I.1.1. Hargita megye ideiglenes tanácsának megválasztása	
I.1.2. A megyei vezetők.....	
I.1.3. Hargita megye pártszerkezete	
I.1.4. Változások a megyei vezetőrétég körében	
I.1.5. Hargita megye néptanácsának létrejötte.....	
I.2. Kovászna megye.....	
I.2.1. Az önálló megye	
I.2.2. Kovászna megye megszervezése	
II. Gazdasági és társadalmi kérdések	
II.1. Iparosítás	
II.1.1. A nagyfokú ipari beruházások korszaka	
II.1.2. A túlterhelt gazdaság	
II.2. Urbanizáció	
II.2.1. Város- és falurendezési program	
II.2.2. Hazavárjuk az építőket!.....	
II.2.3. A városközpontok fejlesztése	
II.2.4. A nyolcvanas évek urbanizációja	
II.2.5. Lakáspolitiká	
II.2.6. Komfort és kényelem?	
II.3. Társadalmi változások	
II.3.1. Mobilitás és migráció.....	
II.3.2. Kétlakosság vagy ingázás	
II.3.3. A városi élet nehézségeiről.....	

II.4. Közművelődés és kultúra	
II.4.1. Szocialista ünnepélyek	
II.5. A székelyföldi oktatás a hatvanas-nyolcvanas években	
II.5.1. Az oktatáspolitikai enyhülése	
II.5.2. A nemzetiségi iskolák megszüntetésére tett kísérletek	
Következtetések	
Függelék	
Felhasznált források	

AKI TÖRTÉNÉS SZEMMEL NÉZ KÖRÜL AZ OTTHONI VILÁGBAN

A krisztusi korba érett Demeter Csanád új kötetével ajándékozza meg az olvasót. Ez számomra is ajándék. A *Rurbanizáció* előző változatával magam doktori témavezetőként találkoztam, és a 2009-es nyilvános védésen arra kértem az értekezés szerzőjét, hogy – immár a tudományos cím birtokában – ossza meg felismeréseit azokkal, akik az 1968 és 1989 közötti korszakot átélték, másrészt pedig – az újabb dokumentumok előkerülésének függvényében – folytassa tényfeltárásait, a kutatási időzóna kitégítését mind 1968 előttre, mind 1989 utánra.

A jelek szerint nem teltek fölöslegesen ezek az évek. Ennek tanulságai pedig megfogalmazást kívánnak.

Az 1981-ben született Demeter Csanád a vashámoráról és vasművességeről híres, városiasodó Szentkeresztbányán eszmélkedett. Vagyis egy olyan világban, amelyik már nem volt falu, de igazi város sem. Mégis volt egy nagy előnye az erőltetett szocialista iparosításnak és városiasodásnak kitett településekkel szemben: meg tudta őrizni székely-magyar identitástudatát. Két világ határán élni mindenképpen nagyobb rálátást jelent, történelmi értelemben különösképpen. Aki gyermekként abba az ércályhába hordta a favágóról a tüzelőt, amelyikről Szentkeresztbánya nevét olvashatta le, az otthonosabbnak érezhette magát egy kicsit a történelemben is. Ezért gondolom, nem lehetett egészen véletlen az, hogy szerzőnk – némi sepsiszentgyörgyi kitérő után – a történelem szakot választotta. Először a tanári pályára, másodszor a történetkutatói szakmára készülődve.

Egy félig falusi, és félig városi ifjú nem egykönnyen talál rá a kibontakozását elősegítő kezekre. Amikor megismertem, még a mesterképző után is eléggé gátlásosnak bizonyult. De aztán váratlanul önmagára talált, és a doktori konferenciák opponensei részéről egyre több elismerésben részesült. Menet közben eltalált azokhoz a tudományos műhelyekhez, amelyhez Hargita alatti elszigeteltségében is – Szentkeresztbányán lakik, de Lövétén történelemtanár és iskolaigazgató – erősíthették szakmai önbizalmát. Gondolok itt mindenekelőtt az 1979 óta működő csíkszeredai Kommunikációs Antro-

pológiai Munkacsoportra, a KAM-ra, a Hermann Gusztáv Mihály által 2000-ben életre hívott székelyudvarhelyi történelmi és társadalomtudományi műhelyre, az Areopoliszra, a kolozsvári Jakabffy Elemér Alapítványra, a Bárdi Nándor által vezetett erdélyi társadalomtörténeti munkacsoport rendszeres szelterszi táborozásaira. Mindenikben otthon van, teljesítményeit mindenikben értéklik, kutatásait ösztözzik. Amiképpen a Sapientia–EMTE Gazdaság- és Humántudományok Karán is, ahol 2009-től gazdaságtörténeti előadásokat és szemináriumokat bíztak rá. Amióta pedig működik a Kolozsvári Akadémiai Bizottsága, a Média- és Kommunikáció-tudományi Szakbizottság is rendszeresen felkéri előadásokra.

Demeter Csanád kutatói témavilágának kialakulására, történetkutatói szemléletének megszilárdítására meghatározónak bizonyultak a doktoranduszi évek. Amiképpen életervezésére és értékorientációi kialakulására is. Témaválasztásának egyaránt voltak előnyei és hátrányai. Előnynek tekinthető a székely világ bensőséges ismerete. Sok szempontból hátránynak bizonyult azonban az időbeli távlat hiánya. Az 1989 december végi eseményekkel ugyanis nem zárult le a Ceaușescu-korszak. Legalábbis nem megnyugtató módon. A Központi Bizottság és a megyei pártbizottságok irattára már tanulmányozható ugyan, de csak a hetvenes évekig. Igencsak komoly dilemma elé állítja a történetkutatót, hogy miként viszonyuljon a párt irányította kommunista sajtóhoz. A helyi lapokat a megyei pártbizottságok és a sajtóigazgatóságok ellenőrizték, a szekuritáté embereiről nem is beszélve. A helyzetet bonyolította, hogy 1977-ben, amikor hivatalosan megszüntették a cenzúrát, működésbe lépett az öncenzúra is. Ennek ellenére nem lehet azt állítani, hogy a sajtó nem tükrözte a korszakra vonatkozó jegyeket. Csak éppen számolni kell a sajtó működésének mechanizmusaival. Változatlanul egyike a számba jöhető forrásoknak, de információit az esetek többségében csak jelzésértékűnek tekinthetjük. A hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején (pontosabban: az ún. „második kulturális forradalom” meghirdetéséig, 1974-ig) egészen másként írhattunk és szerkeszthettünk, mint például a kommunista vészkorszakban, a nyolcvanas évek második felében.

Úgy vélem, hogy Demeter Csanád jó érzéssel kerülte ki a témafeltárásból adódó buktatókat. Azzal, hogy számba vette az 1945 utáni közigazgatási

változásokat, kitágította az időbeli keretet. Vizsgálódásait a jelenlegi globalizációs folyamatok sodrába állította, helyesen értelmezve a globalizáció megnövekedő szerepét, a többszázados történelmi hagyománnyal rendelkező térségek területi autonómiaigényét. A gazdasági és társadalmi kérdések vizsgálatát szerencsére nem szűkíti le az 1968 és 1989 közötti romániai magyar sajtóra. A Hargita és Kovászna megyei pártbizottságok irattárában igen eredményes tényfeltáró munkát végzett, ugyanakkor bevonta kutatásai-
ba a Jakabffy Alapítvány kéziratok gyűjteményeit is. Azzal is szerencséje volt Demeter Csanádnak, hogy egyaránt támaszkodhatott a csíkszeredai KAM több évtizedes kutatómunkájának eredményeire, valamint a Bárdi Nándor irányításával működő fiatal történész-nemzedék tényfeltárására.

A történettudomány, helytörténet, politikatörténet, eszmetörténet, sajtótörténet, közigazgatás-történet, közgazdaság, statisztika, demográfia, népességpolitika, oktatáspolitikai stb. legfrissebb szempontjai mind beépültek a *Rurbanizáció* fejezeteibe, kérdésfelvetései szerephez jutottak az elemzések során.

Maga írja a kutatási eredmények összegzését követően, hogy korántsem tartja befejezettnek munkáját. Irattartóiban gyűlnek az újabban feltárt tények, adatok, interjúk. Tovább kell követnie annak a folyamatnak a kibontakozását, amelyik felerősíti az öntudatosodó társadalom létrehozását. Hiszen az utóbbi évtizedben újra felerősödött a területi autonómia iránti igény, amelyik újra egyesítheti a sok évszázados történelmi hagyománnyal rendelkező térséget.

Kolozsvár, 2014. február 2.

Cseke Péter

ELŐSZÓ

A területfejlesztési és modernizációs politika alatt értjük az állam beavatkozását az egyes régiók gazdasági és társadalmi folyamataiba. Ennek alapján a különböző térségekben eltérő területi fejlődés alakul ki, egyes települések, városok számára nagyfokú előrelépést jelent, mások számára viszont az elsorvadást és az elnéptelenedést hozza. Ez volt jellemző a szocialista országok területi és közigazgatási felépítésére is. Románia egyes régiói között ugyanis megtalálható ez a térbeli egyenlőtlenség, amely gazdasági, infrastrukturális, társadalmi és kulturális különbözőségeket szül.

Enyedi György szerint önmagában ezek az egyenlőtlenségek is gerjesztenek gazdasági-társadalmi folyamatokat, mint például a migráció és a munkaerő-átcsoportosítás.¹ Felmerül hát a kérdés, hogy Székelyföld fejlesztése mennyire volt érdeke a nemzeti szocializmus útjára lépett román hatalomnak, illetve milyen modernizációs kísérleteket igyekeztek végrehajtani a helyi illetékesek.

A kutatás egy politikai, gazdasági és társadalomtörténeti áttekintést igyekszik megvalósítani, amely átfogná a Nicolae Ceaușescu nevével fémjelzett két évtizedet, figyelembe véve a romániai magyar kisebbség helyzetét. Konkrétan Hargita és Kovászna megye településeit vizsgáljuk, természetesen kitérve az elszakított Maros megye egyes problémáira is.

A tanulmányban olyan kérdésekre próbáltunk választ keresni, amelyek jelentősen megváltoztatták a romániai társadalom egészét, és ezzel együtt a tárgyalt két közigazgatási egység lakosságának életformáját. Gondolunk itt a megyésítésre, az iparosításra, az urbanizációra, rurbanizációra², a demográfiai változásokra, a szocialista művelődésre, a homogenizációra stb.

A források tekintetében fontos szerepet játszik a két megye levéltáráiban található pártiratok kutathatóvá válása. Az elmúlt pár év előrelépést jelentett a megyei levéltárak számára, hiszen sok olyan dokumentum került napvilágra, amely jelentősen hozzájárult a kommunista korszak jobb meg-

¹ Enyedi György: *Területfejlesztési politika dilemmái hazánkban*. Ezredforduló, 2. szám, In: *Historia*, melléklet, 1997/8, 3,4.

² A rurbanizáció a város vidékiessé és a vidék városiassá válását jelenti.

ismeréséhez. Az alábbi tanulmány is ezek sorába tartozik, mivel az 1968-as megyésítést követően semmilyen konkrét információ nem volt eddig Hargita megye pártstruktúrájáról. Országos szinten is csak az elmúlt években kerültek feldolgozásra a területi-közigazgatási átszervezéssel kapcsolatos pártiratok. Az Állami Levéltár Hargita és Kovászna megyei irattárában 2008-tól hozzáférhetőek a Román Kommunista Párt (RKP) megyei szervezetének jegyzőkönyvei, amelyekben pontosan nyilvántartották a hatalom helyi szerveinek képviselőit és létszámukat. A megyei levéltár anyagai között többek között megtalálható a Megyei Művelődési és Művészetügyi Bizottság és a Sajtó és Nyomtatványok Igazgatóságának iratai. Ezeknek a dokumentumoknak a tanulmányozása hozzásegít a helyi sajtópropaganda megértéséhez, útmutatást ad a hatalom által fentről lefelé irányuló hatalmi, ideológiai elképzelések értelmezésére.

Hargita Megye Tanácsának irattárában őrzik a megyésítésre vonatkozó alakuló gyűlések jegyzőkönyveit és a Végrehajtó Bizottság dossziéit. Ezeket kiegészítik a Román Szocialista Köztársaság Hivatalos Közlönyének évfolyamai, amelyek a legfontosabb határozatokat tartalmazzák. Mindezek mellett megtalálhatóak a megyei néptanács belső használatára készült ismertető füzetek, amelyek pontosan megnevezik a közigazgatásban dolgozók nevét és a betöltött funkciókat.

A kutatást kiegészíti a helyi lapok (Hargita, Megyei Tükör)³ 1968–1989 közötti évfolyamainak átböngészése.

³ A *Hargita* 1968-as megalakítására a bukaresti *Előre* (1953-tól működő országos lap) központi pártlap főszerkesztő-helyettese, Albert Antal érkezik Csíkszeredába, aki a kezdeti nehézségekkel megküzdve elindítja az újság szerkesztését. 1968. február 23-án, pénteken jelent meg az első lapszám. A szerkesztőbizottságot a következő személyiségek alkották: Füstös Jenő, Borbély László, Molnos Zoltán, Zöld Lajos, Hecser Zoltán, Szekeres Sándor, Bálint András, Koszta István, Kolozsi Márton.³ Az újságot Csíkszeredában szerkesztették, és kezdetben Marosvásárhelyen nyomtatták ki 1970. március 30-ig, amikor üzembe helyezték a csíkszeredai nyomdát. Az 1974. május 4.–1976. május 28. közötti időszakot leszámítva napilapként működött, míg a jelzett időszakban papírtakarékossági okokra hivatkozva hetilappá alakítják át. Kiadványai közül megemlíthetjük az évente megjelenő *Hargita Kalendáriumot*, amely összefoglalta az év legfontosabb gazdasági, politikai és társadalmi döntéseit, törvényeket, beszámolókat, eseményeket. Társlapja az *Informația Harghitei* című román nyelvű lap. 1989-től *Hargita Népe* néven működik tovább.

Közismert, hogy a szocialista sajtó forrásértéke megkérdőjelezhető, ezért megfelelő kritikával és az adatok ellenőrzésével használható fel. Mindezek ellenére kordokumentumnak számít, hiszen nagyon sok esemény kronológiai vonatkozása megtalálható benne, ugyanakkor tükrözi az adott korszak hangulatát. Lehetőséget ad a kutató számára, hogy bepillantást nyerhessen, miként kezeli a központi kormányzat a gazdasági és társadalmi problémákat, milyen eszközöket használ fel krízis időszakában a lakosság megnyugtatóására, esetleg félretájékoztatására. Az újságírók rátermettségétől függően előfordult, hogy sikerült a szigorú cenzúra hálójából burkoltan kijuttatni olyan információkat, amelyeket a kor embere megértett.

A helyi sajtót kvantitatív módszerekkel⁴ megvizsgálva négy nagyobb témakört különítettünk el, annak függvényében, hogy egyáltalán miről is írtak ezek a sajtóorgánumok. Végiglapozva az évfolyamokat, szemmel láthatóan kiemelt témaként szerepelt a majdnem minden lap címoldalán megjelenő iparosítás és urbanizálódás, a beküldött lakossági levelek által tükröződő társadalmi problémák, a szocialista nevelés és közművelődés témaköre. Az említett csoportosítások megjelenési aránya majdnem száz százalékosnak mondható, vagyis nem volt egyetlen lapszám sem, amely bizonyos szinten ne foglalkozott volna az adott kérdéskörrel. Talán az oktatásra vonatkozó ré-

A Kovászna megyei újságot Dali Sándor szerkesztette, és a lap a *Megyei Tükör* nevet viselte. 1968. február 24-én jelent meg az első lapszáma az RKP Kovászna megyei bizottság és ideiglenes megyei néptanács hetilapjaként. 1976. június 1-jétől válik az RKP Kovászna megyei bizottság és megyei néptanács napilapjává. A lapot Sepsiszentgyörgyön írták, viszont 1971. október 14-ig Brassóban nyomtatták, utána a megyeszékhelyen. A főszerkesztők közül megemlíthetjük Jecza Tibort, aki Dali Sándort követte 1974–1983 között, majd Vasas Ferencet, aki 1989-ig vezette a szerkesztőséget.³ A szerkesztőbizottságnak olyan fiatal tehetséges tagjai voltak, akik már kolozsvári tanulmányaik során ismerték egymást, és hazatérve nemzedékük legtehetségesebb írói és költői lettek:³ Farkas Árpád, Magyar Lajos, Czegő Zoltán, később Bogdán László, Csiki László és Vári Attila. A lap 1972 áprilisáig, Király Károly megyei párttitkár lemondásáig a második legjelentősebb befolyásoló tényezőként léphetett fel Kovászna megyében, megelőzve a propagandatitkár hatáskörét.³ Az újság egyik sajátosságai közé tartozott, hogy a hetvenes évek közepéig itt találjuk meg a legtöbb helyi székely hagyományokkal foglalkozó írást.³ Zágoni Jenő a nyolcvanas években gyűjtötte össze és adta közre a sepsiszentgyörgyi Megyei Tükör néprajzi bibliográfiáját. Román társlapja az 1968–1989 között működő *Cuvântul Nou* című folyóirat volt.

⁴ Janes Stokes: *A média- és kultúrakutatás gyakorlata*. Gondolat Kiadó, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 2008, 12–15.

szek bizonyultak időszakosnak, hiszen ez a tanév szerkezetéhez idomult. Kutatásunk alapjának is ezeket a témákat tűztük ki, és a tanulmány szerkezeti felépítése is ezt az irányt követi.

A szakirodalmat tekintve – a teljesség igénye nélkül – megemlíjtük azokat a szerzőket, akik behatóan kutatták/kutatják a szocialista rendszer gazdasági, politikai és társadalmi változásait. *Kornai János* a szocialista rendszert elemző munkáiban a korszakra jellemző hiánygazdaságra hívja fel a figyelmet, *Berend T. Iván* hasonló témájú tanulmányai a szocialista országok sajátosságait tárja fel, *Hunya Gábor* a szocialista Románia gazdaság- és ipartörténetét ábrázolja. Ide sorolhatók *Germuska Pál* magyarországi ipar- és várostörténeti elemzései, *R. Süle Andrea* várostörténeti áttekintései, *Geambaşu Réka* családszociológiai tanulmánya. A demográfiai változások elemzése szempontjából fontosak *Szarka László*, *Vécsei Károly* és *Varga E. Árpád* népesedési és etnikai statisztikái, amelyek összegzik a romániai települések adatait. Kisebbségtörténelmi vonatkozásban megemlíthető *Vincze Gábornak* a romániai magyar kisebbség történeti összefoglalója, *Földes György* magyar–román viszonyt elemző munkája, *Stefano Bottoni* a Magyar Autonóm Tartomány történetéről írt könyve, illetve *Nagy Mihály Zoltán*, *Olti Ágoston*, *Novák Csaba Zoltán* a kommunista diktatúra korszakát ismertető tanulmányai. Az utóbbi szerzők művei a *Bárdi Nándor* által szerkesztett magyar kisebbség kutatásával foglalkozó kötetekben jelentek meg. A legújabb szakirodalmi forrás *Novák Csaba Zoltán*, *Tóth-Bartos András*, *Kelemen Kálmán Lóránt*: *Újjászületés, Háromszékből Kovászna. Kovászna megye megszervezése és intézményesülése 1968–1972* címmel 2013 őszén látott napvilágot, amely Kovászna megye kialakulását mutatja be. A jelenlegi kézirat időközbeni szerkesztése már nem engedte meg ennek a tanulmánykötetnek a részletes feldolgozását.

A román történészek közül megemlíjtjük *Lucian Boia*, *Ghiţă Ionescu*, *Ioan Scurtu*, *Liviu Turcu*, *Vladimir Tismăneanu* és *Vlad Georgescu* munkáit.

Székelyföldi vonatkozásban jelentős kutatásokat végzett a Kommunikációs Antropológia Munkacsoport, amely a helyi jellegzetességek feltárását tűzte ki célul. Kutatói: *Biró A. Zoltán*, *Bodó Julianna*, *Gagyí József*, *Oláh Sándor*, *Túros Endre*.

A forrásoknak egy másik kategóriáját jelentik a Kolozsváron található Jakabffy Elemér Kortörténeti Gyűjteményének kéziratgyűjteménye, amely a korszak legjelentősebb romániai magyar politikai személyiségeinek, tanároknak, egyetemistáknak gépelt tanulmányait, elemzéseit őrzi. A dolgozat végén a bibliográfiában részletesen közöljük a felhasznált forrásokat és szakirodalmat.

A tanulmány a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Politológia-, Közigazgatás- és Kommunikáció Tudományi Kar, Újságíró Tanszékén 2009-ben megvédett doktori értekezésnek az átdolgozott változata. Ezúttal is köszönetemet szeretném kifejezni témavezető tanáromnak, dr. Cseke Péter egyetemi tanárnak és dr. Gagy József egyetemi docensnek az önzetlen segítségükért.

BEVEZETŐ

1965-ben Nicolae Ceaușescu az ország első emberévé válik, s ezzel egy új korszak vette kezdetét Romániában. Az új pártfőtitkár elsődleges feladatának saját hatalmi pozíciójának megerősítését tűzte ki, ez olvasható az általa kezdeményezett új alkotmányban is, amely az országot Szocialista Köztársasággá nyilvánította. Az alaptörvény szerint, Ceaușescu hatalma alá rendelte a fontosabb minisztériumokat, a katonaságot, a bíróságokat, biztosítva ezzel egyeduralmát.

Az 1989-ig tartó „uralkodását” a történészek két ellentmondásos korszakra szokták osztani. Az első a *liberalizálódás kora* (1965–1974), amely alatt valamelyest enyhül a sztálinista hagyományból ismert terror (új nemzetiségi intézmények jönnek létre: a Kriterion Könyvkiadó, a román televízió magyar nyelvű adása és A Hét című bukaresti napilap, Magyar Nemzetiségű Dolgozók Országos Tanácsa), a második pedig az ezt követő *erőszakos diktatúra* bevezetésének időszaka (1975–1989), amely Ceaușescu személyi kultuszának és megalomán törekvéseinek megvalósításával azonosul.⁵ Mind a két korszakban a kommunista ideológiának megfelelően folytatódik a nagyfokú iparosítás és a hozzá kötődő településfejlesztési stratégiák megvalósítása.

Az 1965–1989 közötti periódust a *nemzeti kommunizmus* időszakának is szokták nevezni, hiszen az új pártfőtitkár – folytatva elődje kezdeményezését – rátért a nemzeti szocializmus kiteljesítésére, és az ország arculatának átalakítására. Az új hatalom ideológiája az 1965 nyarán tartott IX. pártkonferencián hangzott el először, amely megjelölte az új politikai-gazdasági és társadalmi irányt.

⁵ Lásd bővebben a korszakolást, Vincze Gábor: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999, 87.; Balogh László: *Románia Története (XX. század)*. Aula Kiadó, 2001, 237; Jean-François Soulet: *Istoria comparată a statelor comuniste*. Editura Polirom, București, 1998, 156.; Denis Deletant: *România sub regimul Comunist*. Istoria României (Decembrie 1947–Decembrie 1989). Editura Corint, București, 2002, 425–427; Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája 1968–1974*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2011, 14.

Gazdaságpolitika szempontjából a pártfőtitkár kifejtette: „Az ország iparosítása a nehézipar, s különösképpen a gépgyártó ipar elsődleges fejlesztése a jövőben is pártunk politikájának középpontjában marad, hiszen enélkül lehetetlen hazánkat a civilizáció és a jólét magas fokára emelni, lehetetlen előrehaladni a kommunizmus felé. Az iparosításnak – mivel világméretű és erőteljes műszaki-tudományos forradalom korszakában bontakozik ki – a legfejlettebb technika alapján kell megvalósulnia, lehetővé kell tenni a tudomány legújabb vívmányainak folyamatos bevezetését a termelésben, a fő figyelmet a termelési folyamatok gépesítésére és automatizálására fordítva, mert ez döntő feltétele a korszerű ipar és gazdaság létrehozásának. Az iparosítás rohamosan növeli a termelőerőket, állandóan fejleszti a szocializmus műszaki-anyagi alapját, meghatározza a műszaki haladás széles körű bevezetését az anyagi termelés összes területein, növeli a társadalmi munka termelékenységét, fellendíti az egész gazdaságot.”⁶

Ezek alapján tehát az új ideológia az önálló gazdaság mellett lép fel, ebben látták a társadalom fejlődését, a modernizációt, a korszerűsödést, a nemzet függetlenségének megteremtését és a társadalmi egyenlőtlenségek kiküszöbölését. „A román nép tapasztalata, az emberi társadalom fejlődéstörténete bizonyítja, hogy az iparosítás az egyetlen út a haladás és a civilizáció felé, az életszínvonal emelése felé, hogy az iparosítás ténylegesen biztosítja a nemzeti függetlenséget és szuverenitást.”⁷ Az ország politikai helyzetét értékelve a pártfőtitkár kiemelte a „szuverén nemzet” és „független állam” fogalmait, amelyek az ötvenes évek végétől, a szovjet politikától való eltávolodást siettetten.

„Országunk nemzetközi politikája a szuverenitás és a nemzeti függetlenség, a jogegyenlőség, a belügyekbe való be nem avatkozás, a kölcsönös előnyök elveinek állandó, szilárd alapjára épül. Románia harcol ezeknek az elveknek a következetes érvényesítéséért nemzetközi téren, mert véleménye szerint tiszteletbe tartásuk lényeges feltétele az államok közötti együttműködés fejlődésének, a népek közötti bizalom erősödésének, minden nép

⁶ Az RKP IX. Kongresszusán elhangzott beszéd. In: Vörös Zászló, 1965. július 20.

⁷ Vörös Zászló, 1965. július 20.

azon elidegeníthetetlen joga tiszteletben tartásának, hogy maga dönthessen sorsa felől.”⁸

Ceaușescu imázsának kialakítása is jelentős elvként jelenik meg, hiszen magát a nemzet hőseként tünteti fel, maga a szocialista törvényesség, igazságosság, erkölcsösség és méltányosság megtestesítője. A gazdasági nehézségek és a társadalmi válságok megoldására a nacionalizmust, a nemzeti történelmi hagyományok kiemelését (sokszor a realitásoktól eltérő történelmi múlttal) alkalmazza. „*A történelmi körülmények folytán hazánk tájain az évszázadok során a románok mellett más nemzetiségű lakosság is megtelepedett. Évszázadokon át román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók együtt harcoltak és együtt dolgoztak, sok nehézségen mentek át, elszánt küzdelmet vívtak az elnyomó osztályok ellen. Az együttélés és az együttesen vívott harc során mindörökre testvérekké váltak, s ma együtt alkotják a szocialista Románia nagy családját. [...] A nemzet és az állam még hosszú ideig alapját fogja képezni a szocialista társadalom fejlődésének. A nemzet fejlődése, a szocialista társadalom erősödése megfelel a társadalmi élet objektív követelményeinek; ez nemcsak hogy nem áll ellentétben a szocialista nemzetköziség érdekeivel, hanem éppen ellenkezőleg, teljes mértékben megfelel ezeknek az érdekeknek, a dolgozók nemzetközi szolidaritásának, a kommunizmus és a béke ügyének.*”⁹ Ezek az elvek a nemzetiségi kérdést megoldottnak tekintették, csupán az anyanyelv és az egy tömbben élő kisebbség helyzete várt még orvosolásra, de ez sem sokáig, hiszen az 1968-as meggyésítés egyik célja éppen a székelyföldi magyarság nemzeti egységének fellazítása volt.¹⁰ Röviden összefoglalva a IX. pártkonferencia fontosabb elvei közül megemlíthetjük: a társadalmi és etnikai beolvastás tételét, a független nemzetállam megteremtésének óhaját, a személyi kultusz alapját, az iparosítást és modernizációt, a párt hazafiasságát.

Arra a kérdésre, hogy a moszkvai vezetés miért tűrte meg a különutas politikát járó román pártfőtítkárt, a legtöbb kutató azt az érvet hozza fel,

⁸ Vörös Zászló, 1965. július 20.

⁹ Vörös Zászló, 1965. július 20.

¹⁰ Demeter Csanád: *Az 1968-as területi átszervezés a korabeli magyar sajtó tükrében.* Médiaszakos Doktori Hallgatók Konferenciája I., Médea Egyesület–Művelődés, Kolozsvár, 2007, 89–101.

miszerint nem jelentett veszélyt Románia sem a szocializmusra, sem pedig a Szovjetunióra.¹¹ „Tárgyalni, a problémákat szóvá tenni, vitatkozni, de nem összeveszni” – hangzott a szovjet vélemény.¹²

Társadalmi szempontból ez az időszak – főleg a nemzeti kisebbségek számára – Romániában bizakodásra adott okot, hiszen a területi átszervezéstől eltekintve pozitív változásokat irányzott elő. A román pártfőtitkár 1968 augusztusában Bukarestben megtartott híres beszédében elutasította a varsói szerződés országainak prágai bevonulását. Ez azért is volt meghatározó, mivel a keleti blokk országai közül egyedül Románia nem vett részt a katonai akcióban, ami nemcsak az értelmiség helyeslését váltotta ki, hanem prominens személyiségeknek spontán belépését is a kommunista pártba, méghozzá gyors egymásutánban.¹³ Fazekas János a legnagyobb pártállami beosztásban lévő magyar a következőképpen vélekedett az 1965-ben elfogadott nemzetiségi törvényről: *„Új alkotmányunk ragyogóan bizonyítja pártunk nemzeti kérdésben folytatott politikájának helyességét. A Román Szocialista Köztársaságban az együtt élő nemzetiségek számára biztosítva van az anyanyelvük szabad használata, könyvek, újságok, folyóiratok, színházak, valamennyi fokú oktatás a maguk nyelvén. Ott, ahol a román lakosságon kívül más nemzetiségűek is laknak, az összes szervek és intézmények szóban és írásban használják az illető nemzetiség nyelvét, és tisztviselőket neveznek ki közülük vagy más olyan állampolgárok közül, akik ismerik a helyi lakosság nyelvét és életmódját.”*¹⁴

Mivel ugyanakkor a sztálinista kirakatperek áldozataivá vált kommunisták rehabilitálási hulláma is megindult, azt lehetett feltételezni, hogy a kommunista párt kész megváltozni. Úgy látszott, mintha egy reformidőszak venné kezdetét. Így ígéretet kaptak a nemzeti kisebbségek anyanyelvük használatára, gazdasági fejlődésüknek támogatására, és a Román Szocialista Köztársaság (RSZK) Magyar Nemzetiségű Dolgozóinak Tanácsának és az

¹¹ A szovjet vezetés szerette volna elkerülni, hogy Romániából egy újabb Jugoszlávia jöjjön létre.

¹² Földes György, *i.m.*, 61.

¹³ Richard Wagner: *Miért nem volt Romániában szamizdat?* In: *Lettre*, 2000 ősz, 38. szám. <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre38/wagner.htm> (2008.05.16).

¹⁴ Vörös Zászló, 1965. július 23.

RSZK Német Nemzetiségű Dolgozóinak Tanácsának a megalapítására.¹⁵ Amint már említettük, elindult a bukaresti TV magyar adása, amelynek szerkesztője Bodor Pál lesz, létrehozzák a nemzetiségek önálló könyvkiadóját, a Kriteriont, Bodor Pál és Hedi Hauser főszerkesztők vezetésével.¹⁶

Mindez a 60-as években kihúzta a talajt egy esetleges ellenzék lába alól. Mind a nacionalisták, mind a demokraták támogatták a politikai reformtendenciákat. Egy időre azt lehetett hinni, hogy Ceaușescunak nincs más ellenfele, csak a moszkovita ös-sztálinisták.

1969. augusztus 6-án a Román Kommunista Párt X. kongresszusára készülve hirdette meg Ceaușescu a *sokoldalúan fejlett társadalom* létrehozását, amely egyben hatalmának a megszilárdulására irányult. Az új program a párt és a szocialista állam megkérdőjelezhetetlen hatalmát vetítette előre, a társadalom teljes irányítását és ellenőrzését. Erre szolgált az egy évvel korábban létrehozott Szocialista Egységfront is, amely gyakorlatilag a párt ellenőrzése alá vonta az összes politikai, társadalmi és szakmai szervezeteket. „A Szocialista Egységfrontban résztvevő tömeg-, társadalmi és szakmai szervezetek, az együtt élő nemzetiségekhez tartozó dolgozók tanácsai elismerik politikai vezető erőként a Román Kommunista Pártot, amely egész tevékenységével bebizonyította határtalan odaadását a haza létérdekei iránt, a marxizmus-leninizmus ügye iránt, bebizonyította azt a képességet, hogy sikeresen vezeti népünket a szocializmus és a kommunizmus napfényes útján.”¹⁷ Gazdasági szempontból az életszínvonal emelkedését az ötéves tervek megvalósulásától remélték, átfogva és szabályozva az ország összes szektorát.¹⁸

A pártfőtitkár a következőképpen mutatta be az erre vonatkozó javaslatát: „*Ennek a szakasznak a lényege: korszerű iparral és nagy hozamú bel-*

¹⁵ Vincze Gábor: *Illúziók és csalódások. (Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből)*. Csíkszereda, 1999, Státus Könyvkiadó, 321–329.

¹⁶ Enyedi Sándor: *A romániai magyar sajtó és tömegkommunikáció 1944 után*. In: Régió, 1991/3, 190.

¹⁷ A Szocialista Egységfront alapító okmányának második szakasza. In: Hargita, 1968. december 21.

¹⁸ A gazdasági tervek Fülöp Mihály 1977-ben elkészülő doktori értekezésében próbálta elemezni Fülöp Mihály László: *A román gazdaság fejlődésének két évtizede 1956–1976. 1977*, Jakabffy Elemér Kortörténeti Gyűjteménye (JEKGy), Kolozsvár (leltári szám: K180), 61–95.

terjes mezőgazdasággal rendelkező fejlett gazdaság megteremtése; a tudományos tevékenységnek, a közoktatásnak és a tömegek nevelési színvonala emelését szolgáló erőfeszítéseknek a széles körű kibontakoztatása; a városi és falusi dolgozók anyagi és szellemi jólétének szüntelen emelése; a társadalom által termelt javaknak a szocialista igazságosság és méltányosság szerinti elosztása; a termelési viszonyok és a társadalmi szervezés tökéletesítése; olyan szervezési keret megteremtése, amely lehetővé teszi a néptömegek, minden állampolgár széles körű részvételét a közéletben; az állampolgári szabadságjogok bővítése, a szocialista demokrácia fejlesztése. Romániát a civilizáció és a jólét újabb csúcsaira emeli, megteremti annak a lehetőségét, hogy hazánk fokozatosan áttérjen a kommunizmusra.”¹⁹ A konferencián elhangzó beszédek még nyomatékosabbá tették a IX. pártkongresszuson elhangzó gazdasági tervek végrehajtását, ugyanakkor jelentősen megerősítették a nemzeti szocializmus felé vezető út alapjait.

A személyi kultusz erősödése abban is látható, hogy jelentős kádercserék valósultak meg a legfelsőbb vezetésben a korábbi évekhez képest. A Ceaușescu-párti káderek a hetvenes évektől kezdve felsorakoztak vezérük mellé. Paul Niculescu-Mizil az RKP KB tagja, aki a párt legfőbb ideológusává válik, Virgin Trofin, Gheorghe Rădulescu, akik a fiatal generációhoz tartoztak, a regionális pártvezetők közül kiemelkedett Gheorghe Pană, Dumitru Petrescu, Ilie Verdeț și Vasile Patilineț.²⁰ Új jelenségnek számít az is, hogy elfogadják a „rotációs elvet”, amely lehetővé tette, hogy a jelentős politikai pozícióban lévő személyeket bármikor el lehessen mozdítani tisztségükről.²¹ A pártfőtitkár hatalma 1974-re vált teljessé, hiszen erre az időszakra leszámolt ellenségeivel, teljesen kicserélte a pártapparátus vezető személyeit megbízható és hozzá hű emberekre. Ugyancsak ebben az évben rögzítettek alkotmányjogilag egy új államhatalmi pozíciót, a köztársasági elnök funkciót, amelyet természetesen Ceaușescu töltött be.

Továbbá nemzetiségi szempontból ekkor hirdetik ki a „társadalom homogenizálásának” tézisét. Ceaușescu először 1969-ben, az RKP X. kon-

¹⁹ Hargita, IV: évf. 108. (993.) szám, 1971. május 8.

²⁰ Balogh László: *Románia története (XX. század)*. Aula Kiadó, 2001, 256 és Novák Csaba Zoltán: *Az RKP történetéből (3)*. *A Hét*, 2004. március 11.

²¹ Balogh László (2001): *i.m.*, 256–257.

gresszusán használta a „*társadalom homogenizálása*” kifejezést, amikor a „kizsákmányoló osztályok” felszámolását követően a szocialista társadalomban végbemenő homogenizációs folyamatról beszélt.²² A későbbi események elemzése azonban azt mutatja, hogy valójában az említett fogalom mögött etnikai/nyelvi asszimilációt kell érteni. Tehát arról van szó, hogy az erőszakos beolvasztás politikáját kellett elfedni a tárgyalt szó fogalmának használatával.

Tóth Sándor a következőképpen értelmezte ezt a kifejezést: „*Lényegét tekintve a homogenizálás vagy homogenizáció műszó jelentése: az egységes román nemzeti állam megteremtése a minden partikularitástól és autonómiától megfosztott társadalom képében. Arról az ideális állapotról van szó, melyben létrejön az autonómia és autoritás ozmózisa.*”²³

A központi hatalom egy egységes nemzetállamot próbált létrehozni, amelynek csak egy akadálya maradt, éspedig a többnemzetiségű jelleg, hiszen a politikai, gazdasági és kulturális autonómiákat már sikerült felszámolniuk.²⁴ A pártfőtitkár több beszédében is sürgette az etnikailag homogén társadalom létrejöttét.

„*Tekintettel arra, hogy Romániában vannak együtt élő nemzetiségek, nyilvánvaló, hogy a szocialista nemzetfejlődésnek feltételei között hosszú időn át megmaradnak a nemzetiségek sajátos vonásai is. De ugyanakkor figyelembe kell vegyük a közeledés létező történelmi folyamatát, amely a jövőben még inkább kihangsúlyozódik. Ezzel kapcsolatosan szüntelenül szem előtt kell tartanunk annak szükségességét, hogy rendületlenül tevékenykedjünk minden dolgozó teljes jogegyenlőségének biztosításáért, nemzetiségre való tekintet nélkül, hogy az egységes kommunista rendszer felépítésének útján megvalósuljon mind szociális, mind nemzeti jegyeit illetően a társadalom egyre teljesebb homogenizálódása.*”²⁵

²² Az RKP X. kongresszusa. In: Előre, 1969. aug. 13, 1–3.

²³ Tóth Sándor: *Jelentés Erdélyből* (1987). Magyar Füzetek könyvei 13, 176.

²⁴ Lásd részletesebben, Ara-Kovács Attila: *A magyar intézményi rendszer széthullása Romániában (1975–1987)*

²⁵ Nicolae Ceaușescu: *Raport la conferința națională a PCR. 19-21 iulie 1972*. Editura politică, București, 1972, cap. V, 91-102.

Ugyanezt a célt szolgálta az „*egységes szocialista nemzet*” fogalmának használata is, amelyet a szűkebb pártvezetés egyik legnacionalistább politikus, Paul Niculescu-Mizil vezetett szakértői csoport javasolt a hetvenes évek elején, mivel szerintük az említett kifejezés már lelepleződött a kisebbségi értelmiségiek előtt. Az RKP 1972. júniusi országos konferenciáján már párthatározat szintjén fogalmazódik meg a cél: „*a szocialista nemzet kialakítása, amely összehasonlíthatatlanul erősebb és homogénebb, mint a burzsoá nemzet*”.²⁶

A „*közeledés*” szó is hasonló jelentéssel bírt, az erőltetett asszimiláció burkolt kifejezését jelentette, amely egy egyoldalú folyamatot jelölt, hiszen ezen elképzelés szerint a nemzeti kisebbségek közeledése a többségi nemzethez természetesen következik, és egyben a beolvadás folyamatát is feltételezi. Természetesen ezek a kifejezések a korban nem voltak ennyire egyértelműek, és nagyon hihetőnek tűnt a jogegyenlőség megvalósulása. A nyolcvanas évek viszont bebizonyította, hogy mennyire törekénynek bizonyult a szabadságjogba vetett hit, hiszen erre az időszakra az államhatalom minden eszközt bevetett a kisebbségek felszámolására.

A magyar kisebbség, Gheorghiu Dej nacionalista politikájától eltérően, tehát az új vezetőtől pozitív változásokat várt, de Ceaușescu első pártkongresszusi beszéde olyan változásokat is előirányzott, amelyek aggodalomra adtak okot. Az egyik legsérelmesebb intézkedést a területi átszervezés jelentette. Ceaușescu ezzel az átszervezéssel saját hatalmát akarta megerősíteni, azáltal, hogy az ország területét jobban ellenőrizni lehessen, ugyanakkor az egységben élő magyar kisebbséget feldarabolja. A pártfőtitkárnak a nemzeti kisebbségi tömbök felosztásának és beolvasztásának terve már 1960-ban jelentkezett, hiszen az ő kezdeményezésére szervezték át a Magyar Autonóm Tartományt. Ennek egyenes következménye volt az 1968-as törvény, amely átalakította a tartományi és rajoni területi felosztást megyékké.²⁷ A területmódosítás szükségességét a következőkkel indokolta a pártfőtitkár:

²⁶ Vincze Gábor (1999) *i.m.*, 86–90.

²⁷ Gagyai József: *Az új elit a Székelyföldön: Hargita megyei változások 1968 után*, Társadalmi Szemle, Bp., 1997, 4. szám, 61.; Novák (2011), 33–45.

„Ezek az elvek abból fakadnak, hogy a közigazgatási-területi szervezést össze kell egyeztetni a termelőerők fejlődésében és földrajzi megoszlásban, a társadalom fejlődésében bekövetkezett minőségi változásokkal, a lakosság szerkezetében az egész ország városainak, községeinek és falvainak arculatában, méreteiben és életfeltételeiben végbement módosulásokkal. Ilyen körülmények között a csaknem 20 esztendővel ezelőtt, merőben más társadalmi és gazdasági viszonyok között elfogadott közigazgatási-területi felosztás, amelyben a központ és az alapegységek között két közbeeső láncszem, valamint számtalan kis területi egység van, már nem felel meg a társadalmi haladás jelenlegi követelményeinek...”²⁸

1967. október 5–6-án az RKP Központi Bizottsága plenáris ülésén a legjelentősebb pártvezetők és a tartományi titkárok részvételével (Nicolae Ceaușescu, Chivu Stoica, Ilie Verdeț, Paul Niculescu-Mizil, Alexandru Drăghici, Emil Bodnăraș, Vasile Patilineț, Manea Mănescu, Gere Mihály és Fazekas János) megvitatták a közigazgatási tervet, amelynek pontjait végül egyöntetűen el is fogadták, és a decemberi munkabizottsági ülések után közzé is tették.²⁹ A tervezet célja az volt, hogy minden megye gazdasági és szociális-kulturális szempontból komplex közigazgatási-területi egység legyen, amely a városokat, ipari, kereskedelmi és kulturális, valamint közlekedési utakat foglaljon magába. Ennek alapján kezdetben 35 megye megalakítását tűzték ki célul,³⁰ amely majd 1968 februárjában 39 megyére és Bukarest municípiumra módosult.

A megbeszélésen a legfontosabb vitatémák közé tartozott az a három Székelyföldre vonatkozó álláspont, amely e régió területi felosztásáról szólt. Az első javaslat szerint az 1950 előtti megyéket (Maros-Torda, Udvarhely, Csík, Háromszék) kellene visszaállítani, amit a felaprózódás indokával egyértelműen elutasítottak. Második javaslatként a nagy székely megye létrehozása jelent meg, amelyet Fazekas János a Minisztertanács elnökhelyettese javasolt. 10 pontos beszédében hangsúlyozta a nagy székely megyének a

²⁸ Vörös Zászló, 1968. január 14.

²⁹ Részletek a VB megyésítésére vonatkozó ülésének jegyzőkönyvéből. Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond: CC PCR Cancelarie, dos. 191/1967, 20–21, 26–42 f. In: Novák (2011), 158–167.

³⁰ Vörös Zászló, 1968. január 14.

szükségességét, és kiemeli azt a tételt, hogy: „...a román nép kultúrája mellett és ezzel szoros kapcsolatban fejlődik az együttlakó nemzetiségek kultúrája, s valamennyiük a maga sajátos nemzeti jegyével hozzájárul szocialista kultúránk kincsesházának gazdagításához.”³¹

A kezdeti elképzelés szerint a megye határa északon a Gyergyói-medencével kezdődne, délen pedig Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonokkal zárulna (ez öt rajont foglalt volna magába: Udvarhely, Csík, Gyergyó, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy)³². A megye elnevezését Udvarhely-Csík névvel illeték, és székhelyévé Csíkszeredát választották központi fekvése miatt.³³ Később Fazekas János kérésére módosították a megye elnevezését a térséget meghatározó hegység nevére, a Hargitára.³⁴ Ez a területi beosztás egy abszolút magyar többségű (95%), 364 196 lakost számláló közigazgatási egységet írt volna elő.³⁵

A harmadik elképzelés Brassó érdekeiből kiindulva egy „kis székely megyét” vázolt fel, amely Háromszék nélküli Székelyföldet jelentette volna (Brassó a vonzáskörzetéhez tartozó székely településeket gazdasági megfontolásból magához szerette volna láncolni, főleg Sepsiszentgyörgyöt). A pártvezetés és a pártfőtitkár végül a második tervezet végrehajtása mellett döntött, amelyet „nyilvános vitára” bocsátottak. A januári sajtóban megjelenik az új közigazgatási térkép, és folytatódik az ezt megelőző területi átszervezés propagandája, amely továbbra is elsőbbséget élvezett a magyar napilapok, az Előre és a Vörös Zászló hasábjain is.

Az 1968. február 14-re összehívott RKP Központi Bizottságának plenáris gyűlése arra volt hivatott, hogy a Nagy Nemzetgyűlés elé terjessze a végleges területi módosítást. Az időközben kialakuló Kovászna megye létrejöttével viszont megváltozott Hargita megyében a megyeszékhely kiválasztá-

³¹ *Itt és most*. In: Korunk, XXVII évf., 1. szám 1968, január 3–5.

³² *Vincze József bukaresti nagykövet jelentése*, In: Történeti kényszerpályák – Kisebbségi reálpolitikák, szerk. Vincze Gábor, Csíkszereda, Pro-Print, 2003, 287–289.

³³ *Scínteia*, 1967. október 11.

³⁴ ANIC, fond CC-PCR Cancelarie, dos. 189/1967, 26-29 f. In: Novák Csaba Zoltán: *A megyésítés előkészítése és a nemzetiségi kérdés Romániában 1968-ban*. A Hét, 2005. november 10., 6–8.

³⁵ Uo.

sának körülménye, hiszen Csíkszereda már nem töltötte be azt a központi elhelyezkedést, mint a nagy Hargita-tervben, ugyanakkor Udvarhely előnyösebb urbanizációs feltételekkel rendelkezett. Ez vezetett a csíkszeredai tüntetéshez.³⁶ Ezt az eseményt tekinthetjük 1945 után az első nyilvános tüntetésnek. A pártfőtitkár, miután fogadta a csíkszeredai küldöttséget, meghallgatva őket, jóváhagyta az Olt menti város megyeszékhellyé alakítását.³⁷

A februári események után végül három megyébe sorolták be a történelmi Székelyföld területét (leszámítva Aranyosszék): Maros, Kovászna, Hargita. A központi hatalom beleegyezésével Csíkszereda válik tehát Hargita megye székhelyévé, és ez a tény gazdasági szempontból meghatározó lesz a város számára. Székelyudvarhely városát a megye egyetlen municípiumává alakították, ezáltal ez a település egy más utat járt be. A megye 6639 km²-ével az átlagos nagyságú közigazgatási egységnek számított, viszont népesség szempontjából abszolút magyar többséggel rendelkezett (85% körül). Kovászna megye megalakulásával Háromszék kikerült Brassó gazdasági hatásköre alól, és Sepsiszentgyörgy megyeszékhellyel elkezdhette önálló gazdasági és társadalmi berendezkedésének kialakítását.

³⁶ lásd részletesebben Sarány István–Szabó Katalin: *Megyecsínálók*, Csíkszereda, Státus Könyvkiadó, 2001.

³⁷ ANIC, fond CC-PCR Cancelarie, dos. 220/1968, 1-16 f. In: Novák Csaba Zoltán (2011): *i.m.*, 201–213; Novák Csaba Zoltán, Olti Ágoston: *Udvarhely vagy Csíkszereda? Harc a megyeszékhelyért*. (Egy csíkszeredai küldöttség Nicolae Ceaușescunál 1968-ban). Székelyföld, 2008. július, 87.

I. A MEGYEI ELIT KIALAKULÁSA

I.1. Hargita megye

I.1.1. Hargita megye ideiglenes tanácsának megválasztása

1968. február 17-én, a megyésítést követően, Románia 39 megyéjében gyűlést tartottak az illető régióhoz tartozó pártaktívák. Ezen részt vettek a volt tartományi és rajoni képviselők, akik megalakították a megyei pártbizottságokat és a megye ideiglenes vezető szerveit.³⁸ Az új közigazgatási terület megszervezése egy bonyolult folyamatot jelentett. Az egyik legfontosabb kérdés a megye vezetőségének a kiválasztása volt. A vezető pozícióért verseny alakult ki a meglévő és az újonnan kinevezett káderek között.

Amíg Kovászna megye vezetése folyamatosan egy ember kezében összpontosult, addig Hargita megyében ez nagyon képlékeny volt. Csak 1968 decemberére alakult ki egy stabil megyei vezetőség.

Februárban Hargita megyében is összehívták az alakuló gyűlést Csík-szeredában, ahol részt vettek a párt legjelentősebb helyi káderei: Fazekas János, az RKP Központi Bizottságának Végrehajtó Bizottsági tagja és a Minisztertanács alelnöke, Bránis László, a Maros-Magyar Autonóm Tartomány Végrehajtó Bizottságának első titkára, Cozma Ioan tartományi szervezési titkár, Kovács B. Mihály, a csík rajoni pártbizottság első titkára és Burján József gyergyói párttitkár. A tartományi néptanács képviselői közül még jelen volt: Pethő Ilona, Simon András, Kiss Albert, Albert András, Hadnagy János, Țăranu Petru és Molnos Zoltán.³⁹ E gyűlés időpontjától, vagyis 1968. február 17-től lehet számítani Hargita megye megalakulását, amely 9 városból és 45 községből állt.⁴⁰

³⁸ Előre, 1968. február 20.

³⁹ Arhivele Consiliului Județean Harghita (ACJH), Proces Verbal-Al sesiunii de Constituire al Consiliului Popular Provizoriu Harghita din 17 feb. 1968, 1–5.

⁴⁰ Újonnan alakult városok: Tusnádfürdő és Vlahica; Demeter Csanád: *Hargita megye kialakulása (1968)*. In: Areopolisz, Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok VI., Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2006, 217–234.

A gyűlést Cozma Ioan nyitotta meg, bemutatva a jelenlevőket, a rajoni bizottságok tagjait és póttagjait Csíkszereda, Udvarhely és Gyergyó rajonokból, akik a párt tartományi bizottságainak képviselői voltak. A gyűlésen részt vettek a pártaktivisták, akiket az RKP Központi Bizottsága hívott össze az Ideiglenes Megyei Néptanács létrehozására és a Revíziós Bizottság megalakítására. Az RKP Országos Konferenciája határozatának megfelelően ezen a gyűlésen esett szó az Ideiglenes Megyei Néptanács szerepéről, amely a megye politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális életének megszervezésére volt hivatott, az év végi pártkongresszusi választásokig.⁴¹

A gyűlés első számú napirendi pontja szerint kijelölték az RKP Ideiglenes Megyei Bizottságának és a Megyei Revíziós Bizottságnak tagjait. Weingörtner András, a Központi Bizottság tagja, bemutatta az RKP Hargita Megyei Bizottságának 87 tagját és 16 póttagját. A Megyei Pártbizottság Revíziós Bizottságának Kalamár Gábor lett az elnöke, aki a csíkszeredai Beruházási Bank igazgatói tisztségét töltötte be, a további tagok közül megemlíthjük György Imrét, aki a csíkszeredai Nemzeti Bank közgazdászaként dolgozott, Kedves Máriát és Szócs Andrást, akik csíkszeredai pártaktivisták voltak, valamint Pop Simion nyugdíjast.⁴²

A Megyei Pártbizottság „bürójának” tagjai a következő személyek lettek: Bránis László, Cozma Ioan, Simon András, Burján József, Kovács B. Mihály, Țăranu Petru, Oprea Ioan, Molnos Zoltán, Hadnagy János, Kőműves János, Erdélyi Elemér, Cristi Marin, Kiss Albert, Szávuly Lajos és Albert András. A póttagok pedig: Antal János, Fülöp László, Pethő Ilona, Pakoth Sándor, Albert Antal és Moja Sándor.⁴³ A pártbizottság első titkárának Bránis Lászlót nevezték ki, Cozma Ioan a szervezési titkár, Simon András a propagandatitkár és végül Burján József a gazdasági problémákkal foglalkozó titkár lett.⁴⁴ A pártkollégium vezetőjévé Kiss Albertet jelölték ki, tagjai között pedig Ambrus István, Kádár Sándor, László Károly, valamint Székely Gáspár nevével találkozunk.

⁴¹ ACJH, Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România [B.O. al R.S.R.], 1968. február 17., P. I, nr. 17–18, 135–136.

⁴² ACJH, Proces Verbal ...Uo.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo.

A Megyei Néptanács Végrehajtó Bizottságának összetételét a következő személyek alkották: Bránis László elnök, Kovács B. Mihály első alelnök, Anghelianu Ioan alelnök, Koszti István alelnök, Szabó Béla alelnök, a bizottság tagjai pedig Albert Dávid, Ambrus István, Ambrus Zoltán, Antal Vidor, Bartos Béla, Becze Antal, Bertalan Sándor, Elekes Károly, Holirea Florea, Kocsis Adalbert, Magyar Tibor, Maier János, Pop Luiza, Suci Anton, Tulit Zoltán lettek.⁴⁵

A gyűlésen Fazekas János kihangsúlyozta, hogy a közigazgatásban lehet használni a nemzeti kisebbségek nyelvét, vagyis Hargita megyében a magyar nyelvet, amelyet az alkotmány biztosít, ugyanakkor hűségét fejezte ki az RKP és Ceaușescu iránt. Továbbá a nagyfokú iparosítási és fejlesztési terveket vázolták fel röviden, és az új megyei szervek megválasztását irányozták elő. A megyei hivatalok nagy részét Csíkszeredába helyezték. Székelyudvarhelyen három hivatalt állítottak fel, a Mezőgazdasági Termelők Szövetségét, a Fogyasztási Szövetkezetek Szövetségét és a Beruházási Bankot. Ezek viszont rövid ideig működtek itt, néhány év múlva Csíkszeredába költöztették át.⁴⁶

Az alakuló gyűlésen tehát megjelölték azokat a személyeket, akik a megye élére kerültek, ugyanakkor a pártban is jelentős funkciókat töltöttek be.

I.1.2. A megyei vezetők

A megyei vezetés összetételében három csoportot különíthetünk el, amelyek a tulajdonképpeni elitet jelentették. Az első a megszűnő tartományi és rajoni párt- és állami szervezetekből jövő káderek. A második csoportot az egymással vetélkedő regionális, egykori rajoni vezetők alkották, míg a harmadikat egy homogén társadalmi-kulturális környezetből jövő, többnyire szakemberekből álló gárda.⁴⁷

Az első csoportba tartozó személyek közé tartozott Bránis László is, aki a Tartományi Néptanács elnöke volt, és Hargita megye első emberévé vált,

⁴⁵ ACJH, B.O. al R.S.R, Hotărârea nr. 2 din 17 feb. 1968. art. 1.

⁴⁶ Gagyí József: *Az új elit a Székelyföldön. Hargita megyei változások 1968 után.* In: Társadalmi Szemle (1997) 4. sz. 64.

⁴⁷ Uo. 65.

ugyanakkor Cozma Ioan, aki a Tartományi Pártbizottság titkára volt, és a területi változással az új megye szervezési titkárává vált. Továbbá az Ideiglenes Megyei Néptanács három alelnöke, Koszti István, Anghelianu Ioan és Szabó Béla is a tartományi apparátusnak voltak a tagjai. Marosvásárhelyről jött Pakot Elek, aki a Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság igazgatója és a Megyei Néptanács alelnöke lett, Maier János a Megyei Milícia igazgatója, Ambrus Zoltán az Egészségügyi Igazgatóság igazgatója, Musca Pavel a Megyei Törvényszék elnöke, Veres Lajos a Megyei Munkaügy Igazgatója és Kőmíves János a Megyei Termelőségvezetők Szövetségének elnöke.⁴⁸ Bukarestből érkezett Hadnagy János, aki a megyei KISZ vezetőjévé válik, Albert Antal, aki az Előre főszerkesztő-helyettese volt, és megalapítja a helyi újságot, Fazekas Lajos pedig pártaktivistaként kerül a megyébe. Az idegenből jött vezetők elszállásolását átmenetileg a Hargita Szállóban oldották meg.⁴⁹ A fentiekben említett személyek legnagyobb részének az új megye az addigi funkciójukhoz képest kevesebb hatalmat biztosított (tartományi vezetői beosztásban, sokkal nagyobb hatáskörrel és önállósággal bírtak), ez a tény egyik célját is képezte a területi átszervezésnek: csökkenteni a tartományi vezetők hatalmi pozícióit.

A második kategóriába tartoztak azok – többnyire osztályvezetők –, akik számára az új funkció felemelkedést jelentett a rajoni tisztségből, ugyanakkor a februári események idején ezek hatalmi harcot folytattak a különböző állásokért. Példaként megemlíthetjük a Megyei Művelődési és Művészetügyi Bizottság vezetőjét, Becze Antalt, aki rajoni főtanfelügyelőből lépett elő megyei tisztségviselővé.⁵⁰ A harmadik csoportba azok a személyek tartoztak, akik már megfelelő képesítéssel rendelkeztek (közgazdászok, mérnökök, jogászok) és saját szakterületeiken dolgoztak.

⁴⁸ Uo. 66.

⁴⁹ ACJH, Proiect de Hotărâre, martie 1968.

⁵⁰ Gagyi József (1997), *i.m.*, 67.

I.1.3. Hargita megye pártszerkezete

Az Állami Levéltár Hargita Megyei Irattárában található az RKP felépítéséről szóló jegyzőkönyvek, amelyek több szempontból is osztályozzák a megyei káderek és feladatkörük leírását. Ennek alapján részletes képet kapunk az apparátus nemzetiségi, társadalmi, tevékenységi és szakképesítési összetételéről.⁵¹ A beszámoló az 1968. március elsején és a december 31-én végzett összesítéseket foglalja magába.

A dokumentum szerint a megyésítéskor az RKP Hargita megyei szervezetének 25 343 tagja volt, ami az év végéig még 1558 taggal bővült.⁵² Az új káderekből 55,44% munkás, 14,06% paraszt és 30,37% értelmiségi rétegbe tartozott.⁵³

A párttagok foglalkozás szerinti összesítése a következő képet nyújtja:⁵⁴

Társadalmi kategória	1968. március 1.	%	1968. december 31.	%
Munkás	11 295	47,48	12 223	48,21
Paraszt	5 692	23,93	5 814	22,92
Értelmiségiek és tisztviselők:	5 249	22,06	5 577	22,05
1. ipari mérnök- és technikus	463	8,81	471	8,44
2. mezőgazdasági mérnök- és technikus	208	3,96	219	3,93
3. más mérnök- és technikus	113	2,15	197	3,54
4. tanár és tanító	1 258	23,96	1 358	24,35
5. más értelmiségi és tisztviselő	3 207	61,12	3 332	59,74
Mások	1 549	6,51	1 729	6,82
Összesen	23 785	100	25 343	100

A fenti táblázat szerint, és a hivatalos statisztikában is kiemelték, hogy a munkások száma jelentősen növekedett a pártban az 1968-as év során, így az összes párttag 48,21%-a ebbe a kategóriába tartozott. Ez a szám viszont a

⁵¹ Demeter Csanád: *Hogyan jutott kulcspozícióba a Hargita megyei pártelit?* In: Korunk, 2009/2, 95–100.

⁵² Arhivele Naționale Direcția Județeană Harghita (ANDJH), fond Comitetul Județean Harghita (C.J.H.) al P.C.R. 1969–1989, dosar 3/1969, 40 f.

⁵³ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 3/1969, 41 f.

⁵⁴ Uo.

megye összmunkásságának a 24,17%-át jelentette. Kiemelték azt is, hogy az új tagok közül 957 munkás megfelelő szakképesítéssel rendelkezik és több mint 5 éves szakmai tapasztalattal. Ezzel szemben a mezőgazdaságban dolgozók száma nem mutat jelentős növekedést, ami miatt a községi pártaktivistákat tették felelőssé, akik nem látták el megfelelően a feladatukat, habár az 1968. áprilisi plenáris ülés előírta, hogy ezt a társadalmi réteget kell mobilizálni.⁵⁵ Ezt alátámasztották a kimutatásokban szereplő hiányosságok is, amelyek szerint megyszerte 52 szövetkezeti intézmény egyetlen jelöltet sem állított ki, míg 85 szervezet csak 1-2 tagot tudott a párt soraiba delegálni. A helyi pártkáderek azzal magyarázták az alacsony részvételt, hogy a növekvő iparosítás révén egyre több paraszt válik ipari munkássá.

Egy másik társadalmi kategóriát figyelembe véve, az 524 értelmiségi közül 206 mérnök, tanár, tanító, orvos, közgazdász, és más felsőfokú végzettséggel rendelkező pártkader volt.⁵⁶ Különleges szerepet tulajdonítottak a pedagógusok tevékenységének, hiszen az „új ember” megteremtésének feltételeit az iskolákban kellett elvégezni. A források szerint az oktatók 57,51%-a a megyében párttag volt.⁵⁷

Egy másik felosztás szerint pontosan meghatározták a pártaktivisták tevékenységi területét.⁵⁸

Tevékenységi terület	1968. márc. 1.	Ebből munkás	1968. dec. 31.	Ebből munkás
Faipar	3437	3158	3344	3014
Erdőkitermelés	723	683	628	600
Könnyű- és élelmiszeripar	1694	1502	1806	1575
Építkezési ipar	172	137	294	224
Bányaipar	948	802	1074	901
Tömegközlekedés és szállítás	975	811	980	828

⁵⁵ Uo., 42 f.

⁵⁶ Uo., 43 f.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Uo.

Tevékenységi terület	1968. márc. 1.	Ebből munkás	1968. dec. 31.	Ebből munkás
Kereskedelem	573	414	710	580
Fogyasztási szövetkezet	610	387	669	452
Kézműves szövetkezetek	456	401	590	502
Más	531	454	550	446

Amint a táblázatból kitűnik, az építkezésekben, a könnyűiparban és a kereskedelemben látható jelentősebb változás, míg a többi ágazatban meg lehetőségen kisebb arányban voltak reprezentálva a párttagok.

A nemzetiségi összetételt figyelembe véve, a megye lakosságának 88,13 százaléka magyar, 11,14 százaléka román, és 0,73 százaléka más nemzeti-ségű volt.⁵⁹ A pártapparátus tagjainak százalékos aránya 1968 márciusában a következő képet adta: 83,02 magyar, 16,67 román és 0,31 más nemzeti-ségű. Ugyanazon év decemberében is hasonló értékekkel számolhatunk: 83,94% magyar, 15,79% román, 0,27% más.⁶⁰ Mindez arra enged következtetni, hogy a magyar nemzetiségű káderek túlsúlyban voltak a megyei pártbizottságban, ugyanakkor a románosított magyar nevek miatt sokszor a kutató számára nem világos az illető személy nemzetiségének hovatartozása.

Az előírások alapján jelentős funkciókba jutnak a nők, akiknek a száma ettől az időszaktól rohamosan kezdett nőni a hatalmi tisztségekben. 1968-ban 557 nő került be a párt soraiba, ami 32,25 százalékat adta az adott időszakban felvett kádereknek. Foglalkozásukat tekintve 232 munkás, 74 paraszt és 249 értelmiségi volt.⁶¹ A maradék két személy tevékenységi körét nem jelölték meg. Az év végére a hivatalos kimutatások szerint 24,07 százaléka volt nő a pártapparátusnak, és számuk egyre tovább emelkedett a következő években.⁶²

⁵⁹ Uo., 45 f.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Uo., 46 f.

⁶² Uo.

A párttagok életkorát a következő táblázat foglalja össze.⁶³

Életkor	1968. márc. 1.	%	1968. dec. 31.	%
20 éves kor alatt	572	2,41	542	2,14
21–30 év között	6791	28,55	7109	28,06
31–40 év között	7919	33,29	8303	32,76
41–50 év között	4467	18,78	5201	20,52
51–60 év között	2482	10,44	2467	9,71
60 év felett	1554	6,53	1727	6,81

A feldolgozás szerint a párttagok 62,96 százaléka negyven év alatti, 37,04 százaléka pedig meghaladta ezt a kort. Ezt azzal magyarázták, hogy a fiatal káderek sokkal jobb teherbírással rendelkeznek és tanulékonnyabbak, viszont még mindig elengedhetetlen a tapasztalattal rendelkező aktivisták irányító és nevelő tevékenysége. A pártban kifejtett tevékenység alapján 16,26% haladta meg a 20 évet, míg 17,13%-a a tagoknak 9–15 évnyi régiséggel, 66,61% pedig 1–8 éves múlttal rendelkezett.⁶⁴ Megyei szinten 36 idős pártkádert tartottak számon, akik részesei voltak az illegális kommunista mozgalomnak.

Iskolázottságukat tekintve a források elég változatos képet nyújtanak. 1968 decemberében 1181 felsőfokú diplomával rendelkezőt, 4037 középiskolát, szaklíceumot, technikumot végzett személyt, 2686 szakiskolát és 8112 négyéves általános iskolát járt párttagot regisztráltak.⁶⁵ Ezeket az adatokat a megyei vezetőség nem tartotta a leghelyesebbnek, ezért már az 1968-as évtől kezdve bevezetik a pártoktatást a megyében. A beszámoló 814 kurzust és kört említenek meg, amelyen a párttagok több mint 80 százaléka vett részt.⁶⁶

A pártszervezet jelentős belső problémákkal is szembesült, hiszen a párt soraiból az év folyamán kitiltottak 29 személyt a következő indokokkal: egy személyt azért, mert ellenségesen viselkedett a párttal és az állammal szemben, tizenháromat lopásért és más bűncselekményekért, négyet a párt és

⁶³ Uo.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Uo., 47 f.

az állam ideológiájától való elhajlás miatt, hatot az ország elhagyásáért és öt személyt más okok miatt.⁶⁷ Ezek közül 16 munkás, 3 paraszt, 9 értelmiségi és 1 más foglalkozású volt. 62 százalékuk 6-7 éves párttagsággal rendelkezett. A párt megtisztítására tett kísérleteket az is bizonyítja, hogy az említettekén kívül még 339 személy ellen indult eljárás az apparátuson belül.⁶⁸

I.1.4. Változások a megyei vezetőréteg körében

Nicolae Ceaușescu, kihasználva a vezetők közti versengést, maga mellé állította a magyar vezetőréteget. Az 1968. decemberi és az 1969. márciusi választásokig szabadon nevezhetett ki, illetve távolíthatott el bárkit a megye éléről. A csíkszeredai megyei vezetők tudták, hogy ha betartják a felső vezetéssel kötött íratlan „alkut”, akkor sokáig megtarthatják vezető beosztásukat, és a lakosságtól elnyerik a legitimitásukat.

A Végrehajtó Bizottság dokumentumai közt sok olyan kérés található, amely a volt tartományi alkalmazottak funkcióba való helyezését követeli. Erre egy jó példa Fodor Irma, a volt Maros-Magyar Autonóm Tartomány Udvarhely rajoni ügyésze és jogtanácsadója, akit az új megye jogügyi hivatalának osztályvezetőjévé neveztek ki.⁶⁹

A törvény előírta, hogy azok az alkalmazottak, akik az ország területi átszervezése következtében létrejött személycsökkentés révén rendelkezési állományba kerültek, jogosultak a más munkahelyre való besorolásra, szakmai felkészültségük szerint, illetve arra, hogy három hónapig a régi munkahely szerinti bérezést kapják. Ugyanez vonatkozott azokra az alkalmazottakra is, akik az előző besorolásuknál alacsonyabb tisztségekbe kerültek, vagyis három hónapig előző bérüket kellett kapniuk.⁷⁰ Természetesen ezzel nem oldódtak meg a munkahelyekkel járó problémák.

A megyei vezetés 1968 végéig állandó mozgásban volt, hiszen sok alkalmazottcsere valósult meg az év során. Egyeseket felmentenek, másokat alkalmaztak bizonyos tisztségekbe. Erre jó példa az április elejétől zajló

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ Uo., 49 f.

⁶⁹ ACJH, Ședințele Comitetului Executiv. Decizia nr. 4/1968.

⁷⁰ Uo.

kinevezési folyamat, amelynek révén egyes funkciókban személyi változás történik. Így Elekes Károlyt főellenőrré nevezik ki, Pataki Imrét a Terv-, Bérezési és Árigazgatóság elnökévé, Vízi Józsefet főellenőrré, Tamás Lajost kereskedelmi ellenőrré, stb.⁷¹

A legnagyobb változás a megye legfelsőbb vezetésében 1968 őszén következik be, hiszen a november 21-i gyűlésen, egészségügyi okokra hivatkozva, felmentik Bránis Lászlót a megyei pártbizottság büroójából és az RKP megyei bizottságának első titkári tisztségéből.⁷² Ugyancsak ezen az ülésen mentik fel Simon Andrást, a pártbizottság büroójának titkárát azzal az indokkal, hogy más feladatot kapott. Az év végére Cozma Ioan, a megyei pártbizottság szervezési titkára és Szabó Béla, a megyei néptanács alelnöke is elhagyta Csíkszeredát.⁷³ A megye első embereit ezzel kicserélték, és egy új vezető réteg került Hargita megye élére.

I.1.5. Hargita megye néptanácsának létrejötte

A novemberi plenáris ülésen a megye első számú emberévé az RKP Központi Bizottságának aktivistáját, Fazekas Lajost nevezték ki. A megyei pártbizottság propagandatitkára Szekeres Sándor lett, aki a tartományi pártbizottság titkáráként működött 1968-ig.⁷⁴ A pártbizottsági vezetőcserét az 1968. december 14-i gyűlés szentesítette, amely más személyi változásokat is hozott. A pártkollégium elnöke például Sándor Gyula lett, a pártbizottság titkárai pedig Szekeres Sándor, Țăranu Petru és Kőmíves János.⁷⁵ A fontosabb megyei szerveknél is változások zajlottak le. A Megyei Tanfelügyelőség vezetőjévé Albert Dávid helyett Kristó Andrást nevezték ki, majd 1969 márciusától Illyés Lászlót.

Egy új tömegszervezet is létrejött: a Szocialista Egységfront, amelybe kinevezték azt a 27 tagot, akik Hargita megyét képviselték, és jelentős szerepet játszottak a megye irányításában. Hargita megye vezetősége 1968

⁷¹ ACJH, B.O. al R.S.R., 1968. február 21., nr. 23, P. I, 247–248.

⁷² ACJH, Ședințele Comitetului Executiv. Decizia nr. 50/1968.

⁷³ Hargita, 1968. november 22.

⁷⁴ Gagy József (1997), *i.m.*, 66.

⁷⁵ Hargita, 1968. december 15.

decemberére stabilizálódik, és ez a vezetőség marad majd az 1969. márciusi választástól kezdődően hosszabb ideig a megye élén.

Már 1969 januárjában megalakították a megyei választási bizottságot, amelynek a feladata a márciusi szavazások előkészítése volt. Résztvevői a következők:⁷⁶elnöke Potsa József, a megyei törvényszék alelnöke, alelnöke Hadnagy János, a pártbizottság osztályvezetésének titkára, titkára pedig Magyar Ibolya, a csíkszeredai körzeti törvényszék bírónője. Tagjai: Bucur Nicolae, a Megyei Állami Művelődés és Művészetügyi Bizottság alelnöke, Köcher János, a Szocialista Egységfront Megyei Tanácsának titkára, Fodor Irma, a megyei néptanács jogügyi osztályának vezetője, Erőss István, a csíkszeredai megyei kitermelő fém-vegyipari vállalat főmérnöke, Oancea Alexandrina csíkszeredai tanítónő, János Pál, a Csíkszeredai Múzeum igazgatója és a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Megyei Tanácsának alelnöke, Hălgean Ioan, a szakszervezetek tanácsának titkára, Salamon Árpád, a csíkszeredai Oltul Kisipari Termelőszövetkezet alelnöke, Jakab Árpád, a Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek Szövetségének alelnöke és Király István, a KISZ Megyei Bizottságának titkára.

A szavazás március 2-án, vasárnap történt meg, az eredményeket a március 15-i megyei alakuló ülészakon tették közzé. A Hargita Megyei Néptanács alakuló gyűlésén, az 1968/57. számú törvénynek megfelelően, a legidősebb képviselőt nevezték ki elnöknek a Végrehajtó Bizottság megválasztásáig. Ez a személy Țifrea Vasile (61 éves), a Maroshévízi Erdőgazdálkodási Vállalat munkása volt. Alelnökök Țăran Petru és Fülöp Katalin lettek.⁷⁷ Az ülésen bejelentették, hogy a 9 tagból álló igazolóbizottság ellenőrizte a választásokat, és mindent rendben talált. Eigel Ernő a képviselőről közölte, hogy a 171 képviselő közül 122 munkás és dolgozó földműves, 46 értelmiségi, 3 pedig más foglalkozású, 91-en a közvetlen termelésben dolgoznak. Nemzetiség szerint a képviselők 76,03%-a magyar, 23,39%-a román, 0,58%-a német.⁷⁸ Az ülés végén Țifrea Vasile korelnök megalakítottak nyilvánította Hargita megye néptanácsát.

⁷⁶ Hargita, 1969. január 8.

⁷⁷ Hargita, 1969. január 8.

⁷⁸ Uo.

A Megyei Néptanács Végrehajtó Bizottsága a következő tagokból állt:⁷⁹ Fazekas Lajos elnök, Kovács B. Mihály első-alelnök, Angheleanu Ioan alelnök, Koszti István alelnök, Pakot Elek alelnök, Simon András alelnök. Tagjai: Ambrus Zoltán, Antal Vidor, Becze Antal, Bocskor Árpád, Csóg József, Hancu Eugen, Illyés László, Kocsis Adalbert, Lajos Zoltán, Maier János, Magyarai Tibor, Mezei Gyula, Pataki Imre, Platon Ioan, Pop Luiza, Sárkány Árpád, Sipos Jolán, Suciú Antonie és Veres Lajos.

Az államigazgatás helyi szakszerveinek vezetőit is megjelölték, így a Megyei Egészségügyi Igazgatóság élén megmaradt Ambrus Zoltán, a Megyei Tanfelügyelőség élére pedig Illyés Lászlót nevezték ki. A Megyei Állami Művelődés és Művészetügyi Bizottság élén marad Becze Antal, a Pénzügyi Igazgatás élén Magyarai Tibor, a Kereskedelmi Igazgatóság élén Ambrus István, a Mezőgazdasági Termelőszövetkezet Szövetségének elnöke Pakot Elek, és a Munkaügyi Igazgatóság igazgatója Veres Lajos lett.⁸⁰

Hargita Megye Néptanácsának végleges vezető elitjét a fentiekben bemutatott személyek alkották, akik magukat a megye vezetőinek tekintették, és annak megfelelően viselkedtek. Erre az időszakra a megye lakossága belenyugodott az új területi változásokba. A központi hatalom továbbra is működtette azon stratégiáját, miszerint Székelyudvarhelyt és Csíkszeredát egyenlő félnek tekinti. Ez mind a két részről megaláztatást hozott, ugyanakkor jól kihasználható feszültségeket is táplált. Erre jó példa, hogy a csehszlovákiai bevonulás utáni nemzetközi krízishelyzetben támogatást kereső pártfőtitkár, országos körútja során, mind a két városban tartott népgyűlést.⁸¹

A párt szerkezetét tekintve elmondható, hogy habár jelentős személyi változások történtek 1968 folyamán, az előírásoknak megfelelően mégis egy abszolút magyar többségű, de párthű központi vezetés került Hargita megye élére.

⁷⁹ Hargita Megye Ideiglenes Néptanácsának Hivatalos Közlönye, II. (1969. március 15.) 1. sz. 8.

⁸⁰ Uo. 14–16.

⁸¹ Gagy József (1997), *i.m.*, 67.

I.2. Kovászna megye

I.2.1. Az önálló megye

A Háromszék hovatarozásáról szóló vita után⁸² a pártfőtitkár végül úgy döntött, hogy elfogad egy kompromisszumos megoldást, amely szerint egy új megyét kell létrehozni, ami független Brassótól és Hargita megyétől. Ez a terület magába foglalt három kisebb várost: Sepsiszentgyörgyöt, amelynek a lakossága 22 058 fő volt, Kézdivásárhelyt, ahol 11 286 és Kovásznát, ahol 7831 főt tartottak számon.⁸³ Megyeszékhelynek az első települést jelölték meg. A megye 33 községet foglalt magába, amelyből három városi alárendeltségű volt. Fazekas János a következőképpen emlékszik vissza Kovászna megye létrehozásának körülményeire:

„Miután megjelenik a térkép a megyék határaival, akkor Ceaușescu Patilineț Vasilének segítségével, Pană Gheorghe, aki elsőtitkár volt Brassóban, Szász József, aki Brassóban a szervezési osztály helyettese volt, Sántha Károly, a sepsiszentgyörgyi rajon elsőtitkára megkezdik a harcot, hogy Háromszéknek egy részét Brassóhoz csatolják. Na, erre a háromszékiek megkezdik a felkelésüket, nagy ellengyűlések vannak minden gyárban, minden községben, minden faluban. Két párt alakult ki, a Hargita-pártiak a magyarok, a brassói pártiak a románok voltak. S akkor hív Ceaușescu, hogy menjek le, hogy csendesítsem le a népet. Én megtagadtam. Végül Maurer meggyőzött, hogy lemenjek Szentgyörgyre. Ott pár óra alatt összehívták a gyűlést. Először én beszéltem, magyarul, és elmondtam, hogy ne, én azért vagyok itt, hogy orvosoljuk a kihágásokat, és újra kell szervezni a gyűléseket, új szavazások kellene. Ez eltartott egy hétig, de a dolgok annyira elmérgesedtek, hogy más megoldást kellett keresni. Azt javasoltam Ceaușescunak, hogy hozzuk létre Háromszék megyét. Miután a csíkiak ezt megtudták, hogy Kovászna lesz az új megye, kimentek az utcára. Az egész város.”⁸⁴

⁸² A vita arról szólt, hogy Háromszék Hargita vagy Brassó megyéhez tartozzon. Az erre vonatkozó levéltári forrásokat lásd Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája 1968–1974*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2011, 305–312.

⁸³ Az 1966-os népszámlálás adatai, Varga E. Árpád (1998), 67–71.

⁸⁴ Hargita Népe, 1996. február 16.

A sajtóban megjelenő térkép és a mellékelt határozat szögezi le a megye településeinek hatáskörét és pontos feladatát. Az újonnan megalakuló városi és községi néptanácsoknak megyszerte hozzá kellett járulniuk a helységek gazdasági fejlődéséhez, a dolgozók életkörülményeinek megjavításához. A néptanácsoknak szüntelenül javítaniuk kellett munkastílusukat, hogy a kitűzött feladatokkal megbirkózhassanak. Hivatottak voltak arra is, hogy a lakossággal megvitassák a helység gazdasági, társadalmi, kulturális és más közügyi problémáit, valamint hogy bevonják őket a falvak fejlesztéséért és szépítéséért folytatott tevékenységekbe.⁸⁵ Hargita megyéhez hasonlóan itt is két újabb várossal egészítették ki a települések rangsorát, így összesen 5 várost neveztek meg Kovászna megyében: Sepsiszentgyörgyöt, Barótot, Kovásznát, Bodzafordulót és Kézdivásárhelyt.⁸⁶

„A meglévő három város mellett még két helységet nyilvánítanak városá: – Bodzafordulót és Barótot. Az utóbbi években ezek, a többiekhez viszonyítva, jobban kifejlődtek gazdaságilag, megközelítették a városok színvonalát, területükön köztársasági üzemek létesültek. Elismert gazdasági, kulturális és kereskedelmi központok, ezek felé irányul a környező falvak lakossága. E városok magalapításával új lehetőségek nyílnak a munkaerő ésszerűbb elosztására, s ez elősegíti Kovászna megye harmonikus, arányos fejlődését. A megye lakóinak 31 százaléka a városokon és a hozzájuk tartozó falvakban fog dolgozni.”⁸⁷

I.2.2. Kovászna megye megszervezése

Kovászna megye megszervezésének feladatát az új helyzetnek megfelelően Király Károly, a volt Gyergyó rajon elsőtitkára kapta meg. Mivel kevés idő állt a rendelkezésére, ezért saját bevallása szerint Király teljes felhatalmazást kapott, hogy egy hét alatt létrehozza az új megyei intézményeket és a vezetők kinevezését is. A Bukarestbe küldött listát, amely a Kovász-

⁸⁵ Megyei Tükör, 1968. május 29.

⁸⁶ Novák Csaba Zoltán – Tóth-Bartos András – Kelemen Kálmán Lóránt: Újjászületés, Háromszékből Kovászna. Kovászna megye megszervezése és intézményesülése 1968–1972. Háromszék Vármegye Kiadó, Pro-Print Kiadó, 2013, 59–64.

⁸⁷ Uo.

na megyei vezetők névsorát tartalmazta, Ceaușescu módosítás nélkül elfogadta.⁸⁸

1968. február 17-én az Állami Magyar Színház nagytermében került sor az RKP Kovászna megyei bizottsága és a megyei ideiglenes néptanács alakuló ülésére, Vasile Patilineț vezetésével.⁸⁹

A megyei elsőtitkár Kovászna megye megalakulását 1968. február 18-ra teszi, amikor is a legjelentősebb intézmények már készen álltak az új területi egység működtetésére. Az ideiglenes megyei tanács és a megye vezetése a következő személyekből állt:⁹⁰ az ideiglenes megyei tanács elnöke és a megyei pártbizottság első titkára Király Károly, alelnökei Dragoș Ioan első alelnök, Máthé István, László Gyula és Török Áron alelnökök. Molnár Józsefet az ideiglenes városi néptanács Végrehajtó Bizottságának elnöki, a sepsiszentgyörgyi városi pártbizottság első titkári tisztségébe nevezték ki.⁹¹

A Kovászna megyei pártbizottság Bűrójának tagjai: Király Károly (elsőtitkár), Stanca Constantin (szervezési ügyekért felelős titkár), Sántha Károly (propagandaügyekért felelős titkár), Szász Domokos (gazdasági ügyekért felelős titkár), Dragoș Ioan, Chivărar Gheorghe, Timaru Constantin, Szász Imre, Németh József, Füstös Imre, Németh László, Molnár József, Székely Zoltán, Buda Petre Ion, Orbán Árpád tagok. A megyei pártbizottság Bűrójának póttagjai: Bogdan Nicolae, Avram Ilarie, Oprea Jolán, Székely István, Dali Sándor, Pop Aurel. A párttitkárság tagjai: Király Károly elsőtitkár, Stanca Constantin, Sántha Károly, Szász Domokos. A megyei pártbizottság kollégiumának elnöke Chivărar Gheorghe lett. A megyei pártbizottság kollégiumának revíziós bizottságának elnöke Bálint Béla.⁹² Amint a nevekből is kiderül, Hargita megyéhez hasonlóan egy abszolút magyar többségű vezetőtestület alakult ki, amelynek összetételét a megye első embere jelölte ki. Hargita megyéhez hasonlóan, a megyei elit három különböző közezből alakult ki, egyesek a volt tartományi, rajoni intézményből érkeztek (pl. Sántha

⁸⁸ Király Károly (1995): *i.m.*, 21–24.

⁸⁹ Arhivele Naționale Direcția Județeană Covasna (ANDJC), fond. C. J. C. al PCR, dosar 1/1968, 1–5. f.

⁹⁰ Király Károly: Kovászna megye születéséről, távlatairól. *Megyei Tükör*, 1968. február 24.

⁹¹ ANDJC, fond. C. J. C. al PCR, dosar 1/1968, 7–11. f.; Novák, Tóth, Kelemen: *i.m.*, 71–75.

⁹² Uo.

Károly, Szász Domokos, Stanca Constantin), mások Brassóból (Dragoş Ioan, Szász Imre) és az ország más vidékeiről érkeztek (Király Károly, Dali Sándor, Füstös Imre, Pop Aurel).⁹³

A pártgyűlés végén Király Károly bemutatta a lakosság számbeli nagyságát és összetételét, amely szerint a megyének közel 177 ezer lakójából 141 ezer fő magyar és 34 ezer román.⁹⁴ Az új megye közigazgatásilag az ország legkisebb területi egységévé vált úgy területi (3705 km²), mint népesség szempontjából (176 858 fő), hiszen az összlakosság 0,9%-át tette ki.⁹⁵ Napirendre került a megye gazdasági megszervezésének kérdése, amelyből kiderült, hogy az ötéves terv alapján nagy beruházásokban részesülhetnek, ennek az összege elérheti a 300 millió lejt is. Megnevezték azokat az ipari egységeket, amelyek kiemelten kezelnek, így a sepsiszentgyörgyi Oltul textilgyárat, a cigarettagyárat, a kézdivásárhelyi faipari feldolgozó vállalatot.⁹⁶ Emellett új gazdasági létesítmények létrehozását is előirányozták, mint például a kézdivásárhelyi készruha- és keményítőgyárat, vagy egy modern csavargyártó üzemet.

A megyehatárok meghúzására egy bizottságot alakítottak március 9-én, amelynek munkáját a helyi sajtó is közzé tette, megjelölve a térséghez tartozó települések neveit.⁹⁷ Az itt elhangzó javaslatok alapján 33 községet jelöltek meg, az első tervezet szerint még Barót neve is itt szerepelt, emellett az összenőtt településeknek új elnevezést adtak, így alakult ki például Szitabodza, amely magába foglalta Bodocea, Chichirău, Ciumernic, Lopata, Pârâiaşu településeket, Köpechez került Köpecbánya, Köpec, Csernátonhoz Alsó- és Felsőcsernáton és még sorolhatnánk.⁹⁸

A helyi sajtó alapján, a lakosság nagyon pozitívan fogadta az új megye létrejöttét, hiszen megszabadult Brassó fennhatósága alól, és joggal remélhette, hogy a központi forrásokból így nagyobb arányban részesülhet.⁹⁹

⁹³ Novák, Tóth, Kelemen: *i.m.*, 72.

⁹⁴ Uo., 14. f.

⁹⁵ D. Lőrincz József (2004): *i.m.*, 20.

⁹⁶ ANDJC, fond. C. J. C. al PCR, dosar 1/1968, 35, 36. f.

⁹⁷ Megyei Tükör, 1968. április 20.

⁹⁸ Novák, Tóth, Kelemen: *i.m.*, 61,62.

⁹⁹ Megyei Tükör, 1968. febr. 24.

Köztudott volt, hogy amennyiben egy város fontos gazdasági pozíciót foglal el az új közigazgatási berendezkedésben, annál több munkahely és karrierlehetőség jön létre. Kovászna megye létrejöttét tekinthetjük ugyanakkor az egyetlen nemzetiségi alapon létrehozott közigazgatási egységnek, hiszen ebben az esetben tekintettek csak el a gazdasági szempontoktól. 1968-tól viszont a nagyfokú beruházások következtében teljesen átalakult a térség arculata, a városok is elveszítve a korábbi hagyományukat fokozatosan a szocialista lakótelepi mintát veszik át.

Az 1968. május 16-án összegyűlt megyei pártbizottság és ideiglenes néptanács plenáris ülésén elfogadták a végleges településrendezési tervet, amelyet közzétettek a helyi lapokban is.¹⁰⁰

Fazekas János a megyésítéssel kapcsolatos visszaemlékezéseiben Király Károlyról, Kovászna megye létrehozójáról egy érdekes véleményt fogalmazott meg:

„Nem értettem egyet a megyésítés kapcsán játszott szerepével sem, ő a brassóiak érdekeit szolgálta. Elsőtitkárnak Sylvester Lajost javasoltam Háromszék élére, de őt ültették oda, holott nem volt szerepe a megye létrejöttében. Amit azután tett, hogy lemondott tisztségéről és szembefordult Ceaușescuval, dicséretes dolog. Amit a magyarság érdekében tett, azt csak pozitívan lehet értékelni.”¹⁰¹

Az 1968-as területi-közigazgatási átszervezésben Király Károly szerepéről, amint láttuk, megoszlanak a vélemények, viszont azt egyértelműen kijelenthetjük, hogy Kovászna megye intézményi megszervezése mindenképpen az ő munkájának eredménye.

¹⁰⁰ A végleges településrendezési tervet lásd részletesebben a mellékletben.

¹⁰¹ Uo.

II. GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI KÉRDÉSEK

II. 1. Iparosítás

II. 1. 1. A nagyfokú ipari beruházások időszaka

Románia számára az egyik legnagyobb kihívást az ötvenes években elindított iparosítás folytatása és fejlesztése jelentette. A pártfőtitkár az RKP X. kongresszusán kijelentette, hogy az elkövetkezendő ötéves tervben a gépgyártás, a kohászat, a vegyipar és a villamos energia termelési részarányának 1975-re el kell érnie az országos beruházások 54%-át.¹⁰² Ezzel gyakorlatilag kijelölte az irányt a román gazdaság számára, ugyanakkor kitért az új közigazgatási egységek ipari fejlesztéseinek gyorsítására is.

„Az új ipari létesítmények helyének kijelölésénél továbbra is szervesen egybehangoljuk a gazdasági hatékonyság diktálta megfontolásokat a társadalmi ismérvekkel, melyek szorosan összefüggnek a kevésbé fejlett megyék és helységek felemelésének szükségességével, gazdasági és szociális haladásunk meggyorsításával.”¹⁰³

Az iparosításon alapuló szocialista gazdaság jó ürügyként szolgált a hatalom számára a nemzeti kisebbségpolitika megoldásában. A beruházások egyenlő elosztásának megvalósítása a hivatalos propaganda szerint ugyanis maradéktalanul teljesíti az összes dolgozó igazi jogegyenlőségét, nemzeti-ségre való tekintet nélkül.¹⁰⁴ Hargita megye – mint a legtöbb új közigazgatási egység – a megyésítéskor ígéretet kapott a nagyfokú modernizálásra, amire nagy szüksége is volt, hiszen nem rendelkezett nagyobb ipari egységekkel és megfelelő termelési ágazatokkal.¹⁰⁵

Ennek eredményeként 1969-ben a hivatalos adatok szerint Hargita megyének közel 600 millió lej beruházást irányoztak elő, amelynek jelentős ré-

¹⁰² Megyei Tükör, 1969. augusztus 7.

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ Nicolae Ceaușescu beszéde az 1971-es székelyudvarhelyi népgyűlésen. In: Hargita, 1971. augusztus 16.

¹⁰⁵ A fejlesztési tervekről lásd részletesebben a Hargita megyei pártgyűlés anyagait. ANDJH, fond. C. J. C. al PCR, dosar 2/1969, 84–88 f.

szét ipari fejlesztésekre költötte.¹⁰⁶ A legjelentősebb iparágak közül megemlíthetjük a bányaipart, a kohászatot, a fémfeldolgozás, a fakitermelés, a fa ipari feldolgozását, a könnyű- és az élelmiszeripart.¹⁰⁷ A területileg kisebb Kovászna megye iparosodó zónái kisebb anyagi ráfordításokra számíthattak, hiszen az ötéves terv alapján 280 millió lej beruházást tudhattak maguknak.¹⁰⁸ Ezek közül a következő iparágak részesültek támogatásban: a konfekció-, keményítő- és csavargyár, amely Kézdivásárhelyen épült, a sepsiszentgyörgyi Olt és a cigarettagyár, a köpeci bányaipari vállalat, a Komandó és Csukás vidéki erdőkitermelési vállalat.¹⁰⁹ A gazdasági fejlesztéseket nyomatékosította az 1971-es MNDT plenáris ülésen elhangzó pártfőtitkári beszéd is:

„Beszéltek itt annak szükségességéről, hogy a tervben előirányoztnál több vállalatot építsünk a székely lakosságú megyékben. Én elsősorban azt szeretném, hogy igyekezzünk megvalósítani az erre az ötéves tervre előirányozott létesítményeket: Kovászna megyében mintegy 2,8 milliárd lejes beruházást irányoztunk elő, s hét vállalatot kell felépítenünk. Hargita megyében pedig az állami alapokból történő beruházások meg fogják haladni az 5,2 milliárd lejt, ami több mint 2,1-szer nagyobb, mint az 1966–1970-es időszakban. Az előirányozott új létesítmények megvalósítása rendkívül nagy feladatokat jelent, főleg mivel ebben az időszakban korszerűsíteni és fejleszteni kell néhány meglévő egységet is. Elsősorban azt szeretném tehát, hogy a dolgozók, a pártszervezetek biztosítsák az előirányozott beruházási munkálatok idejében és jó körülmények közötti megvalósítását; ha ez sikerülni fog, megtaláljuk a módját annak, hogy más objektumokat is telepítsünk.”¹¹⁰

Az iparszerkezet korszerűsítésének megoldását abban látták, hogy mind a két közigazgatási egységben az altalaj és felszíni kincsek értékesítése révén lehet elérni az ötéves tervek útmutatásait. Ennek alapvető feltételeként a

¹⁰⁶ Hargita megye cselekvő részese a szocialista Románia felvirágoztatása nagyszerű művének. Az RKP Hargita Megye Bizottsága Propaganda Osztályának kiadása, 1969

¹⁰⁷ ANDJH, fond. C. J. C. al PCR, dosar 3/1974, 231–234 f.

¹⁰⁸ ANDJC, fond. C. J. C. al PCR, dosar 1/1968, 19. f.

¹⁰⁹ Király Károly: A dolgozók véleményének széles körű kifejezése – értékes segítség a megye sokoldalú fejlődésében. Megyei Tükör, 1968. szeptember 14.

¹¹⁰ Nicolae Ceaușescu beszéde a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén. In: Megyei Tükör, 1971. március 14.

vezériparágak fejlesztését jelölték meg úgy, hogy az előállított termékek versenyképesebbek legyenek a belföldi és a külföldi piacon.¹¹¹ A hatvanas években még többnyire agrárjelleggel bíró két régióban a munkaerő ésszerű megszervezésében képzelték el a fejlesztések és a termelés hatékonyságát. A hetvenes évek gazdaságpolitikája tehát a következő pontokat foglalta magába: a nemzetgazdaság gyors ütemű és harmonikus fejlesztése, a termelőerők ésszerű és tudományos elosztása az ország területén belül, a kapitalista rendszertől örökölt különbségek felszámolása, a természeti erőforrások maximális felhasználása, a munkásosztály számának gyarapítása, a lakosság anyagi feltételeinek megteremtése, az ország civilizációs szintjének növelése, a falvak életviszonyainak a városokéhoz való fokozatos közelítése.¹¹² A lakosság munkaerő-átcsoportosításától remélték az urbanizálódás gyors megvalósítását és ezzel együtt az építkezések iparosítását. Ezt azzal magyarázták, hogy mindenfajta közszükségleti cikket csak a tömegtermelő gyáripár képes kellő mennyiségben előállítani, így az épületigényt is csak gyári termeléssel lehet kielégíteni. Ezért javasolták, hogy át kell térni az építési munka kézműipari jellegéről a gyári termelésre, az épületek minél nagyobb részét üzemszerű körülmények között kell gyártani.¹¹³

Hargita megye 1971–1975-ös ötéves tervének megvalósításai a hivatalos adatok szerint a következő képet nyújtották: az ipari össztermelés évi növekedési üteme 15,9% volt az 1955–1970-es időszak 7,6% ütemével szemben. Ennek köszönhetően az öt év alatt 24,7 milliárd lej értékű termelés 209%-kal nagyobb az 1966–1970-es időszakénál, és több mint négyszerese az 1961–1965-ös időszaknak. Az alapiparágak fejlődése terén a gépgyártó és fémfeldolgozó ipar 606,8%, a vaskohászat 228,2%, a textilipar 624%, a ruhaipar 249,7%-os növekedéssel számolhatott.¹¹⁴ Ezen felül pedig előállítottak 14 000 tonna szürkevasat, 447 millió lej értékű készruhát, 28,8 millió lej élelmiszeripari felszerelést, több mint 66 millió lej értékű bútort. A fent említett

¹¹¹ H. Balázs Sándor: *Hargita megye ipari fejlődése*. In: *Korunk*, 1984. szeptember, 675.

¹¹² *Hargita megye gazdasági-társadalmi fejlődése számadatok tükrében*. Kiadja az RKP Hargita megyei bizottságának propagandaosztálya. 1974, 7.

¹¹³ Vita László: *Iparosuló hazai építkezés*. In: *Korunk*, 1966. május, 676.

¹¹⁴ *Bizalommal és optimizmussal teljesítjük az 1976–1980-as, műszaki tudományos forradalom ötéves tervének célkitűzéseit*. In: *Hargita megye*, 1976, 49–51.

termelési mutatók, ha nem is megbízhatóak, azért arra engednek következtetni, hogy ha lassan is, de elindult a gazdasági növekedés.

Hatvan új termelési egységet építettek, illetve bővítettek, így a csíkszeredai faipari gépelem- és cserealkatrészgyárat, a traktor- és autócsererealkatrész-gyárat, a sörgyárat, tejfeldolgozót, a csíkszeredai, gyergyószentmiklósi és maroshévízi bútorgyárat, a székelyudvarhelyi és székelykeresztúri fonodákat. A mezőgazdaságban annak ellenére, hogy gazdaságpolitikai szempontból háttérbe szorult, a nyilvános kimutatások szerint (amit legtöbbször fenntartásokkal kell kezelni) 30,5% növekedést mértek és 573 millió lejt ruháztak be.¹¹⁵ Az Olaszországba, Ausztriába, Csehszlovákiába és a Szovjetunióba exportra szánt termékek aránya elérte a termelt áruk 50%-át. A két megye jellegzetes árukínálata közé tartozott az ásványvíz, a kerámia, a mozaik és a faipari termékek.¹¹⁶

Kétségtől a legnagyobb Hargita megyei ipari beruházás a csíkszeredai traktorgyár létrehozása volt, amely a sajtónyilvánosság számára a modernizáció, a haladás szimbólumává vált, és országos hírnevet szerzett a megyeszékhelynek. 1976. július 9-én hajnalban adták át az első SV-445 típusú lánctalpas traktort, amely jelképesen a megye büszkeségévé lépett elő.¹¹⁷ A gyártó üzemet a legnagyobb elismerésben részesítette maga a pártfőtitkár is az 1976. október 5-i csíkszeredai népgyűlésen:

„Hargita megye, pontosabban Csíkszereda traktorgyártó központtá lépett elő. Ebben az évben pedig 50 traktort le is gyártottak, s az év végéig számuk még több százra emelkedik. A jövő évben minimum 2000–2500 traktort kell gyártaniuk, 1980-ban pedig 10 000 traktort – kétszer többet, mint amennyi 1938-ban az egész Romániában volt.”¹¹⁸

Ennek hatására Csíkszereda egyre nagyobb ipari befektetést kap az elkövetkezendő években, amely alapján az új területi profil szerinti gazdasági-társadalmi fejlesztési tervben 4700 traktort, 50 ezer köbméter előre gyártott betonelemet, 37 ezer tonna kaolint, 2400 tonna műanyag-göngyöleget, 2700

¹¹⁵ Uo.

¹¹⁶ ANDJH, fond. C. J. C. al PCR, dosar 15/1973, 83 f.

¹¹⁷ Hargita, 1976. július 10.

¹¹⁸ Bálint András: Az első hargitai traktor. In: Hargita Kalendárium, 1977, 44.

négyzetméter forgácslemez, 106 millió lej értékű bútort, 3700 tonna gyapjúfonalat, 8700 tonna húst, 2 410 tonna hústerméket, 406 ezer hektoliter sört kellett előállítania.¹¹⁹ Ha figyelembe vesszük az 1986–1990-es ötéves terv irányelveit, amely a megyeszékhely gazdasági fejlődésének jövőjét vetítette előre, akkor azt látjuk, hogy a hivatalos adatok szerint meg akarták duplázni a befektetéseket. Ez alapján az ipari termelésben a legnagyobb részarány, azaz 40,9% a gépgyártásé (főleg a traktorgyárra vonatkozik) és a fémfeldolgozásé lesz. Mindez 5753,1 millió lej értékű árutermelést jelent, ami a megyei szinten 30%-ot tesz ki.¹²⁰ Építészeti szempontból 3001 lakrészt, 1120 négyzetméter kereskedelmi felületet, 540 négyzetméter szolgáltatósokra szánt teret irányoztak elő.¹²¹

H. Balázs Sándornak a Korunkban megjelenő tanulmánya elemzi részletebben Hargita megye ipari fejlődését, ágazatainak és termelőegységeinek bemutatását, ez alapján készítettük el a következő összefoglaló táblázatot:

Hargita megye ipari termelésének ágazatok szerinti megoszlása 1965–1983 (%)						
Évszám	Fém- ipar	Gépgyártó ipar	Fa- ipar	Élelmi- szeripar	Könnyű- ipar	Egyéb iparágak
1965	9,3	4,6	43,6	19,9	17,1	5,5
1970	9,4	7,7	32,0	20,7	24,1	6,4
1975	9,1	10,5	22,6	12,0	40,4	5,4
1980	11,0	23,0	18,9	13,0	28,9	5,2
1983	12,2	23,1	17,7	11,5	30,2	5,3

Forrás: Korunk, 1984. szeptember, 675.

Az elemzés azt is kimutatta, hogy az ipari munkásság összlétszáma 1965–1983 között több mint kétszeresére növekedett (1965-ben 29 584, 1983-ban pedig 62 933 ipari munkást regisztráltak).

Kovászna megyében is hasonló beruházásokra került sor, az ötéves terv előirányzatainak értelmében itt is az új iparág – a gépipar – nyer teret. Ennek

¹¹⁹ Hargita, 1981. január 14.

¹²⁰ AHDJH, fond. C. J. C. al PCR, dosar 1/1984, 30 f.

¹²¹ Uo.

a jelentőségét abban látták a megyei vezetők, hogy így visszaszerezhetik azokat a szakembereket, akiket köztudottan éppen Brassó gépgyártó üzeméi foglalkoztattak, és ami szakmunkáshiányt okozott a térségben. Az első gépgyártóipari egység, a kézdivásárhelyi csavargyár az 1970-es évben kezdte meg működését, és 1974-ben érte el a tervezett paramétereket – az évi 20 000 tonna árut (1975-ben 19,6%-át alkotta a megye összipari termelésének).¹²² Sepsiszentgyörgyön 1973-ban helyezték üzembe a város első gépgyártó üzemét, amely fedélzeti felszerelést gyártott a gépjárművek számára, és amely 1975-ben éri el a tervezett mutatókat, vagyis az évi össztermelés 125 millió lejt tett ki. 1975-ben adták át az elektromotorokat gyártó üzemét, amelynek évi kapacitása 5000 darab elektromotor volt. Az ötéves terv végén kezdték meg a galvanizáló felszereléseket gyártó üzem építését ugyancsak a megyeszékhelyen.¹²³

Sepsiszentgyörgyön az említetteken kívül a cigarettagyár és az Olt textilművek jelentette a legnagyobb ipari kapacitást. Az első termelő egység (1972-ben töltötte a vállalat a 75-ik születésnapját) 300 munkást foglalkoztatott, amiből 80 százalék nő volt, ezért a vállalat egy napközi otthonnal és egy étkezdével is bővült.¹²⁴ A hivatalosan megjelenő 1971-es tervfeladatot figyelembe véve 130 millió cigarettával haladták meg az eredeti tervet, a korban jól ismert márkákból (Mărășești, Carpați, Naționale, Select, Specialitate, Virginia).¹²⁵

Az ipar fejlődésének gyors üteme, a termelőerők arányos elhelyezésének további eredményei újabb és újabb gyengén fejlett vidékeket kapcsoltak be a korszerű ipar áramkörébe, emberek ezreit, tízezreit juttatva jobb keresethez, civilizáltabb életkörülményekhez a nagyméretű lakásépítkezések, a sokasodó társadalmi és kulturális létesítmények által, szólt a hivatalos propaganda.¹²⁶

„Megyénkben jelenleg 41 ipargazdasági egység termel (amelyből 30 köztársasági érdekelttségű) az 1965-ös 27-tel szemben és 1969–1984 között közel 60 000 új munkahely létesült. A megye állóalapjainak az értéke ma

¹²² Megyei Tükör, 1971. november 3.

¹²³ Megyei Tükör, 1970. augusztus 22.

¹²⁴ Megyei Tükör, 1971. április 3.

¹²⁵ Uo.

¹²⁶ Fazekas János beszéde a Hargita megye pártaktíván. In: Hargita, 1971. március 17.

már meghaladja a 22 milliárd lejt és ebből több mint 18 milliárdnyi érték az iparban van.”¹²⁷

Természetesen nem ment zökkenőmentesen a beruházások megvalósítása, hiszen rengeteg probléma, ember- és anyagihiány nehezítette a termelést. Már a hatvanas évek végén egy beszámoló szerint 88 alkalommal fordultak a különböző minisztériumokhoz anyagi támogatásért.¹²⁸

A vlahicai vasgyár számára éppen ez az időszak jelentette a fénykort, hiszen Nicolae Ceaușescu pártfőtitkár látogatása 1970-ben és 1971-ben nagymértékű üzeme fejlesztést vont maga után. Dúsító és zsugorító állomás indul be, új hőközpontot adtak át, a környékre is kiterjedő vízellátó rendszer létesítettek és korszerű szerszámgépekkel látták el a gyár egyes részlegeit. Egy új faszéntároló épülettel is bővült az üzem, amely lehetővé tette a nagyobb mennyiségű szén raktározását.¹²⁹ Statisztikai adatok szerint a városban 1980-ig több mint százszorosra növekedtek a beruházások 1950-hez viszonyítva, az állóalapok 46-szor nagyobbak lettek, a szürkevastermelés több mint hétszeres növekedést ért el.¹³⁰ Elsősorban szürkevasat, hengerműalkatrészeket, acélműalkatrészeket, elektrotechnikai és cserealkatrészeket állítottak elő. Ezért a Vasipari Vállalatot a szocialista munkaverseny 1980-as évi országos szakaszán a Munkaérendrend harmadik fokozatával tüntették ki. Az iparág keretében 1975-ben az első helyezést kapta meg, ami a Munkaérendrend első fokozatát jelentette, és amelyet Fazekas Mihály az RKP Központi Bizottság és az Államtanács tagja adott át.¹³¹ 1982-ben ismét elsőt és 1985-ben második helyezést ért el.

A hivatalos propaganda és a sokszor megbízhatatlan adatok mellett, országos szinten a hetvenes évek gazdasági fellendülést hozott, és ha figyelembe vesszük Hargita megye ipari létesítményeinek alakulását, akkor szintén ez az az időszak, amikor a legtöbb beruházás megtörténik.

¹²⁷ Hargita megye iparosításáról. In: Hargita, 1986. április 25.

¹²⁸ ANDJH, fond. C. J. C. al PCR, dosar 12/1969, 6,7 f.

¹²⁹ Hecser Zoltán: Új egységgel bővült a vlahicai vasüzem. In: Hargita, 1972. május 23.

¹³⁰ Vajda Lajos: *A szentkeresztbányai vasgyártás története*. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1983, 141–153.

¹³¹ Rus Sándor: 150 éves vasmű ünneplése Vlahicán. In: Hargita, 1975. szeptember 27.

Berend T. Iván a következőképpen jellemezte ezt az időszakot: „A hatvanas évektől jóval eredményesebb módszerekkel fordultak a gazdaság modernizálásához, a fogyasztás növeléséhez és az életviszonyok általános javításához, vagyis a rendszer konszolidálásához és legitimálásához.”¹³² Ezt a reformpolitikát a felvilágosult abszolutizmushoz hasonlította, amelyben vasmarokkal törekedtek a modernizációs tervek megvalósítására, és amely paternalisztikus módon engedélyezett többet a lakosságnak. Ez még nem jelentett elszakadást Moszkvától, hiszen folyamatosan minden ünnepségen, összejövetelen hangoztatták a Szovjetunió elsőbbségét a szocializmus győzelméért vívott harcban.¹³³

A különutas politika első jelentős jelei 1964-ben fogalmazódnak meg, amelynek az oka a KGST-országok két évvel azelőtt meghirdetett gazdasági szerepeinek elosztása volt. A román vezetőség ezt teljes mértékben elutasította, tiltakozva az ellen, hogy egy szocialista állam beleavatkozzon egy másik testvérállam belpolitikájába. Egyértelművé tették, hogy a közös érdekek magasabbrendűségére hivatkozva sem tűrnek el semmilyen beavatkozást belügyeikbe.¹³⁴ Ezek a kijelentések egy sajátos helyzetet teremtettek, hiszen a Varsói Szerződés és a KGST egyik tagállama nyilvánosan szakított az érvényben lévőnek, sérthetetlennek hitt szabályokkal. „Románia kilépett a Szovjetunió árnyékából.”¹³⁵

II. 1. 2. A túlterhelt gazdaság

Gazdasági szempontból az egyik jellemző tendencia a nyolcvanas évekre a hiánygazdaság lett, amely végigkíséri a kommunista államokat. A hiánygazdaság vagy hiányjelenségek – mint például sorban állás, keresés, a vétel elhalasztása és kényszer-helyettesítése, végül a vételi szándék feladása – piacgazdaságban is előfordulhattak, itt azonban a kereslet–kínálat–ár mecha-

¹³² Berend T. Iván (1999): *i.m.*, 194.

¹³³ Vladimir Tismăneanu: *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*. Polirom, Iași, 2005. 205–210.

¹³⁴ *Korunk*, 1964. május

¹³⁵ Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2007, 60.

nizmusa felszámolta a túlkeresletet.¹³⁶ Ha a hiányjelenségek általánosak, gyakoriak, intenzívek és krónikusak, akkor hiánygazdaságról beszélünk.

Kornai János fogalmazta meg és bizonyította be azt, hogy minden hiánygazdaság szocialista gazdaság, és fordítva, minden szocialista gazdaság hiánygazdaság.¹³⁷ „A hiánygazdaság létéből levezethető a beruházási hajszá, a vállalati expanzió belső kényszere, a vállalatok érzéketlensége az árak, a kamatok, a költségek iránt; a rendszer mikroökonómiai irracionalitása, érzéketlensége az innovációk iránt és makroökonómiai ingadozása egy normál-állapot körül.”¹³⁸ A hiánygazdaság közvetlen oka a szocialista vállalatok puha költségvetési korlátja. Ez azt jelenti, hogy a vállalat többet költhet bevételeinél, bevételei nem korlátozzák kiadásait, más szóval felszabadul a piac nyomása alól. Ez azért lehetséges, mert a szocializmusban a vállalatok tevékenysége az állam és a vállalatok közötti vertikális függőségi rendszerbe integrálódik. „A vertikális alku intézményesítő bürokratikus koordináció oka az állami tulajdon, amelyet a kommunista ideológiát megvalósító egypárti diktatúra hoz létre és tart fenn.”¹³⁹ A hiánygazdasági magyarázat rávilágít a szocialista rendszer és az erőltetett iparosítás, illetve az erőforrások pazarló használata közötti összefüggésre. Az ily módon létrejött intézményi struktúra egyszerre bizonyult a gyors gazdasági növekedést létrehozó erőltetett iparosítás forrásának, hosszabb távon pedig gazdasági stagnálást és technológiai lemaradást eredményező korlátjának.¹⁴⁰

A gazdasági válság másik jellemzője az eladósodás általános elterjedése. A szocialista államok, amelyek igyekeztek fenntartani a hatvanas évek növekedési ütemét, ragaszkodva az elért életszínvonalhoz, kénytelenek voltak a nemzetközi pénzpiachoz fordulni segítségért. Ez vezetett a nagyméretű tartozásokhoz, amely a keleti blokk országainak 10-30 milliárd dollár közötti adósságot halmozott fel.¹⁴¹ A legtöbb ország tartozásainak fedezésére jelentősen megnövelte az exportot, ami sokszor élelmezési gondokat okozott

¹³⁶ Kornai János: *A hiány*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1980, 369–390.

¹³⁷ Uo.

¹³⁸ Uo.

¹³⁹ Uo.

¹⁴⁰ Kornai János: *A szocialista rendszer*. Heti Világgazdasági Kiadó, Bp., 1993, 288–318.

¹⁴¹ Berend T. Iván (1999): *i.m.*, 275.

az illető lakosság körében. Ez elsődlegesen az alapvető élelmiszerek, bizonyos iparcikkek (pl. a ruházat) körére terjed ki. Csak így, a lakossági fogyasztás és életszínvonal rovására tudták finanszírozni az ötéves terv irreálisan megnövelt ipari beruházásait, valamint törleszteni a nemzetközi adósságait. Például 1982-ben a büszkeségében megsértett román pártfőtitkár kijelentette, hogy visszafizeti minden tartózását 1990-re (amit az ország nyomorba döntése által sikerült 1989-re megvalósítania), amely már meghaladta a tízmilliárd dollárt.¹⁴²

Romániában a hetvenes évek ipari beruházásainak sikerei a nyolcvanas években megtorpantak, ez egyrészt az új gazdaságpolitikának, másrészt viszont az energiatermelő és mezőgazdasági szektor háttérbe szorulásának volt köszönhető. Az agrárgazdaság erre az időszakra elvesztette korábbi jelentőségét, mivel az erőltetett iparosítás következtében alulfinanszírozottá vált.¹⁴³ Ezt bizonyítja, hogy az 1970–1975-ös tervidőszakban, a mezőgazdaságban dolgozók száma egymillióval csökkent. Ez a lakosságtól hatalmas erőfeszítéseket követelt, hiszen le kellett mondaniuk az alapvető szükségleti cikkekről.

Hunya Gábor elemzései kimutatták, hogy a kelet-európai országok közül Romániában indult meg a legkésőbb a munkaerő-felszívó iparosítás, és igen gyorsan zajlott le.¹⁴⁴ A román beruházási politika, amint láttuk, a termelőágazatokat részesítette előnyben. A hatvanas években a kohászatra és a vegyiparra koncentrált, a hetvenes évektől pedig a gépiparra.¹⁴⁵ Így a nyolcvanas évekre lemaradt az elektromos energia-, élelmiszer- és a fűtőanyagtermelés. Növekedett a gépexport, viszont főleg a hazai piacra gyártott háztartási gépek alacsony színvonalúak voltak. A modernizációs politikában egyre hátrébb szorult az infrastruktúra és a lakossági szolgáltatások fejlesztése.

¹⁴² Denis Deletant (2002): *i.m.*, 436.

¹⁴³ A gazdasági terveket Fülöp Mihály 1977-ben elkészülő doktori értekezésében próbálta elemezni; Fülöp Mihály László: *A román gazdaság fejlődésének két évtizede 1956–1976*. 1977, Jakabffy Elemér Kortörténeti Gyűjteménye (JEKGy), Kolozsvár (leltári szám: K180), 105.

¹⁴⁴ Hunya Gábor: *A Ceaușescu-korszak gazdasága*. Hunya Gábor, Réti Tamás, R. Süle Andrea, Tóth László: *Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikatörténet*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1990, 53.

¹⁴⁵ Fülöp Mihály László (1977): *i.m.*, 65.

Számtalan panaszlevelet olvashatunk a helyi sajtóban az elromlott készülékekről, a hibás tartozékokról, a javítóműhelyek sikertelenségeiről.

„A részletre vásárlás jogát bizonyító okirattal a zsebemben, s a család két nőtagjának a kíséretében léptem be a villamossági szaküzletbe. A kifüggesztett ártáblázat adatait összevetve a pulton és a polcokon látható tévékészülékekkel megegyeztünk abban, hogy az OPERA típusú lesz a legmegfelelőbb. Az udvarias eladó azonnal be is kapcsolt egy ilyen készüléket. Maga sem volt megegyezve a működésével, egy másikat helyezett üzemben. Ez sem felelt meg a követelményeknek, sor került hát a harmadik készülék bekapcsolására. Az meg sem mukkant. Állt még vagy 2-3 OPERA típusú készülék a polcokon, de azokról már az eladó is tudta, hogy hibásak. A raktárban pedig pillanatnyilag nem volt több...

Nos, mi a teendő? Az olimpia itt a nyakunkon, ha már tévét veszünk, vegyük meg most, nem várhatjuk meg az újabb OPERA típusú szállítmányt. Rövid tanácskozás után elhatároztuk, hogy – ha lúd, legyen kövér – LUX típusút veszünk. Különben is a LUX-ok között volt egy olyan szép dobozú, melynek a színe nagyon talált a bútor színéhez. A szolgálatra kész eladó felrakta a pultra a szép dobozú LUX-ot, s bekapcsolta. Sajnos ez sem működik. No még egy LUX-ot próbáljunk ki. Az is felteszik a pultra. Hangja van, de nincs kép. Üsse kő, úgysis hiányzott egy lába, az eladó egy másiktól csavarta ki, s tette át ebbe. Be a raktárba, ki onnan egy felbontatlan csomagolású LUX-ot, mondanom se kell, olyan szép színű dobozú nem volt a raktárban. Végre egy jó készülék! Nyélbe lehet ütni a vásárlást!”¹⁴⁶

A nyolcvanas évek közepére, a diktatúra erősödésével, visszaesik a fogyasztási cikkek termelése, hiszen a gazdasági nehézségek és az országos takarékosági intézkedések radikálisan lecsökkentették ezek használatát. 1982 és 1986 között megpróbálták országos szinten az adósságállományt csökkenteni a beruházások visszafogásával, viszont ez visszavetette a gazdaság növekedését, ezért az összes forráselvonást a belső fogyasztás szenvedte el. Az egész román társadalom a túlélésre rendezkedik be, megkezdődik a javak felhalmozása, a szolgáltatások használatának lecsökkentése. A hatalom olyan radikális megszorításokhoz nyúlt, amelyek már nem tették

¹⁴⁶ Megyei Tükör, 1972. augusztus 27.

lehetővé a normális életet. Ilyen volt az üzemanyag-korlátozás, az energiatakarékosság, a háztáji gazdaságok terveköttelezetté tétele, az élelmiszerfejadag-rendszer bevezetése.

A nagy nyilvánosság előtt is érezhetővé váltak a megszorító intézkedések, hiszen a médiában is találkozhatunk elvétve ezekkel a rendelkezésekkel, viszont természetesen a propaganda gépezete nem tette lehetővé a valós helyzet bemutatását.¹⁴⁷

A sajtóban megjelenő 1987-es villamosáram-takarékossági rendelkezés pontjai azért sejtetni engedik ezen intézkedések radikális súlyát:

„1. A villamosenergia-ügyi minisztérium egységei, a megyei néptanáccsal közösen kidolgozták és rátérnek a napi 2-4 órás áramszünetek programjának bevezetésére a municípiumokban és városokban, falvakon pedig övezetenként és a fogyasztói kategóriánként a napi 2-8 órás áramszünetre.

2. Kivételt képeznek az áramszünet alól a speciális fogyasztók, mint a nagy kórházak, a közszállítás és a nagy állattenyésztési egységek, amelyeknek saját transzformátor-állomásaik vannak.

3. A municípiumi, városi, községi néptanácsok, a villamos- és hőenergia-szállító egységek fokozzák az ellenőrzést a pazarlások felfedezéséért és a foganatosított intézkedések tiszteletbe tartásáért: szigorú szankciókat alkalmaznak a törvények értelmében.

4. Az 1. pontnál említett villamosenergia-megszakítási programokat összhangba hozták a földgázellátás megszakításával olyképpen, hogy ezekre egy időben kerüljön sor.”¹⁴⁸

Továbbá rendelkeztek arról is, hogy egy helyiségben csak egyetlen égőnek szabad működnie, és csak akkor, ha van bent valaki. A nagyobb teljesítményű izzókat 15 W-ra kell cserélni, teljesen le kell mondani az elektromos melegítőtestek használatáról, a jégszekrények működtetéséről, a lakóházak külső világítását, az erkélyek, udvarok, garázsok, raktárak világítását is mellőzni kellett.¹⁴⁹

¹⁴⁷ 1980-ban Hargita megyében 1 332 propagandistát tartottak számon a megyei pártbizottságnál. ANDJH, C. J. H. al PCR, dosar 5/1980, 267 f.

¹⁴⁸ Hargita, 1983. november 27.

¹⁴⁹ Hargita, 1987. február 14.

A következő táblázat az energiafogyasztást kategorizálta:¹⁵⁰

Lakástípus (család összetétele)	Havi kWh (fogyasztási szint)			
	Nov.– Febr. időszakban		Márc.– Okt. időszakban	
	Városon	Falun	Városon	Falun
Egyszobás lakás (1-2 tagú család)	27	18,5	19	12
Kétszobás lakás (2-3 tagú család)	36	24	23	16
Háromszobás lakás (3-4 tagú család)	47	26	28	22
Négyszobás lakás és ezen felül (4-5 tagú vagy népesebb család)	48	35,5	36	23,5

Ez a 0,65 lejes normál díjszabás volt, ezen felül sokkal többbe került az elektromos áram.

A megszorítások révén a médiában érdekesebbnél érdekesebb felhívással fordultak a helyi lakossághoz annak érdekében, hogy a takarékosági akcióban előírtakat megfelelően teljesítsék. Az alábbiakban idézünk egy Hargita napilapban megjelenő takarékosági figyelmeztető üzenetet, amelyet formailag is pontosan jelölünk:

GYALOG JÁRJ TOVÁB ÉLSZ!

Egy pillanat mielőtt megnyomnád a gombot, gondold tovább:

**a lift hatszor oda-vissza annyi energiát fogyaszt,
amely elegendő egy standard lakás esti megvilágításához.**

Ha tehát nem kell féltucatnyi emeletet megjárni:

JÁRJ GYALOG! KETTŐS A HASZON,

de pótolhatatlan az egészségi séta!¹⁵¹

Hasonló szigorú intézkedés jellemezte a hőenergia-takarékosság programját is, amely az 1988–1989-es időszakban érte el a kritikus határt:¹⁵²

¹⁵⁰ Hargita, 1988. október 12.

¹⁵¹ Hargita, 1982. január 15.

¹⁵² Hargita, 1988. október 15.

Távfűtési központok	Időszak				
	okt.15–dec.15.		márc.1–31.		
	Össz. óra/nap	órarend	Össz. óra/nap	órarend	
I. Távfűtési központhoz, kerületi, lakótelepi, háztömbi hőközpont-hoz kapcsolt lakások 1. Fűtés: Hétfő–szombat Vasárnap 2. Háztartási meleg víz: Hétfő, péntek Kedd–szombat Vasárnap	4,5	4,30-6;13-14; 19-21	7	4-6;12-14; 19-22	
	5	6-8;13-14; 19-21	7	6-8;12-14; 19-22	
	2,5	5,30-6,30;18, 30-20	2,5	5,30-6,30; 19-20,30	
	4	5,30-7; 18-20,30	5	5,30-7; 18-21,30	
	5	7,30-9,30; 19-22	5,5	7,30-9,30; 18,30-22	
	II. Távfűtéshez, lakótelepi hőközpont-hoz nem csatolt lakások. 1. Fűtés és meleg víz	4,5	5-6,30;13-14; 19-21	7	5-7;12-14; 19-22
		III. Kerületi, lakótelepi hőközpont-hoz kapcsolt vagy kályhával ellátott intézmények. 1.Fűtés: Hétfő-péntek Szombat Vasárnap	4	4-6;12-14;	5
	2		4-6	3	4-7
2	10-12		2	10-12	

Amint a táblázatból is kitűnik, a hatóságok olyan drasztikus intézkedéseket fogantatosítottak, amelyek már nem tették lehetővé a normális élethez való feltételeket. A lakosság legnagyobb része hideg és sötét lakásokban gubbasztott, kilométeres sorokat állt ki az alapvető élelmiszerek beszerzéséért.

A megyei pártbizottság jelentéseiben is megjelennek a gazdasági visszaesés problémái. 1988-ban arról számolnak be a megyei illetékesek, hogy habár kevesebb termelési megvalósítást terveztek, mint 1987-ben, ennek ellenére mégis 76,1 százalékát sikerült elérniük.¹⁵³ A termelés-visszaesés okát az anyagellátás, a szervezés és a szakemberhiányban látták. Az exportra termelés továbbra is elsődleges cél maradt, hiszen 1989-ben 35,9 millió rubelt és 81, 2 millió dollárt reméltek a kiviteli mutatók alapján, ami 1,8 százalékos növekedést jelentett az előző évhez képest.¹⁵⁴

Mindent egybevetve, a két megye ipari fejlődése a hetvenes évek végére és a nyolcvanas évek elejére átalakította a térség gazdasági berendezkedését, ugyanakkor ezek a beruházások nem érték el az országos szintet. A többségben magyar lakta régió iparosítása nem képezte az államhatalom politikai érdekét, csupán egy-egy nagyobb termelési egység felfuttatását szorgalmazta. Országos szinten pedig a harminc év gyorsított modernizációját a demodernizáció követte.¹⁵⁵

¹⁵³ ANDJH, fond. C. J. C. al PCR, dosar 4/1989, 18 f.

¹⁵⁴ Uo.

¹⁵⁵ Hunya Gábor (1990): *i.m.*, 55.

II. 2. Urbanizáció

II. 2. 1. Város- és falurendezési program

A kommunista rendszerekben az iparosítás mellett az urbanizáció végrehajtása is nagy kihívást jelentett a hatalom számára, hiszen a legtöbb szocialista ország többnyire agrárjelleggel bírt. Románia esetében a vidéki lakosság hivatalos számaránya 1956-ban 68,7%, 1966-ban 61,8%, 1977-ben 52,5% és 1985-ben 46,9% volt.¹⁵⁶ Ez a csökkenési tendencia, amely a mezőgazdaságban dolgozók számát jelöli, az iparosítás következtében változott meg. Az ötvenes évek végén indult el a városiasodás hosszú távú terve, amely a következő évtizedekben átalakította a romániai településszerkezetet és vele együtt a társadalmat.

A hatvanas évekig a szocialista fejlesztési politika a szűkös erőforrások és az elmaradt infrastruktúra miatt többnyire a régi nagyvárosok fejlesztését támogatta. Ennek következtében a tartományi központok és a bányavidékek részesültek kiemelt támogatásban.

Országszerte a városokat osztályozni lehetett régiókként aszerint, hogy milyen ipari fejlettséggel rendelkeznek, milyen gazdasági ellátottságuk van, milyen kulturális hagyományokkal bírnak. Első helyen álltak a dél-erdélyi és a bánáti német etnikumú területek, másodikon a közepes szinten elhelyezkedő erdélyi magyar városok, harmadikként pedig az elmaradottabb, Kárpátokon túli települések, kivéve néhány olyan iparközpontot, mint Bukarest és Ploiești.¹⁵⁷

Radikálisabb és gyorsabb urbanizációs folyamatok zajlottak le Erdélyben is, különösen az 1960–1980-as évtizedekben a Ceaușescu-korszak erőltetett városfejlesztési politikája nyomán. Erre jó példa, hogy a két világháború közötti korszakban (1920–1941 között) az erdélyi városlakó népesség lélekszáma mindössze négyszázezer fővel gyarapodott, és az összlakosság csupán 150 000-rel haladta meg az egymilliót. Ezzel szemben 1966 és 1985

¹⁵⁶ Keszi-Harmath Sándor: *A szövetkezetesítés hatása a lakosságárány változására*. In: *Korunk*, 1987. június, 494.

¹⁵⁷ Hunya Gábor (1990): *i.m.*, 159.

között a városlakók száma 1,6 millióval lett nagyobb, és az össznépeség megközelítette a 4,45 milliót.¹⁵⁸

Az RKP határozata kimondta a hatvanas évek közepén, hogy a szocialista város várható és szükséges lakosság létszámát az ipari fejlődés határozza meg, ezért nincs más út a város fejlesztésére: tömbházakban, úgynevezett kvartálokban (vagyis városnegyedekben) kell korszerű lakótelepeket tervezni, a francia normánál nagyobb méretű lakásokkal.¹⁵⁹

Ennek megfelelően az 1966-os népszámlálások alapján azok a települések válhattak urbánussá, ahol a lakosság több mint fele az iparban dolgozott, nem a mezőgazdaságban. Romániában, ebben az időszakban, a városi rang nem feltételezett egy alsó népességhatárt, mint a legtöbb európai országban. A törvény szerint azok a népesebb központok érhatték el ezt a szintet, amelyek politikai-gazdasági szerepkörrel, ipari, kereskedelmi és társadalmi-kulturális potenciállal rendelkeztek.¹⁶⁰ Ehhez még hozzácsatolódtott az a kritérium, hogy gazdasági és szervező hatást kellett gyakorolniuk a környező területekre. A lakosság számának növekedése három úton valósulhatott meg: a városi népesség természetes szaporulata, a bevándorlás, illetve az ország közigazgatási beosztásában bekövetkezett változások által.¹⁶¹ Ennek alapján egy település lakos státuszát kétféle módon lehetett elnyerni: egyrészt a falusi települések várossá nyilvánításával, másrészt a beköltözésekkel. A települések lakosságának növelésére Kovászna megyében 1971-ben kidolgozták az erre vonatkozó központi terveket.¹⁶²

Városok	1968	1980
1. Sepsiszentgyörgy	23 000 fő	36 000 – 40 000 fő
2. Kézdivásárhely	12 000 fő	18 000 fő
3. Barót	9 000 fő	12 000 fő
4. Kovászna	8 000 fő	12 000 fő
5. Bodzaforduló (1970)	3 200 fő	8 000 – 8 300 fő

Forrás: Megyei Tükör, 1971. november 30.

¹⁵⁸ Szarka László: *A városi magyar népesség számának alakulása a Magyarországgal szomszédos országokban (1910–2000)*. In: *Kisebbségkutatás*, 11. évf., 4. szám, 2001

¹⁵⁹ Uo. 40.

¹⁶⁰ Molnár Jenő: *Románia városhálózatáról*. In: *Korunk*, 1986/8, 578.

¹⁶¹ Keszzi-Harmath Sándor (1987): *i.m.*, 495.

¹⁶² Megyei Tükör, 1971. november 30.

A helyi sajtóban közzétett adatok pontosan meghatározták, hogy a nyolcvanas évekre a két megye kisvárosainak mekkora lélekszámot kell elérniük. Ez legtöbbször megduplázta, megháromszorozta az addigi lakosság-számot.

A hatalom egyik legjelentősebb urbanizálási programja a „szisztematizálási terv” volt, amit Ceaușescu pártfőtitkár kezdeményezett az 1970-es években (az RKP XI. pártkongresszusán fogadják el), és ami egy város- és falurendezési elvként működött. A terv szerint a városi lakosság aránya az ezredfordulón körülbelül 70% lesz, és az ország harmincmillió lakosából 21 millióan fognak a közel 600 városban lakni.¹⁶³

Évek	Teljes lakosság (ezer)	Városi lakosság (ezer)	Urbanizált-sági fok (%)	Átlagos évi növekedés (%)	Évi átlagos növekedés (ezer)
1975	21 240	9 543	44,9	2,9	+255
1980	22 418	11 206	50,0	3,3	+334
1985	23 682	13 438	56,7	3,7	+445
1990	24 941	16 507	66,2	4,2	+614

Forrás: I Marinescu és R. Halus tanulmánya, Measniciv-Hristache-Trebici (1977), 177.

Ez az intézkedés kettős célt követett: egyrészt egy szocialista jellegű egységes városkép kialakítását akarta létrehozni az ország minden részében, másrészt a városok számát növelte a falvak urbanizálása által.

Ennek a gyökerei 1967 októberéig nyúlnak vissza, amikor az RKP Központi Bizottsága elfogadta a Románia területi-közigazgatási szervezetének javítására és a falusi helységek szisztematizálására vonatkozó alapelveket. A területi-közigazgatási átszervezésről rendelkező törvény már meghirdette a kisebb települések felszámolásának, illetve összevonásának programját. A hatvanas évek végén, hetvenes évek elején székelyföldi látogatásai alkalmá-

¹⁶³ I. Measnicov, I. Hristache, Vl. Terbici: *Demografia orașelor României*. Edit. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1977, 5.

val a pártfőtitkár személyesen is ígéretet tett a beruházások elkezdésére. Érdeemes elolvasnunk az 1968-ban elhangzott csíkszeredai beszédét:

„A székelység lakta helységek, Románia más helységeihez hasonlóan a legelmaradottabbak voltak az ipari fejlődés szempontjából. A szocializmus éveiben bizonyos eredményeket értünk el e tekintetben, de becsületesen meg kell mondanunk, hogy még nem sok történt ebben a tekintetben. A jelenlegi ötéves terv keretében a Székelyföldön – tehát az önök városában és megyéjében is – tíz új vállalat épül, aminek eredményeként gyökeresen megváltozik majd a székelyek élete, a gazdasági és szociális tevékenység általános színvonalja az országnak ebben a részében. A székelyek lakta vidékek iparosítása pártunk szocialista iparosítási politikájának helyességét fejezi ki, s ugyanakkor tanúbizonysága a Román Kommunista Párt folytatta nemzetiségi politika helyességének. Mi úgy véljük, hogy nem létezhet igazi jogegyenlőség, nem tekinthető a nemzetiségi kérdés megoldottnak, amíg nem biztosítjuk az anyagi feltételeket – az iparosítást, a mezőgazdaság fejlesztését, a tudomány és kultúra virágzását.”¹⁶⁴

A fenti idézet a nemzetiségi kérdések megoldását a beruházások és az urbanizáció megvalósításának sikerességéhez köti, hiszen egy szocialista országban nem léteznek nemzeti kisebbségek, hanem mindenki egyformán a „haza korszerűsítésén dolgozik”. Ez viszont azt is megköveteli, hogy egy államban csak egységesen, egy nyelven lehessen beszélni, ami az ország hivatalos nyelve. Jelen esetben a román. Ennek a végrehajtására a nyolcvanas évek második felében kerül sor, amikor betiltják a magyar nyelvű helységnevek használatát, a magyar család- és személyneveket pedig románosítják.

Előírták azt is, hogy a falvakat koncentrált településekké kell tömöríteni, ami népességnövekedéssel és területi összevonásokkal jár, ugyanakkor ezek a rurális települések képesekké kellett válnanak arra, hogy nagyüzemi mezőgazdasági központtá alakuljanak, és esetleg iparral is rendelkezzenek.¹⁶⁵

A székelyföldi kisvárosok fejlesztése érdekében a környező falvakat a központi székhelyekhez csatolták, ezáltal is kihangsúlyozva annak közigazgatási szerepét. Így például Csíkszeredához csatolták Kormost, Csobotfal-

¹⁶⁴ Nicolae Ceaușescu beszéde a csíkszeredai nagygyűlésen. In: Hargita, 1968. augusztus 27.

¹⁶⁵ Hunya Gábor (1990): *i.m.*, 165.

vát, Csíksomlyót és Csíktaplocát, Székelyudvarhelyhez Betlenfalvát és Kadicsfalvát, Kézdivásárhelyhez Oroszfalut. A helyi sajtóban a várossá válást és az urbanizálódást pozitívan értékelték az érintettek, hiszen ez munka- és karrierlehetőséget jelentett.

„A barótiakat általában lokálpatriotizmussal szokták vádolni. Az én fejemhez is éppen elégszer vágják ezt a jelzőt. De nem baj, hogy így van. Mert valljuk be most utólag – néhány nagyon lelkes lokálpatrióta barótinak köszönhető, hogy Barót most már nemcsak a füleiek szavajárásában, hanem a földrajzkönyvekben is város. Teljesült végre a barótiak vágya. Hiába csúfolják őket egy »Ez a falu város« feliratú városszéli táblával, hiába vonta kétségbe Barabás Pista barátom az Előre egyik legutóbbi számában megjelent Kézdivásárhelyről szóló riportjában Barót helység város-létjogosultságát, mert bizony város az. S bárki ellátogat oda, láthatja, hogy megmozdult itt valami. Sepsiszentgyörgyről jövet már aszfaltozott úton juthat be Barótra, s mindjárt balra ott van a helyi ipari vállalat vulkanizáló részlege, amely az utóbbi években komoly üzemcsekévé fejlődött, s a tervek szerint a közeljövőben akár le is választhatjuk majd a kicsinyítő képzőt. A központban hozzákezdtek egy emeletes kereskedelmi komplexum építésének, a bányásznegyedben befejezés előtt áll a 6. lakótömb, másik kettőnek most ássák az alapját. Kicsit tovább az új, tizenhat tantermes iskola készletti megállásra a nézelődött. Mert szép, nagyon szép lesz ez az épület. Köpec felé, a város szélén áll a kórház, mintegy két éve adták át az új szülőotthont (ezt is a baróti lokálpatriotizmus építette), s arról is szó volt, hogy ebben az évben még tovább bővítik az egészségügyi hálózatot. [...] A város másik oldalán terül el a tejfeldolgozó üzem, amelyet nemrég szereltek fel új gépekkel, amelynek híre még az óceánon túlra is eljutott, hogy az európaiak mellett az ausztrálok, no meg az amerikaiak is szívesen fogyasztják az itt készült trappista sajtot.”¹⁶⁶

A fenti idézet is jól mutatja, hogy a kisebb települések között is jelentős harc folyt a beruházások elnyeréséért, hiszen amelyik település előre tudott lépni a ranglétrán, az jelentős anyagi beruházásban részesült. A fejlesztésekben nagyon nagy szerepet játszott azoknak a magyar vezetőkádereknek (Király Károly, Fazekas János) a személyes kapcsolata a pártfőtökárral, és akik

¹⁶⁶ Péter Sándor: *Növekedőben egy város*. In: *Megyei Tükör*, 1969. augusztus 2.

a lehetőségekhez mérten a két megye érdekeit tartva szem előtt igyekeztek támogatásokat szerezni. Ez tapasztalható Kovászna megye esetében is, ahol a helyi vezetőség és Takács Lajos egyetemi tanár, az RSZK Államtanácsának tagja, próbálta felhívni a figyelmet a közigazgatási egység természeti forrásainak kiaknázására.

„Bukarestben már ki is alakult egy társaság Kovászna megye barátai elnevezéssel, hiszen a fürdőhely értékeit éppen a bukarestiek fedezték fel. Miltiade Filipescu akadémikus, a hírneves geológus harminc éven át végzett kutatásokat, és készített tanulmányokat, melyekért állami díjat is kapott. Ugyanakkor ide járnak kezelésre dr. Traian Ionaşcu egyetemi tanár, dr. Ilie Stoenescu docens, egyetemi tanár, a Nagy Nemzetgyűlés Törvényhozó testületének tagja, a Legfelső Bíróság bírója, és még sokan mások. A tervbe vett létesítmények építése nagyban e társaság lelkes támogatásának is köszönhető, akik szeretnék, hogy kedvenc fürdőhelyük, rendkívüli gyógyító lehetőségei folytán nemzetközi hírnévre tegyen szert. Az a véleményem, hogy itt akármekkora összeg befektetése rentábilis”¹⁶⁷

Benedek Géza, a megyei szívkórház igazgatója szerint Kovászna természeti adottságai háromféle betegség gyógyítására alkalmasak. A szív, máj és reumás megbetegedések kezelését három természeti tényező teszi lehetővé: az aero-ionizáció, a mofetták és az ásványvizek. A mofetták (szénsavas kigőzölgések) közül a legtisztábbak 98 százalék szénsavat és 2 százalék radioaktív gázt tartalmaznak. Kedvező és kényelmes kezelési lehetőséget nyújtanak azon betegek kezelésére, akik periférikus érbántalmakban, magas vérnyomásban, érlemeszesedésben, valamint reumatikus megbetegedésekben szenvednek.¹⁶⁸ A megyei ügyekért folyó lobbizásra Ceauşescu vadászatai is alkalmat teremtettek, hiszen évente többször is ellátogatott a két székely megyébe a pártfőtitkár.¹⁶⁹

A városi rangra való sikeres előrelépést tehát általában nagy öröm követte, amint arról a helyi sajtó is beszámolt:

„A nyári kert ajtaján kis tábla hirdeti: Leltár miatt zárva. Egy járókelő megjegyzi: »A tegnapi örömnépnél miatt, kiittuk az egész vendéglőt. A VÁROS

¹⁶⁷ Megyei Tükör, 1968. szeptember 7.

¹⁶⁸ Megyei Tükör, 1968. szeptember 7.

¹⁶⁹ Király Károly (1995): *i.m.*, 18–19.

egészségére« – élcelődik. De máskülönben is ez Baróton a hangulat. A várossá válás büszke hangulata. [...] Kraft Gyöngyi a kenyérüzlet elárusítója keresi a szavakat: »Mit mondhatnék? Nagyon örvendek. Biztosan jobb lesz városként... Eddig is volt kenyérünk, nem volt azzal baj... De ezután talán jobb minőségű lesz... városi kenyér...« [...] György Emese tanárnő: »Nem tudok semmi rendkívülit mondani. Ami ezután következik, annak kell rendkívülinek lennie... a mi számunkra természetesen, mert kellene például egy új iskola, ne tanítson az ember reggeltől estig...«¹⁷⁰

Hasonlóképpen Bodzaforduló is város lett, és ennek öröme már az első napokat is kihasználva elkezdtek az utak korszerűsítését, az új piactér építését. A kerítések rendezését, szépítését már a városi esztétikának megfelelően alakították, az általános iskolát líceummá szervezték, és új tantermekkel bővítették.

„Gheorghe Bocârnea nyolcvanhárom év távlatából méri le a várossá válás útját. – Fiatal koromban még jól ismertem a faekét – mondja –, sokszor még petróleumlámpa se volt, mivel megvilágítsunk. Úgy különböznek azok az idők a maiaktól, mint ég a földtől...»¹⁷¹

Az 1968-as évben nyilvánosságra hozott adatok szerint Romániában a falusi lakosság, amely az összlakosság több mint 60%-át tette ki, 14 205 településen élt. Több mint tízezer településen a lakosság száma nem érte el az ezer főt, és ezen belül is mintegy hétezer olyan települést tartottak nyilván, amelynek lakossága ötszáz főnél kevesebb volt. 989 településen a lakosság 100 fő alatti lélekszámot mutatott.¹⁷² A sajtónyilvánosság előtt olyan cikkek is megjelentek a hatvanas évek végén, amelyek burkoltan elleneztek a lehetetlent nem ismerő építkezési megoldásokat.

„Járom a Lenin utca és Luminei (volt Rákóczi) utca környékét, keresem a Bethlen utcát; a három utca által körülzárt területre épül majd az új kézdívásárhelyi mikrorajon. Mindenütt csaknem új házak, jól kezelt bő termésű gyümölcsösök, sehová sem tudom odaképzelnéni a blokknegyedet. Ahogy haladok kifelé a városból, a régi villanytelep mellett különös módon sűrűbbek az

¹⁷⁰ Megyei Tükör, 1968. június 8.

¹⁷¹ Megyei Tükör, 1968. június 8.

¹⁷² R. Süle Andrea: *Terület- és településrendezési tervek Romániában*. In: Régió, I. évf. I. szám, (1990), 31–33.

épületek, lehetetlen, hogy ide építsenek. Visszafordulok, egy járókelő megmutatja a Bethlen utcát. A Lumieni utcán egymás után három családi ház, aztán egy üres telek, megint egy ház, egy beépítetlen telek, egy templom, egy óvoda, egy családi ház, egy tömbház. És ugyanez a helyzet a Lenin és a Bethlen utcákban is. Most már tudom én is: bűn ebben a kisemberek által felépített szép, otthonos, új negyedben tömbházakat húzni, vétek halálra ítélni azokat a házakat, amelyek sok emberélet kemény munkájának eredményei. [...] A tervek szerint a távolabbi jövőben, a már említetteken kívül, lebontásra kerülne még körülbelül háromszor annyi épület és csak egy 15-20 házból álló állami kölcsönrel épített telepet kímélnének meg.”¹⁷³

Egy település urbanizálódásához, nagyvárossá válásához optimálisan 100 és 250 ezer lakosra lett volna szükség országos tervek szerint.¹⁷⁴ Ez viszont a legtöbb helyen, így az általunk tárgyalt régióban sem vált megvalósíthatóvá. Gondoljunk csak Csíkszeredára, Hargita megye székhelyére, amelynek a lakossága 1966-ban 15 329 lakos volt, míg 1977-ben, a megyésítés következtében hozzácsatolt falvak lakosságával is alig érte el a 30 ezret.¹⁷⁵ 1969-ben a Hargita megyei pártapparátus számára Markovics Alexandru (Sándor) főépítész beszámolót készített Csíkszereda infrastrukturális és ipari helyzetéről.¹⁷⁶ A jelentés egy iparilag gyengén fejlett városképet rajzol le, amely néhány kisebb gyáron (pl. készruhagyár) és szövetkezeti társuláson (pl. az Olt szövetkezet, amely a legnagyobbnak számított) kívül nem rendelkezett jelentősebb ipari létesítménnyel. A lakáspolitikát illetően, vázolja a jelenlegi szerény állapotokat, ami szerint az egy főre eső lakhelyek aránya 7,65 négyzetmétert jelentett. A városnak a felmérés alapján 314,7 hektár belterülete és közel 15 ezer lakosa volt, ennek alapján 47 lakosra jutott egy hektár terület.¹⁷⁷ Közlekedési szempontból kiemeli a Brassó–Nagybánya vasútvonalat, valamint a négy közúti átkelőhely (Brassó, Székelyudvarhely, Gyergyó, Kománfalva) szerepét. A megyeszékhely vízellátása és

¹⁷³ Gajzágó Márton: *Építkezzünk..., de hova?* In: Megyei Tükör, 1968. augusztus 3.

¹⁷⁴ Papp József András: *Város a tervezőasztalon I.* In: Korunk, 1987. június, 447.

¹⁷⁵ Szabó András: *Csíkszereda.* 1998, Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda

¹⁷⁶ AHDJH, fond. C. J. C. al PCR, dosar 3/1969, 76–79 f.

¹⁷⁷ Uo. 76 f.

kanalizálása csak részlegesen, az elektromos ellátás teljes mértékben biztosítva volt, a tömbházak fűtése viszont még többnyire csempekályhakkal történt.¹⁷⁸

Ugyanebben a megyében jóval kisebb városok is létrejöttek, mint például a vasfeldolgozásáról híres Szentegyháza (akkori román nevén Vlăhița), amelynek lakossága várossá válásakor (1968-ban) 6250 főt számlált.¹⁷⁹ Hasonló helyzetben voltak a Kovászna megyei városok is, így Sepsiszentgyörgy lakossága 1966-ban 20 768-ról 1977-re 39 524 főre növekedett, Kézdivásárhely lélekszáma a hetvenes évekre elérte a 16 329 főt.¹⁸⁰ Az egyetlen kivételt Marosvásárhely municípium jelentette, hiszen a megyésítés után 130 ezres lakosságával igazi nagyvárossá lépett elő.¹⁸¹

II. 2. 2. Hazavárjuk az építőket!¹⁸²

A következő lépés az 1972-es területrendezési terv volt, amely kimondta, hogy a városi jellegű gazdasági és társadalmi központok lélekszámának meg kell haladnia az 500 lakost.¹⁸³ Ez megfelelt a „sokoldalúan fejlett szocialista társadalom” eszméjének és a társadalmi, gazdasági és etnikai „homogenizálás” tételének.¹⁸⁴ A pártfőtitkár Székelyfölddel kapcsolatosan kijelentette a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén, hogy csak a szocialista iparosítás biztosíthatja igazán, ez nyithatja meg a dolgozók előtt a civilizáció, a tudomány, a kultúra vívmányai felé vezető utat. Szerinte az ipar alapos felkészültségű embereket követel, akik uralni tudják az új technikát, és kiemelte ismét, hogy csak a szocialista modernizáció biztosíthatja a teljes jogegyenlőséget.

¹⁷⁸ Uo. 77 f.

¹⁷⁹ Lásd bővebben Demeter Csanád: *Vlahica városiasodása 1968–1989*. Államvizsga-dolgozat, 2004.

¹⁸⁰ Varga E. Árpád (1998): Erdély etnikai és felekezeti statisztikája..., 67–70.

¹⁸¹ Uo. 301–305.

¹⁸² A szakemberek hazahívásáról az első cikket Cseke Péter írta az Előre 1968. augusztus 1-jei számban, és ezt a hangot vette át a Megyei Tükör és a Hargita újság is, Fazekas János kérésére.

¹⁸³ *A Román Kommunista Párt Országos Konferenciája, 1972. július 19–21*. Bukarest, 1975.

¹⁸⁴ Uo.

Székelyföldön a legnagyobb hiány az építkezési szakemberek körében jelentkezett, hiszen eddig csak a nagyvárosok adtak kenyeret az iparban dolgozóknak. A hivatalos adatok szerint Hargita megyében 1971-ben 505 szakképesített technikusra, 80 mérnökre, 26 magasán képzett káderre, 84 mesterre, 129 segédmesterre, 48 technikusra és 5 620 munkásra lett volna szükség.¹⁸⁵

A megyésítés után a helyi lapok szerkesztőségeinek egyik legnagyobb feladatává vált, hogy visszahívják azokat a munkásokat, akik eddig más távoli városban kerestek megélhetést. A hetvenes évek elejétől sorra jelennek meg azok a népszerűsítő cikkek, amelyek a nagyfokú beruházásokhoz próbálják visszacsalogatni a szakképzetlen és szakképzett dolgozókat.

„Haza várjuk az építőket! Ide várjuk azokat a fiatalokat, akik az általános iskola elvégzése után tanultak tovább! [...] Korszerűen felszerelt nagyüzemként, korszerű ellátási és elszállásolási feltételeket biztosítva toborozzuk az építőket. Meggyőződésünk: mindazok, akik bizalommal fordulnak hozzánk és odaadóan dolgoznak – megtalálják számításukat. Mert munkát biztosíthatunk bőven, az év minden időszakában.”¹⁸⁶

Egy hasonló felhívás:

„Idestova két éve, amikor hazafelé a vonaton együtt osztottuk az új közigazgatási térkép előtt a világ és a magunk sorsát; mindnyájan haza akarunk jönni dolgozni. Sokatokat ma is ott látom a vonatokon. Pedig most itt a lehetőség, hogy felépítsük az itteni városokat, a megye rég vágyott iparát. Kovászna megyei építők – hazavárunk!”¹⁸⁷

A hetvenes években felhívások sora jelent meg a sajtóban, a helyi vállalatok ajánlataival, amelyek megélhetést és elszállásolást ígértek alkalmazottaiknak. A Kovászna megyei építkezési vállalat például az elszállásolás mellett ellátást, ingyenes munkahelyre és hazaszállítást, valamint szakképzést ígért. Ezt a sepsiszentgyörgyi 460 alkalmazottat befogadó legényszálláson keresztül próbálta megoldani, kiemelve, hogy az otthon négyágyas szobái teljes összkomfortot biztosítanak. Ugyanakkor megígérte, hogy az év végére elkészül a vállalat tömbháza is, ahol 200 alkalmazott számára tudnak kiváló

¹⁸⁵ ANDJH, fond. C. J. C. al PCR, dosar 5/1970, 252 f.

¹⁸⁶ Megyei Tükör, 1970. december 2.

¹⁸⁷ Megyei Tükör, 1969. szeptember 27.

elszállásolást létrehozni, és a következő esztendőből kezdve a Csíki utcai lakónegyed 144 lakrészes toronyházában kétágyas szobákban 288 alkalmazottat szintén el tudnak helyezni. A vállalat, alkalmazottainak ellátására Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen és Kovásznán vállalati étkezdéket nyitott meg.¹⁸⁸

Az érvényben lévő törvényeknek megfelelően az építkezési, valamint a személyszállító vállalat lehetőségeihez mérten megígérte a vidéki alkalmazottak hazaszállítását. A közös megegyezés arról szólt, hogy a munkáltatók gondoskodnak 50 kilométeres körzetben alkalmazottaiknak napi hazaviteléről, 50-100 kilométeres körzetben hetente, ezen felül pedig kéthetenként a benzinköltségek ellenében, másfél hónaponként pedig ingyenesen biztosítják a szállítást. A közszállítás minőségéről viszont elmondható, hogy elképesztő körülmények között működött, állandó volt a túlszűfoeltság, a fűtetlen utastér, a rendszeres késések.

Ugyanakkor az építkezési tröszt vállalta, hogy hat hónapos és kétéves esti tanfolyamokon gondoskodik a szakképzetlen alkalmazottak szakképesítéséről. Kőműves-mozaikos, ács-parkettes osztályokat indítottak ebből a célból, a közeljövőben pedig a buldózer-, daru-, exkavátorkezelők szakképesítését szolgáló tanfolyamokat is előirányozták.¹⁸⁹ A kétéves munkahelyi kiképzésben és esti tanfolyamokon résztvevő fiatalok jövedelme havonta 653 lej volt, a hat hónapos munkahelyi kiképzésben résztvevők javadalmazása az érvényben levő akkord-bérezés alapján változott. A fentieken kívül a vállalat mesteriskolája gondoskodott az alkalmazottak továbbképzéséről.¹⁹⁰

Mindezek ellenére még a nyolcvanas évek elején is toborozták a munkaeerőt a megyei építő vállalatnál. Az okot az érintettek abban látják, hogy hábár lenne munkaerő bőven, de pillanatnyilag még azok is el akarnak menni, akiket eddig sikerült hazahozni. A vállalatnál tapasztalt fejetlenség, szervezetlenség elidegenítette és bizalmatlanná tette az embereket.¹⁹¹ Itt meg kell említenünk, hogy a munkások toborzásánál előnyben részesítették a regáti románokat a magyar emberekkel szemben, ami a homogenizációs politikának megfelelt.

¹⁸⁸ Megyei Tükör, 1970. december 2.

¹⁸⁹ Megyei Tükör, 1970. december 2.

¹⁹⁰ Megyei Tükör, 1970. december 2.

¹⁹¹ Megyei Tükör, 1970. augusztus 15.

Így 1981-ben a címlapokon olvashatjuk, hogy pillanatnyilag mintegy 100 szakképesített munkás hiányzik, legalább 50 ácsra és húsz betonvas-szerelőre lenne szükség, mivel 1300 lakás áll átadás előtt. Megjegyzik, hogy jelenleg mintegy 495-nél folynak a munkálatok, s hónap végéig még 100-nál kezdődik meg a kivitelezés.¹⁹²

Mindezek mellett szabályozták a vidéki településeket azzal az indokkal, hogy emeljék az életszínvonalat, és kiküszöböljék a város és a falu közti különbségeket. A rendelkezések közül megemlíthetjük a 14-es és 15-ös bekezdéseket, amelyek előírják a kisgazdaságokkal rendelkező falvak összevonását a fejlődésre kijelölt községekkel, és azt, hogy 10-15 év alatt ezeknek az urbanizált településeknek városi jellegű gazdasági és szociális központokká kell válniuk.¹⁹³

„Egyébként a következő időszakban előirányoztunk más intézkedéseket is a megyék fejlesztésére, valamint a községek és a falvak jobb rendezésére. Már ebben az öt éves tervben megkezdjük az új központok építését, amelyek 15-20 éven belül jelentős városi településekké fejlődnek; minden egyes megyében 7-8 ilyen új központot telepítünk – országos viszonylatban körülbelül 250-et –, aminek következtében a lakosság életviszonyai valóban gyökeresen megváltoznak minden megyében. Ez azt jelenti, hogy ténylegesen rátérünk a kommunista társadalom megteremtése előfeltételeinek tudatos kialakítására.”¹⁹⁴

Ezek a rendelkezések átszervezték a régi hagyományos falvak életmódját és hagyományait. Példának megemlíthetjük a Gyergyószentmiklóstól nem messze fekvő Gyergyóújfalut, amely a kőbányájának köszönhetően ipari községgként lépett elő a hetvenes évek végén. A beruházások következtében megnőtt a kisipari egységek száma (ács-, kőműves-, asztalos-, fémfeldolgozó és autószerelő részlegek), valamint 1964-től kezdődően négy új iskolával, két óvodával és egy napközivel bővült.¹⁹⁵ Az országos terveknek megfelelően a nyolcvanas évek közepétől elkezdődött a tömbházak építése,

¹⁹² Hargita, 1978. február 26.

¹⁹³ Nicolae Șt Noica: *Între istorie și actualitate*, Politici de locuire în România. Ed. Litera, Buc. 2003, 122.

¹⁹⁴ Nicolae Ceaușescu beszéde a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén. In: *Megyei Tükör*, 1971. március 14.

¹⁹⁵ Garda Dezső: *Gyergyóújfalu a szocialista fejlődés útján*. In: *Korunk*, 1987/10. október, 839. 72

ez átalakította a község arculatát. Foglalkozás szempontjából megnőtt az iparban dolgozók száma, hiszen az 5930 összlétszámú lakosból 1285 az iparban, 694 a mezőgazdaságban, 36 az építkezésben, 85 a szállítás- és postahálózatban, 102 az áruforgalomban, 55 az oktatásban és kultúrában, 12 az egészségügyben, 12 a közigazgatásban, 116 pedig más gazdasági ágakban dolgozott.¹⁹⁶

Hasonló fejlődési utat járt be a legtöbb Gyergyói-medencében található falusi település. Szinte mindenhol megtalálhatóak az iparosítás és urbanizálódás jegyei: Alfalunak a lenfonodája, Ditrónak a bútorgyára, Remetének a tejporgyára jelképezte a szocialista modernizálást. Kovászna megye helységrendezési tanulmánya alapján kijelölték azokat a községeket, amelyek koordinálni fogják a környező helységek gazdasági, társadalmi, kulturális tevékenységét, a többi községek alárendelésével pedig várossá fejlődnek. A javaslatot az országban 6 megye számára elkészült kísérleti jellegű tanulmány alapozta meg.

Öt urbanizált községet neveztek meg:

Koordináló központ	Koordinált községek száma	Koordinált helységek száma	Távolság kilométerben	
			Átlag	Maximális
1. Nagyajta	3	6	4	6
2. Nagyborosnyó	4	16	8	15
3. Bereck	2	6	5	8
4. Mikóújfalu	2	8	9	15
5. Uzon	3	13	5	10

Forrás: Megyei Tükör, 1971. november 30.

A nyilvánosság számára is közzétett táblázat szerint a kijelölt települések a környezetükben lévő kisebb falvakat magukba olvasztanák, és így mint központ ők osztanák el a legfontosabb anyagi és termelési feladatokat. A helységek kijelölésénél a következő szempontokat vették figyelembe: a természeti környezet, gazdasági funkciók, lakosság és társadalmi élet, valamint beépíthető területek nagyságát. A rendelkezés részletesen kitért a lakosság számának távlati megoldására is.

¹⁹⁶ Uo. 840.

Jelölt városok	A koordináló övezet		A koordinált övezetben	
	Meglévő 1970	Távlati 1985	Meglévő 1970	Távlati 1985
1. Nagyajta	1 193	1 300	7 505	8 000
2. Nagyborosnyó	1 493	1 800	11 305	11 700
3. Bereck	2 835	3 000	9 299	9 700
4. Mikóújfalú	2 075	2 700	8 930	9 700
5. Uzon	2 269	3 220	9 765	10 500

Forrás: Megyei Tükör, 1971. november 30.

A település kiválasztásánál fontos szempontként szerepelt a népesség növekedésének lehetősége a közeli községek lakóinak átcsoportosítása által, valamint területi lehetőség arra, hogy a falu belterületén központ és más közintézmény épüljön.

A statisztikák alapján sorra mutatták be mind az öt település fejlődési mutatóit, ezáltal is igazolva az országos és megyei szervek helyes döntését.

„Nem véletlen az, hogy éppen a műút és a vasút mentén fekvő Uzon kapta a jelölést a várossá növelésre. A csaknem 2500 lakost már ma is számláló nagyközség, más helységekhez viszonyítva, lényegében elég jelentős ipari potenciállal rendelkezik a jelenben is. A szeszgyár, a nagykapacitású műmalom, az út- és hídépítő vállalat itteni kirendeltsége több száz munkást foglalkoztat. Tehát valóban létezik olyan mag, amely egy leendő várost nemcsak egyszerűen címében, hanem tényleges gazdasági, demográfiai, kulturális tényezőiben méltán jelképezhet. [...] Az ipari potenciál növekedésével, amelybe egyebek között még beletartozik majd egy 15 000-es létszámot befogadó sertéstenyésztő komplexum is, nyilván számítani kell a lakosság számbeli növekedésére. Arra, hogy 25 kórházi ágygal épülő rendelő, az állatkórház, az új, 16 tantermes iskola, a ténylegesen városias mozi építése szakkádereket is követel.”¹⁹⁷

Maros megyében kilenc új várost javasoltak: Bonyha, Déda, Erdőszentgyörgy, Görgényszentimre, Mezőbánd, Mezőrücs, Nyárádszereda, Radnót

¹⁹⁷ Megyei Tükör, 1973. január 5.

és Sármás helységeket.¹⁹⁸ A településrendezésről Radó Kálmán marosvásárhelyi műépítész így vélekedett:

„A falurendezés urbanizálódást jelent. Eltünteti a civilizációs különbséget a falu és a város között, hozzájárul ahhoz, hogy a szocializmust az egész országban, ne csak városon, hanem falun is felépíthessük. [...] Elsősorban meghatározzák a falu határait. Elemzik az úthálózatot – belső, községi utak és átvonuló vagy érintő megyei, illetőleg országutak helyzetét –, és javaslatot tesznek a megjavítására. Tartalmazzák a faluközpont kialakításának az elgondolását, az összes köz- és kereskedelmi épületekkel, azok ésszerű elhelyezésével úgy, ahogy azt a község formája megkívánja, vagyis hogy mindenki számára egyformán elérhető legyen. Kijelölik az új települési területet (parcellázást), ahová a környékbeli, mindinkább életképtelen kis tanyák lakói telepednek le; szabályozzák gazdasági alapterületeinek és épületeinek az elhelyezését. Tartalmazzák a vízvezeték- és csatornahálózat, villanyellátás és néhol a központi fűtés elvi megoldásának az alapvázlatát, egy és többemeletes épületek övezeteit, s még sok-sok mindent, amit alapos előtanulmány, felmérés előz meg.”¹⁹⁹

Hargita megyében csak a nyolcvanas években nevezik meg a helyi lapok a városiasodó nagyközségek névsorát: Gyergyóditró, Parajd, Salamás, Gyimesközéplak, Gyergyótölgyes, Galócás, Csíkszentsimon, Bögöz, Gyergyócsomafalva és Korond.²⁰⁰

II. 2. 3. A városközpontok fejlesztése

Az 1972-es törvény szellemében adták ki az 1974/58. számú rendelkezést is a városi és falusi helységek rendezéséről. A program megvalósítása érdekében 300-350 új várost szándékoztak létrehozni, és a városok köré 3-4 községet csoportosítani. A fejlesztéshez hozzá is kezdtek, az elmaradottabb megyékben 40 települést várossá nyilvánítottak, de az akció a következő években elakadt. Várossá alakítás helyett inkább a meglévő megyeszékhelyeket fejlesztették.

¹⁹⁸ Vörös Zászló, 1972. augusztus 6.

¹⁹⁹ Vörös Zászló, 1972. augusztus 6.

²⁰⁰ Hargita, 1988. február 13.

Az építkezések népszerűsítésében a helyi sajtónak volt a legnagyobb szerepe. Szinte minden lapszám címdalán megjelent egy-két kép az épülő helységekről, rövid statisztikai elemzések az illető város vagy község mindennapi életéből. 1971-ben Kovászna megye városairól a következőképpen írtak a lapok:

„Az eltelt öt év alatt – legalábbis ami a beruházások volumenét illeti – a legtöbbet Kézdivásárhely fejlődött. A felépült három új üzem – a készruha-gyár, a keményítőgyár és a csavargyár – mellett az utóbbi két évben a földből nőt ki a Lenin-Molnár utcai lakótelep, ahol már 627 új lakásba költöztek be. Az üzemek felépítésével egyidejűleg javult a város vízellátása és bővült a közművesítési hálózat. A múlt évben az ötéves terv utolsó esztendéjében új asztalosüzemet, autóservicet adtak át rendeltetésének.

A megyeszékhely fejlődését elsősorban a lakásépítkezéseken mérhetjük le. Öt év alatt 1784 lakást építettek, ez azt jelenti, hogy a város lakóinak több mint egynegyede ma a Szemerja és a Csíki utcai negyedek tömbházaiban lakik. Sepsiszentgyörgy ipari vállalatjai is bővültek, gyarapodtak az állami alapok beruházása révén. A város fejlődését jelzik azok az új társadalmi-kulturális jellegű épületek, valamint a megyeszékhely új adminisztratív épületei, melyek egy korszerű urbanisztikai elképzelés szellemében épültek.

Kovászna fejlődését elsősorban természeti adottságai szabták meg. Felépült a város központjában egy turistaszálló és hozzákezdtek egy 250 férőhelyes szálló-szanatórium építéséhez, elkészültek a tervei a város vízellátásának.

A megye két új városa – Barót és Bodzaforduló – is megindult a további városiasodás útján. Baróton – a bányászvárosban – 110 új lakást, Bodzafordulón pedig 56-ot építettek. De mindkét város fejlődését a fokozottabb iparosítás is jellemzi. Baróton új nagykapacitású brikettgyár építkezését kezdték meg, Bodzafordulón pedig bővült a faipari vállalat helyi egysége, egy új iparág született, az építőanyag-ipar.”²⁰¹

A megyeközpontok fejlesztésével sorra jelennek meg a városközpontok átépítési makettjei,²⁰² a területrendezési perspektívák bemutatásai, a szociális és kulturális intézmények létrehozásának tervei (bölcsődék, kórházak,

²⁰¹ Megyei Tükör, 1971. január 23.

²⁰² Hargita, 1976. június 19.; Demeter Csanád: „Városrendezés” Csíkszeredában. In: Korunk, 2010/2, 101–108.

gyógyszertárak, szaklíceumok, színházak stb.), újabb gyárak és üzemek létrehozása (pl. a székelyudvarhelyi cérnagyár, a sepsiszentgyörgyi dohánygyár, a gyergyószentmiklósi bútorgyár, a csíkszeredai traktorgyár stb.), a munkásszállások építése stb.

Az egyik legnagyobb beruházás a térségben az 1976-ban elkezdett csíkszeredai megyeközpont átalakítása volt, aminek sok régi ház esett áldozatul.²⁰³ Ennek jelentőségét az is növelte, hogy a párt első embere személyes látogatásai (1968, 1972, 1976) alkalmával mutatta be a terveket a nagy nyilvánosság előtt. Az építkezések tervét egy bukaresti tervezőintézeti kollektíva végezte el Gheorghe Dorin építész vezetésével.²⁰⁴ Ettől kezdve a legfontosabb feladata minden Hargita megyei építésznek a városközpont új arculatának megteremtése volt.²⁰⁵ Lássuk példaként az építkezésekről szóló 1977/5331-es elnöki rendelkezés egyes pontjait:

- A közigazgatási székház a kompozíció közepén helyezkedjék el
- A Művelődési Palota az utca ellentétes oldalán kapjon helyet
- A Posta székházának bővítésére más megoldást kell keresni
- A megvalósítandó épületek a román nép építészetének sajátosságait tükrözzék
- 1980-ra befejezzék az egész együttes építését²⁰⁶

Ezeknek a határozatoknak a pontjai a nyilvánosság számára is elérhetővé váltak, így a lakosság is nyomon követhette az építkezések ütemét.²⁰⁷ A sajtóban megjelenő cikkek terjedelméből és mennyiségéből ítélve meg lehet állapítani, hogy az adott időpontban a hatalom mennyire szorgalmazta az urbanizálódási tervek megvalósítását. 1978-ban a következőképpen írtak Hargita megye központjáról:

²⁰³ *A mi utcánk*: Csíkszereda lebontott utcáinak emlékére. Csíkszereda, 2003, Csíki Műemlékvédő Egyesület, 3.

²⁰⁴ Kovács Nemere, Mirk László: *Riportúton az Olt mentén. Fiatalok az iparban, mezőgazdaságban, az építőtelepeken*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1987., 42.

²⁰⁵ Hargita, 1976. október 6.

²⁰⁶ AHDJH, fond Comitetul Municipal PCR Miercurea-Ciuc, dosar 2/1980, 64 f.; Kovács Nemere, Mirk László (1987), 42.

²⁰⁷ Lásd például: Hargita, 1978. november 6. vagy a Hargita, 1979. szeptember 9.

„Az új városközpont munkálatainak értéke meghaladja a 800 000 lejt, körülbelül 8400 lakást, egy új művelődési házat, a politikai adminisztratív székházat, nagy befogadóképességű szállodát, mezőgazdasági élelmiszerpiacot, polivalens sportcsarnokot, 30 000 négyzetméter összfelületű kereskedelmi egységeket, valamint iskolákat, óvodákat, bölcsődéket, egészségügyi rendelőt és másokat foglal magába.”²⁰⁸

A „gigászi munka” több tízelezes tömbház felépítésével egészült ki, amelyek átadása 1979 júniusában kezdődött el.

A tervnek megfelelően elkezdtek az átalakításokat, amelyek számos akadályba ütköztek, így nem sikerült minden alkalommal betartani az előírt határidőt. A probléma okát egyrészt abban látták, hogy nem egyszer objektív nehézségek (dokumentációk hiánya, anyagellátási és szállítási zavarok) hátráltatták a munkát, másrészt a vállalat dolgozói tanácsa, az építőtelepek vezetőségei sem tettek meg mindent a tevékenység hatékonysága és megjavítása érdekében. Erre utal a saját beruházási terv nem teljesítése, egyes gépi eszközök alacsony kihasználási foka, a jelentős elvesztegetett munkaidő, az anyaggazdálkodásban megmutatkozó fonáságok és más negatív előjelű jelenségek.”²⁰⁹

A nyolcvanas évek közepére (1984) végül elkészült a tervezett szocialista típusú megyeközpont, és a legfontosabb események színhelyévé vált. A párt itt tartotta legfontosabb gyűléseit, ünnepeit, a pártfőtitkár látogatásai alkalmával innen beszélt a lakossághoz, ezért kapta a Tapstér elnevezést az épületegyüttes főtere.

A megyeszékhely létrehozása Rigó László Szabolcs építésztechnikus szerint különleges feladatokra vállalkozó szakembereket igényelt, hiszen Csík-szereda talaja ásványi sók oldatával telített, és a geológiai törések is gyakoriak.²¹⁰ Ennek következtében mélyépítészeti munkálatokat kellett végezniük, több épületnek az alapozását mélyebben kellett megásni, ami időigényes és költséges volt. Számos más építkezési bravúrokról számolnak be az újságok és a korabeli kiadványok. Böjte Árpád építésztechnikus egy mesébe illő történetet mesél el arról, hogy hogyan is tudták éjt nappallá téve felépíteni a műjégpályát az 1972-es jégkorongbajnokságra:

²⁰⁸ Hargita, 1978. november 11.

²⁰⁹ Hargita, 1979. február 13.

²¹⁰ Kovács Nemere, Mirk László (1987): *i.m.*, 43.

„Ekkor történt meg ez a mulatságos eset is: az építők még késő este is a pálya alapozásán dolgoztak, az egyenlítő betonöntést végezték, amikor a fáradtságtól le-lekoppant a mesterek szeme. Erre aztán valakinek csudajó ötlete támadt. Áthívta a szomszédos vendéglő népi zenekarát, s azután olyan kézalávaló örvendeztette meg az építőket, hogy minden fáradtságukat elfelejtették, és pár óra alatt végeztek a munkájukkal.”²¹¹

Hasonló szenzációnak számított az épület-áthelyezési program is. 1984 januárjában döntés született arról, hogy Csíkszereda bankházát szó szerint elköltöztetik, amely az országban a kilencedik ilyen építkezési módszer volt. *„A munkát március 27-én kezdtük el. Meg kellett előbb erősíteni az épület alapját. Miután kiöntöttük az épületet megerősítő vasbetonkeretet, júliusban sikerrel elszakítottuk a régi alaptól. Ekkor már ez a 2400 tonna súlyú épület vasból készült alátámasztási elemeken állt. Július 29-én két olajnyomó henger kimozdította helyéből a két emelet magas épületet. Másnap reggel 8 óra 27 perckor elindult, és egy hónapra rá, augusztus 29-én este 10 óra 58 perckor – 127,78 méteres út megtétele után, miközben a bankban egy percig sem szünetelt a munka – megérkezett a mai helyére.”²¹²*

Az épületegyüttes óránkénti sebessége 2,2 méteres volt, ami naponta 30 méteres előrehaladást eredményezett.²¹³ Más különleges építészeti megoldásokról is készültek feljegyzések, mint például a Craiováról Csíkszeredába szállított négy lakrészes, térelemekből álló lakóház gyors összeszerelése, ami 16-20 óra alatt készen állt.²¹⁴

Hasonló építkezési folyamat zajlott le Kovászna megyében is, ahol sorra jelennek meg a lakónegyedek, a köz- és művelődési intézmények. Sepsiszentgyörgyön a hetvenes évek elején elkészített hivatalos statisztika szerint áganként jelölték meg a municípium adatait. Az iparban a város össztermelésének növekedése iparáganként 1970-ben az 1965-ös évhez viszonyítva a következő képet nyújtja százalékban: fémfeldolgozás 503, építőanyag-ipar 380, faipar 186, konfekció 279, élelmiszeripar 166. Az alkalmazottak létszáma az 1965-ös évi 8919-ről több mint 11 ezerre emelkedett. Kereskedelem

²¹¹ Uo., 41.

²¹² Uo. 43.

²¹³ Hargita, 1984. július 28.

²¹⁴ Kovács Nemere, Mirk László (1987): *i.m.*, 43.

szempontjából a helyi vállalatok 1970-ben, öt év alatt 62,6 százalékkal több árut forgalmaztak, így 54,5 százalékkal növekedett az élelmiszeripari cikkek aránya, 78,9 százalékkal a vendéglátó-ipari egységek áruforgalma. 1966–1970 között 2 328 hűtőszekrényt, 3781 televíziót, 3218 rádiót, 2047 mosógépet, 1010 porszívót, és 37.309.000 lej értékű bútort adtak el. Ezzel párhuzamosan a rádió előfizetők száma is növekedett, 1965-ben 6558 volt, 1970-ben pedig 8 978, a televízió előfizetők számaránya 1965-ben 698, 1970-ben 4030.²¹⁵

Ha az oktatási egységeket vesszük figyelembe, akkor 1970-ben a város területén működött 16 óvoda 823 gyerekkel, 8 általános iskola 2973 tanulóval, 2 elméleti líceum 1473 tanulóval, egy ipari szaklíceum 140 tanulóval és egy mesterképző iskola 49 tanulóval.

Az egészségügyben négy egészségügyi kör, két vállalati rendelő és egy városi poliklinika állt a lakosok rendelkezésére.

Hivatalos adatok szerint a beruházásokból az elmúlt öt éves terv időszakában 270,4 millió lejt fordítottak Sepsiszentgyörgy fejlesztésére, állami alapokból 1784 lakrészt építettek, létrejött az új postapalota, az új 500 ülőhelyes filmszínház, egy általános iskola, egy új szálló, meg egy szupermagazin (nagyüzlet).²¹⁶

Ezzel szemben pedig megjelentek olyan vélemények is, amelyek felhívták a figyelmet az ésszerűtlen építkezésekre:

„Külső városképe Sepsiszentgyörgynek ideális. A külső rálátás, bárholnan tekintve, meglepően szép. Zavaró, hogy az Őrkő várszerű csúcsát lebányázták, így pótolhatatlanul eltűnt egy kőkorszakbeli emberi település. A belső városkép kérdése már sokkal bonyolultabb. Meglepő a városi utcák fátlansága, a kis parkok és arra alkalmas területek felszámolása. Itt gondolkák a volt szénpiacra, a volt bálház és városmajor közti térre, a volt barompiacra, a telefonpalota beszorítására a szűk utca kereszteződésében és így tovább. Az utcák fátlansága 5-10 000 fával megoldható, az elveszett parkok viszont pótolhatatlanok, és 20-30 év után a következő városrendező törheti a fejét. [...] A Debren-patak kanalizálására és befödésére, a marosvásárhelyi

²¹⁵ Megyei Tükör, 1971. március 9.

²¹⁶ Uo.

*közegészségügyi intézet keretében, munkatársaimmal tanulmányt készítetünk 20 évvel ezelőtt. Ebben a tanulmányban szó volt a vízellátásról, általános kanalizálásról, víztisztításról stb. Annak idején a tanulmányt eljuttattuk a városhoz, majd később a szerkesztőséghez is. Sorsukról nem tudok.*²¹⁷

A szocialista városkép kialakításának terve leginkább Bukarestben érvényesült, ahol 1981-től kezdve a város 3 legrégebbi negyedének nagy részét lerombolták, hogy fölépíthessék a Szocializmus Győzelme Sugárutat. A nemzetközi, magyar és román kulturális körök tiltakozása dacára több műemléknek számító templomot, épületet romboltak le ennek érdekében.²¹⁸ De az ország többi városaiban is számos műemlék és régi városrész esett áldozatul a településrendezési terveknek.²¹⁹ Ugyanakkor a szisztematizálási tervnek megfelelően a falvak városiasítására is törekedtek, ezt jelképezte több falu tömbházakkal való beépítése.²²⁰

*„A lendületes fejlődés gazdag két évtizedében megújító változásokon mentek át a falusi településeink is. A megye megalakulásától napjainkig, állami alapokból 800 tömbházlakás, a lakosság saját anyagi és pénzeszközeiből több mint 10 ezer lakás épült. A tömbházak, az új lakóházak szomszédságában faluhelyen is új iskolák, orvosi rendelők, művelődési otthonok, kereskedelmi egységek emelkedtek. Egyre több az olyan település, ahol körvonalazódik az új községközpont arculata, Farkaslaka, Salamás, Gyergyótölgyes, Gyergyóújfalu, és mások biztos említhetők ezek között. A vezetékes ivóvízellátás, a kanalizálás, a korszerűsített utak, járdák ugyancsak megszokott tartozékai napjaink falvainak, akárcsak a tetszetős parkok és zöldövezetek.*²²¹

²¹⁷ Dr. Horváth Ferenc volt sepsiszentgyörgyi főorvos véleménye Kovászna megye székhelyének urbanizálásáról. In: Megyei Tükör, 1971. július 1.

²¹⁸ Országos épületbontási prömier Csíkszeredában. In: Hargita, 1982. augusztus 13.

²¹⁹ Lásd bővebben: *A mi utcánk*: Csíkszereda lebontott utcáinak emlékére. Csíki Műemlékvédő Egyesület, Csíkszereda, 2003

²²⁰ Lásd például Lövéte esetét a Hargita 1975. május 31-i lapszámában.

²²¹ Hargita, 1985. július 31.

II. 2. 4. A nyolcvanas évek urbanizációja

A nagyszabású településszerkezet-átalakítási programnak az RKP 1984. novemberi XIII. kongresszusán szenteltek ismét nagyobb figyelmet. A párt-határozat leszögezte, hogy a következő ötéves tervben folytatódni fog a termelt erők ésszerű, az ország egész területére kiterjedő telepítésének politikája. Így a tervidőszak során a városok fejlődése és az egyes községi központok kis agráripári városokká változása folytán, a városi lakosság el kell érje az 57-58 százalékot.²²² Mindezek ellenére az urbanizálódás a nyilvános adatok szerint sem érte el a kívánt mértéket, hiszen 1986-ban még az ország 13 360 helységéből 237 volt város, 2705 község és 10 418 falu.²²³

A városok kategorizálását a *Korunk* című folyóiratban megjelenő elemzés mutatta be:²²⁴

²²² *A Román Kommunista Párt XIII. kongresszusának irányelvei Románia gazdasági-társadalmi fejlesztése az 1986–1990-es ötéves terv időszakában és távlati irányvonala 2000-ig terjedően.* Bukarest, 1984. 42.

²²³ Molnár Jenő: *Románia városhálózatáról.* In: *Korunk*, 1986. augusztus, 578.

²²⁴ Uo. 578.

Város- kategóri- ák Lélek- számmal	Városok száma		Városok népessége		% Városok száma		% Lélekszám	
	1968	1984	1968	1984	1968	1984	'68	'84
Összesen	236	237	7 144 859	11 141 775	100	100	100	100
Kisvárosok	168	134	1 734 027	1 456 193	71,2	56,6	24,3	13,0
10 000 alatti lélek- számmal	90	66	612 237	474 960	38,1	27,9	8,6	4,2
10 000– 20 000 közötti lé- lekszám	78	68	1 121 790	981 233	33,1	28,7	15,7	8,8
Közepes városok	55	82	2 074 323	3 507 380	23,3	34,6	29,0	31,5
20 000- 50 000 kö- zötti lélek- számmal	45	58	1 371 652	1 762 570	19,1	24,5	19,2	15,8
50 000– 100 000 közötti lé- lekszám- mal	10	24	702 671	1 744 810	4,2	10,1	9,8	15,7
Nagy- városok	12	10	1 904 516	4 217 013	5,1	8,4	26,6	37,9
100 000– 200 000 közötti lé- lekszám- mal	12	10	1 904 516	1 423 883	5,1	4,2	26,6	12,8
200 000– 350 000 közötti lé- lekszám- mal	0	10	0	2 793 130	0	4,2	0	25,1
Világvá- rosok	1	1	1 431 993	1 961 189	0,4	0,4	20,1	17,6
1 000 000 lélekszám felett	1	1	1 431 993	1 961 189	0,4	0,4	20,1	17,6

A táblázatból kitűnik, hogy a nyolcvanas évek Romániájában a kis- és közép nagyságú városok a legelterjedtebbek, ami az urbánus települések 91,2 százalékát tette ki. Gondoljunk arra, hogy olyan kis lélekszámú települések is városi rangot kaptak, mint a gyógyfürdőiről híres Tusnádfürdő, amely 1984-ben 2042 lakossal rendelkezett, és jelentős turisztikai fejlesztésekben részesült.

„Amíg 1964-ben mindössze 4 darab I. komfortú hellyel rendelkeztek, jelenleg a három új szállóban 632, a korszerűsített villákban pedig 361 vendéget szállásolhatnak el minden igényt kielégítő kényelmes szobákban. Új kezelési központ szolgálja a dolgozók egészségvédelmét (csúcsidényben 1400 – 1500 beteget kezelhetnek itt naponta), újjáépítették a mofettát, az Olt partján kiépített kempingben 312 hely várja a vendégeket, ugyanitt sátorverésre alkalmas területet jelöltek ki. Évente mintegy 60 000 ember fordul meg Tusnádfürdőn, köztük számosan külföldiek.”²²⁵

A hivatalos kimutatások szerint a 20 000 lakos alatti városok száma csökkent, azon felüliek száma pedig nőtt, viszont országos szinten a városok átlagos nagysága csak a 4800 főt éri el.²²⁶ A hivatalos adatok szerint a városi lakosság szempontjából mégis a nagyvárosokban él a fele népesség, hiszen ezek azok a nagy központok, amelyek koncentrálnak a munkaerőt.²²⁷ Ezt az érvet támasztja alá a Megyei Tükörben megjelenő szerkesztői vélemény is:

„Vitathatatlan tény, hogy – Mircea Malița szavaival élve – a városok valósággal felfalják a rurális jellegű településeket; amint az lényegében saját szemünkkel is látható. Világos: az országok népességének egyre jelentősebb része vonul napról napra újabb meglepetéseket tartogató, modern ipari központok felé, ez pedig ugyancsak általános szükségszerűségként értelmezendő.”²²⁸

Ezeknek a településeknek az optimalizálási feltételeit a városi szervezet városmagokra való felosztásában látta, ami körzetek kijelölésével valósulna meg.²²⁹ Egy-egy ilyen körzetnek önellátó, karbantartó és szolgáltató rendszereket kell fenntartania, ami magába foglalja a következő fontosabb intéz-

²²⁵ Hargita, 1985. augusztus 28.

²²⁶ Papp József András: *Város a tervezőasztalon I.* In: Korunk, 1987/6, 449.

²²⁷ Molnár Jenő (1986) : *i.m.*, 578.

²²⁸ Megyei Tükör, 1971. július 23.

²²⁹ Papp József András: *Város a tervezőasztalon II.* In: Korunk, 1987/8, 632.

ményeket: iskolák, szállodák, egészségügyi és sportlétesítmények, vásár-csarnokok, kiskertek (a kiegészítő élelmiszer-termelés miatt), illetve más kisebb ipari egységeket.²³⁰

A lakossági adatoknál viszont figyelembe kell venni, hogy a városok alá rendelt falvak és községek lakóinak számát is belesorolták a városi statisztikákba az 1968. évi 2-es számú törvény alapján.²³¹ Így például 1984-ben a községek száma 2705 volt (ez 13 123 falut jelentett), amelyből 135 városi alárendeltségűnek számított.²³² Kovászna és Hargita megyék esetében többnyire a kis és közepes városi települések voltak jellemzőek, amelyeknek a nagysága nem haladta meg a 30-50 000 főt.²³³

1983-ban a helyi lapban sorra jelennek meg Hargita megye településeinek a számvetései, amelyek az elmúlt pár esztendő eredményeit voltak hivatottak bemutatni. Itt megemlíthetjük a Csíkszeredára vonatkozó fontosabb építkezéseket: 1970-ben adták át az ötszáz ülőhelyes Transzilvánia filmszínházat, 1971-ben 510 ágygal a megyei kórházat, egy 800 helyes líceumot, 1972-ben telefon- és távírdaközpontot, a Modern Áruházat, a Fenyő Szállodát, a műjégpályát, négyezer méter vízhálózatot, az autóbusz-állomást, 1973-ban egy tízosztályos iskolát és egy napközit. 1974-ben a Faipari Líceum 20 osztályát, a Központi Áruházat, egy 12 osztályos szakiskolát, egy napközit és egy bölcsődét indítottak be, felszerelték az automata telefonközpontot, 1975-ben még ezer telefonvonalat kapcsoltak be a hálózatba. Megnyíltak a Testvériség sugarút két oldalán elhelyezkedő kereskedelmi egységek,²³⁴ tornaterem és iskolaműhely épült. 1976-ban a Tudor negyedben új iskolát avattak fel, vele együtt a tornatermet és a napközit. 1977-ben az új poliklinika megnyitását ünnepelték, 1979-ben a Kötöttárugyár nagy munkásétkezdéjét, 1980-ban egy internátus mellett újabb hatezer négyzetméter kereskedelmi felületet adtak át. 1981-ben az iskolák és a vízhálózat bővítésére fordítottak

²³⁰ Uo.

²³¹ Buletin Oficial al R.S.R., 1968. február. 17.

²³² Keszi-Harmath Sándor (1987): *i.m.*, 495.

²³³ Lásd részletesebben Vasile Cucunak, a városok rangsorolásáról írt osztályozását. In: Measnicov, Hristache, Terbici (1977): *i.m.*, 37.

²³⁴ 1980-ban Hargita megyében 1456 kereskedelmi és ételmezési egységet tartottak nyilván. ANDJH, C. J. H. al PCR, dosar 4/1980, 235 f.

hangsúlyt, 1982-ben az Állomás tér korszerűsítése zajlott le, és megkezdődött Csíkszereda új központjának kialakítása.²³⁵

A legtöbb településen nyomon követhetővé vált a felgyorsult iparosítás és urbanizáció mértéke, amiben persze nagy szerepe volt a helyi sajtónak, valamint a megyei néptanács propagandaosztálya által kiadott népszerűsítő füzeteknek.²³⁶

A diktatúra elmélyülésével a falurendezési munkálatok 1988-ban még jobban felgyorsultak: márciusi beszédében Ceaușescu bejelentette, hogy a falvak számát 13 000-ról 5-6000-re kell csökkenteni, és a falvak lakosságát modern blokkokba kell költöztetni. A rendelkezés értelmében közel felére kellett csökkenteni a falvak számát, ugyanakkor meghatározni a megmaradókat és azok nagyságát. A továbbiakban új épületeket csak ezeken a településeken lehetett létrehozni azért, hogy megvalósuljon a többi falu felszámolása. Ehhez persze hosszú időre volt szükség.²³⁷

Amint már említettük, tudatosan bontásra volt kiszemelve a legtöbb magyar és német, sokszor több évszázados templom és műemlék,²³⁸ ugyanakkor nem riadtak vissza egyes falvak teljes felszámolásától sem.²³⁹

Hargita megyében a rendelkezésnek megfelelően nyilvánosan is megnevezték az összezsúfolt települések névjegyzékét:

„A megyék, municípiumok, városok és községek általános fejlődésében beállt változások, a városi lakosság gyarapodása, egyszóval az új realitások szükségessé teszik az ország közigazgatási-területi szervezésének tökéletesítését. Ezt szolgálja az új törvény, melynek értelmében hazánkban 40 megye: 265 municípium és város – köztük 28 új város – és 2359 község, amiből 548 agráripari központ, létezik. E törvény előírásainak megfelelően az elmúlt napokban megyénkben is megtartották egyes helységek ideiglenes néptanácsai alakuló ülését, s megalakultak a következő ideiglenes néptanácsok:

²³⁵ Hargita, 1983. január 25.

²³⁶ Minden évben megjelent a megyék statisztikai adatait tartalmazó broszúrák és határozatok gyűjteménye, amelynek eredményei sokszor nem tükrözték a valós állapotokat.

²³⁷ Hunya Gábor (1990), 167.

²³⁸ Ara-Kovács Attila: *A nyolcvanas évek Romániája és az erdélyi magyarság*. Kézirat, Jakabffy Elemér Kortörténeti Gyűjteménye, Kolozsvár, 1986 (leltári szám: K347), 23.

²³⁹ A falurombolási mozgalomnak több száz falu esett áldozatul, lakóit kitelepítették, épületeit és műemlékeit pedig a buldózerek rombolták szét.

Tulgheș-Corbu község ideiglenes néptanácsa Tulgheș és Corbu községek egyesülésével; Ulieș-Dârjiu község ideiglenes néptanácsa Ulieș és Dârjiu község egyesülésével; Lueta-Merești község ideiglenes néptanácsa Lueta és Merești község egyesülésével; Secuieni-Săcel község ideiglenes néptanácsa Secuieni-Săcel község egyesülésével; Frumoasa község ideiglenes néptanácsa Frumoasa és Păuleni-Ciuc községek egyesülésével, Mărtiniș község ideiglenes néptanácsa Mărtiniș és Ocland községek egyesülésével. [...] A területi-közigazgatási szervezés tökéletesítésére vonatkozó törvény ilyenformán biztosítja a városi és falusi munka-, élet- és művelődési feltételek egymáshoz való közelítését, az egész nép anyagi és szellemi színvonala, civilizációs foka további növelését, ami legfőbb célja pártunk és államunk egész politikájának.”²⁴⁰

Nemzetiségi szempontból az új ipari központok kiépítésekor a városok magyar jellegét kétféleképpen vették figyelembe a hatalom képviselői: az iparosításra alkalmas magyar jellegű városok egy részét kolonizációs célpontként kezelték, és tudatos betelepítési hullámokkal igyekeztek megváltoztatni etnikai arculatát. A hatalom legfőbb képviselője elfelejtette az 1971-ben elmondott beszédét, amelyben megígérte, hogy sem a románokat nem szeretné elköltöztetni, sem a németeket, sem a magyarokat.²⁴¹

Más esetekben a többségi nyelvterülethez közelebb eső városokat részesítették előnyben akkor is, ha az adott régióban valamely magyar jellegű városban egyes ipari ágazatoknak komoly hagyományai voltak. Az iparosodással összefüggő urbanizáció a kisebbségi népcsoportok esetében felerősítheti – és a magyar kisebbségek esetében fel is erősítette – azokat az iskoláztatási, nyelvi hátrányokat, amelyek miatt a kisebbségek iskolai képzettség tekintetében általában jóval elmaradnak az országos átlagtól.²⁴² A mesterségesen felgyorsított kommunista urbanizációnak ezt a több kísérőjelenségre is visszavezethető erőteljes asszimilációs hatását jól érzékelteti a magyar népességarányának 20 százaléknál nagyobb csökkenését kimutató városok statisztikája.²⁴³

²⁴⁰ Hargita, 1989. május 13. (Lásd a települések magyar nevét a mellékletben.)

²⁴¹ Nicolae Ceaușescu beszéde a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén. In: Megyei Tükör, 1971. március 14.

²⁴² Szarka László (2001): *i.m.*,

²⁴³ Uo.

II. 2. 5. Lakáspolitiká

Nicolae Şt. Noica a kommunista időszak lakásfejlesztési programját két korszakra osztotta: az első 1948-tól az ötvenes évek közepéig, míg a második az ezt követő időszak, 1989-ig.²⁴⁴ Az első nagy beruházásokból 1948–1956 között az iparosodó városok és a bányászat kapott a legtöbb lakásépítési engedélyt, ami magával hozta e vidékek népességnövekedését is. Így például Vajdahunyad város lakossága ebben az időszakban évente 7%-kal nőtt, Brassó városában pedig évi 4%-os növekedést jegyeztek fel.²⁴⁵ Viszont ez közel sem elégítette ki a keresletet, hiszen a városok lakosságának növekedésével párhuzamosan egyre csak nőtt a lakóházak építésének igénye. A népszámlálási adatok szerint 1948–1956 között a lakosság átlagban évente 170 000 személlyel növekedett, míg a lakások száma csak 15 000-rel. Ez azt jelenti, hogy ebben a periódusban minden 12 emberre jutott egy lakás, ami egyértelműen a lakáshiányt az egyik legégetőbb kérdéssé léptette elő úgy gazdasági, mint társadalmi szempontból. A román politikai vezetés a probléma megoldására elsősorban gyors lakásépítést rendelt el. A lakások minősége csak másodlagos kérdés volt. Ezzel egy időben paradox módon megjelentek azok a törvények, amelyek a magánlakások építésének lehetőségét csökkentették.²⁴⁶

A hiányt még az is fokozta, hogy a pártpolitikának megfelelően az 1950 előtt épült házakat hagyták elromosodni, hiszen szakítani akartak a „felszabadulás” előtti hagyományokkal. Bevett szokás volt főleg a hetvenes évektől, hogy egy-egy régi omladozó ház lerombolását nyilvános keretek között végezték, átadva a helyet az új szocialista típusú tömbházépületeknek. A városvezetés egyértelműen kijelölte az urbanizálódás, vagyis a haladás útját, ellentétbe állítva a példaként meghagyott, omlásnak induló kapitalista szimbólumokkal.

„Nem könnyű a városgazdák dolga. Az építészeké. Két időt kell egyeztetniük, miközben a tegnapira úgy vigyáznak, mint az új lakónegyedek rendjére

²⁴⁴ Nicolae Şt Noica (2003): *i.m.*, 110.

²⁴⁵ Uo.

²⁴⁶ Dennis Deletant (2002): *i.m.*, 393–398.

és harmóniájára. Mert az új hely foglalója mindig bolydultsággal jár... Kicsiny településeinken is ugyanez a gond. Így mutat a terep: bontásra ítélt házsorok, néhány nappal később már ugyanott alapoznak, a vasbeton tartóelemeket rögzítik. Mindez a régi, mutatóban meghagyott épületek (esetleg egy utcásor) tözsomszédságában.”²⁴⁷

Egyes adatok szerint az 1977–1987 közötti időszakban országszerte 182500 lakást romboltak le, amelyből 98 000-et városon és 84 500-at falun.²⁴⁸ A legtöbb nagyváros központi terét is átalakították szocialista közigazgatási központtá. Itt gondoljunk Hargita és Kovászna megye városainak átalakítására. A leglátványosabb talán Csíkszereda Lenin utcai házsorának lerombolása volt, vagy ahogy a helyi sajtóban nevezték, „országos épületbontási prömier”.

„Augusztus 12., kilenc óra. Utolsó mozzanathoz érkeztek az előkészületek, helyükön a robbantópatronok, utolsó ellenőrzés, riadóztatás. Majd tíz óra után három perccel Rákosi mérnök²⁴⁹ elkezdi a visszaszámlálást: 5, 4, 3, 2, 1, 0 – és ebben a pillanatban megingott az épület, és másodpercek alatt összedőlt. Mi, akik fülsiketítő robajra vártunk, kellemesen csalódva nyugtáztuk: alig volt zaj... És porfelhőbe burkolózott a környék. Majd megérkeztek a locsolókocsik, s néhány perc múlva, mintha semmi sem történt volna. Azaz igen békés robbantás csinált helyet az újnak, a korszerűnek.”²⁵⁰

Ezt nyomatékosította az a képsorozat, amelyet a szerkesztőség fotósa állított össze, és amely minden apró részletet dokumentált, lehetővé téve így, hogy az egész megye lakossága láthassa a régi elmúlását, helyet csinálva a jövőnek, a modernnek. Ez akár jelképes mozzanatot is jelenthetett az olvasó számára, jelezve, hogy a hatalom nem tűr meg más utat, csakis a kommunizmus által kijelöltet.

1966 után a lakások építése kizárólag városon valósult meg, amelyeket állami alapból építettek. Országszerte az építkezések a Műépítészeti és Építészeti Bizottság hatókörébe tartoztak, amelyet 1952-ben hoztak létre, de a

²⁴⁷ Hargita, 1982. augusztus 14.

²⁴⁸ Nicolae Șt. Noica (2003): *i.m.*, 111.

²⁴⁹ Rákosi Zoltán mérnök, a csíkszeredai Vasút Építőanyag-kitermelő Vállalat igazgatója vezette az épület bontási folyamatát.

²⁵⁰ Hargita, 1982. augusztus 13.

helyi közigazgatási szerveknek is volt kezdeményező joguk.²⁵¹ Az állam tulajdonában voltak mindazok a területek és eszközök, amelyek szükségesek voltak az építkezésekhez. A felmérések szerint 1966-ban 17,7%-a a városi lakosságnak tömbházlakásban lakott, 1977-re ez a szám 42%-ra növekedik, a kilencvenes évek elejére pedig ez a szám elérte a 72%-ot.²⁵²

Példának megemlíthetjük a bányászatáról híres Balánbányát (1967-től nyeri el a városi rangot), amelynek lakossága 1956-ban 1002, 1974-ben 12 000, 1983-ban 14 415, 1986-ban pedig 16 180 lakosra duzzadt.²⁵³ Ez egyrészt várossá válásának, másrészt a növekvő bányaiipari kitermeléseknek volt köszönhető. Itt 1966 és 1989 között 72 tömbház készült, amely a lakosság 93%-nak adott otthont.²⁵⁴ Ez összesen 2896 lakrészt jelentett, ebből 120 első osztályú, 1500 másodosztályú, a többi harmad- és negyedosztályú lakás volt.²⁵⁵ A lakásépítések mellett jelentős beruházásokkal próbálták urbanizálni a települést, így 1966-ban labdarúgó-stadiont, 1969-ben bányászprofilú szakközépiskolát, 1973-ban kórházat építettek.²⁵⁶ Ha megfigyeljük a lakosság foglalkozási statisztikáját, azt látjuk, hogy 1950-ben az ország lakosságának 12%-a dolgozott ipari szférában, míg 1963-ban 17,5%.²⁵⁷ A leggyakoribb lakások 2 vagy 3 szobából álltak, viszont a szobákat elég kisméretűekre tervezték.

Csíkszeredában a pártfőtitkár székelyföldi látogatásai után és az 1972-es, illetve 1974-es párthatározatok alapján meg kellett oldani az egyre növekvő lakáshiányt. Így a nagyobb városokban egyre nagyobb számban kezdtek emelkedni a szocialista rendszerre jellemző betonkolosszusok. Csíkszeredában több lakónegyed is ebben az időben alakul ki, például a Jégpálya, a Tudor Vladimirescu, a Kalász, a Hargita, a Testvériség, a Malom negye-

²⁵¹ Nicolae Șt Noica (2003): *i.m.*, 123-124.

²⁵² Uo. 127.

²⁵³ Péter László: *Elszegényedés és szegregálódás egy ipari kisvárosban*. In: WEB, 2003. május, 11. szám, 27.

²⁵⁴ *Hargita*, 1987. augusztus 4.

²⁵⁵ Péter László (2003): *i.m.*, 21.

²⁵⁶ *Hargita*, 1982. október 13.

²⁵⁷ Dezvoltarea Industriei Republicii Populare Române, *Culegere de Date Statistice*—Direcția Centrală de Statistică, Buc. 1964, 10.

dek.²⁵⁸ Az építkezések ellenőrzésére egy héttagú bizottságot neveztek ki Ráduly Sándor, Bokor Mózes, Böjte Árpád, Garusen Gezea, Pușcașu Vasile, Barabás István, és Kövér József személyében.²⁵⁹ Ceaușescu 1976-os látogatása alkalmakor kijelentette: „Csíkszereda vonatkozásában ugyanakkor ki kell dolgozni egy alapos szisztematizálási tervet is, hiszen 6000-7000 lakás felépítése tulajdonképpen már egy új várost jelent. Építsünk úgy, hogy 1980-ra Csíkszereda modern város legyen, a székelyek igazi büszkesége.”²⁶⁰ Ennek szellemében a nyilvános adatok szerint 1971–1975 között összesen 2573 lakás épült, míg 1975–1980 között ennek majdnem a duplája, 4700.²⁶¹ Szemléltetésként megemlíthetjük az 1984 első félévére vonatkozó tömbház-építkezési tervet, amely jól érzékelteti a lakások iránti nagyfokú igényt.²⁶² *„Visszatérve a lakásépítkezésekre, a tények arra utalnak, hogy adottsághoz, lehetőséghez mért az idei fizikai feladat. Az első félévi tervben 217 lakás átadása szerepel, amelyből 21-be máris beköltözhettek a lakók. 168-nak a simítási munkálatai folyamatban vannak, 188-nak pedig a tartószerkezetén dolgoznak. Ezekből a számadatokból is kitűnik, hogy valós lehetőség van az első félévi átadások maradéktalan teljesítésére.”*²⁶³

Az 1970-es évektől a szisztematizálási tervnek megfelelően a lakáspolitikai két alapvető célt szolgált: a lakosság homogenizálását az állam által kijelölt élettérben, illetve az épületek uniformizálását, egységesítését, amely eltüntette a falu és a város közötti különbségeket és a hagyományos életmódot.²⁶⁴ Az 1972-es pártkonferencia után elkezdődhetett a gyorsított iparosítás, ennek következtében ipartelepeket kellett létesíteni, ezeket munkásszállókkal ellátni, meg kellett oldani bizonyos szinten a csatornázást, a vízhálózat és az infrastruktúra problémáját. Ennek legjobb példája Vlahica város ütemes fejlődése:

²⁵⁸ Hargita, 1982. július 18.

²⁵⁹ AHDJH, fond Comitetul Municipal PCR Miercurea-Ciuc, dosar 11/1973, 30 f.

²⁶⁰ Hargita, 1978. november 11.

²⁶¹ Hargita, 1983. július 17.

²⁶² Az 1982–1984-es gazdasági beruházások adatait lásd részletesen, AHDJH, fond Comitetul Municipal PCR Miercurea-Ciuc, dosar 1/1984, 76–100 f.

²⁶³ Hargita, 1984. március 13.

²⁶⁴ Nicolae Șt Noica (2003): *i.m.*, 112.

„Ahogy nőtt, izmosodott a gyár, úgy épült, gyarapodott a város is. A műút két oldalán, régi falusi porták mellett, a hajdani munkásbarakkok helyén, egyre több korszerű épület emelkedik a magasba. Míg az 50-es évek elején az üzem köré tömörült négy tízesház képezte a munkásváros bölcsőjét, az utóbbi öt év alatt 130 magánlakást építettek, 120-at korszerűsítettek és 1968-ban már 13 tömbház 25 első osztályú lakrészrel biztosít kényelmes, összkomfortos lakhelyet az üzem dolgozóinak. Átadás előtt áll egy újabb tömbház. Így az egy főre eső lakterület az 1955 évi 6-7 négyzetméterrel szemben 8-9 négyzetméterrel növekedett.”²⁶⁵

A konferencián elhangzott, hogy a falusi házak építését vissza kell szorítani, és csak az iparosodott területeket kell fejleszteni, amit már több éve leszögeztek. A hozzászólók azt nehezményezték, hogy a rendelkezés ellenére, amely előírta, hogy új épületeket csak a községek belterületén lehetett emelni, továbbra is mindenki mindenhol építhetett. A néptanácsok pedig nem gyakoroltak kellő ellenőrzést és nem intézkednek mindazoknak a felelősségre vonásáról, akik megszegik az ország törvényeit ebben a tekintetben.²⁶⁶

Ettől kezdve pontosan meghatározták azokat a területeket, ahová építeni lehetett, a lakások sűrűségét és az egy lakásra jutó személyek számát is. A tömbházakat, attól függően, hogy hány szintesek, egy előre megállapított nagyságú alapterületre lehetett emelni, megjelölve három kategóriát: háromszintes tömbház 4000 m², három és öt szint között 4500–7000 m², míg öt és kilenc szint között 7000–10 000 m² lehetett.²⁶⁷

Az egy lakosra jutó felület 8 m² volt átlagosan, ami egy normális két-szobás lakás esetében 23-38 m² között változott. Az épületeket a hatvanas évektől kezdődően többnyire előre legyártott betonfalakból állították össze, így rövid idő alatt és kevesebb anyagból lehetett építkezni. A vasbetonból készült tömbházak száma 1970-ben a felmérések alapján 78%-ot, míg 1980-ban 91,8%-ot tett ki.²⁶⁸

²⁶⁵ Hargita, 1969. február 14.

²⁶⁶ Hargita, 1972. július 20.

²⁶⁷ Nicolae Șt. Noica (2003): *i.m.*, 122.

²⁶⁸ Uo. 130.

A lakások árai a következőképpen alakultak.²⁶⁹

Szobák száma	Lakás felülete négyzetméterben	Egy lakás előállítási áron (lejben)	Egy lakás szerződéses áron (lejben)
1	23	42 240	46 740
	25	45 200	50 000
1	27	50 180	53 080
	31	56 100	59 600
2	37	63 120	69 420
	43	72 000	79 200
2	45	75 020	82 460
	51	83 900	92 240
3	50	82 700	90 950
	55	90 100	99 100
3	60	97 600	107 500
	65	105 000	115 650

A táblázat szerint is jól látható, hogy a lakásárak meghatározása elég összetett volt, hiszen függött a szobák számától, felületétől és minőségi szintjétől.

II. 2. 6. Komfort és kényelem?

A lakások komfort szerinti besorolása 1977 után következett be. Az első- és másodosztályú lakások mellett harmadosztályú és negyedosztályú lakások is megjelentek. Ez utóbbiak nem rendelkeztek kamrával, erkéllyel, megfelelő konyhával és fürdőszobával. Egy 1970-ben készített tanulmány a következőképpen határozta meg a komfort fogalmát:

„Felfogásunk szerint a kellemesebb és harmonikusabb élethez, a munka utáni pihenéshez, a kényelemhez, sőt egyes kulturális és művészi igényünk kielégítéséhez szükséges feltételek összessége.”²⁷⁰

²⁶⁹ Uo. 134.

A lakások minőségi besorolásáról kérdezték Radó Kálmán építész, a Maros megyei Városrendezési, Építészeti és Tervezési Igazgatóság igazgatóját, hogy miben különbözik az I. osztályútól a többi. A válasz:

„Elsősorban kisebbek lesznek, másodsorban a befejezési munkálatoknál mutatkozik az eltérés. De itt azonnal meg kell jegyeznem, hogy a III. vagy IV. kategóriájú lakások is sokkal nagyobb kényelmet biztosítanak, mint Marosvásárhely főterén lévő régi házak 90 százaléka. Szováta kivételével – ahol erre nincsenek megfelelő feltételek – minden lakásban (tehát garzonlakásban is) bevezetjük a hideg és meleg vizet, központi fűtést. Általában arra törekedtünk, hogy a homlokzat kiképzése, a közös helyiségek – mint a lépcsőház, a közös fürdő stb. – befejező munkálatainak minősége semmibe se különbözzék az első osztályúakétól. A területcsökkentést a kevésbé fontos helyiségek teljes vagy részleges megszüntetésével érjük el. Nem építünk balkont, a konyha szerepét az egyik szobából leválasztott főzőfülke veszi át, kisebbek lesznek az előszobák, a fürdőszoba vagy tusolóhelyiségek stb., egyszerűsítjük a befejezési munkálatokat a lakások belsejében. Nem festjük le a falakat, csempe helyett olajfestéket alkalmazunk, a mozaik helyett betont. Az ilyen egyszerű munkálatok műnőségén minden lakó anyagi lehetőségeinek megfelelően javíthat. Eddig is, miután kiszáradtak a falak, a lakók újrafestették szobáikat. A lakóknak joguk van rakatni, a mosdófülkébe tusolót felszerelni és így tovább.”²⁷¹

Tény, hogy nagyon sok lakásban ennek ellenére nem voltak meg a megfelelő berendezések, egy-egy lakást félkészben adtak át, így rengeteg panaszlevél érkezett a megyei lapok szerkesztőségéhez.²⁷² Íme néhány:

„A 7/b tömbházban a 14-es lakásban egy megrepedt csőből kifolyó víz hónapok óta áztatja a falat. A parkett bírta egy darabig, de aztán meguntta és... rothadni kezdett. Beáztak a szomszéd 13-as lakrész falai is.”²⁷³

²⁷⁰ Tiberiu Bogdan: *Társadalmi integráció Brassó egy új lakótelepén. A szocialista városok és a szociológia.* Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1971, 260.

²⁷¹ Vörös Zászló, 1968. október 5.

²⁷² A megyei pártszervezethez is több száz kérés és panaszlevél érkezett a lakásokkal kapcsolatosan. ANDJH, fond C. J. H. al PCR 1968–1969, dosar 4/1980, 15 f.

²⁷³ Megyei Tükör, 1970. november 12.

A rettegett téli hónapok mindig fejtörést okoztak a lakóknak, hiszen legtöbbször valami oknál fogva nem volt megfelelő fűtésük.

„A legtöbb bajt talán a fűtőtestek okozzák. Szerelés előtt nem tisztították jól ki, és most nagyon sok közülük csak félig vagy egyáltalán nem melegedik. Különösen a nemrég átadott 4-es és 4/a blokkban nem kielégítő a fűtőtestek működése. Nem a leghatékonyabb az elosztásuk sem. A 4-a 19-es részén például a kishabóban tizenkét szelvényből álló, míg a nagyszobában csak 11 szelvényből álló fűtőtestet építettek be a szerelők. A többi blokkban sem tökéletes a fűtőtestek működése. Zöld Ádám lakásában az egyik fűtőtest csak félig melegszik be. A lakók úgy védekeznek a hideg ellen, ahogy tudnak. Az egyik lakásban az apa, amikor hideg van, fölteszi kisgyerekét a langyos fűtőtestre. Máshol villanymelegítőt állítanak be.”²⁷⁴

A legnehezebb helyzetben a lakótelepi munkások voltak, hiszen a számukra kialakított lakások sokszor nagyon mostoha körülményeket biztosítottak. A munkásszállásokat színük miatt „csokoládé-barakkoknak”²⁷⁵ is nevezték a csíkszeredai építők, mivel a helyiségben (szobának nem nevezhető) kilenc vaságy, a sarokban halom hasábfa, szemközt „fáradt meleget árasztó dobkályha” és egy mosdótál állt kilenc ember rendelkezésére. A bútorzathoz tartozott még egy kétrekeszes szekrény és egy főzőkályha, ami az asztal szerepét töltötte be.²⁷⁶ A csíkszeredai Borvíz utcai munkásszálló rossz körülményeiről így írt egy volt lakója:

„Három hónapot töltöttem az Építkezési Tröszt munkáslakásában, a túlsúfolt hálóban. A közel száz nap alatt egyszer sem sűrűltak, egyszer sem fertőtlenítettek. Ez még tűrhető lenne, ha legalább naponta, rendszeresen sepregetnének, de ezzel is takarékoskodnak, hétvégére tartogatják. Az eredmény? – Hogy pihenésünk rovására, bőven tenyésznek a kellemetlenkedő háziállatok. De más baj is van, az ágyaink – úgy látszik, hogy a tisztasággal mindenképp csak hosszú távon rendezkedett be a gondnokság, mert a kéthetente járó váltó fehérneműt is csak két hónaponként kapjuk. Arról pedig,

²⁷⁴ Megyei Tükör, 1970. november 12.

²⁷⁵ Hargita, 1969. november 6.

²⁷⁶ Hargita, 1970. január 31.

hogyan az illemhelyek, a sáros udvar és a víz körül mekkora nehézségeink vannak, csak azok tudnak, akik itt laknak."²⁷⁷

Hadházi László riportja valamivel pozitívabb képet nyújt a Kovászna megyei munkásotthonokról, amelyekben szerinte rend van, tisztaság, csend, s aki akar, pihenhet kedvére, vagy a klubba is mehet. A munkásszállók tehát lassan csak korszerűsödtek.²⁷⁸

A leányotthonok színvonala valamivel előnyösebb helyzetben volt, habár itt is akadt sok tennivaló. Az egyik leírás szerint az épületben a földszinten egy nagyobb szobában takaros klubhelyiség, tévé- és rádiókészülék, mintegy 250 kötetes kis könyvtár, társasjáték, virágfolyondárok és a falakon ízléses reprodukciók köszöntötték az oda látogatót. Az ablakokon, ajtókon új függönyök, a kihúzható kanapéken új gyapjútakarók tették hangulatosabbá a szobákat. És ami a legfőbb dolognak számított, hogy tisztaság és rend volt mindenütt. Az újságíró meg is jegyezte, hogy vedrekkel, mosdótálakkal nem kell már csörömpölni, locsolkodni a lépcsőkön, folyosókon, meg a mosdókban, hiszen tágas és többkabinos zuhanyzóhelyiségek mindig a leányok rendelkezésére álltak. S ha váratlanul betoppan a hozzátartozók közül valaki, ott a szépen berendezett vendégszóba, el lehetett csendben beszélgetni, s ha a rokon messziről érkezett, az éjjelt is ott tölthette.²⁷⁹

A komfort mellett a további rendelkezések pontosan meghatározták a lakóterületek méretét és anyagi helyzetét. Így egy kétszobás lakás esetében kategorizálták a hasznos felület és az építésre fordított összeg arányát:

Lakástípus	Hasznos terület/m ²	Építkezési költségek lejben
I.	52-55	51-54 000
II.	35-40	35-40 000
III.	28-31	27-31 000
IV.	26-30	23-25 000
Garzon	10-12	kb. 12 000

Forrás a Vörös Zászló, 1968. július 27.

²⁷⁷ Hargita, 1968. november 1.

²⁷⁸ Megyei Tükör, 1972. október 15.

²⁷⁹ Megyei Tükör, 1973. január 17.

Előnyösnek tartották, ha a magasabb épületekben a földszinten üzletek, az első emeleten irodák, intézmények, ezek felett pedig lakások helyezkednek el.²⁸⁰ A sepsiszentgyörgyi Állomás lakónegyed esetében 1977-ben 522, 1978-ban 420, míg a hetvenes évek utolsó évében 418 lakás épült fel. A statisztikák szerint a felépülő lakterület, csak a lakószobák területe, több mint 56 ezer négyzetmétert tett ki, ami azt is jelentette, hogy az 1–4 szobás lakások átlagos hasznos területe 32 négyzetméter lett. A terv szerint az egy hektárra eső lakosok számát 956 főben állapították meg.

Az elképzelések szerint egy lakónegyed lakásainak kényelmét azonban nemcsak maga a lakás teremthette meg, annak beosztása, szobáinak nagysága, hanem a lakónegyed üzlet- és szolgáltatási hálózata is. Ebből a szempontból az Állomás negyedről a következőket mondhatjuk el: a lakóházak földszintjén 1310 négyzetméter felületű élelmiszerüzlet, 1910 négyzetméter felületű egyéb, nem élelmiszercikket árusító üzlet és 450 négyzetméter felületű szolgáltatási célú üzlet és műhely kapott helyet.²⁸¹

Az új városrészekkel összefüggő problémák mögött alapvetően a lakáspiac hiánya húzódott meg. A szakképzettebb, iskolázottabb társadalmi rétegek lakáselvárásai állami lakáselosztáson keresztül kielégíthetetlennek bizonyultak. Ennek az egyik oka a tömbházlakások átadási dátumának csúszásai voltak, amiért legtöbbször az építkezési vállalat vezetőit tették felelőssé.²⁸²

„Az 509-es építőtelep vezetősége elhanyagolta a termelés vezetését és szervezését, nem határozta meg és nem osztotta el a tervből következő feladatokat, a munkálatok elvégzésében anarchikus légkört teremtett, melyben csak a spontán tájékozódás alapján dolgoznak. A munkálatok minőségének ellenőrzését mesterekre bízta, ezek viszont a csoport vezetőire bízta. Most már az 5-ös tröszt vezetőségén van a sor, hogy ellenőrizzék – ígéretük szerint – a tényállást.”²⁸³

Mások az anyagiakban látták a probléma okát:

²⁸⁰ Papp József András: *Város a tervezőasztalon II.* In: Korunk 1987/8, 632.

²⁸¹ Megyei Tükör, 1975. november 17.

²⁸² Erre találunk utalásokat a pártiratokban is. ANDJH, fond C. J. H. al PCR 1968–1969, dosar 5/1970, 123, 124 f.

²⁸³ Szász Domokos, a Kovászna megyei pártbizottsági titkár véleménye a kézdivásárhelyi ipari negyed munkálatairól. In: Megyei Tükör, 1969. március 22.

„Jellemző, hogy az egész városban egyetlen csoport dolgozik globális akkord-bérezéssel, holott valamennyi munkálat olyan jellegű, hogy a bevezetése nem okoz semmiféle gondot. Persze csak akkor, ha a vállalat betartja a szerződés feltételeit. Ilyen körülmények között – a vállalat nem tudja biztosítani az ütemes anyagellátást, a gépek javítását, az elengedhetetlenül szükséges műszaki irányítást – valóban nem lehet szerződésre lépni az alkalmazottakkal, és nem lehet jó munkát végezni. De ezek mind csak kimondottan vállalati ügyek, valójában csak a szervezésen múlik, hogyan oldják meg ezeket.”²⁸⁴

Olyan is előfordult, hogy egy 22 lakásból álló tömbházat úgyszólván hetek óta nem adhatnak át rendeltetésének, mert a csíkszentkirályi fafeldolgozó alegység adós maradt 400 négyzetméter tölgyfa parkettel.²⁸⁵ Minőségileg is kifogásolható volt az építkezés, hiszen nem mindig tartották be az előírásokat és a megfelelő építőanyag-felhasználást. A székelyudvarhelyi építőtelepeken több munkás, ugyanakkor Márton Mihály, az ács csoport vezetője is beszámolt ezekről a fonáságokról:

„...Például abból, hogy a megkavart betont olykor hígítani kell, mert másképp nem folyik be a kisebb résekbe és akkor felemás lesz, nem elég szilárd a fal. Ez műszakilag kifogásolható, de másként nem tehetünk... A helyi betonelemgyártól kapott falak munkába vételekor sok fejtörést okoz a többletlyukak ügye is. A felesleges lyukakat ugyanis gondosan be kell tömni, s utána kerülhet csak sor a tényleges munka végzésére. Ez is a minőség rovására történik...”²⁸⁶

A nyilvános beszámolók is burkoltan figyelmeztetnek arra, hogy a közölt statisztikai adatok nem mindig megbízhatók, és sokszor eléggé zavaros számadatokat tesznek nyilvánossá. Meglehetősen nehéz reális képet adni például a csíkszeredai lakásépítkezési tervfeladatok és megvalósítások viszonyáról. A Megyei Statisztikai Igazgatóság közlönyében évi tervnek 493 állami alapból építendő lakást tartottak nyilván, Kövér József, a csíkszeredai építőtelep mérnöke 591 lakásról számolt be, és ez a számadat szerepelt a megyei beruházási bank 1970-es kimutatásaiban is. Közismert tény volt,

²⁸⁴ Megyei Tükör, 1970. augusztus 15.

²⁸⁵ Hargita, 1971. július 10.

²⁸⁶ Hargita, 1983. május 27.

ami sajnálatos módon Hargita és Kovászna megyékben folytatott egyes beruházások jellemzőjévé is vált, hogy sokkal nehezebben, körülményesebben épültek fel a létesítmények, mint ahogy a menet közbeni termódosítások születtek. Így történhetett meg, hogy a csíkszeredai építőtelep előirányzott munkálatai között 114 lakás szerepelt terven kívül. Csíkszeredában 60, illetve 30, Csicsóban egy 24 lakásos tömbház.²⁸⁷

A kritikán aluli munka miatt nem egyszer nem sikerült átadják határidőre a lakásokat, mint például Kézdivásárhelyen a 6-os tömbházat.²⁸⁸

„Hát szép csendesen ballagunk lefelé a negyedik emeletről vízért. Ebéd után pedig (reggeli és vacsora után is) a háziak teli vedret visznek lefelé, s felfelé üreset, ilyenkor a mosogatóvizet kell odalent kiönteniük, mosakodás, mosás után is ez a képlet. Hiába a vízvezeték a blokklakásba, az nem használható, akárcsak a szennyvízvezeték, és nem egy-két hónapja költöztek be a lakók!”²⁸⁹

A hatóságok igyekeztek megnyugtani a lakosságot, felelőssé téve az építkezési vállalatokat, valamint a munkások hanyagságát, fegyelmezetlenségét. Maga a pártfőtitkár is felszólalt az ügy érdekében. Rámutatott, hogy az épületelem-gyárak kapacitása nincs megfelelően kihasználva, és hangsúlyozta, hogy títustervek alapján nagyüzemesíteni kell mind a lakások, mind a szociális és kulturális létesítmények építését. A pártfőtitkár bírálta, hogy az építkezéseknél nincsenek betartva a szabványosítási eljárások, az épületelem-gyárak nem tartják tiszteletbe a minőségi normákat és követelményeket, majd ezzel összefüggésben hangsúlyozta, hogy olyan előre gyártott elemeket kell előállítani, amelyeket az építőtelepeken csak össze kell szerelni, anélkül, hogy további munkálatokat igényelnének.²⁹⁰

Mindezekkel ellentétben a szakképzetlen társadalmi csoportok elégedettebbek voltak az új városrészekkel és lakásokkal.²⁹¹ Főleg a betelepült város-

²⁸⁷ Hargita, 1970. július 16.

²⁸⁸ Gajzágó Márton: *Ütemes a lakásépítés, de sántít a minőség*. In: Megyei Tükör, 1971. május 15.

²⁸⁹ Hargita, 1982. szeptember 12.

²⁹⁰ Hargita, 1983. április 21.

²⁹¹ Szirmai Viktória: *A településszociológia alapja*. In: Településtudományi Felsőoktatási Füzetek VII., Budapest, 1994, 27.

lakók számára az egyetlen lehetőséget az állami alapokból felépülő lakások jelentették, és ezért a félkész állapotban levő lakásokba is szívesen költöztek.

„Magasépületek egész sora kezdett kiemelkedni ott, ahol nem is olyan régen szoba-konyhás házacsok álltak, és a virágokat öntözgető gazdára rögtön rámondtuk, hogy szerencsés ember, mert tető van a feje fölött. Nyilván, amikor egy élet munkája sem volt sokszor elegendő, hogy a család saját otthonába kerülhessen. S milyen is az élet? Mennyire természetesnek tartjuk, hogy ma bárki bejelenti munkahelyén: három- vagy négyszobás lakásra van szüksége, mert megnőtt a gyermekek száma, s az igények szintje – s rövid néhány hónap alatt (vannak városok megyénkben, ahol azon nyomban) megkapja a kulcsot a jókívánsággal együtt, otthonához. Milyen természetesnek tartjuk, hogy ilyenkor nem is azon töprengünk, miszerint lám, a társadalom gondoskodásának folytán tető alá jutottunk, nem kell egy életet rádolgozni a lakásra, hanem – jogosan – hogy milyen minőségi munkát végzett az építő, jól csukódnak-e, minőségiek-e az ajtók, ablakok? Tehát magától értetődővé váltak olyan dolgok, amivel néhány évtizede csak álmaink netovábbjában mertünk számolni. És milyen lakások? Ha gyermekeink mosdótálban való fürdőzéseire gondolunk, miközben zubogni kezd fürdőszobánk csapja, erre a kérdésre is válaszolhatunk. Az értékek nyilván viszonylagosak, mert a fenti összefüggést már hiába magyarázzuk gyermekeinknek. Empirizmussal vádolnak és elhúzzák az ajkukat. Így is van rendjén, új életvitelt kaptak ők viszonyítási alapként...”²⁹²

Az építkezések tovább gyorsultak Ceaușescu 1976-ban elmondott beszéde után, ahol kijelentette, hogy az RKP programjának kitétele, mely szerint 1990-ig megoldódik a lakáskérdés, megköveteli azt, hogy ötvenként átlag 50 százalékkal emelkedjék az építendő lakások száma. De ha azt tartjuk irányadónak, hogy a lakások hasznos lakterülete, valamint a 3–4 és 5 szobás lakások arányszáma nő, akkor ezt az ütemet 70 százaléknak vehetjük ötvenként. Minthogy a lakásépítkezéseken dolgozó munkások számát nagyon kevéssel lehetett emelni, azt a nyilvánvaló következtetést vonták le,

²⁹² Ajtony László építész beszámolója az 1965–1985 közötti időszakról. In: Hargita, 1985. július 3.

hogy a nagy volumenű lakásépítés megvalósításának útja a munka termelékenységének emelése, vagyis az építkezés iparosítási fokának növelése, az előgyártott elemek összeszerelésének ésszerűsítése lehet. Ismert dolog volt, hogy a hagyományos anyagokkal történő építésnél az úgynevezett zárt előregyártással lehet elérni az építés iparosításának legmagasabb fokát, nagy méretű falpanelekkel és előre gyártott lakókocka-rendszerrel.²⁹³

Ennek szellemében és a nehézségek ellenére mégis jelentős sikereket érnek el a megyei építkezések, hiszen sorra jelennek meg az új városnegyedek, lakótelepek. A címlapokon szereplő fényképek és cikksorozatok állandóan emlékeztették a lakosságot az „állam saját állampolgárainak gondoskodásáról”. A sajtópropaganda alapján a lakosságról történő pártos gondoskodás eredményeként az új ötéves tervidőszakban beruházásra szánt pénzeszköz-előirányzatokból mintegy 66%-ot ígértek lakásépítésre, és így 1981-re Csíkszeredában több mint 930 család költözését akarták megoldani „új, kényelmes, korszerű hajlékba.”²⁹⁴

Az országos és helyi sajtóban sok tanulmány megjelent az urbanizálódással kapcsolatban, így például Vofkori László településföldrajzi tanulmányai Székelyudvarhelyről. A város szerkezeti felépítését a következőképpen határozta meg: a városmagot halmazos rendű lakóöv öleli körül, a központtól sugárirányba távolodó tömbös beépítést pedig a főútvonalak csatlakoztatják be a város vérkeringésébe.²⁹⁵ Az utóbbi része a városnak magába foglalja a többemeletes tömbházakból álló lakónegyedeket, ami 8200 lakást jelentett, és ami a lakosság több mint felének szállást biztosított. A legfontosabb negyedek kialakulása a következő képet nyújtja: Lenin (1969–1971), Köztársaság (1962–1969), Kórház (1969–1971), Sziget (1971–1972), Tábor (1972–1977), Fűzfa-sétány (1975–1977), Bethlen (1977–1986) és az új Kuvar negyed (1986).²⁹⁶ A municípium polgármestere az 1973-as építkezésekről a következőképpen számol be:

²⁹³ Megyei Tükör, 1976. július 27.

²⁹⁴ Hargita, 1981. január 14.

²⁹⁵ Vofkori László: *Településföldrajzi gondolatok Székelyudvarhelyről*. In: Korunk, 1986. december, 934.

²⁹⁶ Vofkori László: *A társadalmi mobilitás, a foglalkozási-területi átrétegződés vetületei Székelyudvarhelyen*. Változó Valóság, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984, 183–185

„Háromszázhusz új blokklakó vette át boldogan a lakáskulcsokat, 300 cérnagyári, illetve készruhagyári lány költözhetett be az új blokkotthonba. Ugyancsak a múlt évben adtuk át a rendeltetésének a tízosztályos új iskolát, a szakmai iskola 184 helyes bentlakását, az új orvosi rendelőt. A kórház központi fűtésének biztosítása, a város vízhálózatának bővítése, új utcák korszerűsítése, ugyancsak 1973-as emlék marad. Csak az új lakónegyedben, a Tábor utcaiban, több mint hárommillió lejt költöttünk a kiegészítő, a társadalmi rendeltetésű munkálatokra.”²⁹⁷

A legfontosabb intézményeket is az új negyedekben próbálták elhelyezni, a rendőrséget, a kórházat, az új poliklinikát...²⁹⁸ Székelyudvarhelyen sem ment zökkenőmentesen az építkezés, hiszen a talajviszonyok megköveteltek bizonyos előkészületeket. A Virág utca mögött az egykori lápos, tözeges területen (az érdekesség kedvéért megemlítjük, hogy néhány évtizeddel ezelőtt itt volt a város első jégpályája) 1986-ig 3000 lakás építését tervezték, amelynek az első szakaszában, vagyis a nyolcvanas évek elejére, 304 lakrész átadása szerepelt. 1983-ban 1020 cölöpöt kellett leverniük a Silló Antal és Pudner Gyula vezette csoportoknak a terv teljesítése érdekében. Eddigéig több mint 700 cölöpöt vertek be, így vált lehetővé, hogy megkezdődhessen az első tömbház falazása. Az itt épülő tömbházak 770-Z típusúak voltak, és első ízben építettek ilyeneket a megyében. Belső előgyártott falmezőiket finiszálták, a külső falakat pedig sejtbeton-elemekből készítették.²⁹⁹

Hasonló képet nyújt a Gyergyószentmiklós új lakónegyedeiről készült beszámoló is:

„...A hatvanas évektől kezdődően, főleg a hetvenes években, kiépültek a város tömbháznegyedei, melyek számtalan gyergyószentmiklósi lakosnak biztosítanak otthont. Így például az Augusztus 23 negyed kb. 2100, a Virág-negyed 6200, míg a Bucsin negyed kb. 5000 személynek biztosít összkomfortos lakterületet. A város lakosságának több mint fele az utóbbi 20 évben épült tömbházban lakik. [...] Gyergyószentmiklós I. kategóriájú város. Öt köztársasági érdekeltégű vállalata az ipari zónában van elhelyezve, vagyis

²⁹⁷ Hargita, 1974, január 12.

²⁹⁸ Hargita, 1982, május 10.

²⁹⁹ Hargita, 1983. július 24.

bizonyos távolságra a város lakterületeitől. A kereskedelmi és szolgáltatási hálózat azonban igen arányosan van elosztva a lakónegyedekben.”³⁰⁰

A hivatalos statisztikai adatok szerint a lakásépítésre szánt állami alap 1950-ben 706 millió lej volt, 1989-re 1945 millió lejre növekedett, vagyis több mint a duplájára nőtt.³⁰¹ Ehhez még jelentős mértékben hozzájárult a lakók hazafias munkája. Minden egyes lakásigénylőnek ugyanis idejében kellett tudnia, hogy mire számíthat, és mihez kell magát tartania. A legkevesebb 150 órás építő segítség, a belső munkálatok esetleges saját kezű végzése, vagy a vállalati kalákák szervezése nélkül nem juthatott lakáshoz.³⁰² A néptanácsok így tudták a település köztisztaságát és parkosítását, az infrastruktúra karbantartását bizonyos szinten megtartani.

*„Ismeretes, hogy a községek és falvak szépítése új szociál-kulturális célokat szolgáló objektumok létrehozása, városaink és falvaink arculatának megváltoztatása fontos helyet foglal el néptanácsaink munkájában, társadalmi tevékenységükbe. [...] A hazafias munkálatok tervének teljesítésében jelentősek eredményeink. Városaink és falvaink dolgozói az elmúlt évben több mint 34 172 000 lej értékű hazafias munkát vállaltak, s az egy főre eső vállalatok értéke 120 lejt tett ki.”*³⁰³

A két közigazgatási egység kisvárosainak, főleg a megyeszékhelyek és municípiumok számára a központilag meghirdetett településrendezési és urbanizációs tervek lehetőséget adtak egy olyan jelentős gazdasági beruházásra, amely azelőtt elképzelhetetlen volt a térségben.

³⁰⁰ Hargita, 1988. január 30.

³⁰¹ Nicolae Șt Noica. (2003): *i.m.*, 138.

³⁰² Hargita, 1980. december 3.

³⁰³ Hargita, 1969. január 9.

II. 3. Társadalmi változások

Az elszigeteltebb Hargita és Kovászna megyékben a hatvanas-hetvenes években bontakozott ki tehát a nagyfokú urbanizálódás, amely az addigi hagyományos foglalkoztatási ágakat teljes mértékben átalakította. Ekkor nő a legnagyobb arányban az ipari termelés, az alkalmazottak létszáma, a fogyasztás és a reáljövedelem.³⁰⁴ Természetesen nemcsak a városok arculatát módosították a rohamos fejlesztések, hanem a lakosság életformáját és életminőségét is, hiszen eddig nem ismert elvárásoknak kellett eleget tenniük. Az eddig többnyire gazdálkodásból élő székelység nagy része először ismerkedik meg az urbanizálódás adta előnyökkel és nehézségekkel: a helyi karrierlehetőségek változatosságával, a városba költözéssel, az ingázással, a diplomaszerezési lehetőségek kibővülésével, a biztos munkahelyek és a fogyasztási cikkek választékának gyarapodásával és a családok gyors életmód-változásával.

A szocialista urbanizáció egyik legjelentősebb következménye a belső migráció és a társadalmi mobilitás, amely átalakította a két régió hagyományos kultúra és családi élet képét. A szocialista országok városainak kialakulása nem egy organikusan lezajló folyamat eredménye volt, hanem a tömegesen bevándorolt csoportok lakhelye, ami a központosított hatalom általi ellenőrzés színhelyét is jelentette. A sokoldalúan fejlett szocialista társadalom eszméje tehát nemcsak a települések formáját változtatta meg, hanem a bennük élő lakosság összetételét és életvitelét is, hiszen egy sokkal dinamikusabb és mindenben aktívan részt vevő embertípust követelt meg.

Az alábbi elemzésnél olyan kérdésekre kerestük a választ, hogy milyen volt a vizsgált időszakban a beilleszkedés, a falu és város viszonya, az ingázók helyzete, valamint hogyan viszonyultak a közlekedési és lakásszerzési problémákhoz. A helyi sajtóban megjelenő olvasói levelek, valamint a szerkesztőségek által készített interjúk és cikksorozatok, kiegészülve az erre vonatkozó levéltári forrásokkal, lehetőséget teremtenek a két megye társadalmi változásainak bemutatására.

³⁰⁴ Gagyi József (2009): *i.m.*, 169–184.

II. 3. 1. Mobilitás és migráció

Kiindulópontként két mobilitási tényezőről kell beszélnünk, amelyek jelentősen meghatározták a térség életformáját: a városba költözésről és az ingázásról. Az első szempontnak már régi hagyománya van, hiszen a történelemben számos esetet lehetne felsorolni, amely a faluról városba való migrációt mutatná be.³⁰⁵ A második világháború után viszont megváltoznak a mozgást befolyásoló tényezők, hiszen már nem a spontán megélhetést biztosító időszakos elvándorlásokról beszélünk, hanem egy tudatos állampolitikáról. A tervgazdaság részévé válik, főleg a hetvenes években az az elv, hogy a román társadalomnak modern városban élő nemzetté kell válnia, tehát országos szinten „urbanizálni kell minden áron”.³⁰⁶ Ez lehetőséget adott arra, hogy az 1968-as területi-közigazgatási átszervezéssel olyan települések is központokká váljanak, amelyek azelőtt semmilyen vagy nagyon kis urbanizációs hagyománnyal rendelkeztek (ide tartozik a tárgyalt két megye is). Ezeknek a létszámnövekedését, amint láttuk, betelepítésekkel, településösszevonásokkal próbálták megoldani. A. Gergely András szociológus erre a folyamatra a következő magyarázattal szolgált: „Az ilyen mértékű gyarapodást és városnövekedést, a kiemelések és összevonások mértéktelen tömegét csakis a központosító, bürokratikus hatalom erősítésének szándéka magyarázhatja, városteremtő ésszerűség nem.”³⁰⁷

Mindezeknek köszönhetően egyes települések lélekszáma 20-25 év alatt megtöbbszöröződött, amíg főleg a félreeső faluk elnéptelenedtek.³⁰⁸ A statisztikák szerint 1960–1970 között a városokba való bevándorlás 23,91%-ot, 1970–1977 között pedig 35,82 százalékot mutatott.³⁰⁹ Példának Kovászna

³⁰⁵ Lásd: Oláh Sándor: *A székelyföldi migráció előtörténetének áttekintése*. Elvándorlók: vendégmunka és életforma a Székelyföldön. Szerk. Bodó Julianna. Pro-Print Könyvkiadó, 1996, Csíkszereda és Vécsei Károly: *A vándorlás és a nemzetiségi struktúrák. Magyarok és nem-magyarok Romániában*. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 2002

³⁰⁶ Gagy József (2009): i.m., 146.

³⁰⁷ A. Gergely András: *Nemzetiség és urbanizáció Romániában*. Héttorony Kiadó, 1988, 51.

³⁰⁸ Germuska Pál: *Ipari város, új város, szocialista város*. In: Korall, 11–12. szám, 2003. május, 251–256.

³⁰⁹ Vécsei Károly: *Magyarok és nem-magyarok Romániában*. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 2002, 67.

megye székhelyét, Sepsiszentgyörgyöt említhetjük, amely a következő lakosság számmal rendelkezett: 1975-ben 32 015 főt regisztráltak, míg 1985-ben 65 868-at.³¹⁰ Ez azt jelentette, hogy évi 2293-mal gyarapodott az átlagos évi lakosság szám. A település-összevonások mértéke a hetvenes években olyan magasra szárnyalt, hogy a városok a peremterületeiket nem tudták ellátni megfelelő lakásokkal, közművesítéssel, szolgáltatásokkal. Ez jelentősen csökkentette az életminőséget.

A városba költözést választó vidéki lakosság jobb tanulási és megélhetési feltételek megszerzését remélte a városoktól, viszont ezáltal elszakadtak a hagyományos életközösségeiktől, gyökértelenekké váltak. Az urbanizálódás meggyengítette a hagyományos családi és rokonsági kapcsolatokat és az ellenőrző funkciókat. Ez abban nyilvánult meg, hogy az egyén életében a korábban domináns elsődleges kapcsolatok (család, szűkebb rokonság) helyét a másodlagos, interperszonális viszonyok veszik át.³¹¹ A városi társadalomban élő egyén egy időben több csoporthoz is tartozik, a közszférában jelentkező problémákat így egyre nagyobb mértékben az állami intézmények oldják meg, és ezért megszakad a hagyományos rokoni alapon való megoldási stratégiák rendszere.³¹²

A kommunista ideológiának megfelelően a társadalom megszervezésének végső célja is a teljes egyenlőség megteremtése volt, amely eltörli a férfi és nő, falusi és városi, szakmunkás és értelmiség közötti ellentétet.³¹³ A társadalmi szerkezet felépítését így határozták meg:

„A munkásság, a parasztság, az értelmiség egyetlen célban egyesül: kiteljesíteni a szocializmust Romániában, biztosítani valamennyi dolgozó jólétét.”³¹⁴ „Mindez erős kihatással volt és van a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség közötti kapcsolatokra. A szocializmus érdekközösségüket magasabb szintre emelte, új gazdasági alapokra helyezte, megteremtette a

³¹⁰ Papp József András (1987), 450.

³¹¹ Geambaşu Réka: *Hová lett a szocialista család?* In: Korunk, 2004. március

³¹² Bodó Julianna: *Átjárás technikák a szocializmusban a társadalom privát és hivatalos szférája között. Fényes tegnapunk.* Tanulmányok a szocializmus korszakáról. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998, 42–56.

³¹³ *A marxizmus-leninizmus alapjai.* Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1963, 874.

³¹⁴ Hargita, 1969. január 12.

szellemi arculatban, öntudatban kifejezésre jutó egységüket. A dolgozó emberek között új, szocialista együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási kapcsolatok állandósultak és fejlődnek. Erősödik és megszilárdul a munkás-paraszt szövetség, egész népünk egysége a párt körül.” [...] „A városok felvirágzásával egyidejűleg napjainkban mélyreható átalakulások mennek végbe falvaink életében, külső képén is, a melynek eredménye kulturális, társadalmi felemelkedésük, a parasztság életkörülményeinek állandó javulása, a városi körülményekhez való fokozatos közeledés. Nő a parasztság reáljövédelme, javulnak a lakásfeltételek, bővül a tanügyi, kulturális és egészségügyi intézmények hálózata; 1972–73-ig befejeződik a falvak villamosítása.”³¹⁵

A hatalom tudatosan próbálta alakítani a társadalom és a család belső viszonyát, modernizációs folyamatként határozva meg ezt a tevékenységét. Ennek az egyik jelentős következménye a nők tömeges belépése a munkaerőpiacra, ami megváltoztatta a korábbi klasszikus patriarchális viszonyt. A domináns családminta a kétkeresős forma lesz, ami átengedi a hagyományos funkcióknak (fogyasztás, termelés, szocializáció) egy részét az állami intézményeknek.³¹⁶

„Szocialista társadalmunkban a nők – akik az ország lakosságának több mint a felét teszik ki – teljes jogegyenlőséget élveznek, akadálytalanul kibontakoztathatják alkotó erejüket és képességüket a politikai, gazdasági és társadalmi-kulturális életben... A férfiak mellett a nők szorgalmasan, odaadóan és hozzáértéssel dolgoznak az iparban, a mezőgazdaságban, a szállításban, a kereskedelemben, az anyagi javak termelésének minden területén, teljes mértékben részt vesznek a tudományos és kulturális tevékenységben, az oktatás és az egészségvédelem fejlesztésében, a fiatal nemzedék formálásában és nevelésében.”³¹⁷

A nők társadalmi szerepének kihangsúlyozása érdekében a Hargita napilap szerkesztősége arra a döntésre jutott, hogy havonta egyszer egy oldalon csak a szebbik nem nélkülözhetetlen munkájáról írnak.³¹⁸ Szerintük a legtöbb

³¹⁵ Hargita, 1969. január 12.

³¹⁶ Geambaşu Réka (2004): *i.m.*

³¹⁷ Nicolae Ceauşescu beszéde. In: Hargita, 1984. július 11.

³¹⁸ Hargita, 1970. január 8.

asszony elvégzi a munkanapot a mezőgazdasági termelőszövetkezetben, s otthon is vezeti a gazdasági udvarból, konyhából, a lakóház és család holmijának rendben tartásából álló háztartást. Vállalja a többletmunkát, nem is tudja másképp elképzelni az életet. Ha pedig elmegy a városba dolgozni, nem azért teszi, mert több akar lenni, hanem, hogy a család pénzbevételét pótolja.³¹⁹

Emellett a hagyományos családok tevékenységét a bürokratikus irányítás alatt álló intézmények (vállalatok, üzemek, szövetkezetek, ifjúsági szervezetek...) veszik át, és végigkísérik az életét. Így a szabadidő legnagyobb részét sem tölti együtt a család, hanem ki-ki életkorának és foglalkozásának megfelelően szervezett tevékenységekben, vállalati vagy hivatali üdültetésében vesz részt.³²⁰

„Az üzemvezetőség tagjainak, csakúgy mint a tömeg és társadalmi szervezetek vezetőinek, jóval többet kell tenniük annak érdekében, hogy a termelési folyamatok megoldásával, teljesítésével párhuzamosan a munkásművelődés is megalapozott legyen, amely a későbbiekben aztán tovább terebélyesedik, azért, hogy a szabadidő ésszerű, hasznos értékesítése szervezetté váljon, mert ez egyaránt pártos nevelési igény, elvárás és egyben termelésserkentő tényező is.”³²¹

Ezt szolgálta a vállalati étkezdék (kantinok) szervezésének törvénye is, amely a munkahelyen való étkezést biztosította, háttérbe szorítva a hagyományos családi szokásokat.³²² Példaként megemlíthetjük Csíkszereda 7 millió lejt érő legnagyobb kantinját, amely 720 személynek biztosította a napi betevő falatot.³²³ Amikor a helyi napilap újságírója arról kérdezte a csíkszeredai fiatalokat, hogy mivel töltik szabadidejüket, a 30 munkás ifjú válaszából a következőket szűrte le: harmadrészüik tagadta, hogy szabadidőre lenne szükségük, később kiderült, hogy háromnegyedének be van táblázva a szabadideje, tizenketten pedig a baráti kört és hobbi-val való időtöltést nevezték meg.³²⁴

³¹⁹ Hargita, 1970. január 9.

³²⁰ Kornai János: *A szocialista rendszer*. Heti Világgazdasági Kiadó, Bp. 1993, 138.

³²¹ Hargita, 1983. augusztus 4.

³²² Megyei Tükör, 1971. március 26.

³²³ Hargita, 1979. június 2.

³²⁴ Hargita, 1985. október 4.

A szociológiai és antropológiai kutatások is ezt erősítették meg, kimutatva, hogy a városra menő fiatalok a családalapítást későbbre halasztják, mint a faluban maradó társaik. Ez azzal magyarázható, hogy a beköltözött ifjúság a munkástelepeken elmagányosodik, idegen környezetben nehezzé válik számukra az ismerkedés, beilleszkedésüket akadályozza a falusi érték-
ítéletük.³²⁵

*„Tapasztalni lehet azt is, hogy az iparosításnak, a fejlődésnek nem mindig sikerül magával ragadnia az embereket. Pontosabban! Számtalan falusi-
nak ad munkát a város, de ezek a bejáró vagy beköltözött új iparosok néhol
megrekedtek szellemikben a falu szintjén. Két lánnyal beszélgetek erről, ar-
ról – alig-alig tudnak valamit mondani szabadidejük eltöltéséről, arról,
hogy mit csinálnak munkaidő után. A készruhágyárban dolgoznak, albérlet-
ben laknak. Saját bevallásuk szerint néha elmennek a moziba, máshová nem
járnak. Az úgynevezett szórakozási lehetőségbe nagyon kevés dolgot sorol-
nak. Társaságuk nincs, barátnőkhöz nem járnak – nincs társasági életük.
Anélkül, hogy a sértés árnyéka is ránk vetődne, meg kell mondanunk, úgy él-
nek, mint Harajban az új munka- és életkörülmények ellenére is.”³²⁶*

Megváltozott az ismerkedési szokások értékrendje is, amit különböző felmérések is bizonyítottak. G. Vári Marianna ankétja arra volt kíváncsi, hogy milyen a lányok párválasztási szokása, a következő kérdésekre kellett válaszolniuk a csíkszeredai Készruhágyár 17-25 év közötti női dolgozóknak: Hogyan képzelel el a férjét?, Mennyiben talál ez az elképzelése arra, akivel pillanatnyilag együtt jár?, Mi a véleménye a házasság előtti szexuális kapcsolatról?, Megengedhetőnek tartja-e a válást?, Milyen esetekben?, Olvassa-e a különböző lapok házasságra vonatkozó tanácsait?

Az adott válaszokból levont következtetések így összegezhetők: a legtöbbjük kedvességet, ügyességet igényel a jövőbeli társától, legyen jó a családjához, vagyis ne igyon, ne dohányozzon, ne dolgozzon életveszélyes munkahelyen. Ami az intellektuális szférát illeti, általában az a kikötés, hogy a jövőbeli férjnek ne legyen nagyobb végzettsége. Megértésről, közös ér-

³²⁵ Szirmai Viktória: *A településszociológia alapja*. In: Településtudományi felsőoktatási füzetek VII. Budapest, 1994, 22.

³²⁶ Megyei Tükör, 1972. január 12.

deklódési körről szó sincs. Nem említi senki a szerelmet, ami pedig nem le-
kicsinylő kelléke a zavartalan házasságnak. Egyetlen válasz sem volt viszont,
ami anyagi érdekeltségű lett volna. Mindenki elutasította a válást, kivéve, ha
muszáj, és általában nem értettek egyet a házasság előtti szexuális élettel.³²⁷

A helyi szervek ezért többször tanácsokkal próbálták ellátni a lakossá-
got. Bíró Géza csíkszeredai főorvos felhívással fordult a lakossághoz, jelez-
ve azt, hogy a városi civilizáció egy más életformát követel. Meg kell tanul-
ni városi környezetben élni, a tömbházakban egymást tiszteletbe tartani, al-
kalmazkodni a belső rendhez, a szabadidőt ésszerűen és célszerűen felhasz-
nálni, hétvégi kirándulásokat szervezni, különösen a szabadba, és minél
több mozgást végezni a szabad levegőn.³²⁸

Ennek ellenére a legtöbb panasz a lakóbizottságoktól³²⁹ a nem meg-
felelő viselkedésű tömbházlakók magatartására hívja fel a figyelmet. Ezt
tükrözi Kézdivásárhelyen az Állomás utca 47-es számú tömbház egyik lakó-
jának levele:

*„Elégedettek vagyunk a lakással, a világításra, a vízellátásra panaszunk
igazán nem lehet. Annál zavaróbb azonban a zaj és a tavasztól őszig
terjengő utcai por. Hetven gyerek lakik ebben a blokkban, s néhány szülő bi-
zony nem sokat törődik velük. Alig fordul elő, hogy – különösen délután –
csend legyen a környékünkön. Legutóbb a lépcsőházat tették tönkre, a lakók
saját költségükön hozatták rendben...”³³⁰*

Egy hasonló esetről számolt be a Megyei Tükör, ahol egy egész oldalas
cikk jelent meg panaszlevelekkel az egyik család ellen, akik zavarják a
tömbház többi lakóját.

*„A lépcsőházban olyan személyek laknak, akik viselkedésükkel zavarják
a többi lakót. L. Kálmán és K. Lívia lakók viselkedése véleményünk szerint
megengedhetetlen, L. Kálmán részegen több alkalommal egész éjszaka za-
varta a csendet. Feleségével, fiával verekednek, máskor énekelnek egészen
reggelig. K. Lívia pedig szinte mindenkivel összeveszett már a lakók közül,*

³²⁷ Hargita, 1969. november 19.

³²⁸ Hargita Kalendárium, 1983.

³²⁹ A lakóbizottság szerepéről lásd részletesebben, ANDJH, fond C. J. H. al PCR 1968–1969,
dosar 6/1970, 217–220 f.

³³⁰ Megyei Tükör, 1972. január 12.

veréssel fenyegetett, és volt, akit meg is vert. Mindenkiel veszekszik, alaptalanul jelentgeti a lakókat, s ha valaki ellene szólna, azzal fenyegetőzik, hogy ő mindenkit elintéz, mert neki a milícián és a törvényben is vannak jó emberei, akik neki mindig igazat adnak. Így aztán mindenki fél tőle, és elnézik a durvaságait és minden annyiba marad...»³³¹

Egy szélsőséges esetként említhetjük meg a vlahicai József Attila utca egy részének mostoha körülményeit, ahol ügyvédek, orvosok, tanárok laktak, majd a vasgyár és a pártbizottság közös döntése alapján az üzemben dolgozó romák kerültek a helyükre. A beköltözésüket követő egy-két év alatt tönkretették a lakásokat. A falakat kiverték, a parkettet felszedték, a fürdőszoba tartozékait eladták.

„A hajdani mutatós blokkok romlásnak-omlásnak indultak. S nem az »idő vasfoga«, hanem az emberi felelőtlenség, rosszindulatú kártevés nyomán. Mindez néhány család miatt, akik pár évvel ezelőtt, alapjában jóindulatú, de kissé elszietett megfontolások alapján kaptak lakáskiutalást a szóban forgó tömbházak valamelyikébe. Mert azóta sem tudtak (nem is nagyon akartak) beilleszkedni a tömbházi, lakónegyedi együttélés legelemibb és mindenkire kötelező szabályai, keretei közé... A sajátos életmód, az alakalmi munkák szüneteiben rendezett összejövetelek, a gyakori italozás, dorbézolás s az ebből fakadó civakodások, botrányok, aztán a mindegyre felügyelet nélkül hagyott gyermekserég viselkedése, vagy inkább garázdálkodása, de már a szabados szókincse is, vagyis mindez együttvéve olyan helyzetet teremtett, amitől minden jóérzésű szülő szeretné megóvni a gyermekét...

7...9...11... Három hajdan ugyancsak mutatós, szép téглаépület. Az elsőben 32 garzon, a másik kettőben 24-24 két- és háromszobás, fürdőszobás lakás is. S a három tömbházban összesen 33 lakás üres! És senki sem igényli!? Mert olyan állapotban vannak! (Ott jártunk, s a látottakat meg sem próbáljuk részletezni. Már olvasóinkra való tekintettel sem. Kívülnézetből a háború megrongálta épületekre emlékeztetnek. Belülről? Olykor nehéz eldönteni: fásszínben, lomtárban vagy éppenséggel disznóólban jár az ember.) Ezért üres másik 33 lakás. A városi néptanácsnál pedig 141 nyilvántartott

³³¹ Megyei Tükör, 1972. július 1.

lakáskérés vár megoldásra! Ezért még megdöbbentőbb és immár tűrhetetlen a József Attila utcai helyzet.”³³²

A vidékről beköltözött lakóknak olyan egyszerűnek tűnő dolgokat is meg kellett magyarázni, mint a közterhek rendszeres kifizetése, a lakossági gyűléseken való részvétel, az önadó-hozzájárulás.³³³

A lakók egy részének semmiképpen sem lehetett bebizonyítani, hogy a különféle szolgáltatásokat ki kell fizetni, panaszolta egy sepsiszentgyörgyi lakóbizottsági tag. Például a 7-es tömbház D lépcsőházának 30 lakója közül mindössze ötnek nincs hátraléka, az egyhavi 1100 lejes költséghez viszonyítva a 3499 lejes elmaradás a lakók hanyagságát bizonyítja. Elmondása alapján ilyen körülmények között, saját képviseletű szervük sem tudja gyorsan intézni az ügyeket – egyszerűen fizetéseképtelenné válnak a szolgáltatási vállalatokkal szemben –, nem beszélve arról – s ez a múlt évben már előfordult –, hogy a lakásgazdálkodási vállalat több fűtőanyagot próbált számlázni.³³⁴

A faluról városra való migrációt ugyanakkor támogatta az állam, és természetesnek vette a vidéki lakosság szocializálódását és urbanizálódását, amely legtöbbször rokon kapcsolatok alapján valósult meg. Ezért a személyek beköltözése leggyakrabban spontánul, egyéni stratégiák révén zajlott le. A betelepülés megvalósulása több feltételt is megkövetelt: információszerzést, tájékozódást, a városban található erőforrások (munkahely, lakás) megszerzését.³³⁵ A megfelelő intézmények hiánya miatt a már letelepedett rokonok vagy volt szomszédok olyan erőforrássá váltak, amely nemcsak a migráció lebonyolítását segítette elő, hanem egyszersmind szocializációs közegként is működött.³³⁶

A migrációs folyamatok egyik legfontosabb térségi sajátossága az úgynevezett interregionális migráció, amely során távoli vidékről toborozták a munkaerőt az ipari fejlesztésekhez, s ehhez különféle juttatásokat, engedmé-

³³² Hargita, 1984. december 25.

³³³ Önadó fizetése járult a város olyan problémáinak rendezéséhez, amit állami költségvetésből nem tudtak fedezni. Lásd részletesebben a Megyei Tükör 1972. január 15. számát.

³³⁴ Megyei Tükör, 1970. augusztus 22.

³³⁵ Geambaşu Réka (2004): *i. m.*,

³³⁶ Uo.

nyeket (letelepedési segélyt, kedvező bérezést stb.) helyeztek kilátásba.³³⁷ Az előző évtizedhez hasonlóan a hetvenes években Erdély-szerte intenzívvé vált a Kárpátokon túli román lakosság betelepítése a többnyire magyar és szász ipari központokba, ez jelentősen megváltoztatta a lakosság nemzetiségi összetételét.³³⁸

Anyanyelv	Népszámlálás / ezer fő			Változás	
	1956	1966	1977	1956–66	1966–77
Magyar	554	702	821	+ 180	+ 119
Román	986	1 696	2515	+ 710	+ 819
Egyéb	214	223	223	+ 9	0
Összesen	1 754	2 621	3 559	+ 867	+ 938

A fenti kimutatások szerint a román nemzetiségűek aránya kiugróan megnőtt a nyolcvanas évekre, s ez két folyamatnak volt köszönhető. Az első a román többségű szomszédos települések lakóinak beáramlása, a második pedig az említett tervszerű betelepítések következménye. Nem szabad viszont elfelejteni a jelentős kivándorlási tényezőket sem. A folyamat által tulajdonképpen az történt, hogy az ötvenes évektől tudatosan, törvények segítségével próbálják korlátozni a lakosság mobilitási lehetőségét. Egy 1957-es rendelet szerint a tanácsok jogkörébe utalták a lakóhely-változtatások engedélyezését, 1968-tól már minisztertanácsi határozat szabályozta a betelepüléseket. 1971-től csak az költözhetett más településre, aki rendelkezett az adott helységben lakással. Ez tette lehetővé a zárt városok létrejöttét. 1976-ban meghatározták a nagyvárosokba való költözés feltételeit: 14 kijelölt nagyvárosba csak azok telepedhettek le, akiket hivatalból áthelyeztek, vagy szakmailag szükség volt rá. Ilyenek voltak például a szüleikhez költöző fiatalok, a gyermekeikhez költöző szülők, valamint a tartalékos tisztek és altisztek.³³⁹

³³⁷ A. Gergely (1988): *i.m.*, 52.

³³⁸ Barabás Béla, Diószegi László, Enyedi Sándor, Sebők László, R. Süle Andrea: *A romániai magyarság története 1919–1989*. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990, 127.

³³⁹ Uo. 59.

A román betelepülőket még azzal is ösztönözték, hogy amennyiben hajlandó volt valamelyik erdélyi városba költözni, munkahelyet és lakást biztosítottak számára, ugyanakkor a diplomásoknak 5–10 havi átlagbérnek megfelelő letelepedési segélyt is adtak, ami 15–30 ezer lejt jelenthetett.³⁴⁰ Ezzel szemben pedig a magyar értelmiségieket a Kárpátokon kívülre helyezték, és ha nem töltötték ott a szakmai gyakorlatként kitűzött 3–5 évet, elveszíthették diplomájukat. Vécsei Károly elemzése szerint 1910 és 1977 között az erdélyi románság növekedési üteme elérte a 87 százalékot, míg a magyarság száma 20 százalék körül stagnált.³⁴¹ Az 1977-es népszámlálást figyelembe véve Kovászna és Hargita megyékből 107 ezer személy települt ki (20,4%), míg más közigazgatási egységekből 67 ezer személy települt be (12,8%). Feltehetően a kivándorlók 90 százaléka magyar, a bevándorlók hasonló aránya pedig román, legalábbis ezzel magyarázható, hogy Székelyföldön a tárgyalt 67 év alatt a románság számaránya 202, 7 százalékkal nőtt.³⁴²

Erre a legjobb példa Marosvásárhely, Székelyföld egyetlen kijelölt zárt nagyvárosa, amelynek lakossága a nyolcvanas években meghaladta a 100 ezer főt. Az RKP Maros megyei bizottságának egyik titkos jelentéséből tudhatjuk meg:

„Ahhoz, hogy Marosvásárhely municípiumban a románok száma a következő két évben elérje, vagy éppen meghaladja az összlakosság 50%-át, szükséges elérnünk kb. 7600 román nemzetiségű személy szocialista egységekben való alkalmazásának jóváhagyását (családonként átlag 3 személyt számítva, ez összesen 22 800 személy), hogy a következő ötéves terv végéig a municípiumban a román nemzetiség az összlakosság 58-60% legyen. Marosvásárhely, 1985. nov. 1.”³⁴³ Amint az idézetből is kitűnik, egy tudatos betelepítése politika folyt, amelynek a célja az egységben élő székelyföldi magyarság etnikai fellazítása volt.

Balánbánya esetében is hasonlóan megmutatkozik a lakosság beolvasztásának kísérlete, hiszen a betelepítések következtében megváltozik a város

³⁴⁰ R. Süle Andrea (1990): *i.m.*, 31–43.

³⁴¹ Vécsei Károly (2002): *i.m.*, 77.

³⁴² Uo. 55–56.

³⁴³ Európai Idő, 1990, február 16.

etnikai arculata. 1966-ban a 4646 lakosból 2124 románt és 2493 magyart jegyeztek fel, míg az 1977-es népszámlálás 12 161 lakosból már 8190 románt és 3949 magyart regisztrált.³⁴⁴

A helyi sajtóban, habár nem jelentek meg erre vonatkozó hivatalos adatok, mégis bizonyos utalásokat találhattunk a nemzetiségi változásokról. Ilyen jelzés volt például a helységek polgármestereinek vagy vállalatok magyar vezetőinek román anyanyelvű személyekkel való lecserélése, amelyek akarva-akaratlanul megjelentek a sajtóban. De megemlíthetjük a megyei építkezési vállalatoknál dolgozó, Kárpátokon kívülről jövő munkásokat is.

„Az építőtelepen szatmáriakat találni, Ilfov megyeieket, bukarestieket, konstancaiakat. Immár tíz esztendeje, hogy összeforrt közösségről beszélnek, és joggal. De hisz egyazon utat járták eddig. Feltételezhetően ezentúl is.”³⁴⁵

Sokszor az éves beszámolókból vagy éppen az infrastruktúra fejlesztése kapcsán az újságírók érzékeltetik, hogy a két, többségben magyar megye a hetvenes években felgyorsult beruházások ellenére sem részesül azonos központi juttatásban, mint a szomszédos román megyék.

„... Kétféle megyei út létezik: az egyik alig látható, a másik járhatatlan... Aztán másra kanyarítjuk a szót, amire már nehezebb választ keresni: miért, hogy a szomszédos megyékben jobbak a megyei utak, miért, hogyha megyei úton futunk ki a megyénkből, a szomszédban betonúton folytathatjuk tovább utunkat?! Kezdeti nehézségek? De hát könnyörgöm, a megyésítéstől már 18 esztendő is eltelt. Anyaghiány? De hát másoknak sem jut több, mindenki adott lehetőségek között gazdálkodik a rendelkezésére álló javakkal. Hogy az idén nagyobb hangsúlyt fektetnek a műszaki előírások, a minőségi követelmények betartására? Hogy kikísérleteztek egy új technológiát, ami az almási tufát használja útépitésre? Beharangoztuk ezt már a tavaly is, de mit ér, ha nem hasznosítják. Érvelünk, vitatkozunk, mindenki védi a maga igazát, az útügy természetesen a magáét, s mindenre van magyarázat.”³⁴⁶

Olyan ritka esetekről is beszámoltak, mint például egy román nő Székelyföldre költözésének körülményeiről. Az illető személy válása után Kovászna

³⁴⁴ Varga E. Árpád (1998): *i.m.*, 247–301.

³⁴⁵ Hargita, 1971. február 12.

³⁴⁶ Hargita, 1986. július 3.

megyébe jött munkát keresni, ami megfelelő segítséggel megvalósult, majd a fiát is ide hozta, hadd tanuljon meg magyarul, és járjon itt iskolába.³⁴⁷

Mindezekkel párhuzamosan megkezdődtek a vidéki települések átalakításai, amelyeket ellentmondásos intézkedések követtek. A nem központi falvakban korlátozták a magánlakások építését, míg az urbanizálódás számára kiszemelt vidéki településeken kétszintes házakat (blokklakásokat) emeltek.³⁴⁸

„Az idén 68 háztömblakás épül 5 községközpontban. Ditróban, Parajdon 16-16 lakás, Lövéten, Szentsimonban és Szentkirályon külön-külön tizenkettő. Tanügyieknek, egészségügyi alkalmazottaknak.”³⁴⁹

A rendelkezések összhangban tudták tartani a városi lakosság számát a lakásépítkezésekkel, tudták irányítani a beköltözéseket és a népesség keveredését. Sok helyen viszont 10–20 százalékkal is meghaladta az illegális beköltözők száma a bejelentett lakosságét, aminek következtében nagy problémává vált a lakáshiány.

II. 3. 2. Kétlakiság vagy ingázás

Mindezen nehézségek készítették arra a lakosságot, hogy az ingázást vagy a kétlakiságot válasszák.

A paraszti és munkáslét között félúton elakadt ingázók tömege jelentette a rossz területi egyensúlyt a munkaerő-eloszlásban. Aránytalanná válik a városok térbeli összefüggésrendszere, fölborult az osztály- és a tulajdonviszonyok deklarált rendje, megváltoztak a családi-szomszédügyi kapcsolatok. A munkahely és a lakóhely olyan mértékben vált ketté, ami már nem csupán a munkaképes népesség hatalmas tömegeit kényszeríti önkiszákmányoló életformára, de a települések és a munkáltatók számára is óriási nehézséget okozott.³⁵⁰

Az ingázók számára vonatkozóan is megdöbbentő adatok jelentek meg egyes elemzésekben. A hetvenes években Kolozs megyében naponta 50 ezer

³⁴⁷ Megyei Tükör, 1972. december 20.

³⁴⁸ Hunya Gábor (1990): *i.m.*, 164.

³⁴⁹ Hargita, 1975. május 31.

³⁵⁰ A.Gergely András (1988): *i.m.*, 55.

ember járt Kolozsvárra dolgozni vagy tanulni. Csíkszeredában a nyolcvanas évekre ez a szám 25 ezerre tehető. A székelyföldi ingázók számára nem jelentett a korban olyan nagy gondot az állandó utazás, hiszen már hozzászoktak a családok ahhoz, hogy máshol keressék meg a megélhetésükhöz szükséges jövedelmet. Természetesen az állandó utazás kellemetlenségekkel is járt, amelyekről a helyi sajtóban tucatjával találunk olvasói panaszokat. Ilyen volt például Pókhé Mihály köpenci nyugdíjas levele, aki az autóbuszok túlzásúfoltságát kifogásolta:

„Beáll az autóbusz a megállóba. Az utasok nagy tömege megrohamozza az autóbusz ajtaját, tülekedés, marakodás, fejetlenség. A sofőr és a jegykezelő a világ kincséért sem mondaná, hogy tartsák tiszteletben a jegyen szereplő számot. A beszállás után parázs veszekedés a helyekért. Egy nő sír, félcipőjét letépték a lábáról, az autó mellett találták meg összetaposva, elformátlanodva. Egy másik sikoltozik, a tumultusba leszakadt a kezításkája füle, tartalma kiömlött, pénztárcája eltűnt. Hat év körüli fiúcska sír: elszakították az anyjától, nekinyomták a kocsi lépcsőjének, megütötte a gyomrát. Mi lenne, ha a sofőr vagy a jegykezelő beszálláskor felhívná az utasok figyelmét, hogy a helyek számozottak, nem lenne akkora harc a helyért, kevesebb lenne a veszekedés, tülekedés.”³⁵¹

Egy másik érdekes cikk jelent meg ugyancsak ebben a témában, amiből következtethetünk, hogy gyakran előfordulhatott ilyen eset:

„Egyik este a fel hatos autóbusszal jöttem haza Gyergyószentmiklósra. [...] Újfaluban majdnem mindenki leszállt, mindössze öten maradtunk, s három kisgyerek. Egy felszálló volt, aki egészségügyi asszisztens, s szolgálatba kellett mennie Gyergyószentmiklósra. Mutatja a bérletét, a sofőr azonban kezdett kiabálni, hogy nem veszi fel, szálljon le, mert a bérlet nem erre a járatra szól, hanem a fél nyolcasra. Az asszisztensnő sírva kérte, hogy vigye el, hisz üres a busz, neki munkába kell mennie, három váltásba dolgozik, s nem tehet arról, hogy bérletére nem fér fel minden szükséges járat száma.”³⁵²

A kétlakosság kérdését számos tanulmányban és riportban próbálták meghatározni. Gy. Szabó Gyula Marosvásárhely környékén vizsgálta az ingázók

³⁵¹ Megyei Tükör, 1971. május 13.

³⁵² Hargita, 1972. január 7.

helyzetét Ákosfalváig.³⁵³ Ez összesen 9 település tanulmányozását foglalta magába: Szövérd, Göcs, Székelycsóka, Kisgörgény, Székelyvaja, Cserefalva, Székelyszentbenedek, Harasztkerék és Ákosfalva. A szerző arra kereste a választ, hogy milyen a település buszellátása, hányan és kik választották a lakosok közül az ingázást, valamint mennyire vesznek részt a mezőgazdasági termelésben. A buszjáratok tekintetében a helyi állomás menetrend-táblázata nyújtott kellő információt, amely 79 járat áthaladását regisztrálta a településeken keresztül, ennek ellenére a legtöbb településen a közszállítás ellátása hiányos volt.

Az ingázókra vonatkozó kérdésekre a választ a községi nyilvántartó adatai szolgáltatták, ahol pontosan számon tartották az ingázókat falvak, nemek, korcsoportok, képzettség (végzettség) és munkahelyi besorolás szerint. Ennek alapján megállapítható, hogy a Vásárhelyre dolgozni járók száma a falvak lakosságának kb. 6-19%-át teszi ki, illetve hogy legtöbbször férfi, akik majdnem kivétel nélkül általános vagy szakiskolai diplomával rendelkeznek. Ez a mezőgazdasági munka elnöiesedését eredményezte, amely általánossá vált szerte Székelyföldön. A korcsoportok szerinti többség a középkorúak (21–40 év között) kategóriájához kapcsolható, amely kimutatja az iparosítás, illetve az urbanizálódás intenzívvé válásának mértékét. A kétlakiak a falusi termelészövetkezetekben is aktívan jelen voltak, hiszen családjuk tagjait segítették a mezei munkában.³⁵⁴

Hargita megyében, Székelyudvarhely is hasonló munkaerő-felszívó hatással bírt az ipar, hiszen 1978-ban 4354, míg 1979-ben 5119 ingázót tartottak számon a statisztikák.³⁵⁵ A naponta bejárók 76 százalékát a város közvetlen környezetében lévő faluk adják, az ingázók átlagosan 2 órát utaznak.

Általában a családalapítás után a betelepültek és az ingázók számára is fontossá válik a vidéki szülők szerepe. Egyrészt mivel a háztáji gazdálkodás révén segíteni tudják élelmiszerrel (ennek a legnagyobb szerepe a nyolcvanas években lesz), illetve különböző termékekkel a városi gyermekeiket,

³⁵³ Gy. Szabó Gyula: *Kétlakiak*. Kötések sodrásban. A Falvak Dolgozó Népe 1968–1978-as évfolyamaiból összeállította Cseke Péter és Zágonyi Attila. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1980. 59–64.

³⁵⁴ Uo. 63.

³⁵⁵ Vofkori László (1984): *i.m.*, 190.

másrészt az unokák számára a nyári vakációban nyújtanak otthont, ami tehermentesíti az iparban dolgozó szülőket.³⁵⁶ A szülői ház és a hozzá tartozó ingatlanok megőrzése és művelése biztonságot jelentett arra az esetre, ha nem sikerülne beilleszkedniük a városi társadalomba. Ugyanakkor megjelennek a vidéki településeken is a városi kultúra jelei úgy építkezésben, lakásberendezésben, mint viselkedésben és öltözködésben.

„A régi paraszti tudat azt mondhatnók, külterjes volt. A falusi ember minden idegszála a földdel, a földért – erdőért, kaszálóért – nyújtózkodott, innen kapott önbizalmat vagy ez töltötte el szorongással, ez biztosította megélhetését és ruházkodásának nagy részét, határozta meg lakásának méretét, külsejét és belső berendezését, sőt a táplálkozást is. [...] De a szocializmusban, a szövetkezeti formával megváltozott a falusi embernek a földhöz, állathoz való viszonya: ...felszabadult igézete alól, többé nem rabja. Kettős következménnyel járt ez: leomlottak a falu határainak falai, kitárulkozott a világ, messzi, eddig el sem képzelt horizont, távlatok kápráztak a falusi ember szemében. Hozzájárul ehhez persze, a gépi munka, a technika térhódítása is, valamint a hagyományos mezőgazdasági kultúrák kibővülése, újjakkal való gazdagodása. Ezzel a horizont-tágulással egyidejűleg azonban egy szűkülés, vagy hogy egy szokatlan szót használjunk, a magán, a családi élet belterjesedése is együtt járt. Több gondot fordíthatnak a közvetlen környezetre, a házra, lakásra, ruházkodásra, ezek kényelmére és a fölfedezett külső világhoz a modern technikához és civilizációhoz, illőbb berendezésre, azok használatba vételére. A falvainkban gomba módra szaporodó új, több szobás, konyhás, nem egyszer fürdőszobás lakások, rökamié, a kombinált szobaberendezés, a rádió, tv, villanyvasaló, s mind gyakrabban a hűtőszekrény, no meg a motorkerékpár mind-mind úgy állnak ezzel összefüggésben, mind a nájlön harisnya, a városias szabású ruházkodás, kendő és frizura...”³⁵⁷

Az ingázás jelentős mértékben tapasztalható a diákok körében is, hiszen a városra járó, jobb oktatási körülményekben bízó iskolások száma évről évre növekedett. Gyakorta megesett, hogy az apa és a fia egyazon vonattal vagy busszal érkezett minden reggel a központi állomásra. Bár az apának reggel

³⁵⁶ Geambaşu Réka (2004): *i.m.*

³⁵⁷ Hargita, 1970. október 23.

hétkor kezdődött a műszak, a kilencedikes, tizedikes gyerekek csak nyolckor csöngettek be az iskolába. A kora reggeli vonatozásra azért volt szükség, mert csak az az egy járat tudta kellő időre beszállítani a fiatalokat.³⁵⁸ Egy ingázó diák írja a Sylvester Lajos újságíró által készített kérdőívbe:

„Én, aki nagyon szeretek buszozni, mondhatnék rosszat is róla, de nem akarok a háta mögött beszélni. S nekem a rossz se tud teljesen rossz lenni, mindig van benne valami érdekes, valami kevés jó. Sokszor az utasok halálra mérgelődnek, de én nem tudok. Például, ha otthagya a busz (kevésszer) vagy ha elalszom és lekésem (ez már sokkal többször). Hogy milyenek az utazási viszonyok? Attól függ... Télen, nyáron mindig változik. Télen, amikor kilencven, száz abonamentest is bekonzerválnak egy ötvenszemélyes kocsiba. Fél lábon, vagy a levegőben utazni nem a legkellemesebb. Aki kétkelkedik... január tizedikén reggel kipróbálhatja, nem kell félni, nem szakad le a lépe. (Így mondják a sofőrök, hogy megnyugtassanak.) Nyáron túrhetőbb. S lehet, hogy jó is egy kis levegőváltás, embereket látni, hallani őket, ez a jó benne. Jól meg lehet figyelni őket, mindent észrevenni és elgondolkodni. Már nem is ingázás nekem az ingázás, sokszor csak azt veszem észre, hogy otthon vagyok...”³⁵⁹

A falusi iskolák elnéptelenedését a tanfelügyelőség próbálta különböző felhívásokkal is meggátolni. Szerintük az ingázás némelykor indokolt, máskor teljesen oktalan. Arra a kérdésre, hogy mikor elfogadható, azt a választ adták, hogy ha a líceum második fokozatára iratkozott be a gyerek, tehát érettségizni akar. Viszont ha kilencedikbe jelentkezik a diák, akkor inkább a vidéki iskolákat keressék fel, hiszen nagyjából mindegyik községközpontban tízosztályos iskolákká nőttek ki magukat az egykori hét- és nyolcosztályos általánosok. Tehát semmi nem magyarázza a fölös tehervállalást.³⁶⁰

A szocialista hiánygazdaság következtében a javakhoz és szolgáltatásokhoz való korlátozott hozzáférés a társadalmi tőke felértékelődését, a rokoni, szomszédi, ismerősi kapcsolatok előtérbe kerülését idézte elő az osztálytársadalom szintjén. Ez egy kettős életvitelt eredményezett, hiszen a gyárak-

³⁵⁸ Hargita, 1984. május 15.

³⁵⁹ Megyei Tükör, 1969. szeptember 27.

³⁶⁰ Hargita, 1984. május 15.

ban végzett munka kiegészült agrárjellegű tevékenységekkel, átalakítva a szabadidő szerkezetét és a művelődési szokásokat.³⁶¹

A fogyasztási eszközök tekintetében is a hetvenes évek hoztak változást, hiszen Ceaușescu „liberális” korszaka lehetővé tette a nemzeti kisebbségek számára is a nagyobb fogyasztói hozzáférést. Megjelennek azok az elektronikai és technikai eszközök, amelyek jelentősen hozzájárultak a nemzeti tudat erősítéséhez. Ekkor jelent meg egy sor kisebbségi kulturális intézmény: Kriterion Könyvkiadó, a román televízió magyar és német nyelvű adása, új folyóiratok.³⁶² Ezzel párhuzamosan megnövekedik a rádió, televízió, autók száma, a háztartási cikkek skálája is bővül, mosógép, hűtőszekrény, porszívó is egyre inkább elérhetővé válik minden háztartás számára.³⁶³ Egy szovétai beszámoló alapján az elmúlt 15 év alatt csak a fogyasztási szövetkezetben forgalomba hozott áru értéke több mint háromszorosára növekedett. Többek között 1663 rádiót, 511 tévét, 225 motorkerékpárt és 75 személygépkocsit tartanak nyilván.³⁶⁴

A haladás jelképeként 1974-ben jelent meg Hargita megyében az első számítógép, amelyet a Fakitermelő és -feldolgozó Kombinát kapott, majd 1977-ben hozták létre a csíkszeredai Területi Számító Hivatalt, amely területi elektronikus számítógépközponttá alakult át. 1987-ben szerelik be a második Felix C-1 024-es számítógépet.³⁶⁵

Egyes statisztikák szerint a nyolcvanas évek végére a térségben 514 településen vezették be a gázvezetékeket, a vízhálózatot Hargita megyében 88, míg Kovászna megyében csak 14 településen.³⁶⁶ A Hargita megyei közüzemek szolgáltatásairól a következőképpen írtak a lapok a nyolcvanas évek közepén: 170 500 lakos igényli a munkájukat, a dolgozók száma 1965-ben 759, 1985-ben 2800, szennyvíztisztítás 20 000 000 köbméter körüli, ivóvízzel ellátott utcák hossza 195, 5 km, csatornázott utcák hossza 116, 3 km, fűtőházak stb.³⁶⁷

³⁶¹ Vofkori László (1984): *i.m.*, 192.

³⁶² Lipcsei Ildikó: *Románia és Erdély a XX. században*. Corvinus Kiadó, Bp., 2006, 156.

³⁶³ Gagy József (2009): *i.m.*, 184,185.

³⁶⁴ Vörös Zászló, 1972. november 22.

³⁶⁵ Hargita, 1987. január 10.

³⁶⁶ Gagy József (2009): *i.m.*, 171.

³⁶⁷ Hargita, 1986. május 16.

II. 3. 3. A városi élet nehézségeiről

Most nézzük meg, hogy milyen feltételeknek kellett megfelelniük a két székelyföldi megye „csinált városainak”³⁶⁸ lakói. A szocialista sajtó – szerepéhez híven – a propaganda eszközeit alkalmazva mindent megtett az urbanizáció népszerűsítéséért, viszont nem tudta és néha nem is akarta elhallgatni az ezzel járó nehézségeket. A települések felvirágoztatásáról szóló cikkekben vagy a lakosság által küldött levelekben rejtett formában megtalálhatjuk azokat a problémákat is, amelyek a városi lakosság urbanizálódás adta nehézségeit taglalják. Így a nap mint nap megjelenő cikkek sorozatát mérlegre rakva hol pozitív, hol pedig negatív irányba tolódik el az új társadalmi rend képe. Az előnyös tényezőkhöz sorolhatók: a közegészségügyi viszonyok jobb megoldása,³⁶⁹ komfortosabb lakások, meleg víz, távfűtés, elektromos hálózat, korszerű úthálózat, szórakozási, sportolási és tanulási lehetőségek; míg a hátrányos hatások között a levegőszennyeződés, a zsúfoltság, a zöldövezet hiánya szerepelt.

Az egyik legégetőbb problémát a helységek köztisztaságának, higiénizálásának és szépítésének a megvalósítása jelentette. A sajtóban mindennaposá váltak azok a felhívások, amelyek a városi lakónegyedek tisztán tartására szólítják fel a lakosságot, és amelyeket törvényekkel is szabályoztak.³⁷⁰

„A municípiumi, városi és községi néptanácsok végrehajtó bizottságai, illetve büroái állandóan ellenőrzik, hogy a szocialista és társadalmi szervezetek, valamint az egész lakosság miként gondoskodik a helységek és lakások egészségügyi, munka- és életfeltételeinek, köztisztaságának megőrzéséről, valamint a környezetszennyeződés megelőzéséről.”³⁷¹

³⁶⁸ Ez a kifejezés a címe a Szirmai Viktória 1988-ban megjelenő könyvének, amelyet majd több szerző is átvett.

³⁶⁹ A hetvenes évekre megépült háromemeletes új csíkszeredai poliklinika több mint 200 szobát, 55 orvosi rendelőt foglalt magába, és 120-130 egészségügyi dolgozónak biztosít munkahelyet. Lásd részletesebben Dr. Bachner István, Balogh László, Málnási Levente: *Fejezetek a csíki egészségügy történetéből*. Alutus Kiadó, Csíkszereda, 2008, 103–125.

³⁷⁰ Hargita, 1981. április 5.

³⁷¹ Hargita, 1982. május 10.

A lakótelepi sárról, földhalmokról, szemetes utcákról, vízben úszó játszótérrekről, gödrökről számol be Koszta István, a Hargita napilap szerkesztője a megyeszékhelyen való látogatásakor.³⁷² 1982-ben a helyi lapokban több cikksorozat indult el „Mint a patyolat” elnevezéssel, amely a lakótelepek mostoha körülményeire hívja fel a figyelmet:

„A Suta sétány (Csíkszereda). Neorealista filmek városi szeméttelép hangulata. Ilyen-olyan zacskó; doboz; rongy-tenger; málladozó vakolatú házak (négy vállalati garzonblokk, amely egyikének földszintjén napközi is működik), tehergépkocsik kereke által fölszabdalt hajdani zöldövezet. És gödrök mindenhol.”³⁷³

Ezért minden évben megszervezték a települések szépítési versenyét, amelyben díjazták a legszebb településeket.

A városi életforma pedig akaratlanul is magával hozta a civilizált társadalom rákfenéjét, vagyis gyakorivá váltak a deviáns jelenségek, a bűnözés és az alkoholizmus.³⁷⁴ Az újságokban többször is foglalkoznak az említett kérdéssel, ami jelzi a probléma igen gyakori meglétét, ezt igazolják a levéltári források is.³⁷⁵ Példaként megemlítünk néhány esetet. Csíkszentdomokoson az egyik nagy verekedés, ami a romák és a helyiek között tört ki, halálos áldozattal végződött.³⁷⁶ Egy levélíró teszi szóvá, hogy a Virág utca sarkán randalírozó részeg huligán bántalmazott egy 70 éves embert, és senki sem avatkozott közbe.³⁷⁷ Vagy az egyik felcsíki faluba járt egy legény a lányhoz, és ezért a helyi fiúk hagyományból megkéselték, hogy nincs, mit keressen ott.³⁷⁸

³⁷² Hargita, 1982. április 4.

³⁷³ Hargita, 1982. április 4.

³⁷⁴ Megyei Tükör, 1968. március 16.

³⁷⁵ A hatóságok igyekeztek jó képet nyújtani a romániai társadalomról, ezért korlátozták a deviáns jelenségekről szóló cikkek számát és tartalmát. 1971. október 14-én betiltják Fodor Sándor alkoholizmusról írt cikkét, azzal az indokkal, hogy az egész román társadalmat rossz fényben tünteti fel. ANDJH, fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri Miercurea Ciuc, dosar 2/1971, 27 f.; Sokszor a párttagság elvesztéséhez is vezetett, ha kiderült valakiről, hogy alkoholista, erre jó példa Hălgeanu Ioan esete, akit eltávolítanak Hargita megye szakszervezeti titkárságáról, hiányzásai és züllött élete miatt. ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 7/1970, 55–59 f.

³⁷⁶ Hargita, 1968. november 19.

³⁷⁷ Hargita, 1968. november 1.

³⁷⁸ Hargita, 1970. január 8.

Cikkek íródnak a rendezetlen családi körülményekről, a gyakori válásról³⁷⁹, családon belüli erőszakról,³⁸⁰ a térségre jellemző nagyfokú öngyilkosságokról³⁸¹. A hatóságok próbálták megakadályozni, féken tartani a túlkapásokat, ezért rengeteg törvényt léptettek érvénybe, amelyek szabályozták a társadalom minden szegmensét (a kocsmák nyitási és záró határidejét, minden rendezvényt jelenteni kellett a helyi milícián stb.). Hargita megyében 1969-ben 1002, 1969-ben 992, 1970 első évharmadában pedig 660 bűneseletet regisztráltak a hatóságok.³⁸² Első helyen a közvagyon és a közügyek megsértése állt, utána a személyek ellen elkövetet kihágások, a lopás (a sort főleg a falopás vezette), közlekedési kihágások, legvégén pedig a gyilkosság és az erőszak.³⁸³

A rendelkezések közül megemlíthetjük az 1975. számú dekrétum 15. cikkelyét, amely kimondta:

„Azokat a személyeket, akik nyilvánvalóan ittas állapotban utcán, parkban, vagy egyéb nyilvános helyen tartózkodnak, 200-tól 2000 lejig terjedő pénzbírátság sújtja... Abban a esetben, ha a kihágást felfedező hivatali személy úgy találja, hogy az illető korházi gondozásra szorul, kötelessége azonnal intézkedni beutalásáról. A kihágást elkövető személy a bírság mellett az egészségügyi ellátás teljes költségeit is viseli.”³⁸⁴

Több ilyen kihágásról is olvashatunk: december 4-én S. I. csíki negyedi lakos ittas állapotban, megbotránkozató viselkedése és a felelősségre vonó rendőr szidalmazása miatt 3500 lej bírságot fizetett. December 6-án S. T. Jövő utcai lakos be akart menni egy esküvőre fenntartott Szemerja negyedi vendéglőbe, szidalmazta a pincéreket, összetörve az ajtóüveget, két hónap és 20 napra ítélték. Egy székelykeresztúri lányt 3 hónap szabadságvesztésre ítélték, mert ittas állapotban szexuális kapcsolatra csábított férfiakat.³⁸⁵

³⁷⁹ 1979-ben Hargita megyében 2840 házasságkötést és 408 válást regisztráltak, okként a hatóságok az alkoholizmust jelölték meg. ANDJH, C. J. H. al PCR, dosar 5/1980, 119 f.

³⁸⁰ Megyei Tükör, 1973. április 14.

³⁸¹ Hargita, 1986. június 26.

³⁸² ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 6/1970, 184 f.

³⁸³ Uo.

³⁸⁴ Megyei Tükör, 1975. december 15.

³⁸⁵ Megyei Tükör, 1975. december 15.

Ezeknek az eseményeknek a megelőzésére a Hargita napilap által 1983 júliusában szervezett kerekasztal-megbeszélésen arra a következtetésre jutottak, hogy többet kell foglalkozni a fiatalokkal, és már az iskolában erősíteni kell az egészségügyi nevelést, a felvilágosító munkát. Javaslatuk alapján a falun tevékenykedő orvosokat időnként be kellene számoltatni ilyen irányú tevékenységükről is. A milícia és az ügyészség – tömeg- és társadalmi szervezetek részvételével – gyakrabban szervezzen ellenőrzéseket a munkahelyen és a közétkeztetési egységekben. Túl sokan tartózkodnak délelőtt, munkaidőben a vendéglőkben, cukrászdákban – főleg a fiatalok – ki engedik el őket? Az intézmények, vállalatok vezetőségei nézzenek utána, milyen indokokkal engedik ki egy-két órára a dolgozókat, és azok hol töltik azt az időt.³⁸⁶

Az utóbbi kijelentés sem megalapozatlan, hiszen egyes vállalatok kimutatásaiban nagyon sok hiányzást és késést regisztráltak. Hargita megyében 50 000 fizetetlen szabadságon lévő és igazolatlanul hiányzót regisztráltak az 1970-es év első évharmadában.³⁸⁷

A Kovászna megyei statisztikai adatok szerint 1971-ben 119 ezer ember/óra igazolatlan hiányzást, 105 ezer ember/óra igazolt hiányzást és más, a fegyellemmel kapcsolatos kihágásokat állapítottak meg a vállalatokban, intézményekben és az építőtelepeken.³⁸⁸ Hasonló a helyzet a Marosvásárhelyi Autójavító Vállalatnál, ahol sok az igazolatlanul hiányzó, a notorikus késők száma, ami 1971 novemberében 70 nap igazolatlan hiányzást tett ki.³⁸⁹

Az egészségügyi viszonyokat tekintve egy pártbizottsági jelentés megemlíti, hogy 1980-ban Hargita megyének 546 kinevezett egészségügyi alkalmazottja van, amelyből 37% nő. A statisztika szerint a szolgáltatás aránya jónak mondható, mivel a megyében 702 lakosra jut egy orvos.³⁹⁰ Egy 1985-ös évre végzett összehasonlítás alapján, amely a megyék anyagi életkörülményeit meghatározó tényezőket (városok, középiskolák, kórházak, víz- és gázellátás) vizsgálta, arra a megállapításra jutottak, hogy a székely-

³⁸⁶ Hargita, 1983. július 6.

³⁸⁷ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 2/1970, 53 f.

³⁸⁸ Megyei Tükör, 1971. június 1.

³⁸⁹ Vörös Zászló, 1972. január 5.

³⁹⁰ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 4/1980, 7 f.

földi megyék országos szinten 15-ik helyen álltak.³⁹¹ Ez a kimutatás Hargita és Kovászna megyét iparosítási mértékük szempontjából magas rangra emeli, annak ellenére, hogy nem rendelkeztek nagy iparvárosokkal.

Hogy mégis mi tette lehetővé a két megye lakóinak a megmaradását és nemzetiségi identitásuk megőrzését, talán a Kommunikációs Antropológia Munkacsoport (KAM) kutatásai alapján válaszolhatunk. A KAM kutatásai azt próbálták feltárni, hogy Hargita megye milyen társadalmi és gazdasági sajátosságokkal, változásokkal rendelkezik. Olyan tanulmányok születtek, amelyek a hargitaiság fogalmának a meghatározásával, valamint a szocialista urbanizáció, a megyei elit, a társadalmi migrációk elemzésével foglalkoznak.³⁹² Az urbanizációt tekintve Biró A. Zoltán több stabilizációs stratégiát is felsorolt, ezek a székelyföldi városokat jellemezték, és szorosan összefüggtek a falusi életmóddal. Az említett szerző erre a következtetésre jutott: „Kutatásunk során ezzel a névvel jelöltük azokat a környezet beélési, környezetépítési módozatokat, amelyek az életformaváltás sodrába belekerült egyén, család, kisközösség mindennapi világépítési gyakorlatában a falu világára jellemző modellt játszódnak le.”³⁹³ Biró A. Zoltán ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a korabeli napilapban (Hargita) az urbanizációs folyamatoknak kétféle olvasata is van. Egyrészt ha kívülről, a számadatok tükrében vizsgáljuk az eseményeket, akkor egy pozitív képet kaphatunk a városiasításról, gondolunk itt a munkahelyek növekedésére, az épületek számának gyarapodására, az oktatás és kultúra fejlesztésére, a háztartási tárgyak számának növekedésére, a közlekedési feltételek jobbítására stb. A második olvasatban viszont a már említett stabilizációs stratégiákat fedezzük fel, amelyek jelentősen meghatározták a régió életformáját.

Ezen módszerek lényegét a következőképpen foglalhatjuk össze:

„A hivatalos településfejlesztési politika által beindított és fenntartott urbanizálódási folyamatok által működtetett életformaváltás keretein belül a mindennapi életvitel síkján stabilizációs stratégiák jelentkeztek bizonyos eseményekben, ezek a stratégiák folyamatosan erősödtek, és végül egy olyan

³⁹¹ Hunya Gábor (1990): *i.m.*, 178.

³⁹² Lásd bővebben: *Fényes tegnapunk*. Tanulmányok a szocializmus korszakáról. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998

³⁹³ Biró A. Zoltán: *Szocialista urbanizáció 1968–1989*. In: Antropológiai Műhely, 1994/2, 113. 126

*átmeneti életforma stabilizálódásához vezettek el, amelyet falusi életformának nem nevezhetünk már, de még városinak sem.*³⁹⁴

Csíkszereda esetében az urbanizáció következménye az lesz, hogy a „faluk elfoglalja a várost”,³⁹⁵ hiszen a megyésítést megelőzően nem rendelkezett nagyvárosi jelleggel, és így a betelepülők formálták át a megyeszékhelyet.

Ennek a szélsőséges eseteként említik a „városok ruralizálódását” vagy „rurbanizálódását”, amely olyan életmódbeli elemeket tulajdonít a betelepülő városlakóknak, amely sajátosságai révén az urbanizálódott életformát is veszélyezteti.³⁹⁶ „Ebben a modellben a rurális, azaz többnyire autarchikus önellátásra törekvő és a javak cseréjén alapuló háztartásgazdaság, illetve a kiterjedt családi struktúra köré szerveződő életmódra szocializált egyének megváltozott körülményekkel találták szemben magukat a városba költözéskor.”³⁹⁷ Az említett stratégiák elemzése itt most nehézkes lenne, viszont azt a következtetést mutatják, hogy ezek a beruházások emberi léptékűek voltak, így sikerült megőrizniük identitásukat és sajátosságaikat. Bármennyire is megmaradt a két megye népessége vidéki jellegűnek, mégis egy olyan jelenséggel szembesült a szocialista modernizáció következtében, amely egy visszafordíthatatlan folyamat részévé vált. Ez a társadalom elszakadt a hagyományos életformától, hiszen, amint láttuk, a legkisebb településen is nyomom követhetők a hatalom szimbólumának specifikus jelei.

Ezek alapján elmondhatjuk, hogy az urbanizáció és a félurbanizáció is azt a célt szolgálta, amit a szocializmus eszméje megkívánt tőle, vagyis a falu és a város különbségének megszüntetését. Ezt hangsúlyozta Ceaușescu is:

*„Ezeknek az előirányzatoknak a megvalósulása meggyorsítja a falu és a város közötti, a mezőgazdasági és az ipari tevékenység közötti lényeges különbségek eltűnésének folyamatát, biztosítja társadalmunk fokozottabb homogenizálását, szilárd alapot teremt nemzetiségi különbség nélkül a haza minden állampolgára jogegyenlőségének érvényesüléséhez, egész népünk anyagi és szellemi jóléte gyarapításához, civilizációs színvonalának állandó emeléséhez.”*³⁹⁸

³⁹⁴ Uo. 124.

³⁹⁵ Uo.

³⁹⁶ Ion Aluaș: *Sociologia comunităților*. In: *Studia (Sociologie)*, 1998. 20–22.

³⁹⁷ Geambașu Réka (2004): *i.m.*

³⁹⁸ Nicolae Ceaușescu a XII. pártkongresszuson elhangzott jelentéséből.

II. 4. Közművelődés és kultúra

Romániában a hatvanas évekre már kialakultak a szocialista kultúra alapjai, ami azt jelentette, hogy az összes művelődési tevékenységet az állam finanszírozta, ugyanakkor hozzá tartozott a közművelődés teljes ellenőrzése és cenzúrázása.³⁹⁹ Nem beszélhetünk tehát alkotói szabadságról, hiszen a propaganda-felelősök pontosan előírták azt a témát, amiről a műkedvelők szólhattak. Gagy József elemzései azt mutatják, hogy a hatvanas években országos szinten már 10 358 kultúrotthont tartottak számon, ami egyben filmvetítésre is alkalmas volt, 25 239 könyvtárat⁴⁰⁰, egy évtizeddel később pedig 6275 filmszínházat és összesen 218 046 férőhelyes mozit.⁴⁰¹

Ezeknek a szerepe a hetvenes évek közepére kezd visszaszorulni a televízió és a rádió elterjedésével. Egy Hargita megyei statisztika szerint 1975-ben a közművelődési intézmények hálózatához tartozó 59 könyvtár 964 023 kötetes állományából 539 321 könyvet kölcsönöztek ki a beiratkozott 69 923 olvasónak. Az eltolódás a kereslet és kínálat között a megye közkönyvtárainak adatait figyelembe véve egy ötéves, 1970–1975 közötti periódus a következő képet nyújtja:

Év	Könyvállomány	Olvasó	Kikölcsönzött
1970	707 939	77 714	763 504
1975	924 462	78 204	613 730

A táblázat alapján látható, hogy 1970 elejétől számítva 1975-ig, ha kevéssel is, de nőtt az olvasók száma 490-nel, ugyanakkor mégis közel 150 000-rel kevesebben kölcsönöztek a könyvtárból.⁴⁰² A könyvek nyelvi

³⁹⁹ Enyedi Sándor: *A magyar művelődés helyzete a II. világháború utáni Romániában*. Kézirat, JKGY, (leltári szám: K434).

⁴⁰⁰ Lásd részletesebben a könyvtárakra vonatkozó rendelkezéseket, ANDJH, fond Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socială, dosar 1/1968, 58, 59 f.

⁴⁰¹ Gagy József (2009): *i.m.*, 188.

⁴⁰² Hargita, 1976. április 3.

összetételéről is beszámoltak a hivatalos összesítések, így Székelyudvarhelynek az 58 000 könyvből 34 000, Csíkszeredának a 80 000-ból 36 000, Gyergyószentmiklósnak a 49 000-ból 25 000 volt magyar nyelvű.⁴⁰³

Ugyanebben a megyében 116 mozit tartottak nyilván 1970-ben, amelyben több mint 948 filmet vetítettek le.⁴⁰⁴

A megyésítés után a községek közművelődési életét a községi pártbizottság propaganda-titkára, egyben a kultúrotthon igazgatója és a községi néptanács elnökhelyettese irányította, kiegészülve az agitációs brigádok tevékenységével. 1968-ban hozták létre az országos és megyei Szocialista Művelődési és Nevelési Tanácsokat (SZMNT), amelynek a céljai között szerepelt:

„A Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács feladata munkálkodni a román nép magas rendű szellemi civilizációjának biztosításáért, társadalmunk ideológiai és kulturális életének szüntelen gazdagításáért, a városi és falusi dolgozók kulturális látókörének bővítéséért, elősegíteni, hogy a dolgozók elsajátítsák az egyetemes ismeretek nagy értékeit, mindazokat a legfőbb értékeket, amelyeket az emberiség a tudomány, a kultúra és a művészet terén alkotott. Feladata továbbá érvényre juttatni a kommunista etika elveit, ápolni a honpolgároknak a szocialista társadalom általános érdekei iránti társadalmi és erkölcsi felelősséget, nevelni a tömegeket a nép haladó hagyományai, a munkásosztály forradalmi hagyományai, román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók testvérisége szellemében, fejleszteni a szocialista hazafiság érzését a dolgozók körében, tekintet nélkül nemzetiségükre, szilárdítani az egész nép erkölcsi-politikai egységét a Román Kommunista Párt körül.”⁴⁰⁵

A törvény emellett előírta, hogy a tanácsok rendelkeznek az összes kulturális-nevelő eszközökkel, a káderek kiválogatásával és ellenőrzésével.⁴⁰⁶

1976-ban az országos SZMNT-konferencián elhatározzák a művelődés hatékonyabb átláthatósága és a személyi kultusz kiteljesítése miatt a Megének-lünk, Románia (Cântarea României) országos fesztivál rendezvénysorozatának elindítását. A rendezvény célját a következőképpen fogalmazták meg:

⁴⁰³ Hargita, 1978. május 5.

⁴⁰⁴ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 7/1970, 41, 42 f.

⁴⁰⁵ Megyei Tükör, 1971. november 15.

⁴⁰⁶ ANDJH, fond Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socială, dosar 1/1968, 6–12 f.

„Mint a nép alkotó tehetségének szintézise, ez a kulturális mozgalom meggyőző kifejezése annak, hogy az új ember alakításában, a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom felépítésében a szellemi tevékenység szorosan egybefonódik az alkotó munkával, a sorsán uralkodó dolgozó nép lelkes építő tevékenységével. [...] A seregszemle színpadra szólítja a művészi és amatőr csoportokat, a munkásalkotókat és előadókat, a földművesek, értelmiségiek, pionírok és iskolások, egyetemisták, katonák soraiból kikerülő szereplőket. Az esemény átfogó jellegét az is mutatja, hogy a fesztivál során összemérik erejüket a hivatásos művészi csoportok, alkotók és előadók is. A hivatalos és öntevékeny művészi alkotómunka e harmonikus összekapcsolása az ország egész művészi erejének felvonultatását jelenti gyakorlatilag, magasabb lépcsőfokra emeli az alkotótevékenységet, fokozza a dolgozó tömegek körében a kulturális-művészeti tevékenység nevelő hatását.”⁴⁰⁷

Tulajdonképpen ez a mozgalom az egész kulturális és művészeti életet átfogta, illetve nyomon követte annak minden tevékenységét. A program kitért az új szocialista embertípus tudatának kialakítására és nevelésére, valamint a „népünk alkotó géniuszának” dicséretére.

A közművelődést jelentősen meghatározta a régió népi hagyományainak hangsúlyozása. A Hargita és a Megyei Tükör hasábjain rendszerességgel jelentek meg a székely folklór és kézműves alkotások remekei. A két megyében lehetőséget kaptak a fiatal költők, írók, festők és szobrászok, hogy alkotásaikat megismertessék a széles közönséggel.⁴⁰⁸ Gondoljunk csak a két újságban megjelenő irodalmi rovatokra, ahol Magyar Lajos, Markó Béla, Boér Géza, Ferencz S. István, Farkas Árpád, Nagy László, Tompa Ernő, Veress Dániel, és még sokan mások ismertették munkáikat.

Mindezek mellett gyakori volt a képzőművészeti táborok és rendezvények szervezése, mint pl. Szárhegyen, a „barátság művésztelepén”, ahol az

⁴⁰⁷ Megyei Tükör, 1976. december 6.

⁴⁰⁸ Hargita megyében 1969-ben hivatalosan számon tartott képzőművészek: Nagy Imre érdemes művész, Puskás Sándor, Román Viktor, Székely József, Orbán Áron, Ferencz Ernő szobrászok, Mátyás József, Nagy Ervin, Márton Árpád, Sövény Elek, Páll Lajos, Maszelka János, Sepsi Lajos, Kiss László, Kovács Dénes, Horea Moldovan, Karácsony János festők, Karancsi Sándor grafikus, Ferencz Ágnes, Pálffy Árpád keramikusok. ANDJH, fond Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socială, dosar 1/1968, 145, 184 f.

ország minden feléből jött festők, szobrászok mutatták be új alkotásaikat. Egy pár nevet megemlítünk a résztvevők közül: Ciupe Aurel, Ciupe Maria, Deák Ferenc, Bordi András, Barabás Éva, Gaál András, Maszelka János, Petres József, Adorjáni Endre, Vinceffy Sándor.⁴⁰⁹ De hasonló kiállítások kerültek megrendezésre Sepsiszentgyörgyön is, ahol Csavar Endre és Györgybíró Pál gyökérszobrai, Köpe Géza faragásai, Ledán Anikó olajfestményei és grafikai jelenhettek meg⁴¹⁰ vagy a vendég csíkszeredai képzőművészek, Gaál András akvarellista, Sövér Elek festőművész képei.⁴¹¹ Kovászna megyében a legnépszerűbbnek a Föder Zoltán által szervezett árkosai szobrásztábor számított.

Rangos rendezvényként tartották számon a székelyudvarhelyi Művelődési Ház képzőművészeti kiállításait is Maszelka János, Moldován Gyula, Kalló László, Bencze László, Kuszura Sándor és Molnos Zoltán festőművészek részvételével.⁴¹² Ezek a rendezvények évi rendszerességgel sort kerítettek a művészek számára, hogy megismerjék egymás munkáit, ezen túl pedig népszerűsítsék a néphagyományokat, valamint arra is lehetőség nyílt, hogy megvitassák a szocialista kultúra egyes kérdéseit.

„Egy képzőművészekkel folytatott beszélgetés során afféle vélekedés hangzott el, hogy a szocialista művészet kialakítására való törekvésében a művésznek le kell mondania a történelem ábrázolásáról, mert csak a szocialista élet, a szocializmus emberei mai problémáinak a megragadására van szükség. Mondanom se kell, mennyire egyoldalúan értelmezi ez a tétel a képzőművészet helyét és szerepét napjainkban és életünkben, amikor egyszerűen megfeledekzik arról, hogy szocialista világunkban a mű társadalmi funkciót tölt be, s ilyenformán minden egyes alkotást a mi társadalmi életünk összefüggéseibe helyezve kell vizsgálnunk, megítélnünk. Tehát a történelem ábrázolása közben, a történelmiség jelképe alatt is, a művészt a mi életünk gondjai kell, hogy foglalkoztassák: »az a művészileg megformáló üzenet, amit társadalmunk emberének tolmácsolhat. «”⁴¹³

⁴⁰⁹ Hargita, 1982. augusztus 15.

⁴¹⁰ Megyei Tükör, 1973. január 17.

⁴¹¹ Megyei Tükör, 1973. január 14.

⁴¹² Hargita, 1988. október 2.

⁴¹³ Hargita, 1971. október 9.

Nagy visszhangja volt a korabeli sajtóban a szavalóversenyeknek, író–olvasó és kórustalálkozóknak, a színjátszó köröknek is.⁴¹⁴ Példaként megemlíthetjük: az 1973-ban Kézdivásárhelyen szervezett költészet fesztiváljára 14 megye küldötte jelent meg (Arad, Argeş, Bákó, Bihar, Botoşani, Kovászna, Gorj, Hargita, Iaşi, Maros, Prahova, Szatmár, Vaslui és Vrancea). A szombat délutánra befejeződő vetélkedőn 29 szavaló több mint 58 művet adott elő a hazai román és magyar versekből. A díjazás a következőképpen alakult: I. díj – Péter Rozália, Hargita megye, II. díj – Ion Şoaită, Arad megye, III. díj pedig Mariana Chelm, Botoşani megye.⁴¹⁵ Hasonló művelődési rendezvénysorozat köszöntötte Székelyudvarhelyen a politikai-ideológiai nevelés és kultúra közelgő kongresszusát. Tallózunk röviden a művelődési hét rendezvényeiből: Józsa Béla emlékkiállítás és ünnepi megemlékezés Hodgyn, író–olvasó találkozó Nagy István és Tamás Gáspár írókkal, vadászati trófea és méhészeti kiállítás, majd azt követően szimpozion, olyan meghívottak részvételével, mint Kászoni Zoltán, országunk egyik legnevesebb halbiológusa, alkotó, vitát kezdeményező kerekasztal-megbeszélés a székelyudvarhelyi újító mozgalomról, gyümölcsöző vita a témás táncokról, ifjúsági szavalóversenyek, ének- és hangversenyek, nők fóruma, Brâncuşi születésének 100. évfordulójáról, a matematikai, történelmi és fizikai társaságok munkaiülései, színvonalas műkedvelő művészi műsorok stb.⁴¹⁶

A színjátszás tekintetében az 1968-ban huszadik születésnapját ünneplő sepsiszentgyörgyi színház tekinthető a környék legsikeresebb társulatának.⁴¹⁷ Gyakori vendégszereplése, színvonalas előadásaik révén Erdély szinte valamennyi településén megfordultak, és mindenhol nagy sikert könyvelhettek el. Ezért lehetett 1971-ben két napig a sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház színpada a dal, a tánc, a muzsika színhelye. Itt rendezték meg ugyanis a műkedvelők X. országos döntőjét, melyen Fehér, Szeben, Hargita, Maros, Brassó és Kovászna megyéket több mint kétezer műkedvelő képviselte.⁴¹⁸

⁴¹⁴ A kórustalálkozókról lásd részletesebben Bereczki Károly cikkét a Művelődés 1976. novemberi számában, 7–8. oldalon.

⁴¹⁵ Megyei Tükör, 1973. január 31.

⁴¹⁶ Hargita, 1976. február 28.

⁴¹⁷ Hargita, 1968. november 14.

⁴¹⁸ Megyei Tükör, 1971. március 16.

Természetesen itt is működött a cenzúra szigorú hálója, hiszen nagyon sok alkotást betiltottak, amelyek nem feleltek meg a szocialista etikának.⁴¹⁹

II. 4. 1. Szocialista ünnepélyek

A hivatalos ünnepszervezés több típusát különböztetjük meg a kommunista ideológiának megfelelően. Az egyik típusba az állami, a másikba a nemzeti ünnepek, évfordulók, a gazdasági illetve történelmi megemlékezések, népünnepélyek stb. tartoznak.

Az első típusba tartoznak azok a megemlékezések, amelyek az ország és a szocialista rendszer győzelmét hirdették, és amelynek megvolt a kötelező szertartása. Ilyen volt március 8., a nemzetközi nőnap, május elseje, a dolgozók nemzetközi szolidaritásának napja, augusztus 23., Románia fasiszta iga alóli felszabadulásának időpontja, október 25-e, a Román Szocialista Köztársaság Fegyveres Erőinek ünnepe, november 7., a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója. A sajtóban több oldalon keresztül sorakoztatták fel az évfordulóhoz kapcsolódó jókívánságokat, elismerve a párt szerepének nélkülözhetetlenségét és igazságosságát.

„1972. augusztus huszonharmadika. Ünnepi díszbe öltözött a város, nemzeti színnű és vörös zászlók százait lobogtatja a szél, ezer és ezer dolgozó kezében hullámszavak, a feliratok, számtalan grafikon hirdeti azokat a kimagasló munkásikereket, mellyel Kovászna megye és Sepsiszentgyörgy dolgozói köszöntik hazánk fasiszta iga alóli felszabadulásának 28. évfordulóját, újabb és újabb bizonyítékként annak a határtalan lelkesedésnek, mellyel a megye román és magyar dolgozói, ipari, mezőgazdasági munkásai, mérnökei, technikusai, értelmiségi dolgozói valóra váltják az RKP Országos Konferenciájának történelmi jelentőségű határozatait.”⁴²⁰

⁴¹⁹ 1971. augusztus 21-én betiltják a csíkszeredai kultúrotthonban kiállított Grigore Octavian és Ion Piliuță festők képeit, azzal az indokkal, hogy semmilyen szocialista jellemzőkkel nem rendelkeznek az alkotások. ANDJH, fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri Miercurea Ciuc, dosar 2/1971, 21 f.

⁴²⁰ Megyei Tükör, 1972. augusztus 23.

Az erre a célra készített egész napos program bemutatta, hogy mennyire aprólékosan kidolgozták a szervezők az események pontos menetét.⁴²¹ A Hargita megyében zajló katonai parádé alkalmából pontosan előírták a résztvevők számát és társadalmi kategóriáit. Csíkszeredában 1200 katona, 1100 hazafias gárdista, 120 fiatal a KISZ szervezetiből, 2 300 pionír és iskolás, 1100 amatőr műkedvelő, 14 000 állami vállalatnál dolgozó munkás, 4 000 paraszt a termelősövetkezetek részéről, 750 sportoló volt mozgósítva, összesen több mint 25 400 személy.⁴²²

Kézdivásárhelyen augusztus 22-én délután 6 és 8 óra között fúvószenekar szórakoztatta a közönséget a város központjában. Augusztus 23-án reggel 6 órakor szintén fúvószenekari ébresztőt fújtak. 10 órakor népgyűlést, délután 2-kor kultúrműsort adtak elő. Augusztus 24-én 9 órakor Fortyogó-füzdőn kultúrprogrammal, szórakoztató játékokkal egybekötött majális tartottak.⁴²³ Az előbbihez hasonlóan Baróton augusztus 23-án reggel hét órakor fúvószenekari ébresztőt, 9 órakor népgyűlést, fél tizenegykor a városi művelődési ház együtteseinek kultúrműsorát, délután 2 órakor pedig sportversenyt szerveztek. Este 7 órakor szórakoztató est várta az érdeklődőket, amelyet majd tánc követett. Augusztus 24-én 9 órakor a Kököcske erdőben szintén majálissal zárták az ünnepélyt.⁴²⁴

A következő kategóriát a nemzeti ünnep jelentette, amely egyértelműen az 1918. december 1-jei nagy egyesülést szimbolizálta, vagyis Erdély egyesülését Romániával. A harmadik típus lehetőséget adott azoknak a jelentős személyiségek évfordulójának a megünneplésére, akik valamilyen formában hozzájárultak az illető ország politikai berendezkedéséhez. Példaként említhetjük 1870. április 22-ét, V. I. Lenin, vagy 1818. május 5-ét, Karl Marx születésnapját.⁴²⁵

⁴²¹ ANDJH, fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri Miercurea Ciuc, dosar 4/1971–1975, 246–249 f.

⁴²² ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 4/1969, 58 f.

⁴²³ Megyei Tükör, 1972. augusztus 22.

⁴²⁴ Megyei Tükör, 1972. augusztus 22.

⁴²⁵ ANDJH, fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri Miercurea Ciuc, dosar 6/1971–1974, 71–85 f.

A gazdasági, történelmi és népünnepélyek azért érdekesek számunkra, mivel ez magába foglalta a helyi jellegzetességeket is. Így a továbbiakban, a két megyében lezajló népünnepélyekkel foglalkozunk, amely ugyan szervesen kapcsolódik az országosan meghirdetett jogi formákhoz, mégis bizonyos sajátosságokkal bírt. A szocialista ünnepeknek a hetvenes évekre már jelentős, többnyire szovjet mintájú hagyománya lett, viszont ez fokozatosan átalakult, és helyi jellegzetességekkel gazdagodott.

Hargita megyében majdnem minden településen szerveztek kisebb-nagyobb összejöveteleket, ami főleg a pünkösdi időszakra esett, nem véletlenül.⁴²⁶ Ezzel próbálták a már hivatalosan nem létező búcsújárást ellensúlyozni, és az embereket az egyházi szertartásoktól távol tartani. A hetvenes évek végére négy nagyobb májusi fesztivált tartott számon a megyei lap, amelyek természetesen alárendelődtek a Megéneklünk Románia nevű országos fesztiválnak. Ezek a következők voltak: a zsögödfürdői Tavasz a Hargitán folklórfesztivál, a gyergyószentmiklósi Magasbükk Fesztivál, a székelyudvarhelyi Szejke Fesztivál és a vlahicai (Szentegyháza) Nárcisz-fesztivál. Ezek közül a legjelentősebb a Csíkszeredához tartozó zsögödfürdői rendezvény volt, amely átfogta az egész megye területét, a többi fesztivál helyi szinten valósult meg. Ezek a rendezvények egy előre kidolgozott forgatókönyv alapján zajlottak le, és amint a nevük is mutatja, a helység, illetve a megye szimbolikus jegyeit viselték.⁴²⁷

A szervezésnél elengedhetetlen volt az agitációs propaganda eszközeinek bevetése. Ezek voltak például a vasárnap reggeli zenés felvonulások, amely a közös ünneplés idejének eljövételét hirdette a lakosság számára, a sportrendezvények megszervezése, a folklórműsorok, a vendégegyüttesek szereplése, a megye elöljáróinak beszédei, a kereskedelmi egységek jelenléte stb.

Az erdőkben vagy más szabadtéri helyeken felállított színpadokon mutatták be a műkedvelő együttesek a műsoraikat, és az emberek együtt énekelhették az ismert népdalokat. A párt- és államideológia eszközként használta az ünnepet, hiszen a hangszórók segítségével mindenhova eljuttatta az

⁴²⁶ ANDJH, fond Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socială, dosar 1/1968, 99 f.

⁴²⁷ Lásd bővebben Bíró A. Zoltán, Bodó Julianna: A „hargitaiság”, KAM, 1998, 196–209.

ünnep és a párt üzenetét még azok számára is, akik esetleg kirándulás céljából eltávolodtak az előadás helyszínétől.⁴²⁸ Mindenképpen sikerült elhitetni az emberekkel, hogy róluk szól ez a rendezvény, vagyis a dolgozók ünnepét ülik meg. Ezt még jobban kihangsúlyozta azon kereskedelmi egységek jelenléte, amely próbálta kielégíteni az ünneplő tömeg étvágyát és szomjúságát.

Erről néhány adatot megemlítünk: az 1979-es Tavasz a Hargitán folklórfesztiválra:

5000 flekken, 10 000 mititej (közismertebb nevén miccs), 100 kg virsli, 100 kg kolbász, 30 000 üveg sör, 12 000 üveg húsító, 2000 üveg borvíz, 6000 pohár fagyalt és egyéb édesség” (kürtőskalács) került eladásra a csíkszeredai állami kereskedelmi vállalat öt elárúsítóhelyén.⁴²⁹ Rossz idő esetén (ez elég gyakran megesett) a település művelődési házában tartották meg az előadást, természetesen szerényebb körülmények között. Nem szabad elfelejteni, hogy az ilyen összejövetelek adtak hivatalos keretet a gyülekezési jog látszólagos alkalmazására.

Most lássuk, hányan is vettek részt ezeken a fesztiválokon, és milyen műsort kínáltak a rendezvények. Az 1967-től működő zsögödfürdői Tavasz a Hargitán fesztiválon átlagosan 70 000 résztvevő fordult meg, több mint 30 együttes lépett fel, és hat-nyolc órát tartott a műsor.⁴³⁰ Ehhez hasonlóan a Szejke-fesztiválon körülbelül háromezer résztvevő fordult meg évente, akik nagyjából hasonló számú együttest nézhettek és hallgathattak végig. Ennek a rendezvénynek elengedhetetlen része volt a hagyományos „bivaly húzta borvizes szekér” körútja, amely a helység nevezetes ásványvízforrását népszerűsítette.⁴³¹ Az először 1967-ben megrendezett Magasbükk-fesztiválon való részvételi arány megegyezik a székelyudvarhelyi rendezvény látogatótszágának számával, ami természetesen a Csíki-medence lakosságát mozgósította leginkább.

Az említett négy népünnepség közül a vlahicai Nárcisz-fesztivál került a legkésőbb megrendezésre, hiszen az első ünnepélyt 1976-ban rendezték

⁴²⁸ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 2/1969, 61 f.

⁴²⁹ Hargita, 1979. május 31.

⁴³⁰ Az 1972-es fesztivál részletes programját lásd a Művelődés júniusi számában, 8, 9.

⁴³¹ Hargita, 1982. június 13.

meg. Ez annak is tulajdonítható, hogy csak 1968-ban nyeri el városi státuszát. Az első fesztiválról nem is találunk adatokat a sajtóban, csak két évvel később számolnak be róla, és akkor is a rendezvény hiányosságaira hívják fel a figyelmet az újságírók. Ennek ellenére a nyolcvanas évekre a nárciszmezőn tartott rendezvény a megye egyik legjelentősebb eseményévé válik. A fesztivál műsorprogramjára a következőképpen emlékszik vissza a több mint 30 éve Szentegyházán oktató zenetanár:

„...Kötelező volt román együtteseket meghívni, sőt nemcsak hogy kötelező, de ha színpadra léptettél egy székely néptáncegyüttest, akkor ennek ellensúlyozására legalább két román táncot is elő kellett adjanak. [...] Emlékszem, alól volt a székely ruha, a nadrág, a csizma, felül pedig a katrinca (román viselet), mert a gyerekek nem akartak annyiszor átöltözni.”⁴³²

Elmondása alapján néha előfordult, hogy a meghívott román együttes magyar folklórhoz kötődő darabokat adott elő. Így például az előadott magyar néptáncokkal meg akarták hazudtolni az egy tömbben élő magyarság létét. Azt akarták kihangsúlyozni, hogy a programban szereplő, többnyire magyar nyelvű előadásokat nem is székelyek, hanem románok adták elő.

A műsorok kínálatáról egyértelműen összegezzük, hogy a népdalok és a néptánc játszotta a legjelentősebb szerepet, ugyanakkor nagyon sok vers és vígjáték került bemutatásra. A fellépő együttesek felsorolása itt nehézkes lenne, viszont azt bátran kijelenthetjük, hogy majdnem minden állami egységnek kellett valamilyen formában képviseltetnie magát (táncsoport, dalárda, szavalók, fúvós egyesület...).

Kovászna megyében a májusi fesztiválok közül megemlíthetjük a Bálványos folklórfesztivált, ahol több ezer ember gyűlt össze, végighallgatva a környékbeli énekesek szereplését.⁴³³ Az 1971-ben szervezett kétnapos rendezvény (szombat, vasárnap) eredményeiről a következőképpen számolt be a helyi lap. A verseny helyezettei: az első díjat a sepsiszentgyörgyi Daróczi Zsuzsa nyerte, akinek a műsora egy saját szerzeményű folk-songból állt, amelyben az énektechnika egész skálájával találkozhattunk, valamint Vasile Veselovischi *Fluierind pe stradă* című dalból, amelyből kitűnt improvizáló

⁴³² A Herczeg Mihály zenetanárral készített interjú a szerző tulajdonában van.

⁴³³ Művelődés, 1973. augusztus, 11.

készsége. A második díjat a Hargita megyei Fazakas István nyerte el, akiről a zsűri azt véleményezte, hogy annyira erős a hanganyaga, hogy végig az volt az érzésük, hogy a mikrofon teljesen felesleges neki. Fazakas Gyarmati Pál csíkszeredai szerző *Te leszel az* című szerzeményét énekelte. A harmadik díjat Mirică Ecaterina Argeş megyei énekesnő vihette haza.⁴³⁴

Ezek az ünnepek kiegészültek a minden évben megszervezett csíkszeredai Régizene-fesztivállal, ahol olyan együttesek vettek részt, mint a kolozsvári Musica Antiqua, a sepsiszentgyörgyi Tinódi, a székelyudvarhelyi Hortus Musicus, kivételes vendég volt a nagykárolyi Collegium, a szárhegyi művelődési ház kórusa és a világhírű bukaresti Madrigál kórus. Az ifjúsági együttesek közül megemlíthetjük a sepsiszentgyörgyi Tambura–Cantilena mellett a bögözi Scola Cantorumot, a vlahicai Codexet.⁴³⁵

A többnyire népzenei fesztiválok mellett jelentős szereppel bírt a könnyűzenei rendezvények megszervezése, hiszen az elektromos hangszerek jelentették a modern zenét (ami sokszor a rendszerellenes tiltakozás jelképévé vált) a fiatalok számára. Az angol nyelvterületről átvett beat zenei stílus a hatvanas években már megjelenik Magyarországon, és olyan jelentős képviselői lesznek, mint az Illés, a Metró és az Omega. Emellett nagyon népszerűvé válnak a táncdalfesztiválok, amelyek lehetőséget adnak a fiatal zenészeknek a bemutatkozásra, ugyanakkor egy-egy ilyen verseny megnyerése országos, sőt nemzetközi elismerést is hozhatott.

Romániában is jelen voltak ezek a fesztiválok, amelyek a hetvenes évektől teljesebben ki. Az új stílust játszó zenekarok viszont itt még gyerekcipőben jártak, hiszen tiltották a külföldről (elsősorban a nyugati országokból érkező zenei anyagokat) származó bármiféle kulturális vagy művészi alkotások behozatalát. Az újra áhító fiatalok így legjobb esetben a Szabad Európa rádióállomásról elhangzó dalokat ismerhették meg és játszhatták őket. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy nagyon sok magyar és külföldi együttes albumait csempészték át a határon.

A többségében magyarok által lakott Hargita és Kovászna megyében az SZMNT, a KISZ és a Népi Alkotások Háza engedélyezésével több táncdal-

⁴³⁴ Megyei Tükör, 1971. július 27.

⁴³⁵ Hargita, 1985. május 31.

fesztivált is szerveztek, ahol a helyi és a környező együttesek léphettek fel. Ezek az események a Brassóban zajló országos színvonalú Arany Szarvas Fesztivál hangulatát próbálták követni. Hargita megyében nem véletlenül két helyszínen is szerveztek ilyen rendezvényeket. Székelyudvarhelyen a *Siculus* fesztivált, míg Csíkszeredában az *Ezüstfenyő* könnyűzenei versenyt. Ez mintegy szimbolizálta is a megyésítéskor kialakult ellentétet a két település között, ugyanakkor zenei és szervezési konkurenciát is jelentett. Emellett még szerveztek hasonló rendezvényeket a megyében az elkövetkezendő években, viszont ezek nem voltak nagy visszhangúak és nem zajlottak rendszerességgel.

A székelyudvarhelyi *Siculus Klub* 1968-ban alakult meg a művelődési ház alagsorában, a megyei pártbizottság jóváhagyásával és támogatásával, nevét az 1966-tól megalakult *Siculus* együttesről kapta. A kezdeményezők kezdetben önerőből szerezték be a berendezéseket (székek, asztalok), majd a megyei KISZ szervezet, Pakot József titkárral az élen, támogatást nyújtott a klub működéséhez (hangszórók, hangszerek). Így az 1969-es év szilveszterét a fiatalok már ott tölthették, és az elkövetkezendő években szinte állandóan telt házzal működött. 1970-ben a *Siculus Klub* és a Román Televízió Magyar Adása rendezésében indult el a Kükülő-parti városban az évente megszervezett könnyűzenefesztivál, amelyen a kötelező román számoktól eltekintve a magyar zenéé volt a főszerep. A szervezők az országos trendtől eltérően több stílus számára is lehetőséget biztosítottak, és ezeket külön kategóriáknak értékelték. Három jelentősebb stílusirányzatra oszlott: a folk-ra, a tánczenére és a beatre. Külön érdekesség, hogy az utóbbi műfaj hivatalos formában is megjelenhetett, hiszen köztudottan tiltva volt a kapitalista országokból származó stílus, ugyanakkor a hatalom ezzel hallgatólagosan tudomásul vette, hogy a fiatalok többsége hallgatja és utánozza a nyugati zenét. Természetesen csak a szocialista kultúrának megfelelő zenei és szöveges művek jelenhettek meg a fesztiválokon, a külföldi együttesek dalait csak korlátozottan, esetleg klubok szintjén játszhatták az együttesek. A sorban következő fesztiválok meghozták a rendezvény országos hírnevét, ezért a hatalom nem nézte jó szemmel ezt a fajta nyugatias légkörű rendezvényt, és a megye propagandatitkára 1974-ben rendszerellenesnek minősítette és

megszüntette. Ez sajnos nagyon sok zenekar felbomlásához vezetett, de a legnagyobb veszteséget a romániai magyar könnyűzenének okozták.⁴³⁶

Az utolsó, 1973-ban megszervezett rendezvényen már elítélő vélemények jelentek meg az elektronikus zene sajátosságairól, így a következő kritika érte a Siculus zenekart: „...A hangerősítő felszerelés maximális kezelése füledt-fulladt egyhangúságot teremt, s ez az erőtől ájult állandó fortissimo a zene, a szöveges tánczene árnyalat gazdagságát teljesen lehetetlenné teszi.” Ellentmondásos tényként jelent meg, hogy hasonló kritika érte a versenyt megnyerő, közismert nagyváradi *Metropol* együttes előadását is.⁴³⁷ Erre a fesztiválra jelezte részvételi szándékát a magyarországi Omega együttes és Koós János szólóénekes, viszont a román hatóságok nem engedélyezték részvételüket.

A megyeszékhelyen Csíkszeredában, a KISZ Hargita megyei bizottsága, a megyei szaktanács és a megyei SZMNT már 1969-ben megszervezte az első könnyűzenei fesztivált, viszont ez nem sikerült túlszárnyalja a Székelyudvarhelyit. 1972-ben fel is merült a rendezvény beszüntetésének terve, ezért a helyiek felszólaltak az intézkedés ellen.

„...A minden bizonnyal állandósuló, évenként sorra kerülő Siculus könnyűzenei parádé elhomályosítja a csíkszeredai rendezvényt, [...] hiszen a székelyudvarhelyi rendezvények nemzetiségi karakterüknél fogva országos jellegűek, minek szerénykedjék hát ennek az árnyékában egy kevésbé visszhangzó, csupán a szomszédos megyék néhány együttesét felvonultató másik vetélkedő.”⁴³⁸

A cikk írója (Jankó István) kiemeli, hogy versenyjellege és a minőség javítása miatt továbbra is szükség lenne erre a rendezvényre, ugyanakkor elismeri, hogy vannak hiányosságok. „Példa volt erre az a reakció, amellyel a csíkszeredai Művelődési Ház szombat esti közönsége a Bacău-i Narcis – zeneileg nem is éppen utolsó – együttes bemutatkozását fogadta. Amit az az öt fiú a színpadon művelt, az már netovábbja volt az ízléstelenségnek, a

⁴³⁶ Lásd részletesebben Demeter Csanád: *A romániai könnyűzene bölcsője*. Pro Minoritate, 2012/tél, 59–73.

⁴³⁷ Művelődés, 1973. november, 34,35.

⁴³⁸ Hargita, 1972. augusztus 15.

megbotránkoztatásnak. Az élet kertjében és Napkelte hangzatos című szerzemények ürügyén vonaglottak, grimaszkodtak, harsogtak, a bohóckodás valami egészen új műfaját művelték, amit a közönség szigetei nyíltszíni tapsal vettek tudomásul.” A rendezvény javára írható, hogy az előadott kötelező román számok mellett, lehetőség adódott, hogy a magyar együttesek magyar számokkal is fellépjenek. Az 1972-ben díjazott zenekarok a következők voltak: I. díj *Alcor* (Slănic Moldova), II. díj *Condor* (Brassó), III. díj *Szturn* (Sepsiszentgyörgy). Legjobb saját szerzemény *Sympathy* (Marosvásárhely). Ezt a rendezvényt is a hetvenes évek közepére megszüntették, habár voltak még próbálkozások az újra szervezésére a Megéneklünk Románia keretén belül.

Kovászna megyében a dalverseny fellegvára az 1968-ban már megszervezésre kerülő *Tavirózsa könnyűzene fesztivál* volt (a Rétyi Nyír tavaiban lebegő kupánvirágról, vagy ahogy a helyiek hívják, a tavirózsáról kapta a nevét).⁴³⁹ A Hargita megyei rendezvényekhez hasonlóan azzal a céllal hozták létre, hogy a fiatal tehetségek számára lehetőség nyíljon a bemutatkozásra, és hogy a rendezvény országos hírnevet szerezzen a megyének. A helyi elit és a központi hatóságok kapcsolatától függött legtöbbször a rendezvény megszervezésének engedélyezése és anyagi támogatása. A helyi együttesek közül a hetvenes évekből megemlíthetjük a sepsiszentgyörgyi *Szturn*, *Sonor* és *Proton* gitáregyütteseket, a kézdivásárhelyi *Diskant* együttest. A zeneszerzők közül a legismertebb személyiség, akit a nyilvános lapok is számon tartottak az Dancs Árpád zenetanár volt, aki több éven keresztül oktatta a háromszéki fiatalokat, ugyanakkor saját szerzeményeit az évente megjelenő fesztiválokon adta elő nagy sikerrel.⁴⁴⁰ A háromszéki zenei életben Horváth Károly, Harkó Csaba, Nemes György és Márkus Barbarossa János neve is ismerősen cseng.

A három rendezvény közül az utóbbi került megszervezésre a legtovább, viszont 1976-tól a Megéneklünk Románia országos rendezvény-sorozat keretein belül átalakult és a diktatúra elmélyülésével ellaposodtak a

⁴³⁹ Megyei Tükör, 1970. július 25.

⁴⁴⁰ A fesztiválokról lásd részletesebben: Művelődés, 1968. okt. 38–40.; Művelődés, 1977. okt. 45, 46. Művelődés, 1978. okt. 60, 61.

rendezvények és elsablonosodtak a repertoárok. Az említett rendezvényeket a Román Televízió Magyar Nyelvű adása népszerűsítette, gyakran felléptek a rendezvényeken a televízió közismert munkatársai, mint Józsa Erika, Boros Zoltán és Horváth Gábor.

Az első székelyudvarhelyi rockfesztiválról a következőket jegyezték le:

„Persze, a kellék se hiányozhat: nemcsak a farmer nem, meg a T-ing – akár a színpadon, akár a közönség soraiban –, hanem az erősítő, fényorgonák, a rakoncátlankodó kábelek tömkelege, a hangszereikkel keményen dolgozó zenészek, akik közül – és már ez is a minőséget szavatolja – nagyon sokan főiskolai végzettek: zeneszakon.”⁴⁴¹

A fellépő együttesek közül megemlíthető: a csíkszeredai Vox T, Trakto-rock, Plaottips, SNT, székelyudvarhelyi Siculus, Féder, Gránit, Cronos, balánbányai Alutus.⁴⁴²

A zenekari hangzás milyenségéről megoszlottak a vélemények, így Kardalus János, a népi alkotások és a művészeti tömegmozgalom Hargita megyei központjának igazgatója két problémára hívta fel a falusi együttesek figyelmét: az első az, hogy nincs rend, nem jók a repertoárok.

„Aztán sok olyan szám szerepel ezekben a repertoárokban, amelyek fölött bizony régen eljárt az idő. Nem véletlen, hogy a felkészítő programjában a zenekarok repertoárjának a jóváhagyását is beiktattuk, amit ezután rendszeresen elvégezzünk és betartását ellenőrizzük, hogy egyáltalán kialakuljon és munkáljon egy igény, hogy felfrissítsék, időszerűvé tegyék a repertoárt is.”

A második nagy gond a zenekarok összetétele.

„Az utóbbi időben elburjánzottak a nem hagyományos összetételű népi zenekarok, megjelent a szaxofon, a tangóharmonika, sőt a dob is... Itt nyilván arról a szándékról van szó, hogy az adott zenekar egyaránt muzsikáljon népdalt és ún. szórakoztató zenét, de a dolog úgy áll, hogy végül sem egyiket, sem a másikat nem képesek elfogadhatóan előadni, mert maga a zenekar sem egyik, sem pedig a másik műfaj kívánalmainak nem felel meg.”⁴⁴³

⁴⁴¹ Hargita, 1982. május 18.

⁴⁴² Hargita, 1982. május 18.

⁴⁴³ Hargita, 1985. május 15.

A legtöbb „zenekritikus” vagy közművelődési aktivista elutasította, vagy nem nézte jó szemmel az elektronikus zenét, sőt, amennyiben lehetett, háttérbe szorította ezek tevékenységét.

Itt szeretnénk megjegyezni, hogy az említett szocialista népünnepélyek hagyományai továbbra is fennmaradtak, hiszen nagyon sok közkedvelt fesztivál ma is létezik, csupán az elnevezéseiket módosították.

A fiatalok szórakozási lehetőségét mindezek mellett az ifjúsági klubok, táncházak és a mozi jelentette. Az udvarhelyi Siculus klub céljairól Csizsár Antal igazgató a következőket mondta el: az első az, hogy szórakozást kell biztosítani a fiataloknak, másodsorban a szórakoztatás által nevelni őket, és a harmadik szempont a nevelést korszerűsíteni. A klub programjáról röviden így számolt be:

„Majdnem minden este táncolhatnak a fiatalok, a klub este 11-ig nyitva van. Abban az esetben, ha a líceumi fiatalok akarnak szórakozni, délután 5-től 8-ig rendelkezésükre áll a terem és a zenekar. Ilyenkor nem szabad dohányozni és szeszes italt fogyasztani. 8 óra után a munkás fiatalok veszik át a helyiséget, ekkor már lehet dohányozni és gyenge szeszes italokat inni. Több ember bevallása szerint, részegségért még senkit sem kellett kiküldeni a klubból.”⁴⁴⁴

A sepsiszentgyörgyi művelődési házban is több szakkört működtettek így festészeti és szobrászati, színi rendezők, bábjátékosok, táncosok, gitárosok körét.⁴⁴⁵ A képzőművészeti összejöveteleket Máttis János festőművész vezette, amelyen 1968-ban 73 diák vett részt heti 10–15 órában. László Károly, a Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház művésze 14 résztvevővel a színjátszás alapelemeit vette át, míg Darvas Dezső színész a bábjátékokat tanította. A tánc- és zeneoktatást Patakfalvi Izsák, a Városi Művelődési Ház igazgatója és Dancs Árpád zeneszerző irányította.⁴⁴⁶

A hetvenes évek közepétől elterjedő filmvetítések is vonzóak voltak úgy a fiatalok, mint az idősebbek számára. Hogy milyen filmeket is láthattak a nézők, arra adunk néhány példát: a Felszállás – Timotei Ursu fiatal rendező filmje, A testvéred – lengyel, Hugo és Josephine – svéd, Vegyünk Tűzoltó-

⁴⁴⁴ Megyei Tükör, 1970. november 26.

⁴⁴⁵ Művelődés, 1968. november, 20, 21.

⁴⁴⁶ Uo.

autót – keletnémet, Waterloo – olasz-szovjet filmeket.⁴⁴⁷ Talán az egyik legnagyobb sikernek számító filmet, a Tarzan, a majomembert többször is levették, és a helyi sajtóban is részletesen bemutatták.⁴⁴⁸

Kivétel nélkül minden településen kisebb-nagyobb sikerrel nyoma volt a szocialista közművelődésnek, hiszen a helyi kultúrotthonok lehetőséget teremtettek a táncra, a bálokra, a vándormozik befogadására, az irodalmi körök megszervezésére.

A továbbiakban elmondhatjuk, hogy az 1970–80-as évek közművelődése megélénkült a kultúrház mozgalommal, ugyanakkor az általunk tárgyalt két megyében lehetőség adódott főleg a népi hagyományok ápolására, a helyi jellegzetességek kutatására és bemutatására.⁴⁴⁹ A felnövekvő új generáció számára pedig mégiscsak szórakozási lehetőséget biztosított a mozi világa, a magyar könnyűzene elterjedése (nagyon sok magyar és külföldi együttes albumait csempészték át a határon) és a táncházak összetartó ereje.

⁴⁴⁷ Vörös Zászló, 1972. január 22.

⁴⁴⁸ Hargita, 1968. október 15.

⁴⁴⁹ ANDJH, fond Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socială, dosar 1/1968, 145, 146 f.

II. 5. A székelyföldi oktatás a hatvanas-nyolcvanas években

II. 5. 1. Az oktatáspolitikai enyhülése

Az 1960-as évek enyhülési korszakának következtében az engedékenyebb nemzetiségi–nevelési politika jelei az oktatásügyben is megmutatkoznak. Mindez természetesen csak jelképes dolog volt, hiszen Ceaușescu, mindezen engedményekkel, a belső stabilitást és hatalmának megerősítését akarta elérni. A korábbi évek nacionalista politikájának következtében a nemzeti kisebbségek iskolai rendszere teljesen háttérbe szorult. 1945 után az államosítás következményeként a magyar iskolák száma drasztikusan csökkent, az 1948-as oktatási törvénnyel pedig a felekezeti iskolák is elveszítették korábbi jelentőségüket.⁴⁵⁰ Elkezdődött a magyar iskolák tagozatosítása, román tanszemélyzet kinevezése magyar oktatási intézményekbe, a magyar pedagógusképzés háttérbe szorítása.⁴⁵¹

Mindennek a csúcspontját a Bolyai Egyetem 1959-es felszámolása jelentette, amikor is az önálló magyar egyetemet egyesítették a kolozsvári román felsőfokú intézménnyel, létrehozva a ma is működő Babeș–Bolyai Tudományegyetemet.⁴⁵² Az egyesítés lebonyolításában az egyik legnagyobb szerep a pártfőtitkáré volt, aki a Központi Bizottság titkáráként vett részt a szervezésben. Ez az intézmény a rendszerváltásig kevés magyar diák számára teremtett lehetőséget az anyanyelven való tanulásra, hiszen a homogenizációs politika köszönhetően államérdékké vált az elrománosítás, az asszimiláció.⁴⁵³

A hatvanas évek második felében az oktatással kapcsolatos tervek a nyilvánosság számára is elérhetőek lesznek, ez sokévi hallgatás után az első jelentős momentumnak számít. A helyi lapokban sorra jelenhettek meg az oktatással kapcsolatos vélemények és beszámolók, amelyek az oktatás szín-

⁴⁵⁰ Enyedi Sándor: *A romániai magyar oktatás helyzete (1944–1959)*.n.a, Kézirat, JKGy, Kolozsvár (leltári szám: K324)

⁴⁵¹ Az 1945–1965 közötti oktatáspolitikáról lásd részletesebben Vincze Gábor (1999), 187–208. és Enyedi Sándor: *Romániai magyar iskolahálózat 1945–1989 között*. In: *Mozgó Világ*, 1990, 86–90.

⁴⁵² Enyedi Sándor: *A kolozsvári Bolyai Egyetem felszámolása 1959*. Kézirat, JKGy, Kolozsvár (leltári szám: K441)

⁴⁵³ Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 251–260.

vonulásnak helyzetét és javítási lehetőségeit tárták az olvasó elé. 1966. július 1-jén a Nagy Nemzetgyűlés művelődési és tanügyi bizottsága vitára bocsátotta a líceumok megszervezésére vonatkozó törvényjavaslatot. Ebben a javaslatban még egyetlen magyar líceum létrehozása sem szerepelt.⁴⁵⁴

Két évvel később a központi vezetés egy új tanügyi törvényt dolgozott ki, amely már az általános fellazulás időszakával esett egybe, és először említette külön a nemzetiségi oktatást. *„Romániában napjainkban az együtt élő nemzetiségek több mint 240 000 gyermeke saját anyanyelvén tanul csaknem 2000 iskolában.”*⁴⁵⁵

Ugyancsak a Nagy Nemzetgyűlés ezen plénumán Takács Lajos képviselő pontosítja a magyar tanulók számát. Ez, összevetve az 1951-ben elmondott beszámolójával, jelentős változásokat takar. Elmondása alapján 1968-ban a kisebbség nyelvén 1927 általános iskolai és líceumi egység működött csaknem negyedmillió diákkal, 1951-ben megjelent beszédében 3413 diák szerepelt.⁴⁵⁶ Az említett törvény kimondta, hogy 3 és 6 éves kor között fakultatívvá válik az óvodalátogatás, az addigi 7-ről egy évvel kevesebbre szállítják le a tankötelezettség korhatárát.

*„A tanügyi törvénytervezet kapcsán hónapokon át vitatkoztunk róla. Az elfogadott tanügyi törvény már ennek a vitának a tanulságait rögzíti, a fizikailag és szellemileg normálisan fejlett gyermek már hatéves korában képes a betűvetés elsajátítására, és szert tehet azokra a jártasságokra és készségekre, amelyek kialakításához eddig csak hétéves korban kezdtünk hozzá. Az idén tehát a hatévesek egy része is elbúcsúzik az óvó nénitől, és a plasztelin meg a kifestőkönyv helyett ábécékönyvet és ceruzát rak a táskájába.”*⁴⁵⁷

A Kovászna megyei pedagógus-tanácskozáson ugyanakkor közzétették a rendelkezéssel járó nehézségeket is.

„Kétségtelen, a múlt iskolai év legfontosabb és egyben legnehezebb problémái közé tartozott a beiskolázás. A községi néptanácsok, a helyi párt-szervek, az iskolák erőfeszítése ellenére a volt Seps-i és Kézdi rajonok terüle-

⁴⁵⁴ Románia Szocialista Köztársaság Hivatalos Közlönye. 1966. július 4., II. évfolyam, 5. szám. II rész.

⁴⁵⁵ Tanügyi Újság, 1968. május 21., 20. szám

⁴⁵⁶ Romániai Magyar Szó, 1951. augusztus 11.

⁴⁵⁷ Sylvester Lajos cikke az új tanévről, In. Megyei Tükör, 1968. szeptember 7.

tén összesen 274 beiskolázatlan tanuló maradt. Ebben az évben ugyanakkor foglalkozni kellett a hatévesek beíratásával is – ennek eredményeképpen megynkben nyolc olyan osztály indul, amelyekben 200 hatéves gyermek tanul majd, további nyolcszázan pedig a hétévesekkel járnak együtt.”⁴⁵⁸

A líceumok hálózatát és az éves beiskolázási tervet az oktatási minisztérium és a megyei tanácsok végrehajtó bizottságainak javaslatai alapján állították össze. A szaklíceumokkal kapcsolatos szervezési alapokat viszont a minisztertanács hagyta jóvá. Az enyhülési időszaknak köszönhetően a magyar vagy német nyelven való szakképzés is lehetővé vált, 1972-ben 25 ilyen szaklíceumot tartottak számon.⁴⁵⁹ Az oktatási törvény 52. szakasza kimondta, hogy a nem román nemzetiségű tanulók választhatnak, hogy a körzetükhöz tartozó, helyi román nyelvű általános iskolába iratkoznak be, vagy (amennyiben létezik) olyan intézménybe, ahol a tanítás anyanyelvükön folyik.⁴⁶⁰ Ez alapján lehetőség nyílt az iskola megválasztására, viszont nem garantálták a nemzetiségi nevelést azok számára, akik környezetében nem volt magyar vagy német nyelvű iskola. Az RKP KB 1968. október 24–25-i plenáris ülésén eldöntik a nemzeti kisebbségi tanácsok létrehozását, ahol Ceaușescu kiemelte, hogy az elkövetkezendőkben nagyobb teret fog kapni az anyanyelv használata.

„A teljes jogegyenlőség szelleme, az együtt élő nemzetiségek szellemi fejlődéséhez biztosított feltételek jelentős mértékben tükröződnek abban, hogy a nemzetiségek számára szélesre tárultak az iskolák kapui minden fokon. Jelentős segítség ilyen irányban az anyanyelvű oktatás, kezdve az elemi foktól egészen a felsőoktatásig, amely a hazai oktatás általános fejlődésével párhuzamosan bővült. Az 1967–1968-as tanévben az együtt élő nemzetiségek nyelvén működő iskolák hálózata 1944 iskolából és tagozatból állt, amiből 624 általános iskola I–IV. osztállyal, 1005 általános iskola I–VIII. osztállyal és 107 általános műveltséget nyújtó líceum és tagozat. Ebből 1480 iskola és tagozat magyar, 386 német, a többi szerb, szlovák, ukrán, cseh tannyelvű. Az említett iskolák hálózata 242 000 tanulót ölel fel. Majdnem 14 500 óvónő, ta-

⁴⁵⁸ Baróti Péter: Pedagógusok tanácskozása. In. Megyei Tükör, 1968. szeptember 14.

⁴⁵⁹ Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 210.

⁴⁶⁰ A törvényt idézte Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 210.

*nító és tanár működik az együtt élő nemzetiségek nyelvén oktató iskolahálózatban, s járul hozzá a hazai oktatás és kultúra általános fejlesztéséhez.*⁴⁶¹

Ennek kapcsán meg kell említenünk az 1969. július 3-i, 371. számú minisztertanácsi rendeletet, mely szerint a nemzeti kisebbség nyelvén tanult tantárgyakból a diákoknak nem kellett román nyelven vizsgázniuk. A magyar értelmiség és politikai elit ezen engedmények eredményeképpen nagy bizakodásról adott hangot.

*„Csak ebben az évben, megyénkben központi alapokból 1 740 000 lej értékben építettünk új tantermeket: új líceum születését köszönhetjük Bodzafordulón; megnyílik Sepsiszentgyörgyön az építészeti szakiskola; beindul a zeneiskola első osztálya; Kézdivásárhelyen iskoláskorú gyermekek részére egy 105 férőhelyes gyermekházat hoztunk létre.*⁴⁶²

Mindezt a pártfőtitkár kijelentései is alátámasztották, amelyek a magyarság helyzetének javulására irányultak. Kijelentette, hogy az együtt élő nemzetiségekhez tartozó dolgozóknak korlátlan lehetőségek állnak rendelkezésükre, hogy tevékenyen részt vegyenek Kovászna és Hargita megye és az egész ország társadalmi életében. E dolgozók ott vannak az összes párt-, állam-, tömeg-, és társadalmi szervezetben; a székelyek, munkások, parasztok, értelmiségiek részt vesznek a párt vezetőszerveiben, a néptanácsokban, a mezőgazdasági termelészövetkezetek vezető tanácsaiban, a vállalatok igazgatóbizottságaiban, és más szervezetek és intézmények vezetőségeiben, s munkájukat nagyra értékelik.⁴⁶³ Felállítják újra a nemzetiségi államtitkár tisztséget, amelyre egy román származású államtitkárt neveznek ki Ştefan Costea személyében, majd Demeter János professzort miniszteri tanácsosnak jelölik.⁴⁶⁴

Országos szinten, főleg Székelyföldön, lehetőség nyílt a több száz éves magyar iskolák megünneplésére. A székelyudvarhelyi volt református iskola 375.⁴⁶⁵

⁴⁶¹ Nicolae Ceauşescu előadói beszéde az RKP KB 1968. október 23–24-i plenáris ülésén, Megyei Tükör, 1968. okt. 30.

⁴⁶² Baróti Péter: Pedagógusok tanácskozása. Megyei Tükör, 1968. szeptember 14.

⁴⁶³ Király Károly felszólalása az RKP KB 1968. október 23–24-i plenáris ülésén, Megyei Tükör, 1968. október 30.

⁴⁶⁴ Előre, 1968. november 8.

⁴⁶⁵ Az iskola ünneplésének részletes programját közli Oprea Ioan a propagandaosztály vezetője. ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 6/1970, 232 f.

évét, a csíkszeredai (a volt csíksomlyói katolikus iskola) 300., míg a volt szé-
kelykeresztúri unitárius iskola a 175. évét ünnepelhette meg nyilvánosan.⁴⁶⁶

Az 1969–70-es évre elkezdődik a kötelező tízosztályos tanterv beveze-
tése, amely előírta, hogy az általános műveltséget jelentő tantárgyakon (ro-
mán nyelv, számtan, fizika és vegytan, biológia, történelem, idegen nyelvek)
kívül az általános műszaki kultúra körébe tartozó tantárgyakat is tanuljanak,
mint például a technológia, a műszaki rajz, a könyvvitel. A falusi líceumok
számára pedig kötelezően előírták a mezőgazdasági tanfolyamok szervezé-
sét, amelyek a tanulókat gyakorlati munkákra alkalmazták a mezőgazdasági
termelőszövetkezet által biztosított földeken.⁴⁶⁷

A VIII. osztályos diákoknak továbbra is felvételizniük kellett, ha általá-
nos vagy szaklíceumokban, illetve bármely más szakmai iskolában akartak
továbbtanulni. Ez a rendelkezés kiemelte, hogy a diákoknak egy magasabb
színvonalat biztosít a továbbjutás, viszont a nemzeti kisebbség számára hát-
ránnal járt.

A Hargita megyei napilapban Petre Burloiu egyetemi előadótanárnak,
az Állami Tervbizottság helyettes igazgatójának értekezését teszik közzé,
aki egyetértve az 1968-as oktatási törvénnyel, Hargita megyére vonatkozó-
lag kijelentette:

*„Hargita megyében például az egyes termelőágak fejlettségi színvonala
gazdasági szempontból nem igazolná az olyan állandó jellegű iskolák létre-
hozásának szükségességét, amelyek szakembereket bocsátanának ki a gép-
gyártóipar, vegyipar, könnyűipar, élelmiszeripar számára. Ez azonban nem
jelent azt, hogy Hargita megyében e termelőágak szakember-szükséglete ki-
elégítetlen marad. **Létezik annak lehetősége, hogy az ifjakat más, elsősor-
ban a szomszédos megyék iskoláiba küldhessék** (a sajtóban ezt a mondatot
külön kiemelték a szerkesztők – megjegyzés D. Cs.). [...] Az ifjak közül sokan
olyan iskolába kerülnek majd, amelyek már léteznek, vagy a közeljövőben
nyílnak meg, mások pedig, mint már említettem, az országban, elsősorban is
a szomszédos megyékbe működő iskolákban nyerhetnek szakképesítést.”⁴⁶⁸*

⁴⁶⁶ Lásd bővebben a Hargita 1968. október 12., november 17. számában

⁴⁶⁷ Hargita, 1969. január 7.

⁴⁶⁸ Hargita, 1968. június 3.

A szerkesztőség által kiemelt részben is láthattuk, hogy a magyar iskolások továbbtanulási lehetősége anyanyelvi szinten korlátozott volt, a központi kormányzat a román szaklíceumokba való felvételt sürgette és segítette elő. A Burloiu által javasolt legjelentősebb szaklíceumok a következők voltak: a gépgyártóipar Marosvásárhelyen és Brassóban, a vegyipar Fogarason, Piatra Neamț-on, az energetikai ipar Szebenben, az erdőipar Câmpulung Moldovenesc-en, az építkezés Marosvásárhelyen és Bákóban, az egészségügy pedig Marosvásárhelyen biztosított megfelelő képzést. Hargita megyében csak egy, technikai személyzettel rendelkező oktatási intézményt jelöltek meg a középiskolát végzettek számára, és pedig a székelyudvarhelyi asszisztensképző technikumot.

Mindezek ellenére az 1968–1969-es tanévet a megyei pártbizottság oktatásért felelős káderei jónak minősítették, hiszen a bukó diákok száma az előző évekhez képest csökkentek. Az I–IV. osztályokban 0 és 4 százalék, az V–VIII. osztályokban 5 és 10 százalék, az elméleti líceumokban 8 és 10 százalék, a szaklíceumokban 2 és 6 százalék között mozgott ez a szám.⁴⁶⁹ Az érettségien is jól szerepeltek a diákok, 846 jelöltből 820 sikeresen vizsgázott.⁴⁷⁰

Kovászna megyében 1970-től, az 1969/2105-es minisztertanácsi határozat alapján indítottak középfokú közgazdaságtani technikumot. Ezt a képzést a megyei építő-szerelő vállalat szervezte, amelynek a vezetője, Péter Árpád, így nyilatkozott:

„Az iskola két féléből áll, két-hat hónapos időtartammal. A tananyagot úgy állítottuk össze, hogy hat hónap alatt előadjuk a nappali technikum egy egész éves anyagát. Az iskolakezddést természetesen felvételi vizsga előzte meg. A bejutáshoz el kellett érni a minimum ötös osztályzatot. Csak az vehetett részt felvételin, aki valamilyen szocialista egység alkalmazottja. [...] A felvételi vizsgára összesen 59-en jelentkeztek, ebből felvettünk 54-et. Időközben kimaradtak 14-en, így jelenleg az osztály létszáma negyven. A tanulók a megyei építkezési vállalat, a Localprod, a szeszgyár és más ipari vállalatok és intézmények alkalmazottai.”⁴⁷¹

⁴⁶⁹ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 4/1969, 157 f.

⁴⁷⁰ Uo.

⁴⁷¹ Péter Sándor beszélgetése Péter Árpáddal. In: Megyei Tükör, 1971. április 1.

Az említett felvételi vizsga alkalmakor a magyar és más nemzetiségű diákokat tudatosan próbálták román tannyelvű iskolákba besorolni, és az értelmiségi pályától távol tartani.⁴⁷² A diákok választhattak: vállalták, hogy román iskolákban sajátítanak el egy magasabb szintű szakmát, vagy pedig magyar nyelven tanulnak, de alacsonyabb presztízsű szakokra járnak.⁴⁷³

Az alábbiakban összefoglaljuk a középiskolai oktatásban részt vevő magyar diákok megoszlását az oktatás nyelve szerint az 1969–1970-es tanévben.

Oktatási nyelv	Líceum	Szaklíceum	Szakiskola
Magyar/fő	21 556	–	–
%	22,00	–	–
Román/fő	7838	1425	6308
%	8,00	1,45	6,44

Forrás: Korunk 1970/11. Demeter János cikke, In: Arra-Kovács Attila: A magyar intézményi rendszer széthullása Romániában (1975–1987)..., 14.

A táblázat kimutatása alapján elmondható, hogy a szakképzésben részt vevő magyar tanulók száma nagyon alacsony, hiszen a legtöbb képzés román nyelven folyt.

A fent említett iskolai időszakban Hargita megyében kilenc szakmai iskola működött, amelyből hat a néptanács ellenőrzése alá tartozott (három szakiskola Gyergyóban, Székelyudvarhelyen és Maroshévízen, valamint három líceum: a székelyudvarhelyi gazdasági líceum, a székelyudvarhelyi egészségügyi technikum és a csíkszeredai építkezési és technikai líceum) és három más minisztérium alá volt rendelve (a baláni bányászati iskola a Bányászati Minisztériumhoz, a székelyudvarhelyi mezőgazdasági líceum a Mezőgazdasági Minisztériumhoz, a 16-os számú mezőgazdasági líceum pedig a Munkaügyi Minisztériumhoz tartozott).⁴⁷⁴ Az említett iskolákban összesen 3993 tanuló tanult, 140 osztályban.⁴⁷⁵

⁴⁷² Ara-Kovács Attila: *A magyar intézményi rendszer széthullása Romániában (1975–1987)*. Kézirat, JEKGy, I. rész, 14.

⁴⁷³ Tóth Sándor: *Jelentés Erdélyből II*. In: Magyar Füzetek Könyvei 1987/13, 68–69.

⁴⁷⁴ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 6/1969, 22 f.

⁴⁷⁵ Uo.

Az 1971. szeptember 3-án Kovászna megyében meghozott néptanácsi határozat 12. szakasza kimondta, hogy az elméleti líceumokat a következőképpen fogják osztályozni profiljuk szerint:

1. Sepsiszentgyörgyi 1. sz. líceum: gépészet és autóvezetés, szövészet
2. Sepsiszentgyörgyi 1. sz. líceum: lakatos, szabászat, hímzés szakok
3. Kézdivásárhelyi líceum: lakatos, autóvezetés, szövészet és hímzés
4. Baróti líceum: lakatos, szőnyegszövés, elárúsító
5. Kovásznai líceum: asztalos, elektrotechnikus, szövészet, turisztika
6. Bodzafordulói líceum: lakatos, asztalos, szabászat⁴⁷⁶

Ugyanakkor minden iskolának megvolt a patronáló egysége, így például a sepsiszentgyörgyi 1. sz. líceumnak az Olt textilgyár, a kézdivásárhelyi líceumnak a városban működő készruhágyár, a bodzafordulói líceumnak pedig az ott létező fafeldolgozó egység.⁴⁷⁷

Az egyetemeken és a főiskolákon továbbra is korlátozott számban kerülhettek be a nemzeti kisebbségek, emellett legtöbb esetben elengedhetetlen volt az állam nyelvének ismerete a felvételin. A helyi sajtóban sorra jelentek meg azok a sérelmek, amelyek a magyar líceumban végző diákok számának csökkenését elemzik a felsőoktatásban. Gergely Ignác, a zetelaki iskola tanára a következőképpen vélekedik a sikertelen felvételikről:

„Mi, tanügyiék nagyon jól tudjuk, hogy munkánk eredményességét nem egyszer a sikeresen felvételizett tanulók százalékarányán mérik le. Ezt teszik felettes szerveink és maguk a szülők is. [...] Volt idő, amikor több éven át felemelt fővel jártunk, mint például az 1965–1968-as időszakban, amikor érettségizett tanulóink 40-45 százaléka felvételizett sikeresen. A zetelaki líceum esetében 26-30 érettségizett tanuló közül 7-8-an egyetemre és főiskolára, ugyanannyian technikumba jutottak be. Az első csalódás az 1969-es évi felvételi vizsga alkalmával ért, amikor felére csökkent a sikeresen felvételizett tanulók száma. A második csalódás pedig ez év júliusában, amikor 11%-ra csökkent a bejutottak aránya.”⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ Megyei Tükör, 1971. szeptember 15.

⁴⁷⁷ A Kovászna megyei általános és líceumi iskolák patronusainak részletes névsorát a Megyei Tükör 1971. szeptember 15.-i számában találjuk meg.

⁴⁷⁸ Hargita, 1970. szeptember 29.

További fejtegetései során hat pontban próbálta meghatározni azokat a tényezőket, amelyek a sikertelenséghez vezettek: a tanerők felkészületlenségében, a megfelelő továbbképzések hiányában, az érettségi vizsgarendszer megváltoztatásában, a hiányos tankönyvekben és a zsúfolt tanórák számában látta a probléma okát.

Bíró Béla a pedagógusok munkájáról írt cikkében elemzi egy tanár vagy tanító időbeosztását, ennek pontos betartását tartja a sikeres oktatás zálogának.

„Márpedig az igény, s teljesen jogosan, az lenne, hogy minden órát körülbelül ilyen alapossággal előkészítsünk. Havonta 8 óra hosszabbított program, 2-3 óra szülői értekezlet, 10 óra családlátogatás (évharmadonként átlagban minden tanulóra egy), 12 megsegítő óra, 8 óra nevelőtanácsai ülés és egyéb szakmai értekezlet, 6 óra pionírmunka, 1,5 óra vasárnapi foglalkozás, 18 óra kultúrmunka (iskolai körök, színjátszó, tánc- és egyéb csoportok, agitációs brigádok, előadások, nők órája, s a sort hosszasan folytathatnók, minden tanügyi káderre négy-öt hasonló feladatkör jut), 13 szakmai és politikai továbbképzés (véglegesítő, fokozatok, politikai oktatás stb.). [...] 12 óra a látogatás nélküliek felkészítésére, különböző néptanácsi munkákra, 7 óra papírmunka, osztályfőnöki füzet, pionírtervek, kulturális tevékenység előkészítése stb. Összesen havi 106 óra, plusz minden nap 5 óra, tehát naponta minimálisan több mint 9, maximálisan 11 óra.”⁴⁷⁹

Kovászna és Hargita megyékben az egyik legnagyobb kihívást a román nyelv oktatása jelentette és jelenti mai napig is. A hetvenes évek elején még lehetőség adódott, hogy a sajtóban nyilvánosan is megvitassák ezt a témát. Itt kiemelnénk Barabás István és Márton Gyula cikkét, akik a román nyelvoktatás helyzetét elemezték Hargita megyében.⁴⁸⁰ Mindketten egyetértettek abban, hogy ahol kisebbségek nyelvén történik az oktatás, ott nem lehet anyanyelvi szinten tanítani a románt. Egyetértettek abban is, hogy jobban oda kell figyelni a pedagógus nyelvismeretére és a tankönyvek megszer-

⁴⁷⁹ Megyei Tükör, 1976. február 16.

⁴⁸⁰ Lásd bővebben Barabás István: A román nyelvoktatás helyzetéről Hargita megyében. *Előre*, 1971. március 4. és Márton Gyula: A román nyelvoktatás kérdéséhez Hargita megyében. *Hargita*, 1971. március 23.; hasonló cikket találunk a Vörös Zászló 1972. március 15-i számában is, ahol Finyák Tibor Maros megyei tanár a nemzetiségi I–IV. iskolák román nyelvoktatási problémájáról ír.

kesztésére. A különbség a két vélemény között az, hogy az utóbbi szerző nem ért egyet azzal, hogy a román nyelv kifogástalan ismerete nélkül nem boldogulhat egy magyar nemzetiségű ember Romániában.

„Teljes mértékben egyetértek vele abban, hogy a román nyelv elsajátítása fontos kérdés, minden tényezőnek abba az irányban kell hatnia, hogy a gyerekeinek szeretettel és eredményesen tanulják a román nyelvet. Nem szabad viszont úgy beállítanunk a kérdést, mintha a román nyelv hiányos ismerete szellemi és fizikai dolgozók számára feltétlenül káros következményekkel járna. Szakmát elsajátítani bármilyen nyelven, így magyar nyelven is lehet. Ettől függetlenül nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy gyakorlati jellegű szakmákat nem is annyira elméletileg, hanem sokkal inkább gyakorlatban kell elsajátítani. [...] A mai ifjúság sem rosszabb, mint mi, idősebbek voltunk annak idején. Nem is tanulnak kevesebbet, mint mi. Mi sem voltunk mindenből jelesek, de azért megálltuk és megálljuk a helyünket. Románul sem tudtunk tökéletesen, sokan nem tudnak még ma sem, azért hasznos tagjai vagyunk a társadalomnak. Mindezt azért hangsúlyozom, mert igen gyakran hibáztatjuk az ifjúságot, az iskolát, a szülőket, a családot stb. olyasmiről, amit csak kellő tapintattal és mértékkel tartva kellene szóvá tenni, s főleg nem egyoldalú megvilágításban.”⁴⁸¹

Az 1969-es 6. számú törvény a tanszemélyzet számára is kötelezővé teszi, hogy ismerje az illető nemzetiségi iskola nyelvét, különben az iskola vezetése szankcionálható.⁴⁸² Az említett törvényt a későbbi években teljesen figyelmen kívül hagyták. Az 1971-ben Kovászna megyébe kinevezett frissen végzett tanárokkal való beszélgetésükkor Bogdán László és Tömöry Péter a következő megállapításra jutott, hogy a székely lányokból lett román tanárok, a magyarul beszélő román és német nemzetiségű nevelők szavai megnyugtatóak, jó kezekbe, hozzáértő nevelők irányítása alá kerülnek a gyermekek.⁴⁸³

Az újabb oktatási problémák megtárgyalására az 1971 márciusában tartott Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén kerülhetett sor. Itt felmerült, hogy Románia földrajzát és történelmét, valamint a szak-

⁴⁸¹ Hargita, 1971. március 23.

⁴⁸² Enyedi Sándor (1987), 93.

⁴⁸³ Megyei Tükör, 1971. szeptember 15.

mai tantárgyakat lehessen magyarul tanulni. Az előző két tantárgyra vonatkozó javaslatot a pártfőtitkár elutasította, viszont megígérte, hogy újabb anyanyelvi iskolák jöhetnek létre.

„Arra gondolunk, hogy létesítsünk bizonyos szakmai iskolákat, anyanyelvű oktatási tagozatokkal, megteremtve a lehetőséget, hogy azok a fiatalok, akik ezt óhajtják, a szóban forgó egységekben saját anyanyelvükön is tanulhassanak. Úgyszintén intézkedések állnak kidolgozás alatt a felsőoktatás ilyen irányú javítása céljából. [...] A mi kötelezettségünk az – és ezt az Oktatásügyi Minisztériumnak és a helyi szerveknek kell teljesíteniük –, hogy megfelelő anyagi alapot teremtsünk, s rendelkezésre bocsássuk a szükséges tankönyveket ahhoz, hogy az ifjak azon a nyelven tanulhassanak, amelyet legjobban ismernek. Tudva azt, hogy fiatalok tíz-, sőt százazrei tanulnak magyar vagy német nyelven, érthető, hogy igyekszünk megfelelő tankönyveket kinyomtatni, hogy ilyképpen a tanuláshoz való egyenlő jog minden szempontból valósággá váljék.”⁴⁸⁴

A két megye tanfelügyelőségei az ígéretek következtében jelentős javaslatokat dolgoztak ki a következő tanévekre az oktatás minőségének javítása érdekében. Izsák Ferenc, Kovászna megye főtanfelügyelőjének javaslatai (a kézdivásárhelyi mezőgazdasági líceum profiljának visszaállítása, újabb szakmák bevezetése a sepsiszentgyörgyi ipari líceumba, a képzőművészeti és zeneiskolák elindítása, más középiskolák létesítése egészségügyi, turisztikai és gazdasági jelleggel) ezt az érdeket célozták.⁴⁸⁵

Ennek következményeként Ceaușescu végül is elrendeli, hogy a következő tanévtől biztosítsák a magyar nyelvű oktatást egyes tanintézményekben, sőt hat önálló magyar líceum létrejöttét is előirányozta. Így alakult meg Csíkszeredában a már említett 1-es számú líceum, Sepsiszentgyörgyön a szintén 1-es számú líceum (a volt református Mikó Kollégium), Nagyváradon az Alexandru Moghioroș líceum, Marosvásárhelyen a Bolyai Farkas Líceum, Szatmárnémetiben az 5-ös számú líceum, és végül Temesváron is önálló

⁴⁸⁴ Nicolae Ceaușescu beszéde a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Országos Tanácsának plenáris ülésén. Bukarest, 1971. március 12. Bukarest, Politikai Könyvkiadó, 1971. 23–25.; Hargita, Vörös Zászló, Előre, 1971. március 13–14.

⁴⁸⁵ Izsák Ferenc: *Mérleg és távlatok Kovászna megye tanügyi hálózatának fejlődésében*. In: *Megyei Tükör*, 1971. április 28.

magyar líceum.⁴⁸⁶ A törvény szerint három német nyelvű középiskola is működhetett Brassóban, Nagyszebenben és Temesváron.

Egy évvel később egy minisztertanácsi határozattal tették közzé az 1972/73-as tanév szaklíceumainak listáját, amely lehetővé tette, hogy magyar osztályok induljanak a csombori mezőgazdasági-, a kolozsvári építőipari és könnyűipari, a marosvásárhelyi vegyipari és gépgyártóipari, a szászrégeni ipari és a sepsiszentgyörgyi építőipari líceumokban.⁴⁸⁷ Hargita megyében megemlíthetjük a vlahicai szaklíceum létrejöttét is, amely a korábbi elméleti líceum átalakulása által valósult meg, és a Megyei Néptanács hatásköréből a Nehézipari Minisztérium felügyelete alá került a teljes anyagi bázissal és személyzettel együtt.⁴⁸⁸ A kiadott rendelet alapján két szerződés is kötött: a Hargita Megyei Tanfelügyelőség és a Nehézipari Minisztérium között a 767/1972. március 1-jei, és a Hargita Megyei Néptanács és a Nehézipari Minisztérium között 1972/3886-es számmal.⁴⁸⁹ Mint azt már tudhatjuk, ezek a szakok a társadalomban alacsony presztízzsel bírtak, az elitszakmáknak számító oktatási formák kizárólag román nyelven folytak.⁴⁹⁰

A rendelkezés kimondta az oktatási terv enyhítését, s így csökkentették egyes tantárgyak óraszámát. Az oktatási terv tehermentesítéséért le kellett mondani egyes tantárgyak vagy ezek részei tanításáról (a második modern nyelv a reáلتagozaton az ókor története és a fizikai földrajz az I. éven.), továbbá csökkenteni kellett az óraszámot egyes tantárgyaknál (román irodalom, matematika, fizika, latin nyelv stb.). A nemzeti kisebbség anyanyelvén oktató líceumokban a terv kiegészült azzal, hogy minden évfolyamon heti 3 órában tanítják az anyanyelvi irodalmat. Az oktatási terv szerint a heti kötelező óraszám 31-33 között változik.⁴⁹¹ A pártfőtitkár itt is kiemeli a kisebbségi jogokra vonatkozó tételét:

„Mi marxista-leninista álláspontról vetjük fel az oktatás kérdését, abból indulunk ki, meg kell teremteni az előfeltételeket, hogy a fiatalok, nemzetisé-

⁴⁸⁶ Hargita, 1971. június 22.

⁴⁸⁷ Tanügyi Újság, 1972. június 13., Vörös Zászló, 1972. június 2.

⁴⁸⁸ RSZK Minisztertanácsának 663/1972. június 9-i rendelete.

⁴⁸⁹ Máthé István – Nagy Eszter (szerk.): *40 éves a szentgyörgyi líceumi oktatás*. Pro-Print, Csíkszereda, 1998, 8–9.

⁴⁹⁰ Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 211. és Enyedi Sándor (1987): *i.m.*, 92.

⁴⁹¹ Vörös Zászló, 1972. január 8.

gi különbség nélkül bejuthassanak az összes oktatási területeinkre: ott, ahol a nyelv kérdése szükségként, mint ilyent kell megoldani, biztosítva a feltételeket, hogy a fiatalok azon a nyelven tanulhassanak, amelyet a legjobban ismernek. Tiszteletben kell tartanunk, hogy a fiatalok szabadon választhassák meg, milyen iskolába kívánnak járni és milyen nyelven kívánnak tanulni! Végső fokon ez is fontos oldala a szocialista demokraciának.”⁴⁹² A továbbiakban kiemelte, hogy miért fontos az ország hivatalos nyelvének ismerete és a felsőoktatásban a szaktantárgyak románul való tanulásának szükségessége. Elmondása alapján az ifjak maguk is meg fogják érteni, hogy mit előnyösebb saját nyelvükön és mit jobb román nyelven tanulni, mert az egész társadalmi tevékenység, a tudományos és kulturális vívmányok hozzáférhetetlenné válnak, ha nem ismerik annak az országnak a nyelvét, amelyben élnek.⁴⁹³

Az említett engedmények időszaka nem tartott sokáig, hiszen a pártfőtitkár távol-keleti utazásairól hazatérve és a román–magyar barátsági szerződés megkötése után, 1973-tól elrendeli a kisebbségi oktatás elsorvasztását.

II. 5. 2. A nemzetiségi iskolák megszüntetésére tett kísérletek

Az oktatási politika Romániában a Ceaușescu-házaspár távol-keleti látogatása után (1971) teljesen más irányba tolódott el. A kínai kulturális tapasztalatok hatására a pártfőtitkár országszerte meghirdette a kis kulturális forradalomnak gúnyolt állampolitikát. Ez a személyi kultusz bevezetését és az etnikai kisebbség beolvasztását (homogenizálását) tűzte ki célul. Természetesen ennek a megvalósításában az oktatás és nevelés újjászervezése, átalakítása kulcsszerepet játszott. A megyei újságokban is nyomon követhető a változás, hiszen a hetvenes évek végéig még nagy számban jelentek meg cikkek a kisebbségi oktatással kapcsolatosan, viszont a nyolcvanas évek végére egyre ritkábban.

Az 1973. május 13-i 273. számú törvényrendelet előírta, hogy a kisebbségi nyelven induló általános iskolák ötödik osztályában minimum 25, a középiskolákban 36 jelentkezőre van szükség. Ez a szám az előző évek gya-

⁴⁹² Nicolae Ceaușescu beszéde a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén. In: Megyei Tükör, 1971. március 14.

⁴⁹³ Uo.

korlatával szemben megduplázódott.⁴⁹⁴ Ugyanakkor a rendelet előírta, hogy a magyar iskolákban román nyelvű osztályokat és tagozatokat kell indítani, a tanulók létszámától függetlenül.

A pártfőtitkár a fenti intézkedést a következőkkel indokolta az RKP KB 1973. június 18–19-i plenáris ülésén:

„Felvetődik a kérdés: szükséges-e vagy sem, hogy a magyar vagy német nemzetiségű fiatal tanulja az iskolában a román nyelvet is? Úgy vélem, hogy nem azzal járunk el igazságtalanul vele szembe, ha biztosítjuk a feltételeket e nyelv megtanulásához, hanem fordítva, akkor, ha tovább is hagynánk, hogy ne ismerje a román nyelvet. Ily módon az egyenlőtlenség helyzetébe juttatnánk a román ifjúsággal szemben, minthogy gyakorlatilag ezáltal nem férne hozzá szabadon a felsőoktatás összes formáihoz. Már megmondtam más alkalmakkor is: mi nem tudunk külön fizikai, kémiai és más szakú intézeteket létesíteni azoknak a fiataloknak, akik nem ismerik a román nyelvet. [...] A román nyelv nem idegen nyelv egyetlen fiatal számára sem, aki Romániában él! Szocialista társadalmunk nyelve ez, és meg kell tanulniuk az összes román állampolgároknak. Csak így valósulhatnak meg a jogegyenlőség reális feltételei.”⁴⁹⁵

A törvény hatására a szórványvidékeken eltűnnek a magyar iskolák és tagozatok, míg a székelyföldi két közigazgatási egységben egyre nagyobb számban indítják el a román tannyelvű osztályokat. Kovászna megyében például Gidófalván, Málnáson, Mikóújfaluban, Uzonban, Aldobolyban, Illyefalván, Gelencén, Szépmezőn, Szárazajtán, Közéapajtán, Vargyason, Csernátomban és Kökösön is beindul a román tagozat.⁴⁹⁶

A román nyelv megtanulásának ürügyével próbálta a központi hatalom elfogadtatni a nacionalista oktatáspolitikát, amely nagy elégedetlenséget váltott ki a magyar értelmiség köreiben. A sérelmek megvitatására az 1974. április 4-ére összehívott Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén kerülhetett sor, ahol Takács Lajos professzor világított rá a magyar tanügyi problémákra.

⁴⁹⁴ Tribuna Școlii, 1973. május 19. 703. dekrétum.

⁴⁹⁵ Nicolae Ceaușescu beszéde az RKP KB 1973. június 18-19-i plenáris ülésén az oktatás fejlesztéséről és tökéletesítéséről. Hargita, 1973. június 20.

⁴⁹⁶ Enyedi Sándor (1987): *i.m.*, 92.

„Ami Erdély 16 megyéjének helyzetét illeti, ahol a magyar lakosság részaránya összesen 23,5%, ebből számszerűen 88 696 magyar ifjú tanul tovább, amiből 28,7% román nyelven, és csak 71,3% magyar nyelven. A helyzet még aggasztóbb a líceumi reál-humán, műszaki líceum, szakiskolák és munkahelyen való inasképzést illetően. Együttvéve ezen iskolázási formákat kitűnik, hogy az itt tanuló összmagyar ifjúságnak csak 38,3%-a tanul ezen líceumok magyar tagozatain, de itt is a szaktantárgyakat kizárólag román nyelven adják elő, ami önmagában is egy pedagógiai abszurdum.”⁴⁹⁷

A bukaresti egyetem tanára felhívta a figyelmet arra is, hogy az alacsony számban lévő (5,9%) magyar nyelvű tanulók többnyire román nyelven tanulnak a felsőoktatásban, és kérte, hogy határozottan szét kell választani a román nyelv megtanulásának folyamatát a nevelő-oktatási folyamatától. A választ a feltett kérdésre Ceaușescu beszédében találhatjuk meg, aki továbbra sem volt hajlandó alkut kötni a nemzeti kisebbségekkel, sőt határozottan kiállt a diszkriminatív intézkedések mellett.

„Ebben a tekintetben szem előtt kellene azonban tartanunk, hogy a mai körülmények között nem csupán és nem elsősorban azzal kell foglalkoznunk, hogyan folyik az oktatás egyik vagy másik nyelven – bár ennek is megvan a maga jelentősége –, hanem főleg az oktatás tartalmával, függetlenül attól, hogy milyen nyelven adják elő az ismereteket. [...] Nem értik meg, hogy ebben az országban valami megváltozott, valami szüntelenül változik. A saját anyanyelven történő oktatás feltételeiről való gondoskodásnak nem szabad oda vezetnie, hogy meggátolják a fiatalokat a román nyelv elsajátításában, mert a nyelv elsajátítása valóban módot nyújt számukra, hogy bármely tevékenységi területen dolgozzanak. [...] Tájékoztattak, hogy bírálat ért egyes szülöket, akik románul tanulni küldik gyermekeiket. Mi a rossz ebben? Ellenzek minden olyan kísérletet, hogy valakit kötelezzenek: román–magyar vagy német iskolába iratkozzék be.”⁴⁹⁸

Ugyancsak az 1973-as plénumon előlegezték meg a tizenkét osztályos kötelező oktatást, amely majd a nyolcvanas évekre megszereződik.

⁴⁹⁷ Takács Lajos felszólalása a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa plenáris ülésén. 1974. április 4. Vincze Gábor (2003): *i.m.*, 311.

⁴⁹⁸ Nicolae Ceaușescu beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának együttes ülésén. Hargita, 1974. április 7.

A tanerők továbbképzését is román nyelven valósították meg, ugyanakkor Izsák Ferenc, Kovászna megyei főtanfelügyelő a helyi sajtó érdeklődésére elmondta, hogy a szakképzett nevelők száma hiányos, főleg vidéken.⁴⁹⁹ Elmondása alapján az I–IV. osztályokban tanító tanerőkben, a tanerők képzettségében – mondhatni – nincs hiány. Nagyobb hiányosságok mutatkoznak azonban az V–VIII. osztályban, ahol még mindig tanítanak nem szakosított tanárok. A legnagyobb hiányt a román nyelv és irodalom, a fizika, a kémia és az idegen nyelvek körében regisztrálták.⁵⁰⁰

Mivel nem dolgozhattak tovább ilyen minőségben, a tanfelügyelőség megígérte, hogy mindent megtesz a szakkáderek beszerzésére. Így I–IV. osztályban 25 tanári katedrát hirdettek meg a román tagozatok számára. Július folyamán 16 történelem és földrajz szakos tanárt küldtek román nyelvű szaktanfolyamra, további 100 tanítót pedig szintén a román nyelvű oktatás jobb minőségű megvalósításáért román tanfolyamokra írtak be.⁵⁰¹

Nemcsak falun, hanem egyes városi líceumokban is problémát jelentett a szakképzett káderek hiánya, így például a Hargita megyei Vlahicán 1975-ben a líceumnak hat kinevezett és 35 helyettes tanára volt.⁵⁰²

A magyar anyanyelvű iskolásoknak a helyzete régióként változó képet mutatott, de egyértelműen a szórványvidékeken volt a legrosszabb. A Bánátban, Dél-Erdélyben, a Mezőségben és Bukarestben a magyar diákok egynevede tanulhatott csak anyanyelvén. Maros megyében ez az arány fele-fele volt. A hetvenes években a két székely megyében, Hargita és Kovászna településeiben még aránylag jónak lehetett nevezni az anyanyelvi oktatást, hiszen a román iskolákban a magyar tanulók aránya 5-10% között mozgott.⁵⁰³ Itt megemlíthetjük, hogy Sepsiszentgyörgyön 1974-től két új, egy mezőgépeszeti és egy textilipari szaklíceum is elindulhatott. A két iskola vezetősége bemutatta a nyilvánosság számára az új szakokat. A mezőgépeszeti líceum-

⁴⁹⁹ Hargita megyében 1969-ben 532 szakképzetlen tanerőt tartottak számon. ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 2/1969, 62 f.

⁵⁰⁰ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 2/1969, 62 f.

⁵⁰¹ Megyei Tükör, 1973. július 20.

⁵⁰² Koszta István: *A vasöntők városa Vlahica*. In: Hargita, 1969. február 14.

⁵⁰³ Tánczos Vilmos: *Adatok az 1977–1991 közötti Hargita megyei magyar nyelvű oktatásról*. In: Régió, 1991/2 192–204.

mal kapcsolatos tudnivalókról Keresztes László igazgató tájékoztatót. A líceum első fokozata iránt, a tanügyi szervek előzetes felmérései szerint, elég nagy érdeklődés mutatkozott, így három osztályt – egy román és két magyar tannyelvűt – indítottak, s persze a líceumi osztályok mellett szakmai osztályt is létrehoztak. A mezőgazdaság részére gépkezelőket, karbantartókat képeztek ki. Ennek alapján az első két év végzettjei gépészként helyezkedhettek el, ugyanis megtanulták a traktorvezetést és a közúti forgalomhoz szükséges ismeretekből is vizsgáztak.⁵⁰⁴

Krafft Pál aligazgató szerint a textilipari líceumban két osztályt indítottak: a textil-konfekció profilút magyar nyelven, az ipari kémiát román nyelven. Elmondása alapján, tulajdonképpen mindkét szakmát tanították már a szakiskolában is évekkal ezelőtt, ám most az új rendelkezéssel reményeik szerint az oktatás elmélyültebb lesz. Az ipari kémiai osztályban a vegyészeti textilkészítést tanítják, vagyis az anyag festését, nyomását, a textiltermékek nemesítését sajátíthatják el a tanulók.⁵⁰⁵

A szaklíceumi oktatás két részből állt, egyrészt az elméleti, másrészt a gyakorlati képzésből. Az utóbbinak a fontosságáról Ceaușescu a következőket emelte ki:

„Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a líceum első két évében, vagyis a kötelező tíz évi iskolázás utolsó két évében nagyobb súlyt kell helyezni a gyakorlati ismeretekre. Az egész oktatásnak a termelésre, a munkára kell felkészítenie a fiatalokat. A líceumban és az egyetemen tanuló ifjú egyaránt képes kell legyen arra, hogy konkrét munkát végezhesen a szocialista társadalomban. Mindenkinek meg kell értenie, hogy nem tisztviselőnek készül, hanem hogy közreműködjék a nemzeti vagyon gyarapításában.”⁵⁰⁶

A mondottakat kiegészítette a 1977/207-es törvény, mely előírta, hogy: a gyakorlati oktatást osztályonként vagy tanulócsoportonként szervezik meg a Nevelés- és Oktatásügyi Minisztérium által, a líceumszervező minisztériumokkal és a többi központi szervekkel együtt megállapított feltételek között,

⁵⁰⁴ Megyei Tükör, 1974. június 14.

⁵⁰⁵ Uo.

⁵⁰⁶ Nicolae Ceaușescu beszéde az oktatás fejlesztéséről és tökéletesítéséről. In: Vörös Zászló, 1973. június 10.

és a líceumok profiljától, valamint a szakterületi tevékenység sajátosságától függően a tanévre beütemezett összevont időszakokban valósítják meg.⁵⁰⁷ A gyakorlati oktatás részeként fogták fel a nyári szünidőt is, hiszen legtöbbször a fiatalok vakációban is valamelyik állami intézménynél dolgoztak. A helyi lapok is népszerűsítették ezt a termelési formát.

„Még jó, hogy kéznél van az építészet. A kettes építőtelep egyszerre 40 tanulót alkalmazott, beosztotta őket a csoportokba. Az épülő szállodánál, művelődési háznál, a Csíki utcai negyedben sokan ismerkednek éppen az apjuk vagy testvérük munkakörével. Fizetésük 908 lej, de ha a csoport jól dolgozik, emelkedik a szezonmunkások bére is.”⁵⁰⁸

Az őszi betakarítás időszakában is bevett szokássá vált, hogy az iskolás diákokat besorolták a mezőgazdasági munkára (5000 diákot tudtak így mozgósítani), erdészeti és építkezési vállalatok termelőegységeibe.⁵⁰⁹

„Mint minden esztendőben, az idén is, tanulóink kiveszik a részüket az őszi betakarításból. Ez a burgonyaövezetben a szedésben nyilvánul meg. Munkájuk szükséges, hasznos és mindenképpen megbecsülendő. Dolgoznak – tanáraik vezetésével – tűző napon, s ha úgy adódik, hideg szélben. Tőlük is függ, hogy mikor kerül tárolókba a termés, mikor kerül földbe az új kenyér ígérete, az őszi búza.”⁵¹⁰

Hasonló cikkeket olvashatunk az iskolások által létrehozott eperfa-ültetvényekről, a selyemhernyó-tenyésztési programról stb.⁵¹¹

A székelyföldi líceumok oktatási szerkezetéről írt tanulmányában Gagyi József a társadalmi alkukban (diák-szülő, tanuló-tanár vagy oktatómester, szülő-tanár között) látja a diktatúra szigorúan előírt iskolai szabályai alól való kibújást. „E jelenség következtében olyan eltérések alakulhattak ki az iskola manifeszt, az állam által kötelezővé tett és számon kért funkciói, valamint a tényleges funkciók között, amelyek a résztvevők, leginkább pedig a

⁵⁰⁷ Murvai László: *Társadalom és iskola*. Bukarest, 1983, 58.

⁵⁰⁸ Megyei Tükör, 1971. július 22.

⁵⁰⁹ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 5/1970, 26–33 f.

⁵¹⁰ Hargita, 1985. november 26.

⁵¹¹ Borbély László: *Iskolások eperfaültetvényei*. In: Hargita, 1987. május 15.

diákok számára elviselhetővé, sőt élhetővé változtatták a diktatúra szaklíceumainak hétköznapijait.”⁵¹²

A helyi lapokban is olvashatunk azokról a gyakran megjelenő problémákról, mint a beiskolázatlanság, a le nem zárt tanulók számának növekedése, a lógás, a nagyszámú évismétlők. A tanfelügyelőség elemzése az iskolai munka számos I. évharmadi fogyatékoságát említette, ezeken is változtatni kellett minél előbb. Például nem nagy számban, de növekedett a beiskolázatlanok száma (a gyergyószentmiklósi líceumban 23, a székelyudvarhelyi 1-esben 16, Korondon 18-at tartottak számon); elgondolkodtatónak sok a hiányzások miatt le nem zárt tanulók listája (624 nappalin, 528 esti tagozaton, amiből 92 a csíkszeredai 1. számú líceumban, ugyanannyi a balánbányaiban, 90 a csíkszeredai 2-esben, 89 a csíkszeredai 4-esben, 80 a székelyudvarhelyi 1-esben, 67 a székelyudvarhelyi agráripáriban, 47 a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő Líceumban).⁵¹³

Kirívó fegyelmeztetéseket jelez a magaviseleti jegy levonása is. Sajnos sokszor és sok helyen kellett ehhez a fegyelmezési módszerhez folyamodni. A gyergyóditrói líceumban 67, a székelyudvarhelyi 1-es ipáriban 51, az agráripáriban 40, a maroshévízi általános iskolákban 162, Gyergyóremetén 60, Székelyderzsen 24 tanuló magaviseletét vonták le különféle fegyelemsértések miatt.⁵¹⁴

Az elemzés azt is leszögezi, hogy a hiányzók legtöbbször főképp az ingázó diákok közül kerül ki, ezért fejleszteni kell a községközpontokban lévő iskolákat, hogy ne vándoroljanak el a diákok. A nagyszámú bukások okait a kezdő pedagógusok módszertani járatlanságával magyarázták.

1978. december 26-án újabb tanügyi törvény lépett életbe, amely a nyilvánosság számára megengedő hangnemet ütött meg. Előírta, hogy használni lehet a nemzeti kisebbségek nyelvét, ugyanakkor kihangsúlyozta, hogy ez nem kötelező. A sajtónyilvánosság előtt pedig elkezdődik a szaklíceumok

⁵¹² Gagy József: *Ellenállás vagy kompromisszum? Társadalmi alku a székelyföldi líceumokban az 1980-as években*. In: Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról. KAM, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998, 145.

⁵¹³ Borbély László: *Igényesség és minőség az oktató-nevelői munkában*. In: Hargita, 1988. január 31.

⁵¹⁴ Hargita, 1983. május 20.

egyfajta népszerűsítése, ahol nem kis jelentőséggel bírt az a tény, hogy kiemelték a magyar tannyelvű szakokat. A Hargita napilapban megjelenő pályaválasztási rovatok bemutatják a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő és a vlahicai ipari líceum ajánlatait.

„A líceum alapos képzettségű szakembereket nevel az iparilag gyorsan fejlődő Gyergyószentmiklós és környéke továbbfejlesztéséhez, és természetesen jelölteket készít fel a főiskolákra. [...] Az 1978–1979-es az első fokozat első évében (IX. osztály) hét osztályban kezdik meg a tanulást. Ebből öt osztály magyar nyelven, kettő román nyelven működik.”⁵¹⁵

Ezzel szemben a vlahicai líceum a következőképpen próbálta a diákokat megnyerni:

„Vadonatúj osztálytermek sora, háromszázhusz férőhelyes bentlakás, kétszáz személyes étterem, hét műhely, hét laboratórium, tornaterem, a közelben sportbázis kínál itt kiváló lehetőséget arra, hogy az iparosodó Vlahica és a megye fémkohászata, gépgyártó ipara számára jól képzett szakembereket neveljenek itt. [...] Hatszázötven diák tanul és ismerkedik a szakma gyakorlatával 13 tanár, 25 betanító mérnök és almérnök, számos mester vezetése alatt. Mondhatni, anyagi gondok nélkül, mert közel négyszáz ösztöndíjat osztottak ki az idén is, amelyből 152 üzemi. Az 1978–1979-es iskolai oktatási évben az első évfolyamon (IX. osztály) 5 osztály indul. Két melegmunkálás, két géplakatos és egy elektrotechnika profillal. Mind az öt osztályban magyar nyelven folyik a tanítás.”⁵¹⁶

1979 szeptemberétől végérvényesen kötelezővé teszik a tízosztályos oktatást. Ez azt jelentette, hogy a korábbi líceumi oktatást két részre szakították: a IX. és X. osztályt az általános iskolához csatolták, míg az utóbbi elvégzése után felvételizni kellett.⁵¹⁷ Ily módon lehetőség nyílt arra, hogy sok magyar nyelvű középiskolát bezárjanak, a tanulókat pedig választás elé állítsák: vállalják, hogy a XI. és XII. osztályt románul végzik el, vagy valamilyen szakiskolába iratkoznak be. Legtöbbször a nyelvi nehézségek miatt az utóbbi mellett

⁵¹⁵ Zöld Lajos: *A gyergyószentmiklósi Salamon Ernő ipari líceum*. In: Hargita, 1978. április 26.

⁵¹⁶ Szárhegyi László: *A vlahicai ipari líceum és fémipari iskolaközpont*. In: Hargita, 1978, május 16.

⁵¹⁷ Enyedi Sándor: *A romániai magyar iskolahálózat 1945–1989 között*. JKGY, Kolozsvár (leltári szám: K159), 1990, 93.

döntöttek, így az értelmiségiek száma meglehetősen csökkent. Az 1978/1979-es tanévben az ország összes XI–XII.-es diákjának csupán 3%-a volt magyar.

A magyar oktatás problémáival kapcsolatban a helyi és országos lapokban a hetvenes évek végén még megjelenhettek azok a vélemények, amelyek felhívták a figyelmet a nemzeti kisebbségek sérelmeire. Így 1979-ben a Korunk októberi számában Hermann Gusztáv kihangsúlyozta azokat a törvény által biztosított lehetőségeket, amelyek kimondták, hogy a nem magyar osztályokban is tanulhatják a diákok fakultatívan az anyanyelvüket.

„Még itt Székelyudvarhelyen is akadnak olyan, csaknem teljesen magyar nemzetiségű fiatalokból összetevődő osztályok, ahol nem vezették be a fakultatív óráként a magyart. [...] A tizenéves fiatalnak még nincs olyan fejlett öntudata, hogy önként vállalja (sőt kérvényezze) a heti három többletórát. Legtöbbször későn döbbennek rá az elszalasztott, ki nem aknázott önképzési lehetőségeire.”⁵¹⁸

Ezt az észrevételt egészítette ki Gálffy Mózes egyetemi tanár a Tanügyi Újság hasábjain, meghatározva az anyanyelvi oktatás módszerét.⁵¹⁹ Kitért arra, hogy a magyar nyelvtankönyvek és az iskolai nyelvtanítás mutatnak valamelyest fejlődést, korszerűségere való törekvést, de mindez nem a kívánt szinten és mértékben történik. A két cikk alapján a Hargita napilap szerkesztősége is állást foglalt, amely összefoglalta a legfontosabb kérdésköröket és hiányosságokat:

„Az oktatás és nevelés kongresszusa feltehetően olyan határozatokat fogad el, amelyek tovább javítják a nemzetiségi, anyanyelvi oktatásunk szervezési feltételeit, lehetőségeit. De minden apró gond megoldását nem lehet ettől a fórumtól várni, iskolának-szülőknek szorosabb kapcsolatára, s nem utolsósorban a tanfelügyelőség világos álláspontjára van szükség ahhoz, hogy például a fakultatív órák bevezetése mindenütt akadálymentesen történjék. De az iskolának-szülőknek elsősorban azért kell közösen fáradoznia, hogy kellőképpen megvilágosodjék mindenki előtt az anyanyelvi oktatás és nevelés semmivel sem helyettesíthető emberformáló ereje.”⁵²⁰

⁵¹⁸ Hermann Gusztáv: *Magyartanári feladatok, gondok*. In: Korunk, 1979/10.

⁵¹⁹ Lásd bővebben a Tanügyi Újság 1979. október 23.-i és 1979. november 17-i számokat.

⁵²⁰ Hargita, 1979. november 24.

Habár a nyolcvanas évek elejéig az oktatáspolitikai jelentősen visszaszorította a nemzetiségi iskolák számát, lehetőséget adott egyes településeken a magyar anyanyelvű iskolák működésére és újak létrehozására. A hivatalos adatok szerint Hargita megyében huszonöt líceum, iskolaközpont, szakiskola és tizennégy község líceumi osztályai mintegy tizenötezer tanulót neveltek és oktattak nappali tagozaton. A 15 ezer tanuló közül 13 ezer magyar anyanyelvű, ebből 10 ezer anyanyelvén tanult az 1979–1980-as tanévben.⁵²¹

Mindezek ellenére a nyolcvanas évek második felétől Románia-szerte a legdrasztikusabb asszimilációs folyamat következtében a kisebbségi oktatást majdnem teljesen felszámolták. 1984-től Kolozsváron, 1985–1986-tól Bukarestben, majd Székelyföldön is sorra szűnnek meg a magyar iskolák és osztályok.⁵²² A legsúlyosabb problémát a nyolcvanas évek közepétől a magyar tanítók és tanárok számának csökkenése jelentette. Ezt több tényező magyarázza. Egyrészt a pártvezetés tudatosan ki akarta iktatni a magyar pedagógusképzést, ennek köszönhetően már a hetvenes évek közepétől megszüntette a nagyenyedi Bethlen Gábor Líceumban és a Nagyváradon működő tanítóképzőket. Székelyudvarhelyen csak egy kilencedik osztályt engedélyeztek. Az értelmiségi hiányt a nagyfokú kivándorlások is befolyásolták, 1987–89 között hivatalos úton több száz magyar Hargita megyei pedagógus hagyta el az országot. A hiányzó katedrákra magyar nyelvet nem ismerő, román anyanyelvű tanárokat neveztek ki. Később pedig a magyar szakképzett kádereket román vidékekre száműzték.

Az 1985/86-os tanévben a Hargita megyébe kihelyezett 123 fiatal tanárból csak 8 volt magyar, míg Kovászna megyében 109-ből 7.⁵²³ Székelyudvarhelyen például 27 tanárból mindössze 2 volt magyar. Szórványosan a helyi lapokban is nyomon követhető a magyar osztályok számának csökkenése, habár a beiskolázási tervekben nem tüntették fel külön-külön a magyar és a román nyelvű csoportokat.

⁵²¹ Lászlóffy Pál István Hargita megyei főtanfelügyelő beszámolója. In: Hargita Kalendárium, 1981, 41–42.

⁵²² Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 215.

⁵²³ Ara-Kovács Attila (1986): *i.m.*, 23., A Romániai Magyar Szó 1990. március 23. adata szerint 1985-ben Hargita megyébe 223 tanárt neveztek ki, közülük 8 volt magyar. Kovászna megyébe 1985-ben, 1986-ban 282 magyarul nem tudó román tanárt neveztek ki a magyar tagozatokra.

„Szólnunk kell arról is, hogy csíkszeredai gép-, illetve traktorgyártás igényeivel összhangban rövid idő alatt erős iskolahálózat alakult ki. A Traktorgyárnak mellérendelt oktatás esti tagozatán 39 osztályban 1201 diák tanul. A 39 osztályból 15-ben román, 24-ben pedig magyar nyelven folyik az oktatás.”⁵²⁴

Ennek a folyamatnak az elindítója Hargita megyében az újonnan kinevezett főtanfelügyelő, Nicu Vrabie volt, neki köszönhetően 1989-re szinte teljesen felszámolódott a magyar középfokú oktatás. Egyes elemzések kimutatták, hogy az 1986/1987-es tanévben a székelyudvarhelyi 4-es számú általános iskolában a főbb tantárgyakat, emelt óraszámúval, csak román tanárok tanították.⁵²⁵

Országszerte a magyar nyelven tanulók száma felére vagy ennél is kisebb számra csökkent:

Év	Összes tanuló	Magyar tanuló	%
1976	901 977	26 417	2, 97
1980	979 741	28 568	2, 91
1985	1 237 955	16 284	1, 31
1986	1 226 927	16 073	1, 31

Forrás: Ara-Kovács Attila: Tanügyi intézményrendszer széthullása. II. rész, Középiskolák, In Ara-Kovács Attila, 28.

A táblázat szerint 1980–1985 között 44%-kal kevesebb lett a magyar nyelven tanuló diákok száma. Az anyanyelven tanulni akaró fiatalok csak kisebb presztízzsel járó szakmákat tanulhattak, és a reáltantárgyak aránya többszörösen meghaladta a humán tantárgyakét. Ez a felsőfokú oktatásban is észrevehető, ahol a mérnökképzésben sokkal többen vesznek részt magyar anyanyelvűek, mint a pedagógusi vagy jogi képzéseken.⁵²⁶

1988-ra a pártfőtitkár egy gyorsabb és hatékonyabb módszert talált ki az iskolák felszámolására. Hargita megyéből 1200-1400, Maros megyéből 1400, Kolozs megyéből 1700 magyar diákot akartak áthelyezni román települé-

⁵²⁴ Csiszér Lajos, a csíkszeredai matematika-fizika líceum igazgatójának beszámolója. In: Hargita, 1987. március 12.

⁵²⁵ Ara-Kovács Attila (1986): *i.m.*, 25.

⁵²⁶ A magyar nyelvű felsőoktatás helyzetéről lásd bővebben Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 217–220, és Ara-Kovács Attila (1986): *i.m.*, 31–35.

sekre a következő indokkal: a fiatalokkal jobban meg kell ismertetni az országot, az olténiaiakkal, moldvaiakkal Erdélyt, az erdélyiekkel pedig Olténiát és Moldvát.⁵²⁷ Ez nagy felháborodást keltett a szülők körében, akik ezek után megtagadták, hogy gyermekeiket áthelyezzék. Ennek következményeképpen a hatalom legtöbbször munkanélkülivé tette az ellenállókat. A központi vezetés terve tehát nem sikerült, így folytatódott a román tanerők betelepítése.

1989-re a központi vezetésnek sikerült a magyar oktatást majdnem teljesen felszámolnia, ezáltal egy értelmiség nélküli kisebbségi társadalmat létrehozni. Ennek további sorsa a teljes asszimilálódás lett volna.

⁵²⁷ *Erdélyi Magyar Hírügynökség* 1988/49. sz. jelentés. Vinzce Gábor (2003): *i.m.*, 448–449. 168

KÖVETKEZTETÉSEK

Székelyföld gazdasági és társadalmi változásainak tekintetében a Ceaușescu-korszak jelentette az egyik legnagyobb fordulatot. Ez nemcsak a megyei öntudatosodás kialakulásában jelenik meg, hanem a lakosság életmódjában, viselkedési magatartásában, szokásaiban is. A szocializmus közel 45 éve átalakította a régió egyes településeinek etnikai és urbanisztikai képét. A sajtóban megjelenő cikkek annak ellenére, hogy átestek a szigorú cenzúra szűrőjén, a korszakot ismerő olvasó számára lehetőséget nyújtanak a helyi problémák feltérképezésében.

Az egyik ilyen jelentős kérdéskör éppen az volt, hogy miként is élték meg a hétköznapi emberek a hatalom által kierőszakolt városiasodást, mit jelentett számukra az új életforma, hogyan tették élhetővé a tömbháznegyedek szürke mindennapjait. Elmondhatjuk, hogy mivel az adott téma kiemelt szereppel bírt a helyi és országos lapokban, rengeteg olyan észrevétel és javaslat hangzott el, ami arra enged következtetni, hogy ez nemcsak a hatalom, hanem a kisemberek számára is alapvető kérdésként vetődött fel. Ugyanakkor a központi vezetés a beruházások által el tudta terelni a figyelmet a nemzetiségi kérdéstről, el tudta hitetni a lakossággal, hogy csak a szocialista gazdasági rendszer a járható út, és aki ennek szolgálatában áll, az a maga és a családja jövőjét építi. Ilyenformán a nyilvános propagandában az urbanizáció egyenlővé vált a modernizáció, a haladás, az egyenlőség és a korszerűsödés fogalmával. Minden, ami ezzel szemben állt, az az előző rendszer vívmányának számított, és megsemmisítésre volt ítélve.

Felvetődik a kérdés, hogy a tárgyalt megyék nagyobb települései megfelelnek-e a „szocialista város” fogalmának, vagyis sikerült-e nekik kijelölt szerepüket betölteniük. Germuska Pál történész öt kritériumot jelölt meg az új, teljes értékű szocialista város fogalmának meghatározására.⁵²⁸

1. A szocialista városok a politika és a gazdaságpolitika által kiemelt szerepű települések, az állami elosztási rendszer kedvezményezettjei.

⁵²⁸ Germuska Pál: *Ipari város, új város, szocialista város*. In: Korall, 11–12. szám, 2003. május, 251–256.

2. A létesítésük célja elsősorban az urbanizálatlan térségek ipari fejlesztése volt, és általában egyetlen óriási termelőüzem dolgozói számára épültek, azaz speciális ipari funkciók hozták létre.
3. E városokban az ipari foglalkoztatottak mindvégig túlsúlyban voltak, átlagosan hatvan százalék körüli arányban.
4. Fokozottan érvényesültek a modern építészeti és várostervezési, -szervezési elméletek. Teljesen hiányoznak vagy jelentéktelenek a városi tradíciók, területileg és társadalmilag integrálatlanok, hiányzik a városközpontjuk.
5. A szocialista városok többségét és a régi városok átlagát a többszöri felülmúló népességnövekedés jellemezte, mindvégig magas volt a fiatalok arányszáma.

Az iparvárosok kutatásával foglalkozó Germuska Pál szerint csak az a város nyerheti el a fent említett jelzőt, amelyik egy időben felel meg az öt kategóriának. Bármelyik feltétel hiánya megkérdőjelezi az adott település specifikumát. Ezek alapján vegyük sorra, hogy a két székely megye nagyobb városai megfelelnek-e a feltételeknek.

Az első pont szerint az illető településeknek az a jellegzetességük, hogy már azelőtt elnyerték a városi rangot, mielőtt még funkcionálisan is képesek lettek volna betölteni központi feladataikat. Ebből kifolyólag számos előnyhöz jutottak, nagyobb beruházásokban, különböző közigazgatási és területrendezési, településfejlesztési programokban részesültek.⁵²⁹

Ez a jelenség elmondható a legtöbb székelyföldi városra, hiszen a meggyésítés következtében olyan székhelyek és városok alakultak ki, amelyek azelőtt nem rendelkeztek városi múlttal (pl. Vlahica, Tusnád, Bodzaforduló, Barót). Ehhez hozzá kell fűznünk azt, hogy az adott régió fejlesztése mégsem érte el az ország többi ipari központjainak mértékét, a többségi magyar lakosság által lakott terület nem képezte a nemzeti szocializmus irányelveinek alapját.

A második szempont is érvényesülni látszik, ugyanis a nagyobb ipari üzemek lehetővé tették a nagyszámú, főleg betelepült városi lakosság foglalkoztatását. Példaként említhető a csíkszeredai traktorgyár és a sepsiszent-

⁵²⁹ Uo. 252.

györgyi dohánygyár. Itt is meg kell említenünk, hogy a központi hatalom nemzetiségi politikája miatt nem alakult ki egy olyan nagyméretű ipari létesítmény, amely átfogta volna az illető régió teljes munkaerejét, mint például Galacon. Csíkszereda esetében a gazdasági szerkezet többoldalúnak mondható, hiszen az említett traktorgyár mellett léteztek más ipari létesítmények is, mint például a sörgyár, a gyapjúfonoda és a kötöttárugyár.⁵³⁰

A harmadik feltételt követve elmondhatjuk, hogy egy sajátos jelenség állt elő, hiszen a kétlakiság következményeként általában a városi ipari dolgozók száma meghaladta a mezőgazdaságban dolgozókat, de ezek nagy része mégis számottevően részt vett a földművelésben is.

A negyedik pontban szereplő kritérium a legtöbb városra igaz, hiszen nem rendelkeztek a szó szoros értelemben vett városi jelleggel, és csak az urbanizálódás után alakult ki a szocialista típusú központjuk. A megyeszékhelyek esetében látszott ez a legjobban megvalósulni. Az utolsó kritériumban szereplő feltételek viszont, szinte kivétel nélkül, nem teljesültek a székelyföldi településeken (kivéve talán Marosvásárhelyt), itt csak kis és közepes nagyságú városok léteztek, legtöbbször meg sem haladták a 10 000 - 30 000 lakost.

A fenti vizsgálat alapján az általunk kutatót két megye urbanizált helységei nem tekinthetők tipikusan „szocialista városnak” a Germuska Pál által felállított kritériumrendszer alapján, sokkal inkább egy sajátos helyet foglalnak el a „szocialista országok városai” között.⁵³¹

Amennyiben a helyi sajtó alapján próbálunk választ találni a feltett kérdésre, elmondhatjuk, hogy a szocialista jelzöt minden olyan település megkapta, amely központi szereppel bírt, és rendelkezett a megfelelő ipari egységekkel. Ha a szocialista város ideális modelljét akarnánk felvázolni, amelyet elméletileg a gazdasági hatékonyság, a javakhoz és szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés és a városi lakosság magas életminősége jellemzett volna, akkor máris egy illuzórikus képet kapunk. Gondoljunk csak a különböző társadalmi rétegekhez tartozó városlakók eltérő lakáskörülményeire, a javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés egyenlőtlenségeire és az

⁵³⁰ Csíkszereda a lendületes fejlődés útján 1966–1970. Csíkszereda, 1971.

⁵³¹ Germuska Pál (2003): *i.m.*, 257.

egyres csoportok életminősége közti különbségekre. Nem hiába tevődött fel a kérdés, az adott korszakban is, egyes települések esetében, hogy „város ez a falu?”, hiszen továbbra is megmaradt a kisvárosok mezőgazdasághoz kapcsolódó viszonya.

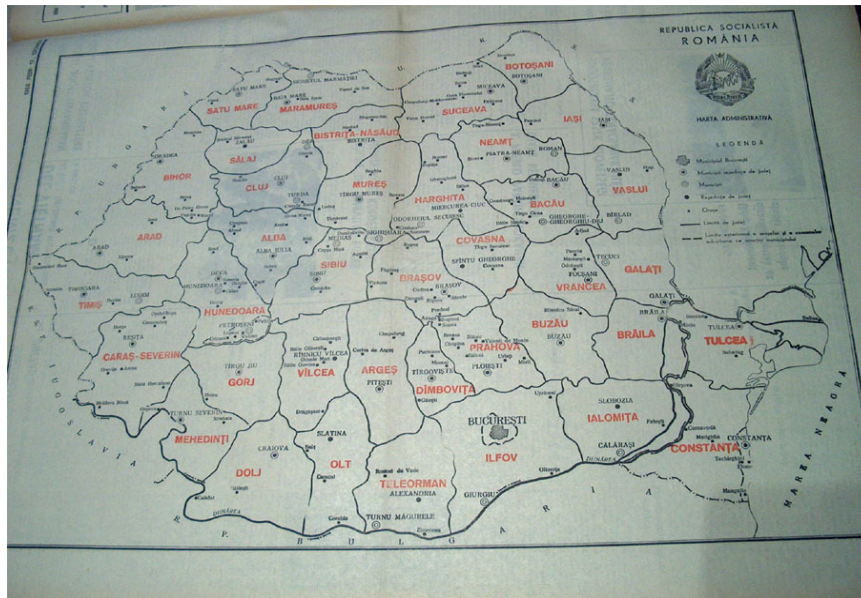
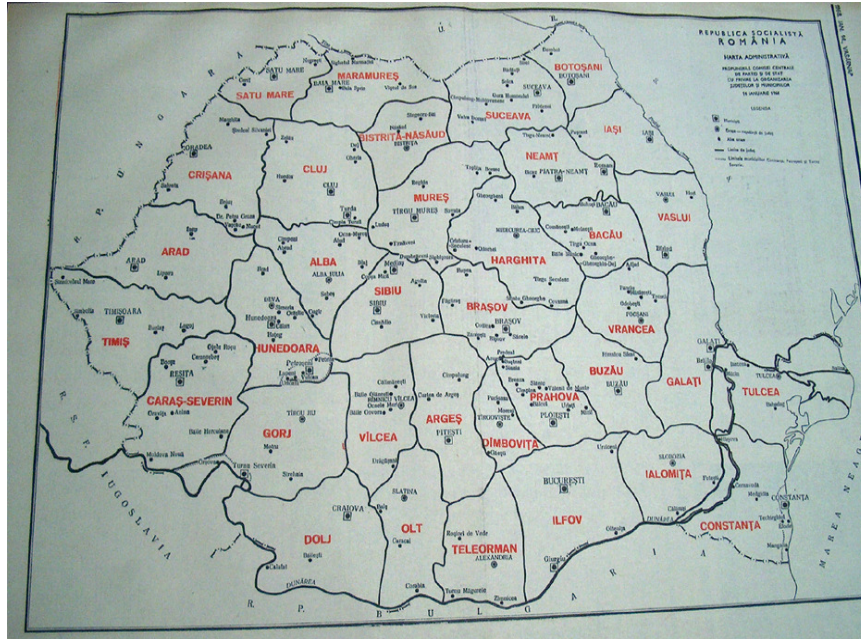
A tárgyalt két megyében a kultúra és közművelődés képviselői, kihasználva a szocialista művelődés alaptéziseit, valamint a helyi magyar nyelvű újságok ismeretközlő szerepét, igyekeztek megvalósítani a közigazgatási határaikon belül eső népi hagyományok felleltározását és közreadását. Így olyan néprajzi elemzések születtek, amelyek a székely hagyományok mármár feledésbe merült szokásait elevenítették fel. A hatvanas években útjára induló kultúrházmozgalom pedig népszerűsítette a zene és tánc világát, ugyanakkor valamilyen szinten biztosította a fiatalok szórakozási lehetőségeit. Ehhez járult a közkönyvtárak ügyének felkarolása, amely ha nem is bizonyult mindig megfelelőnek, mégis ellátta az olvasni akaró közönséget. Mindezek megvalósításában jelentős szerepe volt a helyi elitnek, hiszen akár egy szoboravatáshoz, akár egy író–olvasó találkozóhoz a központi hatalom engedélyére volt szükség, amit legtöbbször személyes kapcsolatok révén lehetett megszerezni.

A kutatás ugyanakkor nem zárható le ezen a ponton, hiszen az újabb és újabb levéltári források nyilvánossá válásával, interjúk készítésével az ismeretek folyamatosan bővíthetnek. Ezek a feltárások jelenleg is folyamatban vannak.

Végezetül elmondhatjuk, hogy Hargita és Kovászna megyékben a tárgyalt több mint 20 esztendő alatt elindult egy visszafordíthatatlan folyamat, amely egy urbanizálódó, öntudatosodott társadalmat hozott létre, és amelyre nagy kihívások várnak a jelenlegi globalizálódó világban. Csupán napjainkban kezdődött el a területi autonómia iránti igény, amely újra egységesítené a több évszázados történelmi hagyománnyal rendelkező egykori térséget.

Függelék

A megyésítés az eredeti tervtől a megvalósulásig

Az 1968 januárjában megjelenő 35 megye terve: ⁵³²

A megye neve	A megye székhelye	Összterület négyzet- kilométerben	Lakosság
Alba (Fehér)	Alba Iulia (Gyulafehérvár)	6353	387 237
Arad	Arad	7741	481 012
Bacău (Bákó)	Bacău (Bákó)	6914	606 183
Bistrița Năsăud (Beszterce-Naszód)	Bistrița (Beszterce)	5116	269 038
Botoșani	Botoșani	5140	469 594
Brașov (Brassó)	Brașov (Brassó)	6215	485 757
Buzău	Buzău	5902	471 839
Caraș-Severin (Krassó-Szörény)	Reșița (Resica)	8089	347 459
Cluj (Kolozsvár)	Cluj (Kolozsvár)	9380	802 988
Constanța (Konstanca)	Constanța (Konstanca)	6774	473 558
Crișana (Krisána)	Oradea (Nagyvárad)	8193	668 011
Dâmbovița	Târgoviște	3271	389 031
Dolj	Craiova	8852	801 518
Galați (Galac)	Galați (Galac)	7647	686 487
Gorj	Târgu Jiu	8915	506 793
Harghita (Hargita)	Miercurea-Ciuc (Csíkszereda)	7680	375 921
Hunedoara (Hunyad)	Deva (Déva)	7291	481 396
Ialomița	Slobozia	6632	388 341
Iași	Iași	5673	634 692
Ilfov	București (Bukarest)	8034	742 063
Maramureș (Máramaros)	Baia Mare (Nagybánya)	6119	447 061
Mureș (Maros)	Tîrgu Mureș (Marosvásárhely)	7323	606 794
Neamț	Piatra Neamț	5788	461 065
Olt	Slatina	5494	474 764
Prahova	Ploiești	4687	707 249
Satu Mare (Szatmár)	Satu Mare (Szatmár)	4517	368 553
Sibiu (Szeben)	Sibiu (Szeben)	5805	428 107
Suceava	Suceava	8890	570 917
Teleorman	Alexandria	5994	526 944
Timiș (Temes)	Timișoara (Temesvár)	8921	619 161
Tulcea	Tulcea	9003	242 942
Vaslui	Vaslui	5435	445 663
Vâlcea	Râmnicu Vâlcea	5886	386 583
Vrancea	Focșani	5972	479 508

⁵³² Vörös Zászló, 1968. jan. 14.

Az 1968 januárjában municípiumi rangra emelt városok:⁵³³

1. Arad
2. Bacău (Bákó)
3. Baia Mare (Nagybánya)
4. Bârlad
5. Botoşani
6. Braşov (Brassó)
7. Brăila
8. Bucureşti (Bukarest)
9. Buzău
10. Cluj (Kolozsvár)
11. Constanţa (Konstanca)
12. Craiova
13. Galaţi (Galac)
14. Giurgiu
15. Hunedoara (Vajdahunyad)
16. Iaşi (Jászvásár)
17. Mediaşi (Medgyes)
18. Oradea (Nagyvárad)
19. Petroşeni (Petrozsén)
20. Piatra Neamţ
21. Piteşti
22. Ploieşti
23. Reşiţa (Resica)
24. Roman
25. Satu Mare (Szatmár)
26. Sibiu (Nagyszeben)
27. Suceava
28. Timişoara (Temesvár)
29. Târgu Mureş (Marosvásárhely)
30. Turda (Torda)
31. Turnu Sever

⁵³³ Vörös Zászló, 1968. jan. 14.

Az 1968. február 15-i új törvényben már 39 megye szerepel, és 45 várost nyilvánítanak municípiummá. A megyék felosztása a következő:⁵³⁴

A megye neve	A megye székhelye
1. Alba (Fehér)	Alba Iulia (Gyulafehérvár)
2. Arad	Arad
3. Argeş	Piteşti
4. Bacău (Bákó)	Bacău (Bákó)
5. Bihor (Bihar)	Oradea (Nagyvárad)
6. Bistriţa Năsăud (Beszterce-Naszód)	Bistriţa (Beszterce)
7. Botoşani	Botoşani
8. Braşov (Brassó)	Braşov (Brassó)
9. Brăila	Brăila
10. Buzău	Buzău
11. Caraş-Severin (Krassó-Szörény)	Reşiţa (Resica)
12. Cluj (Kolozsvár)	Cluj (Kolozsvár)
13. Constanţa (Konstanca)	Constanţa (Konstanca)
14. Covasna (Kovászna)	Sfintu Gheorghe (Sepsiszentgyörgy)
15. Dâmboviţa	Tîrgovişte
16. Dolj	Craiova
17. Galaţi (Galac)	Galaţi (Galac)
18. Gorj	Tîrgu Jiu
19. Harghita (Hargita)	Miercurea Ciuc (Csíkszereda)
20. Hunedoara (Hunyad)	Deva (Déva)
21. Ialomiţa	Slobozia
22. Iaşi	Iaşi
23. Ilfov	Bucureşti (Bukarest)
24. Maramureş (Máramaros)	Baia Mare (Nagybánya)
25. Mehedinţi	Turnu Severin
26. Mureş (Maros)	Tîrgu Mureş (Marosvásárhely)
27. Neamţ	Piatra Neamţ
28. Olt	Slatina
29. Prahova	Ploieşti
30. Satu Mare (Szatmár)	Satu Mare (Szatmár)
31. Sălaj (Szilágy)	Zalău (Zilah)
32. Sibiu (Szeben)	Sibiu (Szeben)
33. Suceava	Suceava
34. Teleorman	Alexandria
35. Timiş (Temes)	Timişoara (Temesvár)
36. Tulcea	Tulcea
37. Vaslui	Vaslui
38. Vâlcea	Râmnicu Vâlcea
39. Vrancea	Focşani

⁵³⁴ Buletin Oficial al R.S.R, 1968. február 17.

A kijelölt municípiumok:

1. Alba Iulia (Gyulafehérvár)
2. Arad
3. Bacău (Bákó)
4. Baia Mare (Nagybánya)
5. Bârlad
6. Botoşani
7. Braşov (Brassó)
8. Brăila
9. Buzău
10. Călăraşi
11. Cluj (Kolozsvár)
12. Constanţa (Konstanca)
13. Craiova
14. Dej (Dés)
15. Deva (Déva)
16. Focşani
17. Galaţi (Galac)
18. Gheorghe Gheorghiu-Dej
19. Giurgiu
20. Hunedoara (Vajdahunyad)
21. Iaşi
22. Lugoj (Lugos)
23. Mediaş (Megyes)
24. Odorheiu Secuiesc (Székelyudvarhely)
25. Oradea (Nagyvárad)
26. Petroşeni (Petrozsény)
27. Piatra Neamţ
28. Piteşti
29. Ploieşti
30. Reşiţa (Resica)
31. Roman
32. Satu Mare (Szatmár)
33. Sibiu (Szeben)
34. Sighişoara (Segesvár)
35. Sighetul Marmăţiei (Máramarossziget)
36. Suceava
37. Tecuci
38. Timişoara (Temesvár)
39. Tîrgovişte
40. Tîrgu Jiu (Zsil)
41. Tîrgu Mureş (Marosvásárhely)
42. Tulcea
43. Turda (Torda)
44. Turnu Măgurele
45. Turnu Severin

Hargita megye települései 1968 februárjában⁵³⁵
Municípiumok

1. ODORHEIUL SECUIESC (SZÉKELYUDVARHELY)	
Peremközség	Hozzá tartozó falvak
1. BRĂDEȘTI (FENYÉD)	1. BRĂDEȘTI (FENYÉD) 2. Tîrnovița (Küküllőkeményfalva) 3. Satul Mare (Máréfalva)
2. FELICENI (FELSŐBOLDOGFALVA)	1. FELICENI (FELSŐBOLDOGFALVA) 2. Alexandrița (Sándortelke) 3. Arvățeni (Árvátfalva) 4. Cireșeni (Sükő) 5. Forțeni (Farcád) 6. Hoghia (Hodgya) 7. Oțeni (Ócfalva) 8. Polonița (Lengyelfalva) 9. Tăureni (Bikafalva) 10. Teleac (Telekfalva) 11. Văleni (Patakfalva)

Városok

<i>I. MIERCUREA-CIUC (CSÍKSZEREDA)</i>	Hozzá tartozó helységek:	
	1. Cîba (Csiba) 2. Harghita-Băi (Hargitafürdő) 3. Jigodin-Băi (Zsögödfürdő)	
	Peremközségek: <i>1. Păuleni-Ciuc (Csíkpálfalva)</i>	Hozzá tartozó falvak <i>1. Păuleni-Ciuc (Csíkpálfalva)</i> 2. Delnița (Delne) 3. Șoimeni (Csomortán)
<i>II. BĂLAN (BALÁNBÁNYA)</i>		
<i>III. BORSEC (BORSZÉK)</i>		
<i>IV. CRISTURU SECUIESC (SZÉKELYKERESZTÚR)</i>	Hozzá tartozó helységek:	
	1. Filiaș (Fiatfalva)	
<i>V. GHEORGHENI (GYERGYÓSZENTMIKLÓS)</i>	Hozzá tartozó helységek:	
	1. Covacipeter (Kovácspéter) 2. Lacu Roșu (Gyilkostó) 3. Vargatac (Vargatag) 4. Visafolio (Visszafolyó)	

⁵³⁵ B.O. al R.S.R IV. évfolyam (1968. február 17), I rész, 17-18. szám, 137, 160. ,vagy a *Hargita* , 1968. máj. 30.

<i>VI. TOPLIȚA (MAROSHÉVÍZ)</i>	Hozzá tartozó helységek: 1. Călimănel 2. Luncani 3. Măgheruș 4. Moglănești 5. Secu 6. Vale 7. Vâgani 8. Zencani
<i>VII BĂILE TUȘNAD (TUSNÁDFÜRDŐ)</i>	Hozzá tartozó helységek: 1. Carpitus (Kárpitusz)
<i>VIII VLĂHIȚA (VLAHICA)</i>	Hozzá tartozó helységek: 1. Minele Lueta (Lövétébánya) 2. Băile Homorod (Homoródfürdő)

Községek

A község elnevezése és a hozzá tartozó falvak	
<p>1. <u>ATID (ETÉD)</u></p> <p>1. ATID (ETÉD) 2. Crișeni (Körispatak) 3. Cușmed (Küsmöd) 4. Inlăceni (Énlaka) 5. Șiclod (Siklód)</p> <p>2. <u>AVRĂMEȘTI (SZENTÁBRAHÁM)</u></p> <p>1. AVRĂMEȘTI (SZENTÁBRAHÁM) 2. Andreeni (Andrásfalva) 3. Cechești (Csekefalva) 4. Goagiu (Gagy) 5. Firtănuș (Firtosmartonos) 6. Laz-Firtănuș (Firtosmartonos-láz) 7. Laz-Șoimuș (Solymos-láz) 8. Medișoru Mic (Kismedesér)</p> <p>3. <u>BILBOR (BÉLBOR)</u></p> <p>1. BILBOR (BÉLBOR) 2. Răchițiș (Rekettyés)</p> <p>4. <u>CĂPÎLNIȚA (KÁPOLNÁSFALU)</u></p> <p>1. CĂPÎLNIȚA (KÁPOLNÁSFALU)</p>	<p>5. <u>CIUCȘÎNGEORGIU (CSÍKSZENTGYÖRGY)</u></p> <p>1. CIUCȘÎNGEORGIU (CSÍKSZENTGYÖRGY) 2. Armășeni (Menaság) 3. Armășenii Noi (Menaság-újfalú) 4. Bancu (Bánkfalva) 5. Cotormani (Kotormány) 6. Ciobăniș (Csobános) 7. Eghersec (Egerszék) 8. Ghiurche (Gyürke) 9. Pottiond (Pottyond)</p> <p>6. <u>CIUMANI (GYERGYÓCSOMAFALVA)</u></p> <p>1. CIUMANI (GYERGYÓCSOMAFALVA)</p> <p>7. <u>CÂRȚA (CSÍKKARCFALVA)</u></p> <p>1. CÂRȚA (CSÍKKARCFALVA) 2. Ineu (Jenőfalva) 3. Tomești (Csíkszenttamás)</p> <p>8. <u>CORBU (HOLLÓ)</u></p> <p>1. CORBU (HOLLÓ) 2. Capu Corbului (Hollósarka)</p>

<p>9. <u>CORUND (KOROND)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> CORUND (KOROND) Atia (Atyha) Calonda (Kalonda) Fântâna Brazilor (Fenyőkút) Valea lui Pavel (Pálpataka) <p>10. <u>DĂNEȘTI (CSÍKDÁNFALVA)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> DĂNEȘTI (CSÍKDÁNFALVA) Mădăraș (Csíkmadaras) <p>11. <u>DEALU (OROSZHEGY)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> DEALU (OROSZHEGY) Fîncel (Fancsal) Sîncrai (Székelyszentkirály) Tămașu (Székelyszenttamás) Tibod (Tibód) Ulcani (Ülke) Valea Rotundă (Üknyéd) <p>12. <u>DITRĂU (GYERGYÓDITRÓ)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> DITRĂU (GYERGYÓDITRÓ) Jolotca (Zsolotka) Tengheler (Cengellér) <p>13. <u>DÂRJIU (SZÉKELYDERZS)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> DÂRJIU (SZÉKELYDERZS) Mujna (Székelymuzsna) <p>14. <u>FRUMOASA (CSÍKSZÉPVÍZ)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> FRUMOASA (CSÍKSZÉPVÍZ) Bîrzava (Borzsova) Făgetel (Bükkklaka) Nicolești (Csíkszentmiklós) <p>15. <u>GĂLĂUȚAȘ (GALÓCÁS)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> GĂLĂUȚAȘ (GALÓCÁS) Dealul Armanului Gălăuțaș-Pârâu Nuțeni Plopiș Preluca Toleşeni Zăpodea 	<p>16. <u>JOSENI (GYERGYÓALFALU)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> JOSENI (GYERGYÓALFALU) Borzont (Borzont) Bucin (Bucsin) <p>17. <u>LĂZAREA (GYERGYÓSZÁRHEGY)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> LĂZAREA (GYERGYÓSZÁRHEGY) Ghiduț (Güdüc) <p>18. <u>LUETA (LÖVÉTE)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> LUETA (LÖVÉTE) Băile Chirui (Kirujfürdő) <p>19. <u>LUNCA DE JOS (GYIMESKÖZÉPLOK)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> LUNCA DE JOS (GYIMESKÖZÉPLOK) Barațcos (Barackos) Poiana Fagului (Bükkhavas) Puntea Lupului (Farkaspalló) Valea lui Antaloc (Antalok-pataka) Valea Boroș (Borospatak) Valea Capelei (Kápolna-pataka) Valea Întunecoasă (Sötétpatak) Valea Rece (Hidegség) <p>20. <u>LUNCA DE SUS (GYIMESFELSŐLOK)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> LUNCA DE SUS (GYIMESFELSŐLOK) Komiat (Komját) Izvorul Troțușului (Tatrosforrása) Păltiniș-Ciuc (Csík-paltinis) Valea Gîrbea (Görbe-pataka) Valea Ugra (Ugra-pataka) <p>21. <u>LUPENI (FARKASLAKA)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> LUPENI (FARKASLAKA) Bisericani (Szentlélek) Bulgăreni (Bogárfalva) Firtușu (Firtosváralja) Păltiniș (Kecset) Păuleni (Pálfalva) Morăreni (Malomfalva) Satu Mic (Kisfalud) Sâncel (Szencsed)
--	---

<p>22. <u>MĂRTINIȘ</u> (<u>HOMORÓDSZENTMÁRTON</u>)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. MĂRTINIȘ (HOMORÓDSZENTMÁRTON) 2. Aldea (Abásfalva) 3. Bădeni (Bágy) 4. Călugăreni (Remete) 5. Chinușu (Kénos) 6. Comănești (Homoródkeményfalva) 7. Ghipeș (Gyepes) 8. Locodeni (Lókod) 9. Orășeni (Városfalva) 10. Petreni (Szentpéter) 11. Rareș (Recsenyéd) 12. Sînpaul (Homoródszentpál) <p>23. <u>MEREȘT (HOMORÓDALMÁS)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. MEREȘT (HOMORÓDALMÁS) <p>24. <u>MIHĂILENI</u> (<u>CSÍKSZENTMIHÁLY</u>)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. MIHĂILENI (CSÍKSZENTMIHÁLY) 2. Livezi (Lóvész) 3. Nădejdea (Aj nád) 4. Văcărești (Vacsárcsi) <p>25. <u>MUGENI (BÖGÖZ)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. MUGENI (BÖGÖZ) 2. Aluniș (Székelymogyorós) 3. Beta (Béta) 4. Betești (Betfalva) 5. Dejuțiu (Décsfalva) 6. Dobeni (Székelydobó) 7. Lutița (Agyagfalva) 8. Mătișeni (Mátisfalva) 9. Porumbeni Mari (Nagygalambfalva) 10. Porumbeni Mici (Kisgalambfalva) 11. Tăietura (Vágás) <p>26. <u>OCLAND (OKLÁND)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. OCLAND (OKLÁND) 2. Crăciunel (Homoródkarácsonyfalva) 3. Satu-Nou (Homoródújfalú) 	<p>27. <u>PLĂIEȘII DE JOS (KÁSZONALTIZ)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. PLĂIEȘII DE JOS (KÁSZONALTIZ) 2. Casinu Nou (Kászónújfalú) 3. Iacobeni (Kászónjakabfalva) 4. Imper (Kászónimpér) 5. Plăieșii de sus (Kászónfeltíz) <p>28. <u>PRAID (PARAJD)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. PRAID (PARAJD) 2. Becaș (Békás) 3. Bucin (Bucsin) 4. Ocna de Jos (Alsósófalva) 5. Ocna de Sus (Felsősófalva) 6. Șașvereș (Sásverés) <p>29. <u>REMETEA (GYERGYÓREMETE)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. REMETEA (GYERGYÓREMETE) 2. Făgețel (Bükkös) 3. Martonca (Mártonka) 4. Șineu (Eszenyő) <p>30. <u>SĂCEL (ROMÁNANDRÁSFALVA)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. SĂCEL (ROMÁNANDRÁSFALVA) 2. Șoimoșu Mare (Nagysolymos) 3. Șoimoșu Mic (Kissolymos) 4. Uilac (Újlak) 5. Vidacut (Hidegkút) <p>31. <u>SĂRMAȘ (SALAMÁS)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. SĂRMAȘ (SALAMÁS) 2. Fundoaia 3. Hodoșa 4. Platonești 5. Runc <p>32. <u>SECUIENI (ÚJSZÉKELY)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. SECUIENI (ÚJSZÉKELY) 2. Bodogaia (Alsóboldogfalva) 3. Eliseni (Szenterzsébet) <p>33. <u>SICULENI (MADÉFALVA)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. SICULENI (MADÉFALVA) 2. Ciaracio (Csaracsó) 3. Ciceu (Csicsó) 4. Racu (Rákos) 5. Satul Nou (Újfalú)
---	---

<p>34. <u>SÂNCRĂIENI</u> (<u>CSÍKSZENTKIRÁLY</u>)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. SÂNCRĂIENI (CSÍKSZENTKIRÁLY) 2. Fitod (Fitód) 3. Hosasău (Hosszúaszó) 4. Leliceni (Csíkszentlélek) 5. Misentea (Mindszent) 6. Sântimbru (Csíkszentimre) 7. Sântimbru-Băi (Szentimrefürdő) 	<ol style="list-style-type: none"> 4. Cădăciu Mic (Kiskadács) 5. Cehetel (Csehétfalva) 6. Chedia Mare (Nagykede) 7. Chedia Mică (Kiskede) 8. Cobătești (Kobátfalva) 9. Medișoru Mare (Nagymedesér) 10. Mihăileni (Szentmihály) 11. Nicoleni (Székelyszentmiklós) 12. Rugănești (Rugonfalva) 13. Târcești (Tarcsafalva) 14. Turdeni (Tordátfalva)
<p>35. <u>SÂNDOMINIC</u> (<u>CSÍKSZENTDOMOKOS</u>)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. SÂNDOMINIC (CSÍKSZENTDOMOKOS) 	<p>41. <u>TULGHEȘ (GYERGYÓTÖLGYES)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. TULGHEȘ (GYERGYÓTÖLGYES) 2. Hagota 3. Pintic 4. Recea
<p>36. <u>SÂNMARTIN</u> (<u>CSÍKSZENTMÁRTON</u>)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. SÂNMARTIN (CSÍKSZENTMÁRTON) 2. Ciucani (Csekefalva) 3. Cozmeni (Csíkkozmás) 4. Lăzărești (Lázárfalva) 5. Valea Uzului (Úzvölgye) 	<p>42. <u>TUȘNAD (TUSNAD)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. TUȘNAD (TUSNAD) 2. Tușnad-Nou (Újtusnád) 3. Vrabia (Verebes)
<p>37. <u>SÂNSIMION (CSÍKSZENTSIMON)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 6. SÎNSIMION (CSÍKSZENTSIMON) 7. Cetățuia (Csatószeg) 	<p>43. <u>ULIEȘ (KÁNYÁD)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ULIEȘ (KÁNYÁD) 2. Daia (Székelydália) 3. Iașu (Jásfalva) 4. Ighiu (Ége) 5. Nicolești (Miklósfalva) 6. Obrănești (Ábránfalva) 7. Petecu (Petek) 8. Vasileni (Szentlászló)
<p>38. <u>SUBCETATE (VÁRHEGY)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. SUBCETATE (VÁRHEGY) 2. Călnaci 3. Duda 4. Filpea 	<p>44. <u>VĂRȘAG (SZÉKELYVARSÁG)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. VĂRȘAG (SZÉKELYVARSÁG)
<p>39. <u>SUSENI (GYERGYÓÚJFALU)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. SUSENI (GYERGYÓÚJFALU) 2. Chileni (Kilyénfalva) 3. Liban (Libán) 4. Senetea (Szente) 5. Valea Strâmbă (Tekerőpatak) 	<p>45. <u>VOȘLOBENI (VASLÁB)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. VOȘLOBENI (VASLÁB) 2. Izvorul Mureșului (Marosfő)
<p>40. <u>SIMONEȘTI (SIMÉNFALVA)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. SIMONEȘTI (SIMÉNFALVA) 2. Bențid (Bencéd) 3. Cădăciu Mare (Nagykadács) 	<p>46. <u>ZETEA (ZETELAKA)</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ZETEA (ZETELAKA) 2. Desag (Deság) 3. Izvoare (Ivó) 4. Poiana Tîrnavei (Küköllőmező) 5. Șicasău (Sikaszó) 6. Sub Cetate (Zeteváralja)

**A VÁROSOKBA BEOLVADÓ HELYSÉGEK ÉS EGYES TÍZ
HÁZNÁL KEVESEBBEL RENDELKEZŐ FALVAK, AMELYEKET
TÖRÖLTEK A HELYSÉGEK NÉVJEGYZÉKÉBŐL**

A beolvadó helység vagy falu neve	A város vagy község, amelyhez tartozott	A város vagy község, amelyhez tartozik
1. <i>Cormoș (Kormos)</i>	<i>CsíkSZereda</i>	<i>CsíkSZereda</i>
2. <i>Ianco (Jankó)</i>	<i>GyergyóSZentmiklós</i>	<i>GyergyóSZentmiklós</i>
3. <i>Ascio (Árcsó)</i>	<i>Atyha</i>	<i>Korond</i>
4. <i>Barcia (Barcsatánya)</i>	<i>KőrISPatak</i>	<i>Etéd</i>
5. <i>Cădaci (Kadács)</i>	<i>Atyha</i>	<i>Korond</i>
6. <i>Cozberțaia (KözBérctanya)</i>	<i>Siklód</i>	<i>Etéd</i>
7. <i>Demetertana (Demetertanya)</i>	<i>Siklód</i>	<i>Etéd</i>
8. <i>Valea-Mare (Nagyvölgy)</i>	<i>KőrISPatak</i>	<i>Etéd</i>

A MEGVÁLTOZOTT NEVŰ FALVAK ÉS VÁROSOK		
Eddigi elnevezés	Jelenlegi elnevezés	A község vagy város, amelyhez tartozik
1. <i>Tușnad-Băi (Tusnádfürdő)</i>	<i>Băile-Tușnad (Tusnádfürdő)</i>	<i>Tusnádfürdő</i>
2. <i>Harghita (Hargita)</i>	<i>Siculeni (Madéfalva)</i>	<i>Madéfalva</i>
3. <i>Păuleni (Pálfalva)</i>	<i>Păuleni-Ciuc (Csíkpálfalva)</i>	<i>Csíkpálfalva</i>
4. <i>Plăeși (Kászon)</i>	<i>Plăeșii de Jos (Kászonaltíz)</i>	<i>Kászonaltíz</i>
5. <i>Tușnad-Sat (Tusnádfalu)</i>	<i>Tușnad (Tusnád)</i>	<i>Tusnád</i>
6. <i>Cariera Carpitus (Kárpituszbánya)</i>	<i>Carpitus (Kárpitusz)</i>	<i>Tusnádfürdő</i>
7. <i>Laz (Láz)</i>	<i>Laz-Șoimuș (Solymosláz)</i>	<i>Szentábrahám</i>
8. <i>Laz (Láz)</i>	<i>Laz-Firtănuș (Firtosmartonosláz)</i>	<i>Szentábrahám</i>
9. <i>Păltiniș</i>	<i>Păltiniș-Ciuc</i>	<i>Gyimesfelsőlok</i>

**A VÁROSOKBA BEOLVADÓ HELYSÉGEK ÉS EGYES
SZOMSZÉDAIKKAL ÖSSZEOLVADÓ FALVAK, AMELYEKET
TÖRÖLTÉK A HELYSÉGEK NÉVJEGYZÉKÉBŐL**

A beolvadó helység neve	A község vagy város, amelyhez tartozott	A helység, amellyel összeolvadt
1. <i>Beclean (Betlenfalva)</i>	<i>Székelyudvarhely</i>	<i>Székelyudvarhely</i>
2. <i>Cădișeni (Kadicsfalva)</i>	<i>Székelyudvarhely</i>	<i>Székelyudvarhely</i>
3. <i>Cioboteni (Csobotfalva)</i>	<i>CsíkSZereda</i>	<i>CsíkSZereda</i>
4. <i>Șumuleu (CsíkSomlyó)</i>	<i>CsíkSZereda</i>	<i>CsíkSZereda</i>
5. <i>Toplița-Ciuc (Csíktaploca)</i>	<i>CsíkSZereda</i>	<i>CsíkSZereda</i>
6. <i>Vlăhița Nouă (ÚjVlahica)</i>	<i>Vlahica</i>	<i>Vlahica</i>
7. <i>Boteni</i>	<i>Marosfő</i>	<i>Marosfő</i>
8. <i>Brazii</i>	<i>Gyergyóremete</i>	<i>Gyergyóremete</i>
9. <i>Ciutac (Csutak)</i>	<i>Gyergyóremete</i>	<i>Gyergyóremete</i>
10. <i>Heveder (Heveder)</i>	<i>Vasláb</i>	<i>Vasláb</i>
11. <i>Minereni (Pósfalu)</i>	<i>Lövete</i>	<i>Lövete</i>
12. <i>Mureș-Sat (Marosfalva)</i>	<i>Gyergyóújfalu</i>	<i>Gyergyóújfalu</i>
13. <i>Năghirez (Nagyréz)</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>
14. <i>Pârâul Asodului</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>
15. <i>Pârâul-Șumleu</i>	<i>Gyergyócsomafalva</i>	<i>Gyergyócsomafalva</i>
16. <i>Poiana Nouă</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>
17. <i>Poina Veche</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>
18. <i>Putna Mare</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>
19. <i>Săsești (Szászfalu)</i>	<i>Gyergyócsomafalva</i>	<i>Gyergyócsomafalva</i>
20. <i>Tilalmaș (Tilalmas)</i>	<i>Ditró</i>	<i>Ditró</i>
21. <i>Tincani</i>	<i>Marosfő</i>	<i>Marosfő</i>
22. <i>Torocpatak (Törökpatak)</i>	<i>Ditró</i>	<i>Ditró</i>
23. <i>Valea Frumoasă (Tulsóvíz)</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>	<i>Gyergyótölgyes</i>

Kovászna megye települései 1968-ban⁵³⁶

Városok

<i>I. SEPSISZENTGYÖRGY (SFÎNTU GHEORGHE)</i>	Hozzá tartozó helységek: 1. Kilyén (Chilieni)
<i>II. BARÓT (BARAOLT)</i>	Hozzá tartozó helységek: 1. Bibarcfalva (Biborteni) 2. Bodos (Bodoş) 3. Köpec (Căpeni) 4. Miklósvár (Micloşoara) 5. Felsőrákos (Racoşul de Sus)
<i>III. KOVÁSZNA (COVASNA)</i>	Hozzá tartozó helységek: 1. KOMANDÓ (Comandău) 2. Csomakörös (Chiuruş)
<i>IV. BODZAFORDULÓ (ÎNTORSURA BUZĂULUI)</i>	Hozzá tartozó helységek: 1. BÁRKÁNY 2. Fenyős 3. Virágospatak (Floroaia) 4. Tálpataka (Scrădoasa) 5. BÁRDOK (Brăduţ) 6. SALAMÁS 7. NAGYPATAK (Valea Mare) 8. SZITABODZA (Sita Buzăului) 9. KRASZNA (Crasna) 10. ALMÁS (Merişor) 11. ZABRATÓ (Zăbrăţău)
<i>V. KÉZDIVÁSÁRHELY (TÂRGU SECUIESC)</i>	1. Nyújtód (Lunga)

⁵³⁶ Megyei Tükör, 1968. május 28.

A MEGVÁLTOZOTT NEVŰ FALVAK ÉS VÁROSOK		
Eddigi elnevezés	Jelenlegi elnevezés	A község vagy város, amelyhez tartozik
<i>1. Alsócernáton (Cernat)</i>	<i>Cernáton</i>	<i>Cernáton</i>
<i>2. Nagyvirágospatak (Floroaia)</i>	<i>Virágpatak</i>	<i>Bodzaforduló</i>
<i>3. Valea Brădețului</i>	<i>Almás (Merișor)</i>	<i>Szitabodza</i>

Községek

A község elnevezése és a hozzá tartozó falvak	
<p>1. NAGYAJTA (AITA MARE) 1. NAGYAJTA (AITA MARE) 2. Középjta</p> <p>2. BACON 1. NAGYBACON 2. Szárazajta (Aita Seacă) 3. Kisbacon (Bățanii Mici) 4. Magyarhermány (Herculian) 5. Uzonkafürdő (Ozunca-Băi)</p> <p>3. BÖLÖN (BELIN) 1. BÖLÖN (BELIN) 2. Bölönpatak (Belin – Vale)</p> <p>4. BODOK (BODOC) 1. BODOK (BODOC) 2. Oltszem (Olteni) 3. Zalán (Zălan)</p> <p>5. NAGYBOROSNYÓ (BOROȘNEU MARE) 1. NAGYBOROSNYÓ (BOROȘNEU MARE) 2. Kisborosnyó (Boroșneu Mic) 3. Feldoboly (Dobolii de Sus) 4. Lécfalva (Leț) 5. Cófalva (Țufalău) 6. Kispaták (Valea Mică)</p>	<p>6. BARÁTOS (BRATEȘ) 1. BARÁTOS (BRATEȘ) 2. Páké (Pachia) 3. Szörcse (Surcea) 4. Telek</p> <p>7. BARDOC (BRĂDUȚ) 1. BARDOC (BRĂDUȚ) 2. Száldobos (Doboșeni) 3. Erdőfüle (Filia) 4. Olasztelek (Tălișoara)</p> <p>8. BERECK (BREȚCU) 1. BERECK (BREȚCU) 2. Martonos 3. Ojtoz (Oituz)</p> <p>9. SZENTKATOLNA (CATALINA) 1. SZENTKATOLNA (CATALINA) 2. Hatolyka (Hătuica) 3. Imecsfalva (Imeni) 4. Martonfalva</p> <p>10. CSERNÁTON (CERNAT) 1. CSERNÁTON (CERNAT) 2. Albis 3. Ikafalva (Icafalău) 4. Márkosfalva</p>

<p>11. KÖKÖS (CHICHIȘ)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. KÖKÖS (CHICHIȘ) 2. Bácsstelek 3. Szotyor (Coșeni) 	<p>19. MAKSA (MOACȘA)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. MAKSA (MOACȘA) 2. Dálnok (Dalnic) 3. Sepsibesenyő (Pădureni)
<p>12. DOBOLLÓ (DOBÂRLĂU)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. DOBOLLÓ (DOBÂRLĂU) 2. Márkosrét 3. Márkos (Mărcuș) 4. Dobollópatak (Valea Dobârlăului) 	<p>20. OZSDOLA</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. OZSDOLA 2. Hilib (Hilib)
<p>13. GELENCE (GHELIŢA)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. GELENCE (GHELIŢA) 2. Haraly (Harale) 	<p>21. UZON (OZUN)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. UZON (OZUN) 2. Bikfalva (Bicfalău) 3. Lisznyó (Lisnău) 4. Lisznyópatak (Lisnău-Vale) 5. Lunka 6. Magyarós 7. Szentivánlaborfalva (Sântionlunca)
<p>14. GIDÓFALVA (GHIDFALĂU)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. GIDÓFALVA (GHIDFALĂU) 2. Angyalos (Angheluș) 3. Fotosmartonos (Fotoș) 4. Étfalva-Zoltán (Zoltan) 	<p>22. POLYÁN</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. POLYÁN 2. Bélafalva (Belani) 3. Kerpenyes 4. Esztelnek (Estelnic) 5. Kurtapatak (Valea Scurtă)
<p>15. HÍDVÉG (HĂGHIG)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. HÍDVÉG (HĂGHIG) 2. Nyáraspatak (Iarăș) 	<p>23. RÉTY (RECI)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. RÉTY (RECI) 2. Egerpatak (Aninoasa) 3. Bita 4. Szacsva (Saciova)
<p>16. ILLYEFALVA (ILIENI)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ILLYEFALVA (ILIENI) 2. Aldoboly (Dobolii de Jos) 3. Sepsiszentkirály (Sâncraiu) 	<p>24. KÉZDISZENTLÉLEK (SÂNZIENI)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. KÉZDISZENTLÉLEK (SÂNZIENI) 2. Kiskászón (Cașinu Mic) 3. Kővár 4. Szárazpatak
<p>17. LEMHÉNY (LEMNIA)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. LEMHÉNY (LEMNIA) 2. Sárfalva 3. Kézdiálmás (Mereni) 	<p>25. TORJA (TURIA)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. TORJA (TURIA) 2. Futásfalva (Alungeni)
<p>18. MÁLNÁS (MALNAȘ)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. MIKÓÚJFALU (MICFALĂU) 2. Bükszád (Bicsad) 3. Málnásfürdő (Malnaș-Băi) 4. Málnás (Malnaș) 5. Zalánpatak (Valea Zălanului) 	

<p>26. KÖRÖSPATAK 1. KÖRÖSPATAK 2. Árkos (Arcuş) 3. Kálnok (Calnic)</p> <p>27. ELŐPATAK (VÂLCELE) 1. ÁRAPATAK (ARACI) 2. Erősd (Ariuşd) 3. Hetye (Hetea) 4. Előpatak (Vâlcele)</p>	<p>28. VARGYAS (VÂRGHIŞ) 1. VARGYAS (VÂRGHIŞ)</p> <p>29. ZÁGON (ZAGON) 1. Zágon (Zagon) 2. Papolc (Păpăuţi)</p> <p>30. ZABOLA (ZĂBALA) 1. ZABOLA (ZĂBALA) 2. Petőfalva 3. Tamásfalva</p>
---	--

**A VÁROSOKBA BEOLVADÓ HELYSÉGEK ÉS EGYES SZOM-
SZÉDAIKKAL ÖSSZEOLVADÓ FALVAK, AMELYEKET
TÖRÖLTÉK A HELYSÉGEK NÉVJEGYZÉKÉBŐL**

A beolvadó helység neve	A község vagy város, amelyhez tartozik	A helység amellyel összeolvadt
<i>Aninoasa (Egerpatak)</i>	<i>Bodzaforduló</i>	<i>Bodzaforduló</i>
<i>Grivina Mare</i>	<i>Bodzaforduló</i>	<i>Bodzaforduló</i>
<i>Grivina Mică</i>	<i>Bodzaforduló</i>	<i>Bodzaforduló</i>
<i>Kisvirágpatak</i>	<i>Bodzaforduló</i>	<i>Bodzaforduló</i>
<i>Popicești</i>	<i>Bodzaforduló</i>	<i>Bodzaforduló</i>
<i>Oroszfalu</i>	<i>Kézdivásárhely</i>	<i>Kézdivásárhely</i>
<i>Băilești</i>	<i>Bodzaforduló</i>	<i>Fenyős</i>
<i>Bobocsa</i>	<i>Szitabodza</i>	<i>Szitabodza</i>
<i>Felsőcsernáton</i>	<i>Csernáton</i>	<i>Alsócsernáton</i>
<i>Chicărlău</i>	<i>Szitabodza</i>	<i>Kraszna</i>
<i>Chumeraie</i>	<i>Szitabodza</i>	<i>Szitabodza</i>
<i>Komolló</i>	<i>Réty</i>	<i>Réty</i>
<i>Cremenea</i>	<i>Szitabodza</i>	<i>Szitabodza</i>
<i>Eresztevény</i>	<i>Maksa</i>	<i>Maksa</i>
<i>Lopata</i>	<i>Szitabodza</i>	<i>Szitabodza</i>
<i>Köpecbánya</i>	<i>Köpec</i>	<i>Köpec</i>
<i>Páva</i>	<i>Zabola</i>	<i>Zabola</i>
<i>Pârăiașul</i>	<i>Szitabodza</i>	<i>Szitabodza</i>
<i>Almásmező</i>	<i>Lemhény</i>	<i>Lemhény</i>
<i>Szászfalu</i>	<i>Nyújtód</i>	<i>Nyújtód</i>
<i>Sárfalva</i>	<i>Nyújtód</i>	<i>Nyújtód</i>
<i>Velence</i>	<i>Lemhény</i>	<i>Lemhény</i>
<i>Vártoj</i>	<i>Bárkány</i>	<i>Bárkány</i>

Hargita megye fontosabb intézményei 1968-ban

Sor-szám	A megye főbb intézményei	Az intézmény vezetője
1.	RKP Hargita Megyei Bizottsága	Bránis László
2.	Ideiglenes Megyei Néptanács	Bránis László
3.	Hargita Megyei Kommunistá Ifjúsági Szövetség (KISZ)	Hadnagy János
4.	Szakszervezetek Hargita Megyei Bizottsága	Burján József
5.	Hargita Megyei Ügyészség	Gotthárd Béla
6.	Hargita Megyei Törvényszék	Musca Pavel
7.	Hargita Megyei Községgazdálkodási és Lakáshivatal Igazgatósága	Tulit Zoltán
8.	Hargita Megyei Állami Művelődés és Művészetügyi Bizottság	Becze Antal
9.	Hargita Megyei Munkaügyi Igazgatóság	Veres Lajos
10.	Hargita Megyei Állami Ellenőrző Bizottság	Erdélyi Elemér
11.	Hargita Megyei Egészségügyi Igazgatóság	Ambrus Zoltán
12.	Hargita Megyei Statisztikai Hivatal	Józsa Ignác
13.	Hargita Megyei Kereskedelmi Igazgatóság	Ambrus István
14.	Hargita Megyei Tanfelügyelőség	Albert Dávid
15.	Hargita Megyei Takarékpénztár Igazgatósága	*
16.	Hargita Megyei ADAS Igazgatósága	*
17.	Hargita Megyei Termelőszövetkezetek Szövetsége	Kömíves János
18.	Hargita Megyei Beruházási Bank	Orbai János
19.	Hargita Megyei Helyi Közigazgatási Igazgatóság	Orbán István
20.	Hargita Megyei Felügyelők Testülete	Krausz Károly
21.	Hargita Megyei Terv, Bérezési és Ár-Igazgatóság	Elekes Károly
22.	Hargita Megyei Műszaki Igazgatóság	Havas András
23.	Hargita Megyei Belső Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal	Unger Zoltán
24.	Hargita Megyei Állami Kereskedelmi Felügyelet	Orbán László
25.	Hargita Megyei Helyi Ipari Igazgatósága	Antal Vidor
26.	Hargita Megyei Pénzügyi Igazgatósága	Magyari Tibor
27.	Hargita Megyei Milícia	Maier János
28.	Hargita Megyei Hadkiegészítő Központ Parancsnoksága	Kocsis Béla
29.	Hargita Megyei Fogyasztási Szövetkezetek Szövetsége	*
30.	Hargita Megyei Kisipari Szövetkezetek Szövetsége	Bíró András?
31.	Hargita Megye Pionírszervezete	Nagy Péter
32.	Hargita Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság	Pakot Elek
33.	Hargita Megyei Erdészeti Felügyelőség	Sárkány Árpád
34.	A Titkársági és Vagyonkezelési Ügyosztály	Hodos Balázs
35.	Hargita Megyei Nöbizottság	Pethó Ilona

* Nincsenek pontos adataim a hivatal vezetőiről

Hargita megye pártbizottsága 1968-ban

A megyei pártbizottság tagjai	Foglalkozása
1. Agoston Alexandru (Agoston Sándor)	Nyugdíjas
2. Albert András	Csíkszeredai pártaktivista
3. Albert Antal	A helyi újság főszerkesztője
4. Albert Dávid	A székelyudvarhelyi tanügy igazgatója
5. Andor Gyula	Csíkszeredai pártaktivista
6. András Magdolna	Szentkirályi munkás
7. Ambrus Z. Károly	Egészségügyi igazgató
8. Anghelleanu Nicolae	Volt rajoni mérnök
9. Antal Anna	Galócási munkás
10. Antal János	Maroshévízi pártaktivista
11. Antal József	A Mezőgazdasági Termelősövetkezet dánfalvi igazgatója
12. Antal Viktor	Szentsimoni mérnök
13. Ardeleanu Victor	Udvarhelyi gyárigazgató
14. Barabás József	Csíkszeredai pártaktivista
15. Barabás Gyula	Az I.R.T.A. udvarhelyi villanyszerelője
16. Bakó Ilona	A galambfalvi Mezőgazdasági Termelősövetkezet tagja
17. Bedő Gyula	Székelyudvarhelyi pártaktivista
18. Blaga Ioan	Borszéki munkás
19. Balaga Vladimir	Gyergyói lakatos
20. Borbély Gáspár	Székelyudvarhelyi lakatos
21. Bârsan Ionel	Remetei vállalatigazgató
22. Bránis László	Pártaktivista
23. Burján József	Pártaktivista
24. Kádár Sándor	Maroshévízi pártaktivista
25. Calceriu Maria	Mezőgazdasági Termelősövetkezet tagja
26. Cozma Ioan	Pártaktivista
27. Cristi Marin	Balánbányai Vállalatigazgató
28. Cristi Petru	Hodosai munkás
29. Csergő István	Tölgyes község bizottságának titkára
30. Csibi József	Remetei lakatos
31. Deák János	Gyergyói öntömmester
32. Demeter Ferenc	A vlahicai vasüzem igazgatója
33. Demeter Ilona	Székelyudvarhelyi munkás
34. Dobai Anna	Székelyudvarhelyi szabónő
35. Elekes Károly	Gyergyói közgazdász
36. Erdélyi Elemér	A megye ügyészség főellenőre
37. Fülöp László	Mérnök

A megyei pártbizottság tagjai	Foglalkozása
38. Gotthárd Béla	Megyei ügyész
39. György Gáspár	Hargitafürdői lakatos
40. Hadnagy János	KISZ-aktivista
41. Han Cornel	Maroshévízi pártaktivista
42. Havas András	Építészmérnök
43. Józsa Ignác	A Regionális Statisztikai Főigazgatóság igazgatója
44. Kelemen György	A remetei Mezőgazdasági Termelőségvetkezet mérnöke
45. Kedves Sándor	A csíkszeredai városi néptanács alelnöke
46. Kiss Albert	A Csíkszereda rajoni néptanácsának elnöke
47. Kocsis Albert	Katona parancsnok
48. Koszti István	Regionális néptanácsi ügyvéd
49. Kovács B. Mihály	Csíkszeredai pártaktivista
50. Kovács Péter	A ditrói Mezőgazdasági Termelőségvetkezet igazgatója
51. Kőműves János	A megyei Mezőgazdasági Termelőségvetkezet elnöke
52. Kristó András	Csíkszeredai líceum tanára
53. Kuti Dénes	Udvarhelyi munkás
54. Loy Fridrich	Udvarhelyi vállalatigazgató
55. Majer János	A megyei milícia igazgatója
56. Menyhárt Ilona	A Mezőgazdasági Termelőségvetkezet tagja
57. Moja Aurel	A helyi újság főszerkesztője
58. Molnos Zoltán	Udvarhelyi szakszervezeti aktivista
59. Muscă Ioan	A megyei törvényszék elnöke
60. Muszka András	Gyergyói munkás
61. Oprea Ioan	Pártaktivista
62. Orbai János	Az udvarhelyi befektetési bank igazgatója
63. Pakot Elek	A megyei mezőgazdasági főigazgatóság igazgatója
64. Páll Magdolna	A Mezőgazdasági Termelőségvetkezet tagja
65. Pethő Ilona	A csíkszeredai líceum tanárnője
66. Pintilie Maria	Nyugdíjas
67. Popovics Josif	A gyergyói fonógyár igazgatója
68. Pui Ioana	A maroshévízi Mezőgazdasági Termelőségvetkezet tagja
69. Radu Vasile	A vlahicai vasüzem öntője
70. Sántha Eszter	A csíkszeredai munkás
71. Schuller Vimos	Csíkszeredai vállalatigazgató
72. Simon András	Csíkszeredai pártaktivista
73. Solomon Nicolae (Salamon Miklós)	Maroshévízi vállalatigazgató

A megyei pártbizottság tagjai	Foglalkozása
74. Sólyom Gyula	A Mezőgazdasági Termelősövetkezet tagja
75. Suciú Valeria	Zeteváraljai parasztasszony
76. Szabó Béla	A Regionális Néptanács főigazgatója
77. Szabó József	Udvarhelyi pártaktivista
78. Szabó Dénes	Az almási Mezőgazdasági Termelősövetkezet elnöke
79. Szakács László	Gyergyói vállalat igazgatója
80. Szavú Ioan	Udvarhelyi vállalat mestere
81. Szávuly Lajos	Udvarhelyi pártaktivista
82. Székely Gáspár	Gyergyói pártaktivista
83. Ţáranu Petru	Maroshévízi pártaktivista
84. Tompea Teodor	Maroshévízi mester
85. Vessi Erzsébet	Csíkszeredai munkás
86. Veress Lajos	Munkavédelmi főfelügyelő
87. Virág József	A csíksomási Mezőgazdasági Termelősövetkezet erdésze

A megyei pártbizottság póttagjai	Foglalkozásuk
1. Azberger Jenő	Vállalatigazgató
2. Benkő Erzsébet	Székelykeresztúri munkás
3. Budan Virgil	Maroshévízi líceum igazgatója
4. Deák Lajos	Mezőgazdasági Termelősövetkezet tagja
5. Hadgyai Piroska	Mezőgazdasági Termelősövetkezet tagja
6. Incze Géza	A siménfalvi általános iskola igazgatója
7. Kiss György	A csíkszeredai textilgyár mestere
8. Kerekes Ferenc	Lázárfalvi vállalatigazgató
9. Kovács András	Csíkszeredai vállalatigazgató
10. Páll Anna	Homoródújfalú Mezőgazdasági Termelősövetkezet tagja
11. Rădulescu Elena	Balánbányai főmérnök
12. Simon Erzsébet	Csatószeg Mezőgazdasági Termelősövetkezet tagja
13. Szabó József	Székelykeresztúri vállalat igazgatója
14. Szöcs Árpád	Etédi Mezőgazdasági Termelősövetkezet elnöke
15. Urzica Miros	Galócási munkás
16. Veress Károly	Udvarhelyi vállalatigazgató

Hargita Megye Pártbizottságának vezetői 1968 februárjában⁵³⁷

A megyei pártbizottság büroójának tagjai: Bránis László, Cozma Ioan, Simon András, Burján József, Kovács B. Mihály, Țăranu Petru, Oprea Ioan, Molnos Zoltán, Hadnagy János, Kőműves János, Erdélyi Elemér, Cristi Marin, Kiss Albert, Szavuly Lajos, Albert András.

A megyei pártbizottság büroójának póttagjai: Antal János, Fülöp László, Pethő Ilona, Pakoth Sándor, Albert Antal, Moja Sándor.

A megyei pártbizottság titkársága: Bránis László első titkár, Cozma Ioan válik a pártbizottság szervezési titkárává, Simon András lesz a propaganda titkár és Burján József a gazdasági problémákkal foglalkozó titkár.

A megyei revíziós bizottság: Kalamár Gábor elnök.

Tagok: György Imre, csíkszeredai nemzeti bank közgazdásza, Kedves Mária, csíkszeredai pártaktivista, Pop Simion nyugdíjas és Szöcs András, csíkszeredai pártaktivista.

A pártkollégium vezetője Kiss Albert lett, tagjai pedig Ambrus István, Kádár Sándor, László Károly, Székely Gáspár.

A Megyei Végrehajtó Bizottság összetétele a következő: Bránis László elnök, Kovács B. Mihály első alelnök, Anghelianu Ioan alelnök, Koszti István alelnök, Szabó Béla alelnök. Tagok: Albert Dávid, Ambrus István, Ambrus Zoltán, Antal Vidor, Bartos Béla, Bencze Antal, Bertalan Sándor Elekes Károly, Holirea Florea, Kocsis Adalbert, Magyar Tibor, Maier János, Pop Luiza, Suciú Anton, Tulit Zoltán a bizottság tagjai.

⁵³⁷ Buletin Oficial, Hotărârea nr.2 din 17 feb. 1968, art. 1.

Hargita megye ideiglenes néptanácsának vezetői és hatáskörük⁵³⁸

Bránis László, a Hargita megyei Néptanács Végrehajtó Bizottságának elnöke, a következő hatáskörrel bír: vezeti és irányítja a Végrehajtó Bizottság összes tevékenységét; biztosítja a Végrehajtó Bizottság, a központi hatalom és a központi pártszervek közötti kapcsolatot, valamint kapcsolatot tart más hasonló intézményekkel; biztosítja a Végrehajtó Bizottság, a Hadügyminisztérium, a Belügyminisztérium és a Milícia közötti kapcsolatot.

Kovács B. Mihály, a Néptanács Végrehajtó Bizottsága első alelnökének feladata, hogy irányítsa a Terv-, Bérezési és Árigazgatóságot (Direcția Planificare, Salarizare și Prețuri); a Pénzügyi Igazgatóságot; a Mezőgazdaságot (Agricultura); a Tanfelügyelőséget (Corpul de Inspector); a Belső Pénzügyi Ellenőrzést (Control Financiar Intern, C.F.I.).

Angheleanu Ioan, a Végrehajtó Bizottság alelnöke irányítja a Műszaki Igazgatóságot (Direcția Tehnică); a Községgazdálkodási és Lakáshivatal Igazgatóságát (Direcția comunală, locativă); a Tartományi Építési és Szerelési Vállalatot (Trustul regional de Construcții Montaj, T.R.C.M.); a Közétkeztetési és Kereskedelmi Állami Vállalatot (Direcția de Stat Pentru Alimentația Publică și Comerț, D.S.A.P.C); a Lakásépítési Hivatalt (Oficiu de construcții locuințe de proprietate personale). Ugyanakkor elnöke az Árvízvédelmi Fennhatóságnak (Comandamentul Inundații); a Találmányok és Fejlesztések Hivatalának (Colectivul de inovații și invenții); a Kisajátított Javak Értékelő Bizottságának (Comisia de Evaluare a Bunurilor Expropriate); a Román Autóklub szervezetének (Filiala Automobil Club-România); a Természeti és Történelmi Emlékek Bizottságának (Monumente istorice și naturale).

Szabó Béla, a Végrehajtó Bizottság alelnökének feladata, hogy irányítsa a Helyi Ipari Igazgatóságot (Direcția Industriei Locale); a Kereskedelmi Igazgatóságot (Direcția Comercială); az Állami Kereskedelmi Felügyelőséget (Inspekția Comercială de Stat); az üzemanyag-ellátást (Combustibil). Elnöke az Ármeghatározó Bizottságnak (Comisia de prețuri); a Termékek Jövedelmezőségének és a Tudományos Termelés Bizottságának (Comisia de Organizare Științifică a Producției și Rentabilizarea Produseilor); a Berendezés Nyilvántartó Bizottságnak (Comisiei de Casare a Utilajelor); a Turisztikai Bizottságnak (Comisia de Turism).

⁵³⁸ ACJH, Ședințele ale Comitetului Executiv, Deciziile nr. 1-4, 23 febr. 1968.

Koszi István, a Végrehajtó Bizottság alelnökének feladata, hogy irányítsa a Tanfelügyelőséget; az Egészségügyi Igazgatóságot; a Művelődés- és Művészetügyi Bizottságot (Comitetul de Cultură și Artă); a fürdőhelységeket (Stațiunile Balneare); a Katonai Felügyelőséget (Comisariat); az Állami Higiénia és Egészség Területi Felügyelőségét (Inspekția Regională de Stat pentru Igienă și Sănătate); a Megnevezések Tanulmányozásával és Engedélyezésével Foglalkozó Bizottságot (Comisia pentru studierea și avizarea atribuirii denumirilor); ugyanakkor a Letartóztatottak Újravizsgálásával Foglalkozó Bizottság elnöke (Comisia pentru Reanalizarea Foștilor Deținuți Poliției).

Birtalan Sándor, a Végrehajtó Bizottság titkára irányítja a Helyi Államigazgatási Igazgatóságot (Direcția pentru Administrația locală de Stat); a Közigazgatási és Titkársági Szolgálatokat (Serviciul Secretariat-Administrativ); a könyvelőséget; a vallási kérdéseket; az Állami Bíróságot (Arbitrajul de Stat); a Tűzvédelmet (Paza contra Incendiilor).

Az ideiglenes megyei néptanács szervei⁵³⁹

1. **Helyi Államigazgatási Igazgatóság** (Direcția pentru Administrație Locală de Stat). Vezetője Orbán István. Alegységei a következők:

– Helyi Közigazgatási Kérdésekkel Foglalkozó Hivatal (Serviciul pentru problemele administrației locale de stat), amely a néptanácsok végrehajtó bizottságainak szakirányításával foglalkozik. Vezetője Fodor Imre.

– Anyakönyvi Hivatal (Serviciul de stare civilă). Vezetője Laczkovics Albert.

– Szociális Gondozó és Gyámügyi Hatóság (Serviciul de asistență socială și autoritare tutelară). Vezetője Kemenes Gyula. Feladatkörébe tartozik a szociális gondozás, a gyámság, a gondnokság, a kiskorúak elhelyezése, a szociális intézményekbe és gyermekotthonokba való beutalások, az örökbefogadások, a szülői jogoktól való megfosztás.

– Személyzeti Osztály (Serviciul personal). A káderek kiválasztásával és továbbképzésével, a munkakönyvek kitöltésével foglalkozik. Vezetője Vosloban Bucur.

– Jogügyi Hivatal (Oficiul Juridic), vezetője Nagy Ákos.

⁵³⁹ ACJH, Ședințele ale Comitetului Executiv, Decizia nr. 4/1968.

2. Felügyelők Testülete (Corpuri de inspectori). Szervezési kérdésekkel, a néptanácsok végrehajtó bizottságainak az irányításával foglalkozik. Vezetője Krausz Károly.

3. Terv-, Berezési és Ár-Igazgatóság (Direcția Planificare, Salarizare și Prețuri). Vezetője Elekes Károly. Alegységei:

- Tervezési Hivatal (Serviciul Planificare). Vezetője Ambrus Máté.
- Beruházási Hivatal (Serviciul Investiții). Vezetője Radu Alina.
- Szervezési és Berezési Hivatal (Serviciul Organizare și Salarizare).

Vezetője Palló László.

– Árak és Illetékek Irodája (Biroul Prețuri și Tarife). Vezetője Szakács László.

4. Műszaki Igazgatóság (Direcția Tehnică). Vezetője Havas András. A hozzá tartozó alegységek a következők:

– Építészeti és Szisztematizálási Hivatal/Városrendészeti Hivatal (Serviciul de Arhitectură și Sistematizare). Vezetője Markovics Sándor.

– Tudományos és Műszaki Tanács Hivatala (Secretarul Consiliului Tehnic-Științific). Vezetője Rițiu Alexandru.

– Út- és Hídépítési Hivatal (Serviciul Drumului și Podul). Vezetője Kulcsár Lajos.

5. Belső Pénzügyi Ellenőrzési Testület (Control Financiar Intern). A hivatal vezetője Unger Zoltán.

6. Állami Kereskedelmi Felügyelőség (Inspekția Comercială de Stat). Vezetője Orbán László.

7. Titkársági és Vagyonkezelési Ügyosztály (Serviciul Secretariat-Administrativ). A hivatal vezetője Hodos Balázs. A hozzá tartozó alegységek a következők:

– Levéltár és a Néptanács Titkársága (Secretar al Consiliului Popular și Registru Arhivă). Vezetője Orendi Emil.

– Gazdálkodási Iroda (Biroul Administrativ Gospodăresc). Vezetője Zavar József.

– Panasziroda (Biroul sesizări și reclamații). Vezetője István Gyula.

8. Könyvelőség (Contabilitate). Vezetője Bojtor Ilona.

9. Helyi Ipar Igazgatósága (Direcția Industriei Locale). Vezetője Antal Vidor.

A kettős alárendeltségű szakosított helyi szervek:⁵⁴⁰

1. Végrehajtó intézmények:

– A Megyei Tanfelügyelőség, amely a megye neveléséért és oktatásáért felel. Vezetője Albert Dávid.

– A Megyei Egészségügyi Igazgatóság, amely a megye egészségügyi ellátását irányította. Vezetője Ambrus Zoltán.

– A Megyei Művelődési és Művészetügyi Bizottság, amelynek a megye művelődési életét kellett megszerveznie. Vezetője Becze Antal.

2. Szakegységek

– A Megyei Pénzügyi Igazgatóság hatáskörébe tartozik az adók és illetékek, valamint a költségvetés végrehajtása. Vezetője Magyar Tibor.

– A Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság, amely a mezőgazdasági kérdések megoldásával foglalkozott. Vezetője Pakot Elek.⁵⁴¹

Saját ügyvitel és a kettős alárendeltség elve alapján szervezett gazdasági szervek⁵⁴²

– *Megyei Kereskedelmi Igazgatóság.* Feladata az állami kereskedelmi szervezetek és vállalatok tevékenységének irányítása, megszervezni az árubeszerzést és értékesítést. Vezetője Ambrus István.

– *Helyi Ipari Igazgatóság.* Feladata a helyi ipari vállalatok tevékenységének vezetése, a beruházási, tervezési, munkaszervezési, beszerzési, értékesítési, pénzügyi-könyvviteli kérdésekben való döntés, és a községi malmok technikai irányítása. Vezetője Antal Vidor.

– *Hargita Megyei Községgazdálkodási és Lakáshivatal Igazgatóság.* A városgazdálkodási, csatornázási, vízellátási feladatokat, a városi utcaépítkezéseket, a községgazdálkodással kapcsolatos feladatokat és a lakásügyeket volt hivatott megoldani. Vezetője Tulit Zoltán.

⁵⁴⁰ Hargita Megye Ideiglenes Néptanácsának Hivatalos Közlönye I. (1968) 1. sz. 20–23.

⁵⁴¹ A kettős alárendeltségű végrehajtó szervek és szakegységek sajátos jelleggel bírtak, így: jogi személyiségük volt; saját költségvetésük volt, amelyet a végrehajtó bizottság osztott le nekik; feladatuk közé tartozott irányítani és ellenőrizni az illetékes szakágban az alárendelt egységeket; szerv jellegük volt. Kettős alárendeltségük abban jutott kifejezésre, hogy egyrészt vízszintesen alárendelődtek a megyei néptanács végrehajtó bizottságának, másrészt függőlegesen a minisztériumnak vagy az illetékes központi szervnek. Az alárendelt egységek felé külön hatáskörrel bírtak, és joguk volt rendeleteket, útmutatásokat és utasításokat adni a tevékenységi körükben. Nem volt általános jellegű hatáskörük a municípiumi, városi és községi néptanácsok végrehajtó bizottságai felé.

⁵⁴² Uo. 24.

Az 1969. március 15-én kijelölt Hargita megyei hat állandó bizottság tagjai

Sorszám	Helyiipari, községegyezkedési, szepítészeti és útügyi állandó bizottság	Pénzügyi, terv, beruházási és építkezési állandó bizottság	Mezőgazdasági, állattenyésztési, erdőgazdálkodási, talajjavítási és értékesítési állandó bizottság
1	Bálint József	Balázs József	Antal József
2	Bende István	Balla Katalin	Ardeleanu Victor
3	Borbáth Ferenc	Barabás Erzsébet	Bajkó Sándor
4	Chițu Dumitru	Bucur Petru	Balló Anna
5	Duna Sándor	Kádár Sándor	Bíró Gábor
6	Dobai Anna	Csibi Béla	Bocskor Béla
7	Burista Lajos	Cristi Marin	Bodó Ignác
8	Jakab Simon	Fákó András	Buzás Balázs
9	Kelemen Adalbert	Geréb István	Dandu Simion
10	Madarász Vilmos	Hegyi Mózes	Dimény Sándor
11	Andor Gyula	Kajtár Irén	Fancsali Erzsébet
12	Antal János	Küsmödi Erzsébet	Forgács Dániel
13	Mihály Erzsébet	Karsai Ferenc	Fülöp Árpád
14	Rusu Marina	Molnár Ágoston	Györfi Albert
15	Salló Klára	Pașcanu Gheorghe	Györfi Imre
16	Sára Erzsébet	Sipos Margit	Holárca Florea
17	Simó Ilona	Szabó Vencel	Józsa Dénes
18	Sinka Frigyes	Szekeres Lajos	László István
19	Suciu Antonie	Todor Fănică	Lukács Amália
20	Tulit Zoltán	Țifrea Vasile	Mátéfi Dénes
21	Ugron András	Űlkei Margit	Măeginean Victor
22	Tatár Sándor		Molnár Imre
23			Páll Magdolna
24			Sándor Samu
25			Soó László
26			Schulleri Vilmos
27			Szőcs Arcadiu
28			Vodă Dușa Leon

Sor-szám	Egészségügyi, népjóléti és munkaügyi állandó bizottság	Tanügyi és művelődési állandó bizottság	Közellátás és kereskedelmi állandó bizottság
1	András Lőrinc	Albert Antal	Ambrus István
2	Bajkó Barnabás Ferenc	Bartos Béla	Bartha Raveca
3	Bálint Anna	Bucur Bucur	Baróti Lajos
4	Benedek Dénes	Bocs Mária Terézia	Bedő Gyula
5	Buruian Iosif	Colceriu Ileana	Braic Mária
6	Cozma Dumitru	Coșarcă Nicolae	Bíró András
7	Crăciun Maria	Cotârlan Olga	Boros Balázs
8	Erdélyi Elemér	Eigel Ernest	Csibi Ilona
9	Erdély Anna	Fábián András	Darvas Mária
10	Jakab Imre	Fülöp Katalin	Gábor János
11	Józsa Brigitta	Ipó László	György Lajos
12	Kiss Gábor László	János Pál	Hegyí Irma
13	Kovács Magdolna	Kocs Ferenc	Kovács Lázár
14	Lőrincz Dénes	Nagy Ilona	Lázár Gyula
15	Molnár Anna	Simon István	Madarász Antal
16	Mora Victor	Ștefănescu Elena	Major Mihály
17	Parpală Viorica	Szakál Ilona	Nedelka Lajos
18	Puskás László	Szilágyi Rozália	Péter Erzsébet
19	Szabó Dénes	Szopos Amália	Ranc Sándor
20	Szabó Lenke	Török Ilona	Siller József
21	Szántó Béla	Târcu Constantin	Suciu Valeria
22	Tamás Erzsébet		Tankó Bodor János
23	Toró Ernő Ödön		Török Antal

Kovászna megye fontosabb intézményei 1968-ban⁵⁴³

Sor- szám	A megye főbb intézményei	Az intézmény vezetője
1.	RKP Kovászna Megyei Bizottsága	Király Károly
2.	Ideiglenes Megyei Néptanács	Király Károly
3.	Maros Megyei Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ)	Füstös Imre
4.	Szakszervezetek Kovászna Megyei Bizottsága	Orbán Árpád
5.	Kovászna Megyei Ügyészség	Györgyjakab Miklós
6.	Kovászna Megyei Törvényszék	Sándor Tivadar
7.	Kovászna Megyei Községgazdálkodási és Lakáshiva- tal Igazgatósága	*
8.	Kovászna Megyei Állami Művelődés és Művészetügyi Bizottság	Sylvester Lajos
9.	Kovászna Megyei Munkügyi Igazgatóság	Calotescu Andrei
10.	Kovászna Megyei Állami Ellenőrző Bizottság	Avram Ilarie
11.	Kovászna Megyei Egészségügyi Igazgatóság	Petre Oprea
12.	Kovászna Megyei Statisztikai Hivatal	Szabó István
13.	Kovászna Megyei Kereskedelmi Igazgatóság	Bunika Mihály
14.	Kovászna Megyei Tanfelügyelőség	Izsák Ferenc
15.	Kovászna Megyei Takarékpénztár Igazgatósága	Andrei Ioan
16.	Kovászna Megyei ADAS Igazgatósága	*
17.	Kovászna Megyei Termelőszövetkezetek Szövetsége	Németh József
18.	Kovászna Megyei Beruházási Bank	Bálint Béla
19.	Kovászna Megyei Helyi Közigazgatási Igazgatóság	*
20.	Kovászna Megyei Felügyelők Testülete	*
21.	Kovászna Megyei Terv, Bérézési és Ár-Igazgatóság	Stock Tibor
22.	Kovászna Megyei Állami Kereskedelmi Felügyelet	Bunika Mihály
23.	Kovászna Megyei Helyi Ipari Igazgatósága	Dobra József
24.	Kovászna Megyei Pénzügyi Igazgatósága	Szócs Kálmán
25.	Kovászna Megyei Milícia	Izsák Rudolf
26.	Kovászna Megyei Fogyasztási Szövetkezetek Szövet- sége	Máthé István
27.	Kovászna Megyei Kisipari Szövetkezetek Szövetsége	*
28.	Kovászna Megye Pionírszervezete	Ráduly Gitta
29.	Kovászna Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság	Németh László
30.	Kovászna Megyei Erdészeti Felügyelőség	Dincă Lucian

⁵⁴³ ANDJC, fond. Comitetul Județean al PCR, dosar 1/1968, 1–5. f.

Sor-szám	A megye főbb intézményei	Az intézmény vezetője
31.	Kovászna Megyei Nemzeti Bank	Czikó Árpád
32.	Kovászna Megyei Mezőgazdasági Bank	*
33.	Kovászna Megyei Kereskedelmi Bank	*
34.	Kovászna Megyei Múzeum Igazgatósága	Székely Zoltán
35.	Kovászna Megyei Nőbizottság	Sándor Éva

* Nincsenek pontos adataim a hivatal vezetőiről

Kovászna megye pártbizottsága 1968-ban⁵⁴⁴

A megyei pártbizottság tagjai	Foglalkozása
1. Király Károly	Kovászna megye első titkára
2. Stanca Constantin	Titkár
3. Sántha Károly	Titkár
4. Szász Domokos	Titkár
5. Moga Vasile	Szervezési osztály vezetője
6. ...inai Antal	Területi instruktör
7. ...ani András	Területi instruktör
8. ...izi Gyula	Területi instruktör
9. Ördög József	Területi instruktör
10. Benedek Béla	Területi instruktör
11. Csunkuy József	Területi instruktör
12. Szőke Ferenc	Területi instruktör
13. Kádár András	Területi instruktör
14. Csáki Miklós	Területi instruktör
15. ...unui Gheorghe	Területi instruktör
16. Kovács Zoltán	Területi instruktör
17. Kedves Ignác	Területi instruktör
18. ...an Gyula	Tájékoztatási instruktör
19. Oprea Jolán	Tájékoztatási instruktör
20. ...László	Államügyek osztály
21. ...Magda	Instruktör

A nem olvasható neveket pontozással jelöltük.

⁵⁴⁴ forrás: Novák Csaba Zoltán (2011): *i.m.*, 313–312.

Kovászna Megye Pártbizottsága 1968 februárjában

A megyei pártbizottság bürojának tagjai: Király Károly, Stanca Constantin, Sántha Károly, Szász Domokos, Dragoş Ioan, Chivărar Gheorghe, Timaru Constatntin, Szász Imre, Németh József, Füstös Imre, Németh László, Molnár József, Székely Zoltán, Buda Petre Ion, Orbán Árpád.

A megyei pártbizottság bürojának póttagjai: Bogdan Nicolae, Avram Ilarie, Oprea Jolán, Székely István, Dali Sándor, Pop Aurel.

A megyei pártbizottság titkársága: Király Károly első titkár, Stanca Constantin, Sántha Károly és Szász Domokos titkárok.

A megyei revíziós bizottság: Bálint Béla elnök.

A pártkollégium elnöke: Chivărar Gheorghe

Maros Megye Ideiglenes Tanácsának Végrehajtó Bizottságának tagjai: Király Károly elnök, Dragoş Ioan első alelnök, Máthé István, László Gyula és Török Áron alelnökök.

Felhasznált források

Levéltári források:

- *Arhivele Consiliului Județean Harghita (ACJH)–(Hargita Megye Tanácsának Levéltára):* Decizia nr. 1/1968 – Decizia nr. 29/1968: Privind organizarea administrativă a teritoriului R.S.R.
- *Hargita Megye Ideiglenes Néptanácsának Hivatalos Közlönye:* (Belső használatra) I évf./1968 szám, Csíkszereda. (Hargita Megye Tanácsának Levéltára).
- *Hargita Megye Tanácsának Levéltára:* Proces Verbal al sesiunii de Constituire al Consiliului Popular Provizoriu Harghita din 17 mart. 1968.
- *Hargita Megye Tanácsának Levéltára:* Ședințele ale Comitetul Executiv, Consiliul Popular Provizoriu al Județului Harghita: Sesiunea ordinară (Deciziile în 1968), *Dosarele ale Comitetului Executiv-Județelor Harghitei, Mureș și Covasna.*
- *Arhivele Naționale Direcția Județeană Harghita (ANDJH)–(Román Országos Levéltár Hargita Megyei Igazgatósága, Csíkszereda)*
 - Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri Miercurea Ciuc 1969–1977
 - Fond Comitetul Județean Harghita al P.C.R. 1969–1989
 - Fond Comitetul Județean pentru Cultură și Educație Socială 1968–1977
- *Arhivele Naționale Direcția Județeană Covasna (ANDJC)–(Román Országos Levéltár Kovászna Megyei Igazgatósága, Sepsiszentgyörgy)*
 - Fond Comitetul Județean Covasna al PCR 1968-1969

Irodalom

- A marxizmus-leninizmus alapjai.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1963
- A mi utcánk. Csíkszereda lebontott utcáinak emlékére.* Csíki Műemlékvédő Egyesület, Csíkszereda, 2003
- A Román Kommunista Párt Országos Konferenciája, 1972. július 19–21. Bukarest, 1975
- A Román Kommunista Párt XIII. kongresszusának irányelvei Románia gazdasági-társadalmi fejlesztése az 1986–1990-es ötéves terv időszakában és távlati irányvonala 2000-ig terjedően. Bukarest, 1984
- A Román Kommunista Párt XIII. kongresszusának irányelvei Románia gazdasági-társadalmi fejlesztése az 1986–1990-es ötéves terv időszakában és távlati irányvonala 2000-ig terjedően. Bukarest, 1984
- A. Gergely András:** *Nemzetiség és urbanizáció Romániában.* Héttorony Kiadó, Budapest, 1988
- Aluaș, Ion:** *Sociologia comunităților.* Studia (Sociologie), 1998
- Anuarul statistic al județului Harghita, 1971, 1974, 1976**
- Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években.* (Tanulmányok), Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005
- B. Kovács András:** *Szétszabdalt Székelyföld. Háromszéki helytörténeti írások.* Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2006
- Bachner István, Balogh László, Málnási Levente:** *Fejezetek a csíki egészségügy történetéből.* Alutus Kiadó, Csíkszereda, 2008
- Balogh László:** *Románia Története (XX. század).* Aula Kiadó, 2001
- Banciu, Angela:** *Istoria vieții constituționale în România (1866–1991).* Casa de editură și presă Șansa S.R.L., București, 1996
- Barabás Béla, Diószegi László, Enyedi Sándor, Sebők László, R. Süle Andrea:** *Hetven év – A romániai magyarság története 1919–1989.* Magyarságkutató Intézet, Bp., 1990
- Bárdi Nándor (szerk.):** *Autonóm magyarok? Székelyföld*
- Berend T. Iván:** *Terelőúton. Közép- és Kelet-Európa 1944–1989.* Vince Kiadó, Bp., 1999

- Bíró A. Zoltán:** *A regionális identitás kialakulásának néhány vonásáról.* Régió, 1994/ 4.
- Bíró A. Zoltán:** *Szocialista urbanizáció 1968–1989.* Antropológiai Műhely, 1994/2.
- Bíró István:** *A magyar nyelvű oktatás hanyatlása 1948 és 1989 között.* Romániai Magyar Szó, 1990. március 23-i szám.
- Bodó Julianna (szerk.):** *Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról.* KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998
- Bodor Pál:** *A hisztéria szükségállapota. Kellemetlen kézikönyv Romániáról.* Szabadtér Kiadó, Budapest, 1990
- Bodor Pál:** *A zsarnok „liberalizál”.* Magyar Média, 2000
- Bogdan, Tiberiu :** *Társadalmi integráció Brassó egy új lakótelepén. A szocialista városok és a szociológia.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1971
- Boia, Lucian:** *Játék a múlttal.* Humanitas, Bukarest, 1998
- Boia, Lucian:** *România, țara de frontieră a Europei.* Humanitas, Bukarest, 2002
- Boia, Lucian:** *Történelem és mítosz a román köztudatban.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 1999
- Bottoni, Stefano:** *Sztálin a székelyknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960).* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008
- Cseke Péter, Zágoni Attila:** *Kötések sodrásban.* Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1980
- Cseke Péter:** *Paradigmaváltó erdélyi törekvések – Kisebbségi létértelmezések.* Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003
- Csíkszereda.* Csíki Székely Múzeum, 1998
- D. Lőrincz József:** *Az átmenet közéleti értékei a mindennapi életben.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2004
- Deletant, Denis:** *România sub regimul Comunist. Istoria României (Decembrie 1947–Decembrie 1989).* Editura Corint, București, 2002
- Dezvoltarea Industrii Republicii Populare Române, Culegere de Date Statistice-Direcția Centrală de Statistică, București, 1964

- Dokumentumok a Magyar Külügyminisztérium levéltárából.* Korunk, 2003/2.
- Demeter Csanád:** *A romániai könnyűzene bölcsője.* Pro Minoritate, 2012/ tél, 59–73.
- Demeter Csanád:** *Hargita megye kialakulása (1968).* Areopolisz, Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok VI., Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 2006
- Demeter Csanád:** *Hogyan jutott kulcspozícióba a Hargita megyei pártelit?* Korunk, 2009/2.
- Demeter Csanád:** „Városrendezés” Csíkszeredában. Korunk, 2010/2.
- Enyedi György:** *Területfejlesztési politika dilemmái hazánkban.* Ezredforduló, 2. szám, In: Historia, melléklet, 1997/8.
- Enyedi Sándor:** *A romániai magyar sajtó és tömegkommunikáció 1944 után.* Régió, 1991/3.
- Fehér Ádám, Láng Gusztáv Eszter:** *Románia nemzetiségi politikája 1944–1980-as évekig.* Debreceni Szemle, 1996/4.
- Földes György:** *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956-1989.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2007
- Gagy József:** „És miként a fának szerves tartozéka...”, Beszélő, 1997. november
- Gagy József:** *A krízis éve 1949.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2004.
- Gagy József:** *Az új elit a Székelyföldön. Hargita megyei változások 1968 után.* Társadalmi Szemle. Budapest. 1997\ 4.
- Gagy József:** *Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009
- Gagy József:** *Székely proletárok és burzsoá terminológia („Székely” pártelit az ötvenes években).* Székelyföld, Csíkszereda, IX. évfolyam, 8 szám, 2005. Augusztus
- Gagy József:** *Szocialista modernizáció Romániában, az ötvenes-hatvanas években.* Korunk, 2006/2. Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár
- Garda Dezső:** *Gyergyóújfalu a szocialista fejlődés útján.* Korunk, 1987/10.
- Geambaşu Réka:** *Hová lett a szocialista család?* Korunk, 2004/3.

- Germuska Pál:** *Ipari város, új város, szocialista város.* Korall, 11–12 szám, 2003/3.
- Gy. Szabó Gyula:** *Kétlakiak.* Kötések sodrásban. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1980
- Hermann Gusztáv:** *Magyartanári feladatok, gondok.* Korunk, 1979/10.
- Hunya Gábor, Réti Tamás, R. Süle Andrea, Tóth László:** *Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikatörténet.* Atlantisz Kiadó, Budapest, 1990
- Ionescu, Ghiță:** *Comunismul în România.* Editura Litera, București, 1994
- Keszi-Harmath Sándor:** *A szövetkezetesítés hatása a lakosságárány változására.* Korunk, 1987/6.
- Király Károly:** *Nyílt kártyákkal (Önéletírás és naplójegyzetek).* Nap Kiadó, 1995
- Kornai János:** *A hiány.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980
- Kornai János:** *A szocialista rendszer.* Heti Világgazdasági Kiadó, Budapest, 1993
- Kovács Nemere, Mirk László:** *Riportúton az Olt mentén. Fiatalok az iparban, mezőgazdaságban, az építőtelepeken.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1987
- Kovászna megye. Sepsiszentgyörgy, 1969
- Lipcsei Ildikó:** *Románia és Erdély a XX. században.* Corvinus Kiadó, 2006
- Máthé István – Nagy Eszter (szerk.):** *40 éves a szentegyházi líceumi oktatás.* Csíkszereda, 1998
- Measnicov, I. Hristache. I., Terbici. Vl.:** *Demografia orașelor României.* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977
- Molnár Jenő:** *Románia városhálózatáról.* Korunk, 1986/8.
- Noica Șt., Nicolae:** *Între istorie și actualitate, Politici de locuire în România.* Editura Litera, București, 2003
- Novák Csaba Zoltán, Olti Ágoston:** *Udvarhely vagy Csíkszereda? Harc a megyeszékhelyért. (Egy csíkszeredai küldöttség Nicolae Ceaușescunál 1968-ban).* Székelyföld, 2008/7.

- Novák Csaba Zoltán:** *A megyésítés előkészítése és a nemzetiségi kérdés Romániában 1968-ban.* A Hét, 2005, 3/45.
- Novák Csaba Zoltán:** *Az RKP történetéből (3.).* A Hét, 2004, 2/10.
- Novák Csaba Zoltán:** *Szocialista nemzet és kisebbség az RKP vezetőségének diskurzusában.* Korunk, 2006/2.
- Novák Csaba Zoltán:** *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája 1968–1974.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2011
- Novák Csaba Zoltán, Tóth-Bartos András, Kelemen Kálmán Lóránt:** *Újjászületés, Háromszékből Kovászna. Kovászna megye megszervezése és intézményesülése 1968–1972.* Háromszék Vármegye Kiadó, Pro-Print Kiadó, 2013
- Oláh Sándor:** *Kivizsgálás. Írások az állam és a társadalom viszonyáról a Székelyföldön, 1940–1989.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008
- Papp József András:** *Város a tervezőasztalon I.* Korunk, 1987/7.
- Papp József András:** *Város a tervezőasztalon II.* Korunk 1987/8.
- Péter László:** *Elszegényedés és szegregálódás egy ipari kisvárosban.* WEB, 2003/11.
- Pipes, Richard:** *A kommunizmus.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004
- R. Süle Andrea:** *Terület- és településrendezési tervek Romániában.* Regio – Kisebbségtudományi Szemle, 1990/1.
- Recensământul populației și al Locuințelor din 5 ian. 1977:** Județul Harghita, vol. 1, Direcția Centrală de Statistică, 1978
- Recensământul populației și al locuințelor:** Institutul Național de Statistică, 18 martie 2002, vol.1.
- Román Kommunista Párt Csíkszereda városi konferenciájának határozatai, 1974–1977.
- Román Kommunista Párt IX. kongresszusa. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1965
- Romsics Ignác:** *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó, Budapest, 2005

- RSZK magyar és német nemzetiségű dolgozói tanácsainak plénuma, 1978. márc. 13–14,** Politika Könyvkiadó, Bukarest, 1978.
- Sarány István beszélgetése Fazekas Jánossal 1996. január 31-én. Hargita Népe, 1996. február 12.
- Sarány István, Szabó Katalin:** *Megyecsínálók.* Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001
- Scurtu, Ioan (szerk.):** *România. Retragerea trupelor sovietice 1958.* Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996
- Soulet, Jean-François:** *Istoria comparată a statelor comuniste.* Editura Polirom, București, 1998
- Stokes, Janes:** *A média- és kultúrakutatás gyakorlata.* Gondolat Kiadó, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 2008
- Szabó András:** *Csíkszereda.* 1998, Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda.
- Szabó Katalin:** *Megyecsínálók.* Székelyföld, 1998/2.
- Szarka László:** *A városi magyar népesség számának alakulása a Magyarországgal szomszédos országokban (1910–2000).* Kisebbségkutatás, 2001/4.
- Szirmai Viktória:** *A településszociológia alapja.* Településtudományi felsőoktatási füzetek VII., Budapest, 1994
- Tánczos Vilmos:** *Adatok az 1977–1991 közötti Hargita megyei magyar nyelvű oktatásról.* Regio, 1991/2.
- Térkép és valóság két megye határán.* Krónika, 2005. április 22–24.
- Tismăneanu, Vladimir:** *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc.* Polirom, Iași, 2005
- Tóth Sándor:** *Dicsőséges kudarcaink a diktatúra korából. Gaál Gábor sorsa és utóélete Romániában 1946–1986.* Balassi Könyvkiadó, Budapest, 1997
- Tóth Sándor:** *Jelentés Erdélyből II.* Magyar Füzetek, 1987/13.

- Varga E. Árpád:** *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. I. kötet, Kovászna, Hargita, Maros megye, Népszámlálási adatok 1850–1992 között, Pro-Print Könyvkiadó, Budapest/ Csíkszereda, 1998
- Varga E. Árpád:** *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből – tanulmányok*. Püski Kiadó, Budapest, 1998
- Vécsei Károly:** *Magyarok és nem magyarok Romániában*. Demográfiai, statisztikai, szociológiai tanulmányok, Státus Kiadó, Csíkszereda, 2002
- Vincze Gábor (szerk.):** *Történelmi kényszerpályák–kisebbségi realpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003
- Vincze Gábor:** *A román kisebbségpolitika: a fordulat éve, 1959*. Beszélő. 1997/ 1.
- Vincze Gábor:** *A romániai magyar kisebbség oktatásiügye 1944 és 1989 között* (III. rész 1965–1989). Magyar Kisebbség, Kolozsvár, 1998/11.
- Vincze Gábor:** *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1944–1989*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1994
- Vincze Gábor:** *Illúziók és csalódások. (Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből)*. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999
- Vincze Gábor:** *Magyarellenes hecckampány Romániában*. Előre 1987. március 13., Bukarest.
- Vofkori László:** *A társadalmi mobilitás, a foglalkozási-területi átrétegződés vetületei Székelyudvarhelyen*. Változó Valóság, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984
- Vofkori László:** *Településföldrajzi gondolatok Székelyudvarhelyről*. Korunk, 1986/12.
- Wagner, Richard:** *Miért nem volt Romániában szamizdat?* Lettre, 2000. ősz, 38. szám, <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre38/wagner.htm>.
- Zágoni Jenő:** *A sepsiszentgyörgyi Megyei Tükör néprajzi bibliográfiája 1968–1976*. Népismereti dolgozatok 1980. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980

A Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport tanulmányaiból

- **Biró A. Zoltán:** *Egyéni és kollektív identitás a kilépési gyakorlatban.* Antropológiai Műhely, 1994/3, 7.
- **Biró A. Zoltán, Gagy József, Bodó Julianna, Túros Endre:** *Szocialista urbanizáció a hetvenes-nyolcvanas években.* Az átmeneti életformákban működő stabilizációs stratégiák vizsgálata a Csíki-medencében. Antropológiai Műhely, 1994/2, 5.
- **Bodó Julianna:** *Az időszakos migráció hatása az egyéni és családi életvezetésre.* Antropológiai Műhely, 1994/3, 7.
- **Gagy József:** *Fiatalok és migráció (a máréfalvi fiatal korosztályok migrációs viselkedése).* Antropológiai Műhely, 1994/3, 7.
- **Oláh Sándor:** *A migráció mikrotársadalmi feltételrendszere a Székelyföldön.* Antropológiai Műhely, 1994/3, 7.
- **Oláh Sándor:** *A székelyföldi migráció előtörténetéről.* Antropológiai Műhely, 1994/3, 6.

A kolozsvári Jakabffy Elemér Kortörténeti Gyűjtemény kéziratjai

- **A román külpolitikai események kronológiája 1970. január 1-től – 1979. május 31-ig,** (leltári szám: K175).
- **Ara-Kovács Attila:** A magyar intézményi rendszer széthullása Romániában (1975–1987), (leltári szám: K688).
- **Ara-Kovács Attila:** A nyolcvanas évek Romániája és az erdélyi magyarság 1986 (leltári szám: K347).
- **Ara-Kovács Attila, Dávid György, Joó Rudolf:** Jelentés a romániai magyar kisebbség helyzetéről. (38 oldalas angol nyelvű összefoglaló) MDF, 1988 (leltári szám: K168).
- **Az 1988/89-re vonatkozó líceumi beiskolázási adatok Hargita megyében** n.a. (leltári szám: K22).
- **Demeter János:** Jegyzetek az együtt élő nemzetiségek sajtótermékeiben és irodalmában előforduló adminisztratív-területi elnevezések használatáról. 1988 (leltári szám: K129).
- **Demeter János:** Nemzetiségi nyelv a közigazgatásban BTE. 1946, Jog- és Közgazdaságtudományi Értekezések 5. (leltári szám: K438).

- **Enyedi Sándor:** A romániai magyar könyvkiadás (1944–1989). 1991 (leltári szám: K323).
- **Enyedi Sándor:** A romániai magyar iskolahálózat 1945–1989 között. 1990 (leltári szám: K159).
- **Enyedi Sándor:** A romániai magyar oktatás helyzete (1944–1959). n.a. (leltári szám: K324).
- **Enyedi Sándor:** Feljegyzések a magyar kisebbség romániai helyzetéről. 1987. január 27. 1987 (leltári szám: K337).
- **Enyedi Sándor:** A magyar művelődés helyzete a II. világháború utáni Romániában. n.a. (leltári szám: K434).
- **Enyedi Sándor:** A kolozsvári Bolyai Egyetem felszámolása 1959. (leltári szám: K441).
- **Erdély népessége társadalmi kategóriák és nemzetiségek szerint 1956-ban és 1966-ban.** Románia népességének etnikai megoszlása 1948–1977 között (leltári szám: K15).
- **Fazekas János:** Harc a rasszizmus különböző megjelenési formái ellen. (leltári szám: K 195).
- **Fazekas János:** Egyéni és kollektív nemzetiségi jogok. Mit jelent a revizionizmus, irredentizmus és szeparatizmus fogalma. (leltári szám: K 320).
- **Fülöp Mihály László:** A román gazdaság fejlődésének két évtizede 1956–1976. Egyetemi doktori értekezés, kézirat JATE (leltári szám: K180).
- **Fülöp Mihály:** A romániai magyar nemzetiség helyzete 1981. (leltári szám: K305).
- **Gömöri György:** Tanulmányok, dokumentumok az erdélyi magyar kisebbség helyzetéről: 1962–1965. (leltári szám: K112).
- **Irodalom és színpad** n.a. (leltári szám: K164).
- **Juhász András:** A Kovászna megyei (Románia) magyarság demográfiai, kulturális stb. adatai a Megyei Tükör című napilap tükrében (1970–). 1987 (leltári szám: K16).
- **Közművelődési kérdések Erdélyben:** I. Közművelődési könyvtárak 197? (leltári szám: K152).

- **Recensământul populației și al locuitorilor din 5 ianuarie 1977** (leltári szám: K19)
- **A Romániában élő magyarság helyzetéről 1987** (leltári szám: K178).
- **Románia „településrendezés”: Kovászna megye, Maros megye lerombolásra ítélt települései 1988** (leltári szám: K18).
- **Súlyos jogsértések Romániában n.a.** (leltári szám: K210).
- **Tények és adatok a romániai magyarság helyzetével kapcsolatban 1988** (leltári szám: K172).

Folyóiratok, újságok (1968–1989):

Korunk, Előre, Vörös Zászló, Megyei Tükör, Hargita, Tanügyi Újság, Művelődés.

MUTATÓK

HELYSÉGNÉVMUTATÓ

- Abásfalva, 181
Ábránfalva, 182
Agyagfalva, 181
Ajnád, 181
Ákosfalva, 118
Albis, 186
Aldoboly, 158, 187
Alexandria, 174, 176
Alfalu, 73
Almás, 115, 185, 186, 193
Almásmező, 189
Alsóboldogfalva, 181
Alsócsernáton, 186, 189
Alsósófalva, 181
Andrásfalva, 179
Angyalos, 187
Antalokpataka, 180
Arad, 132, 174, 175, 176, 177
Árapatak, 187
Árcsó, 183
Argeş, 138, 176
Argeş megye, 132
Árkos, 187
Árvátfalva, 178
Atyha, 180, 183
Ausztria, 49
Bacon, 186
Bácstelek, 187
Bágy, 181
Băileşti, 189
Bákó, 150, 174, 175, 176, 177
Bákó megye, 132
Balánbánya, 114, 178, 191, 193
Bálványos, 137
Bánát, 160
Bánkfalva, 179
Barackos, 180
Barátos, 186
Barcsatanya, 183
Bardoc, 186
Bárdok, 185
Bárkány, 185, 189
Bârlad, 175, 177
Barót, 42, 44, 62, 65, 67, 76,
134, 170, 185
Békás, 179
Bélafalva, 187
Bélbor, 179
Bencéd, 182
Bereck, 73, 74, 186
Beszterce, 174, 176
Beszterce-Naszód, 174, 176
Béta, 181
Betfalva, 181
Betlenfalva, 65, 184
Bibarcfalva, 185
Bihar megye, 132, 176
Bikafalva, 178
Bikfalva, 187
Bita, 187
Bobocsa, 189
Bodok, 186
Bodos, 185
Bodzaforduló, 42, 62, 67, 76,
148, 170, 185, 186, 189
Bolgárfalva, 180
Bonyha, 74
Borospaták, 180
Borszék, 178, 191
Borzont, 180
Borzsova, 180
Boteni, 184

Botoşani megye, 132, 174, 175,
 176, 177
 Bögöz, 75, 181
 Bölön, 186
 Bölönpatak, 186
 Brăila, 175, 176, 177
 Brassó, 13, 26, 27, 41, 44, 51,
 68, 88, 94, 139, 141, 150, 156,
 174, 175, 176, 177, 206
 Brassó megye, 132
 Brazii, 184
 Bucsin, 181
 Bukarest, 20, 25, 32, 42, 52, 61,
 66, 69, 81, 82, 118, 155, 160,
 162, 166, 174, 175, 176, 205,
 206, 208, 209, 210, 211
 Buzău, 174, 175, 176, 177
 Bükkhavas, 180
 Bükkloka, 180
 Bükszád, 187
 Călăraşi, 177
 Călimănel, 179
 Călnaci, 182
 Câmpulung Moldovenesc, 150
 Cengellér, 180
 Chicărlău, 189
 Chumeraie, 189
 Ciumernic, 44
 Cófalva, 186
 Craiova, 79, 174, 175, 176, 177
 Cremenea, 189
 Csaracsó, 181
 Csatószeg, 182, 193
 Csehétfalva, 182
 Csehszlovákia, 49
 Csekefalva, 182
 Cserefalva, 118
 Csernáton, 44, 158, 186, 189
 Csiba, 178
 Csicsó, 99, 181
 Csík rajon, 26
 Csíkdánfalva, 180
 Csíkkarcfalva, 179
 Csíkkozmás, 182, 193
 Csíkpálfalva, 87, 178, 183
 Csíkpaltinis, 180, 183
 Csíksomlyó, 65, 184
 Csíkszék, 25
 Csíkszentdomokos, 182
 Csíkszentgyörgy, 179
 Csíkszentimre, 182
 Csíkszentimrefürdő, 182
 Csíkszentkirály, 182
 Csíkszentlélek, 182
 Csíkszentmárton, 182
 Csíkszentmihály, 181
 Csíkszentsimon, 75, 182
 Csíkszenttamás, 179
 Csíkszépvíz, 180
 Csíkszereda, 12, 17, 21, 26, 27,
 29, 30, 31, 37, 38, 39, 40, 41,
 49, 64, 68, 76, 77, 78, 79, 81,
 85, 86, 89, 90, 91, 95, 98, 99,
 101, 105, 106, 108, 109, 110,
 117, 121, 122, 123, 126, 127,
 129, 131, 133, 134, 135, 136,
 138, 139, 140, 142, 149, 151,
 155, 156, 163, 167, 170, 171,
 174, 176, 178, 183, 184, 191,
 192, 193, 194, 204, 205, 206,
 207, 208, 209, 210, 211
 Csíktaploca, 65, 184
 Csobános, 179
 Csobotfalva, 65, 184
 Csomakörös, 185
 Csomortán, 178
 Csukás vidéke, 47
 Csutak, 184

Dálnok, 187
Dâmbovița, 174
Dánfalva, 191
Dealul Armanului, 180
Décsfalva, 181
Déda, 74
Delne, 178
Demetertanya, 183
Deság, 182
Déva, 174, 176, 177
Dîmbovița, 176
Ditró, 73, 116, 184
Dobolló, 187
Dobollópatak, 187
Dolj, 174, 176
Duda, 182
Ége, 182
Egerpatak, 187, 189
Egerszék, 179
Előpatak, 187
Énlaka, 179
Erdély, 69, 113, 121, 132, 134,
159, 168, 208, 211, 213
Erdőfüle, 186
Erdőszentgyörgy, 74
Eresztevény, 189
Erősd, 187
Esztelnek, 187
Etéd, 179, 183, 193
Étfalva-Zoltán, 187
Fancsal, 180
Farcád, 178
Farkaslaka, 81, 180
Farkaspalló, 180
Fehér megye, 132, 174, 176
Feldoboly, 186
Felsőboldogfalva, 178
Felsőcernáton, 189
Felsőrákos, 185
Felsősófalva, 181
Fenyéd, 178
Fenyőkut, 180
Fenyős, 185, 189
Fiatfalva, 178
Filpea, 182
Firtosmartonos, 179, 183
Firtosmartonos-láz, 179
Firtosvára, 180
Fitód, 182
Focșani, 174, 176, 177
Fogaras, 150
Fortyogófürdő, 134
Fotosmartonos, 187
Frumoasa, 87
Fundoaia, 181
Futásfalva, 187
Gagy, 179
Galac, 174, 175, 176, 177
Gălăuțaș-Pârâu, 180
Galócás, 75, 180, 191, 193
Gelence, 158, 187
Gheorghe Gheorghiu-Dej, 177
Gidófalva, 158, 187
Giurgiu, 175, 177
Gorj, 132, 174, 176
Göcs, 118
Görbepataka, 180
Görgényszentimre, 74
Grivina Mare, 189
Grivina Mică, 189
Güdüc, 180
Gyepes, 181
Gyergyó, 191, 192, 193
Gyergyó rajon, 26, 30, 42
Gyergyóalfalu, 180
Gyergyócsomafalva, 75, 179,
184
Gyergyóditró, 75, 163, 180

Gyergyóremete, 163, 181, 184
 Gyergyószárhegy, 180
 Gyergyószentmiklós, 49, 68, 72,
 77, 102, 117, 129, 135, 151,
 163, 164, 178, 183
 Gyergyótölgyes, 75, 81, 182, 184
 Gyergyóújfalu, 72, 81, 182, 184,
 207
 Gyilkostó, 178
 Gyimesfelsőlok, 179, 183
 Gyimesközéplok, 75, 180
 Gyulafehérvár, 174, 176, 177
 Gyürke, 179
 Hagota, 182
 Haraly, 187
 Harasztkerék, 118
 Hargita, 183
 Hargita megye, 4, 5, 7, 9, 11, 12,
 21, 24, 26, 27, 29, 30, 31, 32,
 33, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 46,
 47, 48, 49, 50, 51, 52, 57, 58,
 64, 68, 70, 75, 77, 81, 85, 86,
 89, 90, 99, 104, 107, 114, 118,
 121, 123, 124, 125, 126, 128,
 130, 132, 134, 135, 138, 139,
 140, 141, 142, 148, 149,
 150, 151, 153, 155, 156, 158,
 159, 160, 162, 163, 164, 165,
 166, 167, 172, 174, 176, 178,
 190, 191, 194, 195, 198, 199,
 204, 207, 210, 211, 212, 214
 Hargitafürdő, 178, 192
 Háromszék, 14, 25, 26, 27, 41,
 42, 45, 209
 Hatolyka, 186
 Hetye, 187
 Heveder, 184
 Hidegkút, 181
 Hidegség, 180
 Hídegvég, 187
 Hilib, 187
 Hodosa, 181, 191
 HOGYA, 178
 Holló, 179
 Hollósarka, 179
 Homoródalmás, 181
 Homoródfürdő, 179
 Homoródkarácsonyfalva, 181
 Homoródkeményfalva, 181
 Homoródszentmárton, 181
 Homoródszentpál, 181
 Homoródújfalu, 181, 193
 Hosszúaszó, 182
 Hunyad, 174, 175, 176, 177
 Ialomița, 174, 176
 Iași megye, 53, 132, 174, 175,
 176, 177, 210
 Ikafalva, 186
 Ilfov megye, 115, 174, 176
 Illyefalva, 158, 187
 Imecsfalva, 186
 Ivó, 182
 Jankó, 183
 Jásfalva, 182
 Jenőfalva, 179
 Jugoszlávia, 20
 Kadács, 183
 Kadicsfalva, 65, 184
 Kálnok, 187
 Kalonda, 180
 Kányád, 182
 Kápolnapataka, 180
 Kápolnásfalva, 179
 Kárpitusz, 179, 183
 Kászonaltiz, 181
 Kászonfeltiz, 181
 Kászonimpér, 181
 Kászonjakabfalva, 181

Kászonújfalva, 181
 Kecset, 180, 183
 Kénos, 181
 Kerpenyes, 187
 Kézdialmás, 187
 Kézdiszentlélek, 187
 Kézdivásárhely, 26, 41, 47, 62,
 65, 69, 71, 76, 99, 110, 132,
 134, 148, 185, 189
 Kilyén, 185
 Kilyénfalva, 182
 Kirujfűrdő, 180
 Kisbacon, 186
 Kisborosnyó, 186
 Kisfalud, 180
 Kisgalambfalva, 181
 Kisgörgény, 118
 Kiskadács, 182
 Kiskászon, 187
 Kiskede, 182
 Kismedesér, 179
 Kispatak, 186
 Kissolymos, 181
 Kisvirágpatak, 189
 Kobátfalva, 182
 Kolozs, 174
 Kolozs megye, 116, 167
 Kolozsvár, 174, 175, 176, 177
 Komandó, 47, 185
 Komját, 180
 Komolló, 189
 Konstanca, 174, 175, 176, 177
 Kormos, 64, 183
 Korond, 75, 163, 180, 183
 Kotormány, 179
 Kovácpéter, 178
 Kovászna, 5, 13, 27, 41, 42, 43,
 45, 47, 62, 66, 69, 71, 76, 79,
 81, 96, 97, 131, 132, 137, 150,
 152, 154, 155, 158, 160, 166,
 172, 176, 185, 201, 202, 203,
 204, 208, 209, 211, 213, 214
 Kovászna megye, 5, 9, 11, 12,
 13, 14, 26, 27, 29, 41, 42, 43,
 45, 47, 50, 66, 70, 73, 76, 81,
 85, 89, 99, 104, 105, 106, 114,
 115, 116, 121, 125, 126, 132,
 133, 138, 141, 146, 148, 152,
 153, 155, 160, 185, 201, 202,
 204, 208, 209
 Kökös, 158, 187
 Köpec, 44, 65, 185, 189
 Köpeczbánya, 44, 189
 Körispatak, 179, 183
 Kőröspatak, 187
 Kővár, 187
 Közbérc tanya, 183
 Középpajta, 158, 186
 Krassó-Szörény, 174, 176
 Kraszna, 185, 189
 Krisána, 174
 Kurtapatak, 187
 Küküllőkeményfalva, 178
 Küküllőmező, 182
 Küsmöd, 179
 Láz, 179, 183
 Lázárfalva, 182, 193
 Lécfalva, 186
 Lemhény, 187, 189
 Lengyelfalva, 178
 Libán, 182
 Lisznyó, 187
 Lisznyópatak, 187
 Lokod, 181
 Lopata, 44, 189
 Lóvész, 181
 Lövéte, 81, 116, 180, 184
 Lövétebánya, 179

Lueta-Merești község, 87
 Luncani, 179
 Lunka, 187
 Madaras, 180
 Madéfalva, 179, 183
 Măgheruș, 179
 Magyar Autonóm Tartomány,
 14, 24, 29, 37, 206
 Magyarhermány, 186
 Magyarós, 187
 Maksa, 187, 189
 Málnás, 158, 187
 Málnásfürdő, 187
 Malomfalva, 180
 Máramaros, 174, 176
 Máramarossziget, 177
 Márkosfalva, 186
 Márkosrét, 186, 187
 Maros, 11, 27, 29, 37, 74, 114,
 132, 153, 160, 167, 174, 176,
 201, 203, 211, 214
 Maros megye, 11, 94, 132, 211,
 214
 Marosfalva, 184
 Marosfő, 182, 184
 Maroshévíz, 191, 192, 193
 Maroshévíz, 163, 179
 Marosvásárhely, 12, 32, 69, 94,
 114, 117, 141, 150, 155, 174,
 175, 176, 177, 205, 207
 Marosszék, 25
 Mărtiniș-Ocland, 87
 Márton Gyula, 153
 Martonfalva, 186
 Martonos, 186
 Mátfalva, 181
 Medgyes, 175
 Mehedinți, 176
 Menaság, 179
 Menaság-újfalva, 179
 Máréfalva, 178
 Mezőbánd, 74
 Mezőrűcs, 74
 Mezőség, 160
 Miklósfalva, 182
 Miklósvár, 185
 Mikóújfalva, 73, 74, 158, 187
 Mindszent, 182
 Moglănești, 179
 Moldva, 168
 Nagyajta, 73, 74, 186
 Nagybacon, 186
 Nagybánya, 68, 174, 175, 176,
 177
 Nagyborosnyó, 73, 74, 186
 Nagyalambfalva, 181
 Nagykadács, 182
 Nagykedde, 182
 Nagymedesér, 182
 Nagypatak, 185
 Nagyréz, 184
 Nagysolymos, 181
 Nagyszeben, 174, 175, 176, 177
 Nagyvárad, 155, 166, 174, 175,
 176, 177
 Nagyvirágospatak, 186
 Nagyvölgy, 183
 Neamț, 174, 175, 176
 Nuțeni, 180
 Nyárádszereda, 74
 Nyáraspatak, 187
 Nyútód, 185, 189
 Ocfalva, 178
 Ojtoz, 186
 Oklánd, 181
 Olaszország, 49
 Olasztelek, 186

Olt, 27, 47, 51, 68, 77, 84, 152,
174, 176, 208
Olténia, 168
Oltszem, 186
Oroszfalu, 65, 189
Oroszhegy, 180
Orotva, 180
Ozsdola, 187
Páké, 186
Pálfalva, 178, 180, 183
Pálpataka, 180
Papolc, 187
Pârâiaşu, 44
Pârâiaşul, 189
Parajd, 75, 116, 181
Pârâul Asodului, 184
Pârâu-Şumleu, 184
Patakfalva, 178
Păuleni, 87
Páva, 189
Petek, 182
Petőfalva, 187
Petrozsén, 175, 177
Piatra Neamţ, 150, 174, 176, 177
Pintic, 182
Piteşti, 175, 176, 177
Platoneşti, 181
Ploieşti, 61, 174, 175, 176, 177
Plopiş, 180
Poiana Nouă, 184
Poiana Veche, 184
Polyán, 187
Popiceşti, 189
Pósfalu, 184
Pottyond, 179
Prahova megye, 132, 174, 176
Preluca, 180
Putna Mare, 184
Radnót, 74
Rákos, 181
Râmnicu Vâlcea, 174
Recea, 182
Recsenyéd, 181
Rekettyés, 179
Remete, 73, 181, 191
Resica, 174, 175, 176, 177
Réty, 187, 189
Roman, 175, 177
Román Szocialista Köztársaság,
12, 20, 133
Románandrásfalva, 181
Románia, 11, 14, 17, 18, 19, 20,
22, 23, 26, 29, 46, 47, 49, 53,
55, 61, 62, 63, 64, 67, 82, 105,
106, 121, 128, 129, 133, 134,
135, 138, 141, 146, 151, 154,
157, 158, 166, 205, 207, 208,
209, 210, 211, 212, 213, 214
Rugonfalva, 182
Runc, 181
Salamás, 75, 81, 181, 185
Sándortelke, 178
Sárfalva, 187, 189
Sármás, 75
Sásverés, 181
Secu, 179
Secuieni-Săcel, 87
Segesvár, 177
Sepsibesenyő, 187
Sepsiszentgyörgy, 13, 26, 27, 41,
42, 43, 44, 47, 51, 62, 65, 69,
70, 71, 76, 77, 79, 80, 81, 97,
106, 112, 131, 132, 133, 137,
138, 141, 143, 148, 152, 155,
156, 160, 171, 176, 185, 204,
208, 211
Sepsiszentkirály, 187
Sikaszó, 182

Siklód, 179, 183
 Siménfalva, 182
 Slatina, 174, 176
 Slobozia, 174, 176
 Solymos-láz, 179
 Sötétpatak, 180
 Suceava, 174, 175, 176, 177
 Sükő, 178
 Szacsva, 187
 Száldobos, 186
 Szárazajta, 158, 186
 Szárazpatak, 187
 Szárhegy, 130
 Szászfalu, 184, 189
 Szatmár megye, 132, 174, 175,
 176, 177
 Szeben, 150
 Szeben megye, 132, 174, 176,
 177
 Székelycsóka, 118
 Székelydája, 182
 Székelyderzs, 163, 180
 Székelydobó, 181
 Székelyföld, 11, 24, 25, 26, 27,
 31, 64, 69, 70, 105, 114, 115,
 118, 148, 166, 169, 205, 207,
 208, 209, 210, 212
 Székelykeresztúr, 178, 193
 Székelymogyorós, 181
 Székelymuzsna, 180
 Székelyszentbenedek, 118
 Székelyszentkirály, 180
 Székelyszentmiklós, 182
 Székelyszenttamás, 180
 Székelyudvarhely, 27, 29, 31,
 46, 49, 65, 68, 77, 98, 101,
 102, 118, 129, 131, 132, 135,
 136, 138, 139, 140, 142, 148,
 150, 151, 163, 165, 166, 167,
 177, 184, 191, 207, 211
 Székelyvaja, 118
 Székelyvarság, 182
 Szencsed, 180
 Szentábrahám, 179, 183
 Szenete, 182
 Szenterzsébet, 181
 Szentivánlaborfalva, 187
 Szentkatolna, 186
 Szentkirály, 116, 191
 Szentlászló, 182
 Szentlélek, 180
 Szentmihály, 182
 Szentpéter, 181
 Szentsimon, 116, 191
 Szépmező, 158
 Szilágy, 176
 Szitabodza, 44, 185, 186, 189
 Szotyor, 187
 Szováta, 94, 121
 Szovjetunió, 20, 49
 Szörcse, 186
 Szövérd, 118
 Tálpataka, 185
 Tamásfalva, 187
 Tarcsafalva, 182
 Târgoviște, 174
 Târgu Jiu, 174
 Tatrosforrása, 180
 Tecuci, 177
 Tekerőpatak, 182
 Telek, 186
 Telekfalva, 178
 Teleorman, 174, 176
 Temes, 174, 176
 Temesvár, 174, 175, 176, 177
 Tibód, 180
 Tilalmas, 184

Tincani, 184
 Tîrgovişte, 176, 177
 Tîrgu Jiu, 176, 177
 Toleşeni, 180
 Tordaszék, 25, 175, 177
 Tordátfalva, 182
 Torja, 187
 Tölgyes, 191
 Tömöry Péter, 154
 Törökpaták, 184
 Tulcea, 174, 176, 177
 Tulgheş-Corbu község, 87
 Tulsóvíz, 184
 Turnu Măgurele, 177
 Turnu Severin, 176, 177
 Tusnád, 179
 Tusnádfürdő, 29, 84, 179, 183
 Udvarhely, 26, 27, 30, 143, 191,
 192, 193
 Udvarhely rajon, 37
 Udvarhely-Csík megye, 26
 Udvarhelyszék, 25, 208
 Ugrapataka, 180
 Újfalu, 117, 181
 Újlak, 181
 Újszékely, 181
 Újtusnád, 179
 Újvlahica, 184
 Ulieş-Dârjiu, 87
 Uzon, 73, 74, 158, 187
 Uzonkafürdő, 186
 Uzvölgye, 182
 Űknyéd, 180
 Űlke, 180
 Vacsárcsi, 181
 Vâgani, 179
 Vágás, 181
 Vajdahunyad, 88, 175, 177
 Vâlcea, 174
 Vale, 179
 Valea Brădeşului, 186
 Vargatag, 178
 Vargyas, 158, 187
 Várhegy, 182
 Városfalva, 181
 Vártoj, 189
 Vasláb, 182, 184
 Vaslui megye, 132, 174, 176
 Velence, 189
 Verebes, 179
 Vîlcea, 174, 176
 Virágospatak, 185
 Virágpatak, 186
 Visszafolyó, 178
 Vlahica (Szentegyháza), 29, 52,
 69, 91, 111, 135, 136, 138,
 156, 160, 164, 170, 179, 184,
 191, 192
 Vrancea, 174, 176
 Vrancea megye, 132
 Zabola, 188
 Zabrató, 185
 Zágon, 187
 Zalán, 186
 Zalánpaták, 187
 Zăpodea, 180
 Zencani, 179
 Zetelaka, 182
 Zeteváralja, 182, 193
 Zilah, 176
 Zsögödfürdő, 135, 136, 178

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

- A. Gergely András, 105, 113, 205
Adorjáni Endre, 131
Ágoston Sándor, 191
Ajtony László, 100
Albert András, 29, 30, 191, 194
Albert Antal, 12, 30, 32, 191, 194, 200
Albert Dávid, 31, 38, 190, 191, 194, 198
Alexandrina, Oancea, 39
Alexandru, Rîțiu, 197
Alina, Radu, 197
Aluaș, Ion, 127, 205
Ambrus István, 30, 31, 40, 190, 194, 198, 200
Ambrus Máté, 197
Ambrus Z. Károly, 191
Ambrus Zoltán, 31, 32, 40, 190, 194, 198
Andor Gyula, 191, 199
András Lőrinc, 200
András Magdolna, 191
Andrei, Calotescu, 201
Antal Anna, 191
Antal János, 30, 191, 194, 199
Antal József, 191, 199
Antal Vidor, 31, 40, 190, 194, 197, 198
Antal Viktor, 191
Anton, Suciu, 31, 194
Antonie, Suciu, 40, 199
Ara-Kovács Attila, 23, 86, 151, 166, 167, 212
Aurel, Ciupe, 131
Aurel, Moja, 192
Aurel, Pop, 43, 44, 203
Azberger Jenő, 193
B. Kovács András, 205
Bachner István, 122, 205
Bajkó Barnabás Ferenc, 200
Bajkó Sándor, 199
Bakó Ilona, 191
Balázs József, 199
Bálint András, 12, 49
Bálint Anna, 200
Bálint Béla, 43, 201, 203
Bálint József, 199
Balla Katalin, 199
Balló Anna, 199
Balogh László, 17, 22, 122, 205
Banciu, Angela, 205
Barabás Béla, 113, 205
Barabás Erzsébet, 199
Barabás Éva, 131
Barabás Gyula, 191
Barabás István, 65, 91, 153
Barabás József, 191
Bárdi Nándor, 14, 205
Baróti Lajos, 200
Bartha Raveca, 200
Bartos Béla, 31, 194, 200
Becze Antal, 31, 32, 40, 190, 198
Bedő Gyula, 191, 200
Bencze Antal, 194
Bencze László, 131
Bende István, 199
Benedek Béla, 202
Benedek Dénes, 200
Benedek Géza, 66
Benkő Erzsébet, 193
Bereczki Károly, 132
Berend T. Iván, 14, 53, 54, 205
Bertalan Sándor, 31, 194
Biró A. Zoltán, 14, 126, 206, 212

Bíró András, 190, 200
 Bíró Béla, 153
 Bíró Gábor, 199
 Bíró István, 206
 Birtalan Sándor, 196
 Bocârnea, Gheorghe, 67
 Bocs Mária Terézia, 200
 Bocskor Árpád, 40
 Bocskor Béla, 199
 Bodnăraş, Emil, 25
 Bodó Ignác, 199
 Bodó Julianna, 14, 105, 106,
 135, 206, 212
 Bodor Pál, 21, 206
 Boér Géza, 130
 Bogdán László, 13, 154
 Bogdan, Tiberiu, 94, 206
 Boia, Lucian, 14, 206
 Bojtor Ilona, 197
 Bokor Mózes, 91
 Borbáth Ferenc, 199
 Borbély Gáspár, 191
 Borbély László, 12, 162, 163
 Bordi András, 131
 Boros Balázs, 200
 Boros Zoltán, 142
 Bottoni, Stefano, 14, 206
 Böjte Árpád, 78, 91
 Braic Mária, 200
 Brâncuş, Constantin, 132
 Bránis László, 29, 30, 31, 38,
 190, 191, 194, 195
 Bucur, Bucur, 200
 Bucur, Vosloban, 196
 Bunika Mihály, 201
 Burista Lajos, 199
 Burján József, 29, 30, 190, 191,
 194
 Burloiu, Petre, 149, 150
 Buzás Balázs, 199
 Ceauşescu, Nicolae, 11, 17, 19,
 21, 22, 23, 24, 25, 31, 37, 41,
 43, 46, 47, 52, 55, 61, 63, 64,
 66, 72, 86, 87, 91, 100, 107,
 121, 127, 145, 147, 148, 155,
 157, 158, 159, 161, 169, 209
 Chelm, Marianna, 132
 Constantin, Stanca, 43, 44, 202,
 203
 Constantin, Târcu, 200
 Constantin, Timaru, 43, 203
 Cornel, Han, 192
 Costea, Ştefan, 148
 Cucu, Vasile, 85
 Czegő Zoltán, 13
 Cziki Árpád, 202
 Csáki Miklós, 202
 Csavar Endre, 131
 Cseke Péter, 15, 69, 118, 206
 Csergő István, 191
 Csibi Béla, 199
 Csibi Ilona, 200
 Csibi József, 191
 Csiki László, 13
 Csiszár Antal, 143
 Csiszér Lajos, 167
 Csóg József, 40
 Csunkuy József, 202
 D. Lőrincz József, 44, 206
 Dali Sándor, 13, 43, 44, 203
 Dancs Árpád, 141, 143
 Daróczi Zsuzsa, 137
 Darvas Dezső, 143
 Darvas Mária, 200
 Deak Ferenc, 131
 Deák János, 191
 Deák Lajos, 193
 Dej, Gheorghiu, 24

Deletant, Denis, 17, 55, 88, 206
 Demeter Csanád, 19, 29, 33, 69, 76, 140, 207
 Demeter Ferenc, 191
 Demeter Ilona, 191
 Demeter János, 148, 151, 212
 Dimény Sándor, 199
 Diószegi László, 113, 205
 Dobai Anna, 191, 199
 Dobra József, 201
 Dorin, Gheorghe, 77
 Drăghici, Alexandru, 25
 Dumitru, Chițu, 199
 Dumitru, Cozma, 200
 Duna Sándor, 199
 Dușă Leon, Vodă, 199
 Ecaterina, Mirică, 138
 Eigel Ernő, 39, 200
 Elekes Károly, 31, 38, 190, 191, 194, 197
 Elena, Rădulescu, 193
 Elena, Ștefănescu, 200
 Enyedi György, 11, 207
 Enyedi Sándor, 21, 113, 128, 145, 154, 164, 205, 207, 213
 Erdély Anna, 200
 Erdélyi Elemér, 30, 190, 191, 200
 Eröss István, 39
 Eugen, Hancu, 40
 Fábián András, 200
 Fákó András, 199
 Fancsali Erzsébet, 199
 Fănică, Todor, 199
 Farkas Árpád, 13, 130
 Fazakas István, 138
 Fazekas János, 20, 25, 26, 29, 31, 41, 45, 51, 65, 69, 213
 Fazekas Lajos, 32, 38, 40
 Fazekas Mihály, 52
 Féder Zoltán, 131
 Fehér Ádám, 207
 Ferencz Ágnes, 130
 Ferencz Ernő, 130
 Ferencz S. István, 130
 Filipescu, Miltiade, 66
 Finyák Tibor, 153
 Florea, Holârca, 199
 Florea, Holirea, 31, 194
 Fodor Imre, 196
 Fodor Irma, 37, 39
 Fodor Sándor, 123
 Forgács Dániel, 199
 Földes György, 14, 20, 53, 207
 Fridrich, Loy, 192
 Fülöp Árpád, 199
 Fülöp Katalin, 39, 200
 Fülöp László, 30, 191, 194
 Fülöp Mihály, 21, 55, 213
 Füstös Imre, 43, 44, 201, 203
 Füstös Jenő, 12
 G. Vári Marianna, 109
 Gaál András, 131
 Gábor János, 200
 Gagy József, 14, 15, 24, 31, 32, 38, 40, 104, 105, 121, 128, 162, 163, 207, 212
 Gajzágó Márton, 68, 99
 Gálffy Mózes, 165
 Garda Dezső, 72, 207
 Geambașu Réka, 14, 106, 112, 119, 127, 207
 Georgescu, Vlad, 14
 Gere Mihály, 25
 Geréb István, 199
 Gergely Ignác, 152
 Germuska Pál, 14, 105, 169, 170, 171, 208
 Gezea (Géza), Garusen, 91

Gheorghe, Chivărar, 43, 203
Gheorghe, Pașcanu, 199
Gotthárd Béla, 190, 192
Gömöri György, 213
Gy. Szabó Gyula, 117, 118, 208
Gyarmati Pál, 138
Györfi Albert, 199
Györfi Imre, 199
György Emese, 67
György Gáspár, 192
György Imre, 30
György Lajos, 200
Györgybíró Pál, 131
Györgyjakab Miklós, 201
H. Balázs Sándor, 48, 50
Hadgyai Piroska, 193
Hadházi László, 96
Hahnagy János, 29, 30, 32, 39,
190, 192, 194
Harkó Csaba, 141
Havas András, 190, 192, 197
Hecser Zoltán, 12, 52
Hedi Hauser, 21
Hegyí Irma, 200
Hegyí Mózes, 199
Hermann Gusztáv, 165, 208
Hodos Balázs, 190, 197
Horvát Ferenc, 81
Horváth Gábor, 142
Horváth Károly, 141
Hunya Gábor, 14, 55, 60, 61, 64,
86, 116, 126, 208
I. Measnicov, I. Hristache, Vl.
Terbici, 63, 85, 208
Ianașcu, Traian, 66
Ioan, Hălgeanu, 123
Ilarie, Avram, 43, 201, 203
Ileana, Colceriu, 200
Illyés László, 38, 40
Incze Géza, 193
Ioan, Andrei, 201
Ioan, Anghelleanu, 31, 32, 40,
194, 195
Ioan, Blaga, 191
Ioan, Cozma, 29, 30, 32, 38, 191,
194
Ioan, Dragoș, 43, 44, 203
Ioan, Hălgean, 39
Ioan, Muscă, 192
Ioan, Oprea, 30, 148, 192, 194
Ioan, Platon, 40
Ioan, Scurtu, 210
Ioana, Pui, 192
Ionel, Bârsan, 191
Ionescu, Ghiță, 14, 208
Iosif, Buruian, 200
Ipó László, 200
István Gyula, 197
Izsák Ferenc, 155, 160, 201
Izsák Rudolf, 201
Jakab Árpád, 39
Jakab Imre, 200
Jakab Simon, 199
Jankó István, 140
János Pál, 39, 200
Jecza Tibor, 13
Josif, Popovics, 192
Józsa Béla, 132
Józsa Brigitta, 200
Józsa Dénes, 199
Józsa Erika, 142
Józsa Ignác, 190, 192
Juhász András, 213
Kádár András, 202
Kádár Sándor, 30, 191, 194, 199
Kajtár Irén, 199
Kalamár Gábor, 30, 194
Kalló László, 131

Karácsony János, 130
 Karancsi Sándor, 130
 Kardalus János, 142
 Karsai Ferenc, 199
 Kászoni Zoltán, 132
 Kedves Ignác, 202
 Kedves Mária, 30
 Kedves Sándor, 192
 Kelemen Adalbert, 199
 Kelemen Kálmán Loránt, 14, 42,
 43, 44, 192, 209
 Kemenes Gyula, 196
 Kerekes Ferenc, 193
 Keresztes László, 161
 Keszi-Harmat Sándor, 61, 62,
 85, 208
 Kézdivásárhely, 42
 Király István, 39
 Király Károly, 13, 42, 43, 44, 45,
 47, 65, 66, 148, 201, 202, 203,
 208
 Kiss Albert, 29, 30, 192, 194
 Kiss Gábor László, 200
 Kiss György, 193
 Kiss László, 130
 Kocs Ferenc, 200
 Kocsis Adalbert, 31, 40, 194
 Kocsis Albert, 192
 Kocsis Béla, 190
 Kolozsi Márton, 12
 Kornai János, 14, 54, 108, 208
 Koszta István, 12, 123, 160
 Koszti István, 31, 32, 40, 192,
 194, 196
 Kovács András, 193
 Kovács B. Mihály, 29, 30, 31,
 40, 192, 194, 195
 Kovács Dénes, 130
 Kovács Lázár, 200
 Kovács Magdolna, 200
 Kovács Nemere, 77, 78, 79, 208
 Kovács Péter, 192
 Kovács Zoltán, 202
 Köcher János, 39
 Kőműves János, 32, 38, 190
 Kőműves János, 30, 192, 194
 Köpe Géza, 131
 Kövér József, 91, 98
 Krafft Pál, 161
 Kraft Gyöngyvér, 67
 Krausz Károly, 190, 197
 Kristó András, 38, 192
 Kulcsár Lajos, 197
 Kusztura Sándor, 131
 Kuti Dénes, 192
 Küsmödi Erzsébet, 199
 Laczkovics Albert, 196
 Lajos Zoltán, 40
 Láng Gusztáv Eszter, 207
 László Gyula, 43, 203
 László István, 199
 László Károly, 30, 143, 194
 Lászlóffy Pál István, 166
 Lázár Gyula, 200
 Ledán Anikó, 131
 Lenin, Vlagyimir Iljics, 134
 Likács Amália, 199
 Lipcsei Ildikó, 121, 208
 Lőrincz Dénes, 200
 Lucian, Dincă, 201
 Luiza, Pop, 31, 40, 194
 Madarász Antal, 200
 Madarász Vilmos, 199
 Magyar Ibolya, 39
 Magyar Lajos, 13, 130
 Magyar Tibor, 31, 40, 190, 194,
 198

Maier János, 31, 32, 40, 190,
192, 194
Major Mihály, 200
Malița, Mircea, 84
Málnási Levente, 122, 205
Mănescu Manea, 25
Maria Ciupe, 131
Maria, Calceriu, 191
Maria, Ciupe, 131
Maria, Crăciun, 200
Maria, Pintilie, 192
Marin, Cristi, 30, 191, 194, 199
Marina, Rusu, 199
Markó Béla, 130
Markovics Sándor, 197
Márkus Barbarossa János, 141
Márton Árpád, 130
Márton Mihály, 98
Marx, Karl, 134
Maszelka János, 130, 131
Mátéfi Dénes, 199
Máthé István, 43, 156, 201, 203,
208
Mattis János, 143
Mátyás József, 130
Maurer, Gheorhe, 41
Menyhárt Ilona, 192
Mezei Gyula, 40
Mihály Erzsébet, 199
Mirk László, 77, 78, 79, 208
Miros, Urzica, 193
Moja Sándor, 30, 194
Moldován Gyula, 131
Moldovan, Horea, 130
Molnár Ágoston, 199
Molnár Anna, 200
Molnár Imre, 199
Molnár Jenő, 62, 82, 84, 208
Molnár József, 43, 203
Molnos Zoltán, 12, 29, 30, 131,
192, 194
Mora Victor, 200
Muszka András, 192
Nagy Ákos, 196
Nagy Ervin, 130
Nagy Eszter, 156, 208
Nagy Ilona, 200
Nagy Imre, 130
Nagy István, 132
Nagy László, 130
Nagy Mihály Zoltán, 14
Nagy Péter, 190
Nedelka Lajos, 200
Nemes György, 141
Német László, 43, 201, 203
Németh József, 43, 201, 203
Nicolae, Anghelleanu, 191
Nicolae, Bogdan, 43, 203
Nicolae, Bucur, 39
Nicolae, Coșarcă, 200
Niculescu-Mizil, Paul, 22, 24, 25
Noica Șt., Nicolae, 72, 88, 89,
90, 91, 92, 103, 208
Novák Csaba Zoltán, 14, 17, 22,
24, 25, 26, 27, 41, 42, 43, 44,
202, 208, 209
Octavian, Grigore, 133
Oláh Sándor, 14, 105, 209, 212
Olga, Cotârlan, 200
Olti Ágoston, 14, 27, 208
Oprea Jolán, 43, 202, 203
Oprea, Petre, 201
Orbai János, 190, 192
Orbán Áron, 130
Orbán Árpád, 43, 201, 203
Orbán István, 190, 196
Orbán László, 190, 197
Orendi Emil, 197

Ördög József, 202
 Pakot Elek, 32, 40, 190, 192, 198
 Pakot József, 139
 Pakoth Sándor, 30, 194
 Pálffy Árpád, 130
 Páll Anna, 193
 Páll Lajos, 130
 Páll Magdolna, 192, 199
 Paló László, 197
 Pană, Gheorghe, 22, 41
 Papp József András, 68, 84, 97,
 106, 209
 Patakfalvi Izsák, 143
 Pataki Imre, 38, 40
 Patilineț, Vasile, 22, 25, 41, 43
 Pavel, Musca, 32, 190
 Péter Árpád, 150
 Péter Erzsébet, 200
 Péter László, 90, 209
 Péter Rozália, 132
 Péter Sándor, 65, 150
 Pethő Ilona, 29, 30, 190, 192,
 194
 Petre Ion, Buda, 43, 203
 Petres József, 131
 Petrescu, Dumitru, 22
 Petru, Bucur, 199
 Petru, Cristi, 191
 Petru, Țăranu, 29, 30, 38, 193,
 194
 Piliuță, Ion, 133
 Pipes, Richard, 209
 Pókhé Mihály, 117
 Potsa József, 39
 Pudner Gyula, 102
 Puskás László, 200
 Puskás Sándor, 130
 R. Süle Andrea, 14, 55, 67, 113,
 114, 205, 208, 209
 Radó Kálmán, 75, 94
 Rădulescu, Gheorghe, 22
 Ráduly Gitta, 201
 Ráduly Sándor, 91
 Ranc Sándor, 200
 Réti Tamás, 55, 208
 Rigó László Szabolcs, 78
 Román Viktor, 130
 Romsics Ignác, 209
 Rus Sándor, 52
 Salamon Árpád, 39
 Salamon Miklós, 192
 Salló Klára, 199
 Sándor Éva, 202
 Sándor Gyula, 38
 Sándor Samu, 199
 Sándor Tivadar, 201
 Sántha Eszter, 192
 Sántha Károly, 41, 43, 44, 202,
 203
 Sára Erzsébet, 199
 Sarány István, 27, 210
 Sárkány Árpád, 40, 190
 Schulleri Vilmos, 192
 Scurtu, Ioan, 14
 Sebők László, 113, 205
 Sepsi Lajos, 130
 Siller József, 200
 Silló Antal, 102
 Simion, Dandu, 199
 Simion, Pop, 30, 194
 Simó Ilona, 199
 Simon András, 29, 30, 38, 40,
 192, 194
 Simon Erzsébet, 193
 Simon István, 200
 Sinka Frigyes, 199
 Sipos Jolán, 40
 Sipos Margit, 199

Şoată, Ion, 132
 Sólyom Gyula, 193
 Soó László, 199
 Soulet, Jean-François, 17, 210
 Sövény Elek, 130, 131
 Stock Tibor, 201
 Stoenescu, Ilie, 66
 Stoica, Chivu, 25
 Stokes, Janes, 13, 210
 Suller Vilmos, 199
 Sylvester Lajos, 45, 120, 146,
 201
 Szabó András, 68, 210
 Szabó Béla, 31, 32, 38, 193, 194,
 195
 Szabó Dénes, 193, 200
 Szabó István, 201
 Szabó József, 193
 Szabó Katalin, 27, 210
 Szabó Lenke, 200
 Szabó Vencel, 199
 Szakács László, 193, 197
 Szakál Ilona, 200
 Szántó Béla, 200
 Szarka László, 14, 62, 87, 210
 Szász Domokos, 43, 44, 97, 202,
 203
 Szász Imre, 43, 44, 203
 Szász József, 41
 Szavu János (Ioan), 193
 Szávuly Lajos, 30, 193
 Székely Gáspár, 30, 193, 194
 Székely István, 43, 203
 Székely József, 130
 Székely Zoltán, 43, 202, 203
 Szekeres Lajos, 199
 Szekeres Sándor, 12, 38
 Szilágyi Rozália, 200
 Szirmai Viktória, 99, 109, 122,
 210
 Szopos Amália, 200
 Szócs András, 30, 194
 Szócs Arcadiu, 199
 Szócs Árpád, 193
 Szócs Kálmán, 201
 Szőke Ferenc, 202
 Takács Lajos, 66, 146, 158, 159
 Tamás Erzsébet, 200
 Tamás Gáspár, 132
 Tamás Lajos, 38
 Tánczos Vilmos, 160, 210
 Tankó Bodor János, 200
 Tatár Sándor, 199
 Teodor, Tompea, 193
 Tismăneanu, Vladimir, 14, 53,
 210
 Tompa Ernő, 130
 Toró Ernő Ödön, 200
 Tóth László, 55, 208
 Tóth Sándor, 23, 151, 210
 Tóth-Bartos András, 14, 42, 43,
 44, 209
 Török Antal, 200
 Török Áron, 43, 203
 Török Ilona, 200
 Trofin, Virgin, 22
 Tulit Zoltán, 31, 190, 194, 198,
 199
 Turcu, Liviu, 14
 Túros Endre, 14, 212
 Ugron András, 199
 Unger Zoltán, 190, 197
 Ursu, Timotei, 143
 Ülkei Margit, 199
 Vajda Lajos, 52
 Valeria, Suci, 193, 200

Varga E. Árpád, 14, 41, 69, 115,
211
Vári Attila, 13
Vasas Ferenc, 13
Vasile, Moga, 202
Vasile, Puşcaşu, 91
Vasile, Radu, 192
Vasile, Ţifrea, 39, 199
Vécsei Károly, 14, 105, 114, 211
Verdeţ, Ilie, 22, 25
Veres Lajos, 32, 40, 190
Veress Dániel, 130
Veress Károly, 193
Veress Lajos, 193
Veselovischi, Vasile, 137
Vessi Erzsébet, 193
Victor, Ardeleanu, 191, 199
Victor, Măeginean, 199
Vinceffy Sándor, 131
Vincze Gábor, 14, 17, 21, 24, 26,
145, 147, 159, 166, 167, 168,
211
Vincze József, 26
Viorica, Parpală, 200
Virág József, 193
Virgil, Budan, 193
Vita László, 48
Vízi József, 38
Vladimir, Blaga, 191
Vofkori László, 101, 118, 121,
211
Vrabie, Nicu, 167
Wagner, Richard, 20, 211
Weingörtner András, 30
Zágoni Attila, 118, 206
Zágoni Jenő, 13, 211
Zavar József, 197
Zöld Lajos, 12, 164